

Nr 24

Biuletyn

Polskiego Towarzystwa
Kryminologicznego
im. profesora Stanisława Batawii

Warszawa 2017

POLSKIE TOWARZYSTWO KRYMINOLOGICZNE
im. prof. Stanisława Batawii

ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa, Pałac Staszica, pok. 248
e-mail: kryminologia@inp.pan.pl
(Zakład Kryminologii INP PAN)

KOMITET REDAKCYJNY

prof. dr hab. Dobrochna Wójcik – przewodnicząca
dr hab. prof. INP PAN Anna Kossowska – wiceprzewodnicząca
dr Konrad Buczkowski – sekretarz
dr Paweł Ostaszewski - z-ca sekretarza redakcji, redaktor statystyczny
mgr Maria Ożarowska-Wolder - członek

RADA NAUKOWA BIULETYNU

prof. dr hab. Krzysztof Krajewski (Uniwersytet Jagielloński) - przewodniczący
prof. dr hab. Katarzyna Laskowska (Uniwersytet w Białymstoku)
prof. UW dr hab. Beata Gruszczyńska (Uniwersytet Warszawski)
dr hab. Witold Klaus (Instytut Nauk Prawnych PAN)
dr Piotr Boćko (Politechnika Koszalińska)

Lista stałych recenzentów Biuletynu

dr Barbara Błońska, dr Konrad Buczkowski, dr Beata Czarnecka - Działuk,
prof. UW dr hab. Beata Gruszczyńska, dr hab. Witold Klaus, prof. INP dr hab. Anna Kossowska,
dr Maria Niełacznna, prof. dr hab. Irena Rzeplińska, dr Paweł Ostaszewski, dr Paulina Wiktorska,
dr Dagmara Woźniakowska-Fajst, prof. dr hab. Dobrochna Wójcik

Pełne wersje opublikowanych prac znajdują się w Central and Eastern European Online Library, <https://www.ceeol.com>

Streszczenia tekstów są dostępne 'online' w międzynarodowej bazie danych

„The Central European Journal of Social Sciences and Humanities”, <http://cejsh.icm.edu.pl>

Biuletyn PTK znajduje się na liście B czasopism punktowanych MNiSW na rok 2016 i za publikację w nim przyznawane są 4 pkt. Ponadto Biuletyn PTK uzyskał w ramach Index Copernicus wskaźnik ICV 2016 w wysokości 52,49 (w roku 2015: 45,26).

Wersją referencyjną niniejszego czasopisma jest wersja elektroniczna.

Procedura recenzowania artykułów oraz lista recenzentów dostępne są na stronie internetowej:

<http://www.inp.pan.pl/index.php?a=towarzystwa&bb=2&cc=2>

ISSN 2084-5383

Spis treści

Wstęp	5
Wspomnienie o prof. Zofii Ostrihanskiej	7
Informacja naukowa	
Emilia Rekosz-Cebula <i>What is prevention</i>	9
Justyna Włodarczyk-Madejska <i>Assumptions of proceeding in juvenile cases in the court cases</i>	24
Konrad Buczkowski, Katarzyna Drapała <i>Foreigners in the Polish prisons. The law and practice of taking into account cultural differences</i>	31
Marek Marczewski, Paweł Ostaszewski <i>Statystyczny obraz przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego</i>	38
Aneta Urbaniak <i>Wieloletnie zaginięcia osób jako efekt działań przestępczych</i>	57
Irena Rzeplińska <i>Sprawcy i kara. Skazani w PRL na karę konfiskaty mienia</i>	73
Elżbieta Zarębska <i>Orzekanie kary pozbawienia wolności przez Kolegium ds. wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga w latach 1972 – 74</i>	79
Anna Więcek-Durańska <i>Zróżnicowanie terytorialne dostępu do sądów na podstawie analizy stron internetowych sądów rejonowych</i>	89
Magdalena Nasuta <i>Ocena społecznej świadomości na temat zjawiska przestępczości zorganizowanej na przykładzie mieszkańców Białegostoku oraz pracowników Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego w Białymstoku – analiza własnych badań empirycznych</i>	106
Aleksandra Klimek-Łakomy <i>Odpowiedzialność osób nieletnich za czyny karalne – uregulowania dwutorowe</i>	125
Joanna Klimek, Małgorzata Kłapeć <i>Warsztaty dla więźniów skrajnie długoterminowych – prawo do drugiej szansy</i>	

dla skazanych i pierwsze kroki dla studentów.....137

Milena Dziugiel

Przestrzenny obraz przestępczości w Warszawie.....151

Informacja o krajowej i międzynarodowej współpracy kryminologów

Konrad Buczkowski, Monika Szulecka

Sprawozdanie z konferencji EUROCRIM 2017 (Cardiff, 13-16 września 2017 r.).....175

Publikacje z zakresu kryminologii

Publikacje z zakresu kryminologii opublikowane w 2017 roku178

Wstęp

Szanowni Państwo,

Przekazujemy Państwu 24 numer „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii” za rok 2017.

Otwiera go pożegnanie nestorki polskiej kryminologii – prof. Zofii Ostihanskiej wygłoszone przez prof. Irenę Rzeplińską w dniu pogrzebu Pani Profesor. Prof. Ostihanska przez całe swoje życie zawodowe związana była z Zakładem Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. Współpracowała z twórcą Zakładu – prof. Stanisławem Batawią, po którym przejęła jej kierownictwo. Przez szereg lat pełniła funkcję redaktor naczelnej „Archiwum Kryminologii” – najstarszego czasopisma kryminologicznego w Polsce. Przez wiele lat swojej aktywności naukowej prowadziła m.in. pionierskie badania dotyczące recydywistów, nieprzystosowania społecznego dzieci i młodzieży oraz zagadnień prognozowania kryminologicznego. Pomimo przejścia na emeryturę w roku 1997 prof. Ostihanska pozostawała nadal czynna na niwie naukowej wspierając swoją wiedzą i doświadczeniem kolejne pokolenia kryminologów.

Część merytoryczną bieżącego numeru Biuletynu otwiera tekst mgr Emilii Rekosz-Cebuli prezentujący – w oparciu o przeprowadzone przez Autorkę analizy – różne definicje prewencji, które opisywane są za pomocą pięciu wymiarów: semantycznego, prawnego, instytucjonalnego, praktycznego i teleologicznego.

Kolejne dwa artykuły stanowią rozbudowane i zmienione wersje referatów wygłoszonych przez ich autorów na dorocznej konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego, która odbyła się tym razem w Cardiff (Wielka Brytania), a dotyczą one realizacji założeń Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w praktyce orzeczniczej sądu (mgr Justyna Włodarczyk – Madejska) oraz analizy danych dotyczących cudzoziemców odbywających karę pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych (dr Konrad Buczkowski i mgr Katarzyna Drapała).

Warto również zwrócić uwagę na kolejne artykuły opisujące wyniki badań empirycznych prowadzonych przez ich autorów w zakresie obrazu przestępczości prowadzenia pojazdów technicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (dr Marek Marczewski i dr Paweł Ostaszewski), zróżnicowania terytorialnego dostępu do sądów na podstawie analizy stron internetowych sądów rejonowych (dr Anna Więcek-Durańska), oraz oceny społecznej świadomości na temat zjawiska przestępczości zorganizowanej na przykładzie mieszkańców Białegostoku oraz pracowników Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego w Białymstoku (mgr Magdalena Nasuta).

Interesujące spojrzenie na zagadnienie zaginięć wieloletnich w szacowaniu ciemnej liczby przestępstw, w tym tych, dokonanych bezpośrednio na zaginionym, oraz tych, których doświadczanie stało się impulsem do podjęcia decyzji o zniknięciu, przedstawione zostało w artykule przygotowanym przez mgr Anetę Urabaniak.

Kolejne artykuły dotyczą zagadnień historycznych, gdyż dotyczą problematyki przestępczości w okresie PRL-u. Pierwszy z nich prezentuje sylwetki sprawców skazanych na karę

konfiskaty mienia (prof. dr hab. Irena Rzeplińska). Drugi zaś analizuje problem orzekania kary pozbawienia wolności przez Kolegium ds. wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga w latach 1972 – 74 (mgr Elżbieta Zarębska).

W części Biuletynu dotyczącej analizom teoretycznym, w obecnym numerze, prezentujemy artykuł poruszający zagadnienie dwutorowego uregulowania odpowiedzialności osób nieletnich za czyny karalne (mgr Aleksandra Klimek-Łakomy).

Otwierając łamy Biuletynu dla ciekawych opracowań młodych badaczy, w tym również przygotowanych przez osoby, które dopiero rozpoczynają swoją karierę naukową, w bieżącym numerze naszego pisma prezentujemy dwa artykuły. Pierwszy z nich prezentuje wyniki projektu „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy”, który został zrealizowany przy udziale studentów i absolwentów Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego w latach 2014–2016 (Joanna Klimczak, Małgorzata Kłapeć). Drugi analizuje zagadnienie przestrzennego obrazu przestępczości na przykładzie Warszawy (Milena Dziugiel).

Jak co roku numer zamyka sprawozdanie z kolejnej konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego, która tym razem odbyła się w Cardiff (Wielka Brytania) oraz przegląd interesujących książek o tematyce kryminologicznej, które ukazały się w roku 2017.

Życzymy Państwu interesującej lektury,

Redakcja

Pani Profesor Zofia Ostrianska - pożegnanie¹

Psycholog, prawnik, kryminolog.

Uczona, Nauczyciel, Mistrz dla całego pokolenia współczesnych polskich kryminologów, wykładających i obecnych we wszystkich ośrodkach akademickich.

Promotor i recenzent naszych rozpraw doktorskich, rozpraw habilitacyjnych, recenzent w przewodach o tytuł naukowy profesora, recenzent naszych badań, książek i artykułów naukowych.

Pani Profesor była uczennicą i współpracownikiem Profesora Stanisława Batawii – założyciela Zakładu Kryminologii w Polskiej Akademii Nauk i Redaktora Naczelnego pisma

¹ Pożegnanie Pani Profesor Zofii Ostrianskiej w dniu pogrzebu 29.11.2017 r. na cmentarzu w Pyrach pod Warszawą.

naukowego „Archiwum Kryminologii”. Całe naukowe życie Pani Profesor związane było z tymi dwoma miejscami: Zakładem Kryminologii Instytutu Nauk Prawnych PAN i pismem „Archiwum Kryminologii”, przez szereg lat kierowała Zakładem Kryminologii, a przez dekadę była red. naczelnym „Archiwum Kryminologii”.

Pani Profesor Zofia Ostrihanska była także nauczycielem akademickim – wykładała w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim i na Uniwersytecie Warszawskim w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji.

Tematy badawcze, które Pani Profesor podejmowała były zawsze nowatorskie, oryginalne, zrealizowane z najwyższą rzetelnością metodologiczną. Była pierwszym badaczem w polskiej kryminologii, które analizowały problem osób powracających do przestępstwa, wielokrotnych sprawców przestępstw, zagadnień prognozy społecznej w odniesieniu do nieletnich. Prowadziła badania longitudinalne nad nieprzystosowaniem społecznym dzieci i młodzieży. Były to tematy i problemy badawcze równoległe obecne w kryminologii światowej.

W aktualnie prowadzonych badaniach w Zakładzie Kryminologii, jak również w kryminologii europejskiej sięgamy i czerpiemy z dorobku Pani Profesor. Sięgamy też do rozważań i badań Pani Profesor nad osobowością sprawcy przestępstwa i Jej opublikowanych prac teoretycznych na ten temat.

W latach 90. XX wieku, latach rozwoju badań wiktymologicznych, Pani Profesor zrealizowała nowatorskie, międzynarodowe badania nad ofiarami przestępstw. Wielki, osobny nurt zainteresowań Pani Profesor to badania nad działalnością rodzinnego kuratora sądowego – które zaowocowały licznymi publikacjami, w tym trzykrotnie wydaną książką.

Pani Profesor wielokrotnie była koordynatorem krajowych i międzynarodowych programów badawczych, kierując zespołami kryminologów.

Pozostawiła nam, swoim uczniom i współpracownikom, drogowskaz: wierności zasadom, wierności wartościom, twórczego i rzetelnego prowadzenia badań kryminologicznych. I jeszcze coś: umiejętności kierowania zespołem naukowym: lekko, jakby niezauważalnie, ale konsekwentnie i z poczuciem humoru.

prof. dr hab. Irena Rzeplińska

Informacja naukowa

mgr Emilia Rekosz-Cebula

Ośrodek Badań Handlu Ludźmi Uniwersytetu Warszawskiego

What is prevention

ABSTRAKT

W artykule przedstawione zostały różne definicje prewencji, które można opisać za pomocą pięciu wymiarów: semantycznym, prawnym, instytucjonalnym, praktyczny i teleologicznym. W artykule omówiona jest prewencja na poziomie ogólnym oraz jeden z jej przykładów – prewencji handlu ludźmi w celach seksualnych. Artykuł powstał na podstawie dwóch źródeł: międzynarodowych aktów prawnych oraz literatury naukowej z różnych dziedzin.

General introduction

The article, which attempts to define prevention, has two objectives¹. First, the purpose of the article is the theoretical reflection on the various possibilities for defining prevention. This takes the form of an analytical model based on the five most often highlighted areas, such as semantic, legal, institutional, practical and teleological. Second, the purpose of the article is to apply the model to the field of trafficking in human beings for sexual purposes. Therefore, the article is divided into five sections corresponding to each level of analysis. Each contains both general comments and information as well as detailed data on the trafficking of human beings for sexual purposes.

This article will outline an understanding of the prevention of human trafficking based upon two main sources: international legal standards and academic literature. The first is international regulations (UN law and European law) on trafficking in human beings; due to the framework of the article, the authors have limited themselves to the most-important documents. The second is literature about this phenomenon². It is worth pointing out that while legal documents are the primary source of definitions and general assumptions about the actions that should be taken in the context of prevention (assumed and desired situation), the literature provides concrete examples of the application of these assumptions, which, in this article, have been limited to the issue of trafficking in human beings for sexual purposes.

¹ The article has been prepared as one of the activities during project DESIrE. Project DESIrE is a project that has received funding from the European Union's Internal Security Fund Police (2014-2020) under grant agreement no. 4000008408. The Polish team of the project: Professor Zbigniew Lasocik, dr Łukasz Wieczorek, Monika Markowska and Aneta Grabowska from Human Trafficking Studies Centre, University of Warsaw. Additional information about the project and the consortium can be found at www.project-desire.eu.

² For example academic literature, reports of international institutions and research report of non-governmental organisations.

Information about the prevention of human trafficking will be presented as per the analytical categories referred to in the first part of the article. Therefore, the starting point is a combination of synonyms and terms related to prevention (which definitions and what kind of actions are covered by this issue). Following this, the most-important information about legal provisions governing preventive measures will be presented. This will be followed by information on the institutional dimension of prevention, meaning who is responsible for conducting measures in this regard and who can be involved. After this, the practical dimension of prevention will be presented – this includes the typology of actions taken to prevent trafficking in human beings for sexual purposes. These considerations will be concluded by highlighting the teleological dimension of prevention, which is the answer to questions about what the declared goal of prevention is, and whom and what the prevention of trafficking in human beings for sexual purposes can involve (what the target groups are and which areas of social life they may concern).

When we look into dictionaries, there are many similar definitions of prevention. Prevention is an act or practice of stopping something bad from happening or stopping someone from doing something³. Prevention is an act of stopping something or ensuring something does not happen (the act of preventing or hindering; obstruction of action, access, or approach; thwarting)⁴. It is also an action of stopping something from arising⁵. Preventing means an act of hindering, obstructing or impeding⁶. Prevention also encompasses activities and practices aimed at anticipating, avoiding, and removing possible causes to preclude a hazardous event from happening⁷.

The common theme of the abovementioned definitions is that they describe prevention as an action related to phenomena that are interpreted and considered to be wrong, unneeded, or something that should be changed (sometimes deleted). Prevention is present in many sciences and public policies (especially criminal policy). Sometimes, it is defined as something that someone wants to achieve, and sometimes, as something that someone wants to do.

In the field of medicine, prevention includes “actions aimed at eradicating, eliminating, or minimizing the impact of disease and disability”⁸. Prevention is an action taken to decrease the chance of getting a disease. For example, cancer prevention includes avoiding risk factors (such as smoking, obesity, lack of exercise, and radiation exposure) and increasing protective factors (such as getting regular physical activity, maintaining a healthy weight, and having a healthy diet)⁹.

Prevention of crime is defined as “strategies and measures that seek to reduce the risk of crimes occurring, and their potential harmful effects on individuals and society, including fear of crime, by intervening to influence their multiple causes”¹⁰. There are four main categories of crime prevention: crime prevention through social development; community, or locally-based crime prevention, situational crime prevention and reintegration programmes.

Most definitions of prevention focus on the negative connotation of stopping something from happening, but it is also possible to define prevention from the point of view of prevention of development. W. Lofquist proposed to view prevention as an active process of creating conditions

³ <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prevention>

⁴ <http://www.yourdictionary.com/prevention>

⁵ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prevention>

⁶ <http://www.thefreedictionary.com/prevention>

⁷ <http://www.businessdictionary.com/definition/prevention.html>

⁸ A Dictionary of Epidemiology, Fourth Edition, John M. Last;
http://www.ump.edu.pl/files/8_483_epidemiology_and_prevention.pdf

⁹ <https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=439419>

¹⁰ *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work*, United Nations 2010, p. 9.

and personal attributes that promote the wellbeing of people¹¹. *A Discussion Paper Prepared for Edmonton Community Services Advisory Board* features examples of such a positive definition of prevention as a pro-active, intentional process focused on strengthening the positive conditions that contribute to the well-being of children, families and communities and building upon the personal attributes and skills that are required to ensure healthy lifestyles, especially for those who are at risk¹².

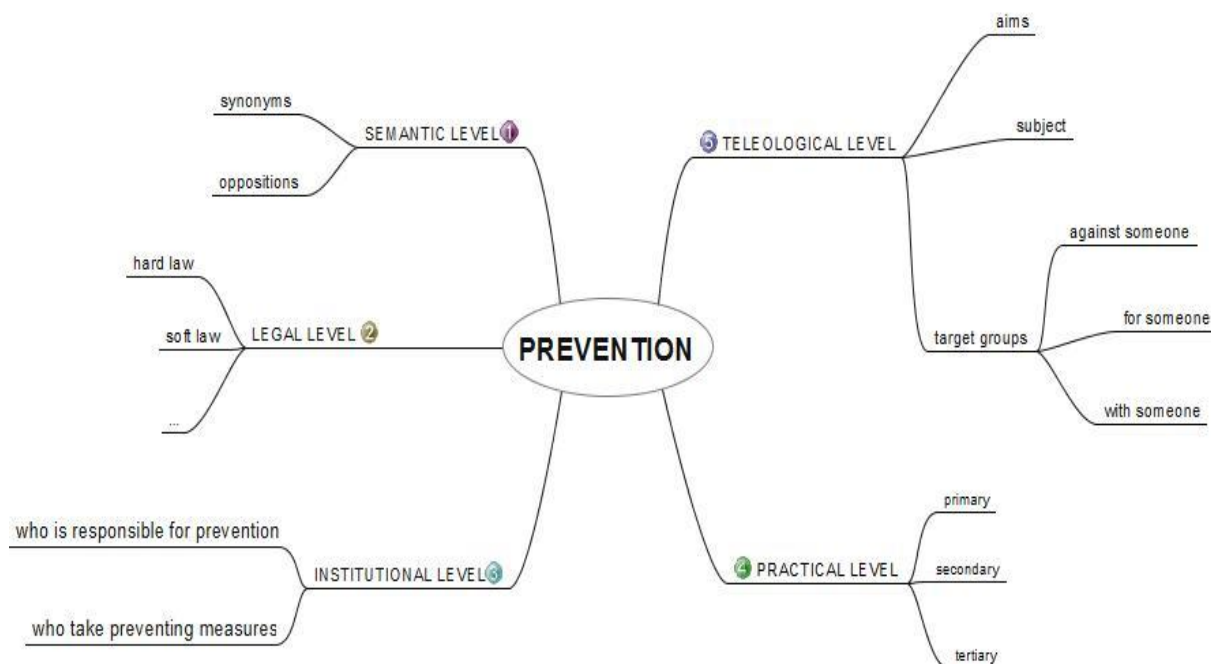
Each of the cited definitions refers to various activities undertaken in response to different types of social problems. Those actions are often regulated by various provisions of law. They are always taken by someone and for someone. All intended preventive actions have some general and detailed goals.

The pragmatic way of preparing a definition of prevention presented below focuses on elements of prevention seen in sociological, political and criminological discourse (literature and practice), which can be depicted at five levels of analysis (semantic, legal, institutional, practical and teleological), which the authors will present below (graphic model of general understanding of prevention is presented in additional section). The information and examples come from three kinds of prevention: crime prevention, prevention of social problems, and prevention in medicine as example sources of general knowledge about prevention.

¹¹ http://www2.udec.cl/~ssrevi/numero6/Ariculos/Critical_theory_and_prevention.pdf.

¹² <http://fcssaa.org/sites/default/files/6-Promise%20of%20Prevention%2C%20Peter%20Faid%202005.pdf>

1) Communities for Children, (Maine State) define prevention as “an active, assertive process of creating conditions that promote well-being”. The focus is on the practice of taking positive actions that support children and families right from the start; 2) Wicomico Behavioral Health, Drug Prevention (Maryland) – “Prevention is a proactive process which empowers individuals and systems to meet the challenges of life events and transitions by creating and reinforcing conditions that promote healthy behaviours and lifestyles”; 3) National Resilience Resource Centre, University of Minnesota, Minneapolis and the Center for the Application of Prevention Technologies – “Prevention represents both an effort to foster competence and to prevent problems. Intervention is a protective process by which one deliberately attempts to steer development in a more favourable direction”; 4) Arkansas Children’s Trust – “Prevention is a proactive approach of providing support and services to families before a problem or crisis occurs. Prevention is an approach that emphasizes health and wellness versus after-the-fact problem driven services. Prevention is about giving parents and other caretakers of our children the skills they need to be successful”; 5) Alcohol and Other Drug Abuse Prevention Program (AOD), University of Santa Cruz – “Prevention is a proactive process which focuses on capacity-building for individuals, families, institutions and organizations – including specifically identified high-risk individuals or groups within the population”.

Semantic level

The origin of the word ‘prevention’ is “an action of stopping an event or practice”. It comes from Middle French *prévention* and directly from Latin *praevenire* (venir means to come and *prae* means before. The word prevent is at the root of prevention, and it comes from the Latin *praeventus*, which means “anticipate or hinder”. The noun prevention means attempting to keep something bad in check, like crime or disease.

There are many synonyms and related words associated with prevention. English vocabularies have three main synonyms of prevention¹³: avert (to turn away or aside/to see coming and ward off – for example, to avert a war or to avert a strike, averting as the act of preventing something from occurring); forestalment (to exclude or hinder something, to get ahead of) and preclusion (to make impossible by necessary consequence: rule out in advance, the act of preventing something by anticipating and disposing of it effectively).

There are also many other words related to prevention: avoiding (to avoid – to stay away from someone or something), neutralising, nullifying, balking (frustrate, checkmate, thwarting), deterring (deterrence), enjoining, forbidding (interdiction, prohibiting, outlawing, providing against), impeding, derailing (to prevent a plan or process from succeeding), impeding (to make it more difficult for something to happen or more difficult for someone to do something), hampering, holding back, discouraging, stifling, safeguarding (an action taken in advance to protect against possible danger, failure, or injury). debarment (the act of prevention by legal means), interception (the act of intercepting; preventing something from proceeding or arriving), prophylaxis (the prevention of disease), suppression – forceful prevention and precaution.

Prevention is often described as an act of hindering (an obstacle, impediment). It is something that is done (an action) and something that is wanted (a goal). Regardless of whether it is defined as an action or goal, prevention is about stopping something negative from happening. The

¹³ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/prevention>

philosophy of prevention is that it is easier to stop something from happening in the first place than to repair the damage after it has happened¹⁴.

An analysis of international law about human trafficking enables a comparison of various terms relating to prevention. It shows that prevention is **the suppression** of the trafficking of human beings (Article 17 of the *United Nations Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others* of 1952), **the discouraging** of the demand that fosters all forms of exploitation of persons (Article 9 of the *Palermo Protocol*), **decreasing the likelihood** of the emergence of the phenomenon of trafficking in human beings (The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012-2016), **reducing** children's vulnerability to becoming victims of trafficking (Article 5 of the 2005 Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings), **discouraging the demand** that fosters all forms of exploitation of persons, especially women and children, that leads to trafficking (Article 6 of the 2005 *Council of Europe Convention*), **combating factors** at the source of human trafficking (recital 2 of the Preamble to *Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council* of 2011).

Legal level

There are many legal documents in which prevention can be described and regulated, such as goals of prevention, list of required tools, institutions that should be involved in prevention and other important information. In this general sense, it is sufficient to point out that prevention strategies and policies can be presented/developed/adopted at international, national and regional level.

The prevention of human trafficking became a topic of international interest after World War II. It was not present in early international documents, which, in the context of trafficking in human beings, were focused on combating the perpetrators of this crime (*Convention on Slavery* of 1926 and *Convention for the Suppression of the Traffic in Women in the Full Age* of 1933). The first information on the prevention of trafficking in human beings appeared in *The United Nations Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Prostitution of Others* of 1949¹⁵.

The Parties to the present Convention undertake, in connection with immigration and emigration, to adopt or maintain such measures as are required, in terms of their obligations under the present Convention, to check the traffic in persons of either sex for the purpose of prostitution.

In particular they undertake:

(1) *To make such regulations as are necessary for the protection of immigrants or emigrants, and in particular, women and children, both at the place of arrival and departure and while en route;*

(2) *To arrange for appropriate publicity warning the public of the dangers of the aforesaid traffic;*

(3) *To take appropriate measures to ensure supervision of railway stations, airports, seaports and en route, and of other public places, in order to prevent international traffic in persons for the purpose of prostitution;*

¹⁴ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/prevention>

¹⁵ The United Nations Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others adopted by the United Nations Assembly on 2 December 1949, opened for signature on 21 March 1950 in Lake Success.

(4) To take appropriate measures in order that the appropriate authorities be informed of the arrival of persons who appear, prima facie, to be the principals and accomplices in or victims of such traffic. Article 17.

In addition to suppression and punishment, the Palermo Protocol was also dedicated to prevention. While stressing that the order of objectives (prevention, suppression and punishment) is not accidental, it is worth noting that in the text of this protocol, prevention involves actions such as research, information and media campaigns, and social and economic initiatives to prevent and combat human trafficking¹⁶.

Based on Council of Europe documents, prevention is one of the main activities of the Member States parties that have signed and ratified the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings. In addition to combating human trafficking and the protection of the human rights of victims of human trafficking, ensuring effective investigation and prosecution, and promoting international cooperation in anti-trafficking activities, one of the objectives of the *Convention* is the prevention of human trafficking.

Article 5 – Prevention of trafficking in human beings

1. Each Party shall take measures to establish or strengthen national co-ordination between the various bodies responsible for preventing and combating trafficking in human beings.

2. Each Party shall establish and/or strengthen effective policies and programmes to prevent trafficking in human beings, by such means as: research, information, awareness raising and education campaigns, social and economic initiatives and training programmes, in particular for persons vulnerable to trafficking and for professionals concerned with trafficking in human beings.

3. Each Party shall promote a Human Rights-based approach and shall use gender mainstreaming and a child-sensitive approach in the development, implementation and assessment of all the policies and programmes referred to in paragraph 2.

4. Each Party shall take appropriate measures, as may be necessary, to enable migration to take place legally, in particular through dissemination of accurate information by relevant offices, on the conditions enabling the legal entry in and stay on its territory.

5. Each Party shall take specific measures to reduce children's vulnerability to trafficking, notably by creating a protective environment for them.

6. Measures established in accordance with this article shall involve, where appropriate, nongovernmental organisations, other relevant organisations and other elements of civil society committed to the prevention of trafficking in human beings and victim protection or assistance.

Prevention is also the main topic of interest of the authors of Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims.

Recital 25 of the Preamble.

Member States should establish and/or strengthen policies to prevent trafficking in human beings, including measures to discourage and reduce the demand that fosters all forms of exploitation, and measures to reduce the risk of people becoming victims of trafficking in human

¹⁶ Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, adopted by the United Nations General Assembly on 15 November 2000 (article 9).

beings, by means of research, including research into new forms of trafficking in human beings, information, awareness-raising, and education. In such initiatives, Member States should adopt a gender perspective and a child-rights approach. Officials likely to come into contact with victims or potential victims of trafficking in human beings should be adequately trained to identify and deal with such victims. That training obligation should be promoted for members of the following categories when they are likely to come into contact with victims: police officers, border guards, immigration officials, public prosecutors, lawyers, members of the judiciary and court officials, labour inspectors, social, child and health care personnel and consular staff, but could, depending on local circumstances, also involve other groups of public officials who are likely to encounter trafficking victims in their work.

Prevention of human trafficking is also one of the five main priorities referred to in *The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012-2016* (priority B: *Stepping up the prevention of trafficking in human beings*). This priority includes such actions as: understanding and reducing demand, promote the establishment of a private sector platform, eu-wide awareness raising activities and prevention programmes.

The international and European documents referred to include an obligation of Member States to take measures that may contribute to the achievement of prevention objectives. These actions are regulated, in detail, within the framework of national legislation as well as other internal documents, such as national strategies to combat trafficking in human beings.

Institutional level

If prevention is defined as an action, it must be specified which institutions are responsible for prevention and which institutions implement preventive measures (it can be assumed that they do not have to be the same).

Intended preventive actions and practices are always taken by specific actors, especially by public actors that are responsible for prevention in different social fields. An institution that is responsible for prevention should be well positioned and able to coordinate all activities taken by various partners and stakeholders. In the literature, the most-frequently mentioned partners include other public actors, the government (local, state¹⁷), social services, health services, businesses/labour, the justice system, the media and non-governmental organisations.

In the field of crime prevention – from the traditional point of view – the main role is played by the police; however, currently, it is assumed that a collective and proactive approach is more effective in preventing crime¹⁸. Because of this, a multisector partnership between various departments and ministries is preferred, not only between ministries of the interior, but also ministries responsible for housing, health, education and employment, recreation, social services and the environment¹⁹.

For example, in the field of child abuse, public health agencies are the most important institutions for prevention. They can serve as leaders, bringing together partners and stakeholders to

¹⁷ D. Michailakis, W. Schirmer, *Social work and social problems. A contribution from systems theory and constructionism*, “International Journal of Social Welfare” 2014, 23 (4), p. 11, p. 11. For example, suicide prevention in Sweden requires broad cooperation and coordination that transcend sectors between local, regional and national agents.

¹⁸ C. Friesendorf, *Strategies Against Human Trafficking: The Role of the Security Sector*, 2009, p. 17.

¹⁹ *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work*, United Nations 2010, p. 19.

plan, prioritise, and coordinate efforts to prevent child abuse and neglect. Public health agencies collect and disseminate data, implement preventive measures and evaluate programmes²⁰.

In accordance with the provisions of international law contained in various documents, the entity responsible for measures to prevent trafficking in human beings for sexual purposes is the state, which is usually represented by numerous institutions. There are also other entities that may be involved in state activities – these are mainly non-governmental organisations.

Literature on the prevention of human trafficking includes many examples of both international and national entities involved in the prevention of trafficking in human beings. These include organisations that deal with the issue of human trafficking and forced labour, for example, the International Organization for Migration.

That is how, for example, based on the rules of the *Palermo Protocol*, it is clearly desirable that Member States, when implementing programmes and other measures related to the prevention of trafficking in human beings, should, as appropriate, include cooperation with non-governmental organizations, other relevant organizations and other elements of civil society (Article 9 of the *Protocol*). A similar provision is found in Article 5 of the *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* – 'non-governmental organisations, other relevant organisations and other elements of civil society committed to the prevention of trafficking in human beings and victim protection or assistance'.

Practical level

Literature about prevention shows various examples of actions, behaviours, and operations that are presented as preventive measures. There are three main forms of measures which are dependent at the level of risk and contact with phenomenon, which we want to prevent (primary, secondary and tertiary). The primary one is dedicated to people who do not have contact with the phenomenon (but could), the secondary is the risk group (people with a fairly high probability of contact with the phenomenon), and the tertiary one is dedicated to people who have had contact with the phenomenon in the past. Primary prevention is proactive and concerns large groups of people not yet affected by the conditions to be prevented²¹.

There is also primordial prevention, which means preventing the emergence of predisposing social and environmental conditions that can lead to causation of disease (this comes before primary prevention)²².

In the field of public health, the primary approach is education, the secondary one is changing habits and behaviours (modifying attitudes), and the tertiary approach is treating people with the indicated problem²³. We can find the same in the field of criminal policy, when educational activities are most important for potential victims and perpetrators, changing behaviours for people who have high risk of contact with crime and tertiary for people who had some contacts (special programs).

²⁰ *Preventing Child Abuse & Neglect: A Technical Package for Policy, Norm, and Programmatic Activities*, 2016; <https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/CAN-Prevention-Technical-Package.pdf>

²¹ Kessler, M.; Goldston, S.; and Joffe, J., *The Present and Future of Prevention: In Honor of George W. Albee* (1992); "Mental Health Law & Policy Faculty Publications" 1992, paper 628, p. 14.

²² B. Starfield, J. Hyde, J. Gervas, I. Heath, *The concept of prevention: a good idea gone astray?*, *Epidemiol Community Health* 2008, 62, p. 580.

²³ *Preventing Problems, Promoting Development, Encouraging Engagement: Competing Priorities or Inseparable Goals?* 2003, p. 5.

Another classification of prevention from the field of preventing drug abuse includes universal, selective and indicated prevention, which are based on the level of risk²⁴. The first one concerns the general population and is not directed at a specific risk group. Universal prevention measures address an entire population with messages and programmes aimed at preventing or delaying problematic behaviours (providing the information and skills necessary to prevent the problem to all). Second, selective prevention targets those at higher-than-average risk, who are considered at risk for substance abuse by their membership in a segment of the population. The third one – indicated prevention – concerns those who are already abusing substances or engaged in other high-risk behaviours, and focuses on preventing heavy or chronic use. The goal of indicated prevention is to identify persons who are presenting problem behaviours and to involve them in special programmes²⁵.

Based on the various definitions of prevention, it can be emphasised that preventive measures include avoiding risk factors and increasing protective factors. It is important to identify all of them, and to plan effective and adequate activities²⁶.

The interesting preventive recommendations are presented by A. Normandeau, B. Hasenpusch and C. Ouellette. They analysed Canadian and European crime prevention programmes to find the best method of prevention (preventive social intervention): police-community cooperation in primary prevention; encouragement of crime prevention through environmental design; decriminalisation of victimless crimes; delegation of responsibility for secondary prevention to private organisations; provision of social services to young persons as a means of preventing offences committed out of necessity; avoidance of harmful side effects (e.g. labelling) in delinquency prevention programmes; organisation of local crime prevention committees to plan and evaluate prevention programmes; encouragement of research on the effectiveness of secondary and primary prevention; and better dissemination of evaluation study results²⁷.

When discussing crime prevention, the authors would like to mention the European Beccaria Standards for ensuring quality management in crime prevention projects²⁸. They cover seven key steps: 1. Description of the problem; 2. Analysis of the conditions leading to the emergence of the problem; 3. Determination of previous targets, project targets and targeted groups; 4. Termination of the interventions intended to achieve the targets; 5. Design and execution of the project; 6. Review of the project's implementation and achievement of objectives (evaluation); 7. Conclusion and documentation.

The most popular strategy of prevention (especially in the field of crime prevention) is public education as a tool for informing the public about crime and as a resource for efforts to change attitudes. Public education helps to: engage the public in local programmes; alert the public of emerging crime problems; change attitudes to and awareness of specific types of crime; provide

²⁴ F. Springer, J.L. Phillips, *The IOM Model. A Tool for Prevention Planning and Implementation*, "Prevention Tactics" 8:13 (2006), p. 3.

²⁵ F. Springer, J.L. Phillips, *The IOM Model. A Tool for Prevention Planning and Implementation*, "Prevention Tactics" 8:13 (2006), p. 3.

²⁶ B. Starfield, J. Hyde, J. Gervas, I. Heath, The concept of prevention: a good idea gone astray?, *Epidemiol Community Health* 2008, 62, p. 580.

²⁷ A Normandeau, B. Hasenpusch, C. Ouellette, *Methods for crime prevention*, "Canadian Criminology Forum" 1979, Volume 1.

²⁸ <http://www.beccaria-standards.net/>

information about services and resources; assess public views on local problems; assess public views on priority issues; and assess public views on possible solutions²⁹.

Prevention is most often defined as stopping undesirable phenomena from happening. Therefore, it includes various types of measures and actions that are designed to achieve an intended purpose. In the context of the prevention of trafficking in human beings for sexual purposes, three main types of measures can be identified.

Within the meaning of the *Palermo Protocol*, the practical dimension of prevention is *legislative or other measures, such as educational, social or cultural measures, including through bilateral and multilateral cooperation, to discourage the demand that fosters all forms of exploitation of persons, especially women and children, that leads to trafficking*.

In the case of the *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, prevention includes such means as 'research, information, awareness raising and education campaigns, social and economic initiatives and training programmes, in particular for persons vulnerable to trafficking and for professionals concerned with trafficking in human beings' (Article 5 of the *Convention*). A more detailed list of measures that should be taken to reduce demand for trafficking is contained in Article 6 of the 2005 Convention (Article 6).

In the case of European Union documents, prevention includes, for example, action in third countries of origin and transfer of victims, with a view to raising awareness, reducing vulnerability, supporting and assisting victims, fighting the root causes of trafficking (recital 2 of *Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council*). The *Directive* also includes a list of specific actions to prevent trafficking in human beings, including *measures to discourage and reduce the demand that fosters all forms of exploitation by means of research, including research into new forms of trafficking in human beings, information, awareness-raising, and education, thereby reducing the risk of people becoming victims of trafficking in human beings*. These include: education and training (to discourage and reduce the demand that fosters all forms of exploitation related to trafficking in human beings), information and awareness-raising campaigns, research and education programmes aimed at raising awareness and reducing the risk, regular training for officials who can have contact with victims and potential victims of trafficking in human beings, including police officers; analysis of the need to deem as acts of crime involving the use of services constituting a form of exploitation (Article 18 of the *Directive*).

Examples of preventive measures are campaigns to raise the awareness of the problem of child sexual exploitation (sexual exploitation of children) that are carried out in various places (airports, airplanes, train stations, hotels, etc.) and through various media (magazines, posters, and flyers available at designated sites)³⁰. Conducting awareness-raising campaigns in the mass media, particularly in television and in magazines for men, is one of the recommendations presented by the International Organization for Migration that came about based on studies on the demand and supply related to trafficking in human beings for sexual purposes in four countries – Poland, Slovakia, Slovenia and Hungary³¹.

With a reference to the terminology from the first part of the article, and taking into account educational activities, there can be talk of three levels of prevention. Primary prevention refers to all individuals who may but do not have to come into contact with a phenomenon that is preventable.

²⁹ *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work*, United Nations 2010, p. 38.

³⁰ Donna M. Hughes, *Best Practices to Address the Demand Side of Sex Trafficking*, 2004; *An empirical framework of control methods of victims of human trafficking for sexual exploitation Global Crime*, 2015, Vol. 16, No. 1, 34-49.

³¹ Gabriel Bianchi, Miroslav Popper and Ivan Lukšik, *Between Demand And Supply. A regional analysis of the supply and demand for sex services and trafficking in Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia*, IOM 2007.

They may be school students,³² or soldiers on missions outside their own country³³. An example of the first type of projects is an educational campaign conducted by the Coalition Against Trafficking in Women in the Philippines in 2003³⁴. The literature features the view that one form of primary prevention is to influence demand by reducing it (demand-reducing measures)³⁵. Secondary prevention relates to people who may have encountered the phenomenon of human trafficking for sexual purposes or whose risk of encountering this phenomenon is relatively high. These types of measures can apply to both the demand side – clients who use sexual services – as well as the supply side related to educational measures among individuals providing sex services³⁶. Tertiary prevention is directed towards those who have encountered (including multiple encounters) persons who may have been victims of human trafficking or sexual exploitation. These are educational programmes for, for example, those who have been convicted of using sexual services in countries where it is illegal³⁷.

It is worth noting that a European competition was held for the best preventive measures related to human trafficking, which, in 2014, covered three main types of measures that could be said to be the latest trends in the prevention of trafficking in human beings: reducing demand that fosters all forms of exploitation related to trafficking in human beings, raising awareness and reducing the risk of becoming a victim of trafficking in human beings, and enabling to identify and deal with victims and potential victims of trafficking in human beings³⁸.

Teleological level

Prevention as a social action can have many aims and goals, can refer to various subjects, and can be dedicated to various people and groups (preventive measures can be taken for someone, against someone, or in cooperation with someone).

For example, the goal of preventing child abuse and neglect is to stop this from happening in the first place³⁹. The goal of primary prevention in mental disorders is to reduce the probability of new cases in the future⁴⁰.

³² This applies primarily to young men who are identified as potential clients of sexual services. An so, for example, Rachel Durchslag and Samir Goswami— authors of *Deconstructing The Demand for Prostitution: Preliminary Insights From Interviews with Chicago Men Who Purchase Sex* (2008) - have outlined four recommendations for influencing demand as part of education measures: providing information about prostitution (the reasons for the provision of paid sexual services and the consequences thereof), the impact of the use of paid sexual services on the sexual relations of men, the relationship between the use of pornography and the use of paid sexual services, and the socio-cultural aspects of gender, including, in particular, the social definitions of masculinity.

³³ Janice G. Raymond, *Prostitution on Demand Legalizing the Buyers as Sexual Consumers*, 'VIOLENCE AGAINST WOMEN', Vol. 10 No. 10, October 2004.

³⁴ <http://www.catwinternational.org/Home/Article/525-asia>.

³⁵ Michael Shively, Kristina Kliorys, Kristin Wheeler, Dana Hunt, *National Overview of Prostitution and Sex Trafficking Demand Reduction Efforts*, Final Report, 2012.

³⁶ Gabriel Bianchi, Miroslav Popper and Ivan Lukšik, *Between Demand and Supply. A regional analysis of the supply and demand for sex services and trafficking in Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia*, IOM 2007.

³⁷ Donna M. Hughes, *Best Practices to Address the Demand Side of Sex Trafficking*, University of Rhode Island, 2004, p. 31.

³⁸ EUCPN Toolbox Series, No. 6, Trafficking in human beings within the EU policies & practices, p. 36. Three projects were recognised in the competition: 'HopeNow - Empowering trafficked people' from Denmark, 'Ac.Sé National Network for the Assistance & Protection of Trafficking Victims' received the honourable mention of 'Best cooperation' from France, and the Romanian 'NO Project powered by Bancpost' received the honourable mention of 'Best early prevention'.

³⁹ <https://www.cdc.gov/violenceprevention/childmaltreatment/prevention.html>.

⁴⁰ Kessler, M.; Goldston, S.; and Joffe, J., *The Present and Future of Prevention: In Honor of George W. Albee* (1992); "Mental Health Law & Policy Faculty Publications" 1992, paper 628, p. 14.

When studying crime prevention as a policy tool, the authors found five main goals: 1) reducing the frequency of unwanted behaviours; 2) making behaviours impossible, less attractive and less possible; 3) changing the physical, legal or socio-economic conditions of the environment and the biological or psychological characteristics of groups, as well as legal assessment of behaviour⁴¹.

Because the social problems that need to be prevented relate to many phenomena and circumstances, prevention can involve many different subjects and issues. For example, preventing child abuse requires a comprehensive approach that influences relationships among families and neighbours⁴².

The possibilities for prevention are wide and involve a wide range of approaches, because prevention involves every aspect of social and individual endeavour⁴³.

The most-commonly mentioned target groups of prevention are groups of people who are at risk of a social problem; however, there are also groups of people who may be required to carry out effective preventive intervention, for example, neighbours or school teachers. Guidelines for the Prevention of Crime state that governments should be encouraging universities, colleges and other relevant educational agencies to offer basic and advanced courses about prevention⁴⁴.

As part of the teleological dimension, it is important to discuss both the target groups of preventive interventions, the phenomena that may be of interest to institutions dealing with prevention, and specific objectives.

International law refers to, for example, groups particularly vulnerable to the risk of becoming victims of human trafficking. According to 'The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012-2016', these are: 'women and children at risk, domestic workers, Roma communities, undocumented workers and situations such as major sporting events, using the home affairs funding programme'.

The field of interest of institutions combating human trafficking include such phenomena and social issues as corporate social responsibility (including links between business and human rights), and social campaigns. It is worth noting that, in recent years, the importance of cooperation with the private sector has increased, for example with hotels to raise awareness about human trafficking to sexual exploitation.

Since it is not always possible to clearly distinguish between the purpose of prevention and the means of achieving this goal, the goals of prevention can be divided into generic – such as reduction of the phenomenon of human trafficking – and operational – which can include changing attitudes and behaviours. A measure aiming to achieve the operational objective could be, for example, awareness-raising campaigns that by changing the attitudes of the target group can reduce the risk of becoming a victim of human trafficking for sexual purposes.

When it comes to achieving prevention objectives by means of specific measures and actions undertaken by the relevant state and cooperating institutions, in the presence of various target and stakeholder groups, it is worth mentioning the various circumstances and social phenomena that must be considered in planning and implementing preventive measures. And so, for example, Article 9 of the *Palermo Protocol* contains information on the need to eliminate factors

⁴¹ A Normandeau, B Hasenpusch, C Ouellette, *Methods for crime prevention*, "Canadian Criminology Forum" 1979, Volume 1.

⁴² <https://www.cdc.gov/violenceprevention/childmaltreatment/prevention.html>

⁴³ B. Starfield, J. Hyde, J. Gervas, I. Heath, The concept of prevention: a good idea gone astray?, *Epidemiol Community Health* 2008, 62, p. 582.

⁴⁴ *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work*, United Nations 2010, p. 41.

such as poverty, underdevelopment and lack of equal opportunity that make people, especially women and children, vulnerable to trafficking. On the other hand, the *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* highlights the need for a human rights-based approach, the implementation of a gender equality strategy and a child-sensitive approach in development, implementation and assessment of prevention policies and programmes, and taking measures to enable legal migration (Article 5 of the *Convention*).

A particularly significant field of interest of entities involved in combating human trafficking is the issue of demand for services provided by human trafficking victims. Thus, for example, J. Ham proposes that the study of demand for specific services should cover four areas: increasing the number of demand studies; highlighting the need to influence demand, treating demand as a root cause of human trafficking, and treating the influence of demand as a form of preventing human trafficking for sexual purposes (*reducing demand as a trafficking prevention measure*)⁴⁵. In turn, the authors of *Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council* highlight that discouraging demand can include both incentives and discouraging factors for certain behaviours, and may vary from sector to sector.

In the light of the fact that one of the forms of trafficking in human beings is sexual exploitation, the phenomenon of prostitution is in the field of interest of institutions involved in prevention measures and in the analysis of their effectiveness. Therefore, attempts are made to examine the relationship between a state's policy on prostitution and the phenomenon of trafficking in human beings, which is of interest to many authors⁴⁶. One of the possible preventive measure in Member States' approach to prostitution that is undergoing multiple analyses is punishment for the use of sexual services.

The teleological dimension includes the subjective and objective scope of prevention. The subjective scope relates to target groups, i.e. individuals particularly vulnerable to becoming victims of human trafficking, including, primarily, children and women; stakeholders, such as institutions, entities and private individuals whose involvement and awareness of human trafficking problems can contribute to preventing this phenomenon; as well as the media. On the other hand, the objective scope covers phenomena related to migration, human rights, gender equality strategies and social problems (such as poverty), including, above all, the causes of human trafficking, such as the demand for specific services.

Conclusion

Trafficking in human beings is one of the many possible, undesirable social phenomena, the prevention of which is supported by preventive actions. The model of prevention presented in this paper should be treated as an option for organising many issues related to preventive activities related to this phenomenon. An analysis of international documents and human trafficking studies shows that one of the most-important trends in contemporary prevention is reducing the demand for services that may be related to human trafficking, which particularly involves those who provide sexual services and those who are victims of sexual exploitation.

Prevention of all social problems can be defined thanks to the five levels presented above: semantic (what prevention means in a specific field), legal (how it is regulated), institutional (who

⁴⁵ Julie Ham, *Moving beyond 'supply and demand' catchphrases: Assessing the uses and limitations of demand-based approaches in anti-trafficking*, Global Alliance Against Traffic in Women, 2011.

⁴⁶ Seo Young Young, Axel Dreher and Eric Neumayer present interesting results on this subject in *Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking?*, *World Development*, 41 (1), 2013, pp. 67-82.

is responsible for it), practical (what kind of measures are taken) and teleological (what the goal of prevention is, what issues are covered, and what the target groups are). In the second part of the article, the authors will present prevention in the context of human trafficking for sexual exploitation.

Bibliography

1. Gabriel Bianchi, Miroslav Popper and Ivan Lukšík, *Between Demand and Supply. A regional analysis of the supply and demand for sex services and trafficking in Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia*, IOM 2007;
2. Friesendorf, Cornelius, *Strategies Against Human Trafficking: The Role of the Security Sector*, National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports, DCAF, 2009;
3. Ham, Julie, *Moving beyond 'supply and demand' catchphrases: Assessing the uses and limitations of demand-based approaches in anti-trafficking*, Global Alliance Against Traffic in Women, 2011;
4. *Handbook on the crime prevention guidelines. Making them work*, United Nations 2010;
5. Hughes, Donna M., *Best Practices to Address the Demand Side of Sex Trafficking*, University of Rhode Island, 2004;
6. Kessler, Mark, Goldston, Stephen E., Joffe, Justin M., *The Present and Future of Prevention: In Honor of George W. Albee (1992)*; "Mental Health Law & Policy Faculty Publications" 1992;
7. Michailakis, Dimitris, Schirmer, Werner, *Social work and social problems. A contribution from systems theory and constructionism*, "International Journal of Social Welfare" 2014, 23 (4);
8. Normandeau, Andre, Hasenpusch, Burkhard, Ouellette Christiane, *Methods for crime prevention*, "Canadian Criminology Forum" 1979, Volume 1;
9. *Preventing Child Abuse & Neglect: A Technical Package for Policy, Norm, and Programmatic Activities*, 2016;
10. *Preventing Problems, Promoting Development, Encouraging Engagement: Competing Priorities or Inseparable Goals?* 2003;
11. Raymond, Janice G., *Prostitution on Demand Legalizing the Buyers as Sexual Consumers*, 'VIOLENCE AGAINST WOMEN', Vol. 10 No. 10, October 2004;
12. Shively, Michael, Kliorys, Kristina, Wheeler, Kristin, Hunt, Dana, *National Overview of Prostitution and Sex Trafficking Demand Reduction Efforts*, Final Report, 2012;
13. Springer, Fred, Phillips, Joel L., *The IOM Model. A Tool for Prevention Planning and Implementation*, "Prevention Tactics" 8:13 (2006);
14. Starfield, Barbara, Hyde, Jim, Gervas, Heath, *The concept of prevention: a good idea gone astray?*, *Epidemiol Community Health* 2008, (62);
15. Young, Seo Young, Dreher, Axel, Neumayer Eric, *Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking?*, *World Development*, 41 (1), 2013.

Further resources

<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/prevention>

<http://www.yourdictionary.com/prevention>

<https://en.oxforddictionaries.com/definition/prevention>

<http://www.thefreedictionary.com/prevention>

<http://www.businessdictionary.com/definition/prevention.html>

http://www.ump.edu.pl/files/8_483_epidemiology_and_prevention.pdf

<https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms?cdrid=439419>
http://www2.udec.cl/~ssrevi/numero6/Ariculos/Critical_theory_and_prevention.pdf.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/prevention>
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/prevention>
<http://www.beccaria-standards.net/>
<http://www.catwinternational.org/Home/Article/525-asia>.
<https://www.cdc.gov/violenceprevention/childmaltreatment/prevention.html>

ABSTRACT

The article presents various definitions of prevention, which are described through five levels: semantic, legal, institutional, practical and teleological. The first part of the article is dedicated to the general understanding of prevention and the second is about the prevention of human trafficking for sexual exploitation. This article is based on two sources: international legal standards and academic literature.

Słowa kluczowe: prewencja, handel ludźmi, definicje, społeczna reakcja

Key words: prevention, human trafficking, definition, social action.

mgr Justyna Włodarczyk-Madejska
Zakład Kryminologii, Instytut Nauk Prawnych PAN

Assumptions of proceeding in juvenile cases in the court practice*

ABSTRAKT

Artykuł stanowi podsumowanie projektu badawczego zrealizowanego w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk. W ramach projektu zostały przeprowadzone dwa rodzaje badań: 1) ogólnopolskie badania sondażowe skierowane do trzech grup respondentów – sędziów dla nieletnich, zawodowych kuratorów rodzinnych oraz specjalistów zatrudnionych w opiniodawczych zespołach sądowych specjalistów, 2) indywidualne półustrukturyzowane wywiady jakościowe z przedstawicielami tych trzech grup zawodowych. W artykule zostały zamieszczone tylko niektóre wyniki. Szczególna uwaga została poświęcona realizacji założeń Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich w praktyce orzeczniczej sądu. Potrzebę badań w tym zakresie uzasadnia fakt ustawowego zobowiązania sędziego dla nieletnich do gromadzenia informacji o nieletnim i jego środowisku - bezpośrednio lub pośrednio przy wykorzystaniu instytucji pomocniczych.

Introduction

Treatment of juveniles in Poland are regulated by the Act on Proceeding in Juvenile Cases¹. The Act sets out the rules, aims but also assumptions for court decision. The last of them will be a subject of this article. According to the intention of the legislator, the judge is obliged in the course of proceeding to collect comprehensive knowledge of the juvenile, the family environment, health situation and living condition. It is important, not only for regulation, but also for decision process. Knowledge, or in the other words - the diagnosis of the juvenile and family environment, enables to use of an educational or corrective measure accordance with the principle of individualization. The legislator mentions how to collect this information: directly (mainly by hearing juvenile and juvenile's parents) or indirectly (by supporting institution).

In the article are presented the results of the research project realized in the Department of Criminology The Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences in the 2016 year name: "Cooperation of the juvenile court with other institution to application educational and corrective measures". The aim of the project was to exam how the juvenile judges, probation officers and experts from diagnostic teams cooperate in practice to realize the assumption of the Act.

* Artykuł stanowi rozszerzoną i zeminioną wersję wystąpienia wygłoszonego na XVII Konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego, Cardiff, 13 – 16 września 2017 r.

¹ Journal of Laws of 2016, item 1654.

1. Research methodology

Main research question was: how do juvenile courts in practice implement specific assumption of the Act resulting directly from article 3, 24, 25 and 32b. Research project supposed also to provide an information about:

- In what cases juvenile judges commission to prepare two kind of evidences - a diagnostic opinion and an environmental interview?
- What questions are juvenile judges referring to supporting institution – diagnostic teams and probation officers?
- How do professional family probation officers prepare an environmental interview?
- On what basis are diagnostic opinions prepared?
- How long do the juvenile judges wait for an environmental interview / a diagnostic opinion?
- Are juvenile judges suggesting recommendations of diagnostic teams and probation officers in the scope of applying appropriate educational or corrective measures?
- What is the importance of supporting institutions for juvenile courts?

In the course of project, there were conducted two kind of researches:

- 1) national surveys addressed to juvenile judges, professional family probation officers, experts from diagnostic teams (a postal and an internet survey)
- 2) individual in-depth interviews with selected representatives of these groups (stratified sampling; sampling frame: list of courts recognizing family and juvenile matters, selection criterion: number of these cases recognized in 2015).

In the national surveys took part: 162 juvenile judges, 556 professional family probation officers and 177 experts from diagnostic teams. It was respectively: 16%, 28% and 33% of total population for each of these groups. In individual in-depth interviews took part: 30 respondents, 10 out of each group.

The article presents only some of the results, especially: 1) how often juvenile judges commission to prepare an environmental interview, how often – a diagnostic opinion, 2) what question the juvenile judges refer to the diagnostic teams and to the professional family probation officers and which of this information use in decision process, 3) how is the cooperation seen, and 4) why this cooperation is important.

2. In which cases the juvenile judges commission to prepare evidences (an environmental interview, a diagnostic opinion)

Juvenile judges were asked how often in juvenile cases they commission to prepare an environmental interview. Most of them pointed out two answer, “in any case” and “in the most cases” with the same conditions, so: “regardless of the reason for the initiation of the proceedings and to expect the effect of its termination”. On the basis of this data, it can be stated that the environmental interview is, in principle, in most cases of juveniles recognized by the court.

Definitely different answers were given on the question about prepare diagnostic opinion. 42% respondents said that the decision to release a diagnostic opinion was issued only in some cases. Almost half of respondents admitted to allow evidence from diagnostic opinion only in cases of demoralization/crime in which they intend to give an isolation educational measure or corrective

measure. In 2015 year among the legally valid measures, 6% constituted a judgement these two measures. Therefore, it can be assumed that the commissioning of a diagnostic opinion is rather sporadic situation. This is confirmed by the results of other authors². What could be the reason? During the interviews, the judges gave mainly the waiting time for this evidence, which is an average of several months. Secondly, it is a statutory regulation. The judges must have opinion in certain situations: 1) when they intend to give isolation educational or corrective measures, 2) when they need a complex personality diagnostic.

Table 1. Cases in which evidences are prepared

	environmental interview		diagnostic opinion	
	No.	%	No.	%
in any case regardless of the reason for the initiation of the proceedings and to expect the effect of its termination	114	70,4	0	0,0
in most cases regardless of the reason for the initiation of the proceedings and to expect the effect of its termination	41	25,3	3	1,9
only in some cases regardless of the reason for the initiation of the proceedings and to expect the effect of its termination	3	1,9	68	42,0
only in some cases of demoralization/crime in which I intend to give an isolation educational measure or corrective measure	1	0,6	80	49,4
hard to say	0	0,0	3	1,9
no data	3	1,9	7	4,3
in all	162	100,0	162	100,0

3. What questions the juvenile judges refer to the professional family probation officers and to diagnostic teams?

Among the questions most frequently asked to probation officers were about juvenile's behavior (74%), family educational conditions (71%), the course of education (69%) and family living situation (61%). Less than half indicated juvenile's health situation and question about free time. Every third admitted that asked for suggestions about measure. Information in this regard, the judges considered the most important in the process of adjudication.

² Compare for example: D. Woźniakowska-Fajst, *Nieletnie. Niebezpieczne, niegrzeczne, niegroźne*, Warszawa 2010; W. Klaus, *Dziecko przed sądem. Wymiar sprawiedliwości wobec przestępczości młodszych nieletnich*, Warszawa 2009.

Table 2. Information included in environmental interviews

	what question juvenile judges refer to probation officers?		what information juvenile judges use in decision process?	
	No.	%	No.	%
juvenile's behavior	119	73,5	119	73,5
family educational conditions	115	71,0	115	71,0
the course of education	112	69,1	112	69,1
family living situation	98	60,5	98	60,5
juvenile's health	75	46,3	75	46,3
juvenile's free time	73	45,1	73	45,1
suggestions about measures	51	31,5	51	31,5
other	15	9,3	15	9,3
<i>Data does not add to 100 - possible multiple choice</i>				

The vast majority of the judges asked to diagnostic teams about the cause and degree of demoralization (88%), the suggestions about measure and the direction of further impacts (86%), and personality characteristics of the juvenile (80%). 62% of respondents were asking for intellectual development of a juvenile. More than every second order characteristic of the juvenile's family environment. Only one in four were interested in the course of school education. Questions for interest were asked by only 9,3% of the judges. Just as in the case of environmental interviews, the questions addressed to diagnostic teams were, in principle, the best ones needed in the adjudication process.

Table 3. Information included in diagnostic opinions

	what question juvenile judges refer to diagnostic teams?		what information juvenile judges use in decision process?	
	No.	%	No.	%
cause and degree of demoralization	143	88,3	163	92,1
suggestions about measure and the direction of further impacts	139	85,8	135	76,3
personality characteristics of the juvenile	129	79,6	134	75,7
intellectual development of a juvenile	101	62,3	44	24,9
family educational conditions	92	56,8	43	24,3
juvenile's health	59	36,4	7	4
the course of education	43	26,5	6	3,4
interests	15	9,3	0	0,0
others	1	0,6	2	1,1
<i>Data does not add to 100 - possible multiple choice</i>				

4. Do juvenile judges suggest the recommendations of diagnostic teams and professional family probation officers regarding to application of educational or corrective measures?

Juvenile judges were also asked, if they suggest the recommendation of diagnostic teams and professional family probation officers regarding to application of educational or corrective measures.

Juvenile judges declared that in the decision-making process on a particular educational or corrective measure, on average 55% were guided by recommendations in this area included in the environmental interview and in almost 79% - in the diagnostic opinion. The overall usefulness of this evidence was assessed at 80%.

As an explanation of the high degree of convergence with the verdict, one of the respondents said:

"It is said that the judge is the highest expert, but the judge is not a specialist. The judge examines all evidence and issues a ruling. On the other hand, specialists are the educator, psychologist, psychiatrist, who has the right tools to assess relationships or health. And here the judge is rather based on these opinions. Rarely happens that there is a different judgment than the suggestion³".

5. Evaluation of the cooperation

Researched institution evaluated their cooperation rather well. Almost 80% of juvenile judges pointed out answers well and very well. In a similar proportion - 77% - were recorded the responses of professional family probation officers. Slightly worse cooperation with the court was assessed by experts from diagnostic teams. 63% said "well" and "very well". 30% of them chose the answer „I have no opinion”. Some of them explained that this cooperation is simply not there. They get an order and make an opinion.

Table 4. Evaluation of the cooperation

	juvenile judges		professional probation officers		specialist from the diagnostic team	
	No.	%	No.	%	No.	%
very bad	3	1,9	7	1,3	0	0,0
bad	4	2,5	15	2,7	3	1,7
I have no opinion	13	8,0	75	13,5	53	29,9
well	99	61,1	315	56,7	70	39,5
very well	30	18,5	113	20,3	42	23,7
<i>no data</i>	<i>13</i>	<i>8,0</i>	<i>31</i>	<i>5,6</i>	<i>9</i>	<i>5,1</i>
in all	162	100,0	556	100,0	177	100,0

Instead of a summary - why cooperation is important?

As already mentioned, the juvenile court's task is to carry out or order a thorough juvenile diagnosis. Although the Act does not require the court to conduct an environmental interview in any juvenile case, in Grześkowiak's opinion in this way should be understand the legislator's intentions.

³ Respondent 9/j/interview.

A good interview is defined as the life story of a juvenile compared to the groups in which he was grow up⁴. Interview must be useful for the court⁵. Similar requirements are posed before diagnostic opinions⁶. On the basis of the interview, or independently of it, the court should make a decision to conduct research in the diagnostic teams⁷. For the assessment of the supporting institutions for juvenile courts, respondents were asked in the course of qualitative interviews. Most of them considered that supporting institutions are necessary for the functioning of juvenile courts. As a confirming this statement one of the judge said:

"Unfortunately, we are not educated in the psychological, psychiatric, and pedagogical fields, and we do not have that deep knowledge, and this knowledge is necessary for our judgment. Without this we would not be able to handle it, it is for us actually the whole problem. Because we know what to use, we have the means from which the rules as justified, but we do not know how to choose these measures alone, because we do not know the psyche of data juvenile. Neither psyche nor environment. We need to enter the environment through a professional probation officers, we must investigate it by a doctor and we can only comprehensively know where he can be placed. And if we put a juvenile delinquent in a child care home, then it's a mistake that can lead to further consequences⁸".

Bibliography

- K. Grześkowiak, *Nieletni przed sądem*, Warszawa 1986.
- K. Grześkowiak, A. Krukowski, W. Patulski, E. Warzocha, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 1984.
- W. Klaus, *Dziecko przed sądem. Wymiar sprawiedliwości wobec przestępczości młodszych nieletnich*, Warszawa 2009.
- S. Nieuciński, *Psychologiczna diagnoza a ekspertyza psychologiczna dla potrzeb sądu. Analiza makrostrukturalna* [in:] „Diagnoza psychologiczna rozpoznawana przez sądy rodzinne. Materiały na sympozjum”, Kraków, 1985.
- Z. Rosiak, *Sprawy karne nieletnich*, [in:] *Polskie sądy rodzinne w świetle badań empirycznych* (ed.) A. Strzembosz, Warszawa 1983.
- D. Woźniakowska-Fajst, *Nieletnie. Niebezpieczne, niegrzeczne, niegroźne*, Warszawa 2010.
- Act on Proceeding in Juvenile Cases, 26 October 1982 (Journal of Laws of 2016, item 1654).

⁴ K. Grześkowiak, *Nieletni przed sądem*, Warszawa 1986, p. 81-83; K. Grześkowiak, A. Krukowski, W. Patulski, E. Warzocha, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 1984, p. 93.

⁵ Z. Rosiak, *Sprawy karne nieletnich*, [in:] *Polskie sądy rodzinne w świetle badań empirycznych* (ed.) A. Strzembosz, Warszawa 1983, p. 114.

⁶ S. Nieuciński, *Psychologiczna diagnoza a ekspertyza psychologiczna dla potrzeb sądu. Analiza makrostrukturalna* [in:] „Diagnoza psychologiczna rozpoznawana przez sądy rodzinne. Materiały na sympozjum”, Kraków, 1985, p. 150.

⁷ K. Grześkowiak, A. Krukowski, W. Patulski, E. Warzocha, *Ustawa...*, p. 93.

⁸ Respondent 1/j/interview.

ABSTRACT

Article is a summary of the research project realized in The Institute of Law Studies of the Polish Academy of Sciences. In the course of project, there were conducted national surveys addressed to juvenile judges, professional family probation officers, experts from diagnostic teams and the individual in-depth interviews with selected representatives of these groups. The aim of the article is to present the results of the researches, the mainly the answer on the question how do juvenile courts realize in practice the assumptions of the Act on Proceeding in Juvenile Cases. Researches, in the application of law, have been considered particularly important because the law obliges the juvenile judges to collect information about juvenile and his/her environment – directly or indirectly (by supporting institutions).

Słowa kluczowe: postępowanie w sprawach nieletnich, kurator, sąd dla nieletnich

Key words: juvenile justice, probation officer, juvenile court

dr Konrad Buczkowski
Zakład Kryminologii INP PAN
mgr Katarzyna Drapała

Foreigners in Polish prisons. The law and practice of taking into account cultural differences¹

ABSTRAKT

Polskie prawo wykonawcze zapewnia możliwość realizacji zasady indywidualizmu w odbywaniu kary pozbawiania wolności. Kara ta może być odbywana w systemie programowanego oddziaływania, terapeutycznym lub zwykłym. Polskie przepisy w pełni uwzględniają standardy Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1984 roku oraz Europejskich Reguł Więziennych wydanych przez Radę Europy. W polskim ustawodawstwie nie ma przepisów szczególnych, które dotyczyłyby odbywania kary pozbawienia wolności przez cudzoziemców, jednak gwarancje poszanowania ich godności i odrębności kulturowych wynikają wprost z ogólnych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności. Liczba cudzoziemców odbywających karę pozbawienia wolności w polskich zakładach karnych jest niewielka. Każdego roku prawomocnie skazywanych w Polsce jest około 7000 cudzoziemców. Z tej grupy przeciętnie 300. odbywa karę pozbawienia wolności. Artykuł przedstawia charakterystykę tej grupy skazanych w oparciu o dostępne dane statystyczne oraz w odniesieniu do obowiązujących w Polsce przepisów.

Introduction

The aim of the study, which was based on data obtained from the Central Board for the Prison Service, was to gain knowledge about the national and cultural diversity of persons incarcerated in Polish prisons. In this article we will outline the characteristics of this group of convicted criminals based on the available statistical data and in relation to the regulations in effect in Poland. The analysis encompassed data for the period of 2013-2015 relating to 1495 foreign prisoners.

Therefore, for the needs of this study we have adopted two basic definitions, which have allowed us to define the scope of the data obtained.

The first is the definition of a foreigner. Under this definition we mean any foreign national who does not simultaneously have Polish citizenship. This definition covers both those people temporarily resident in Poland, as well as migrants for whom this is their country of permanent residence.

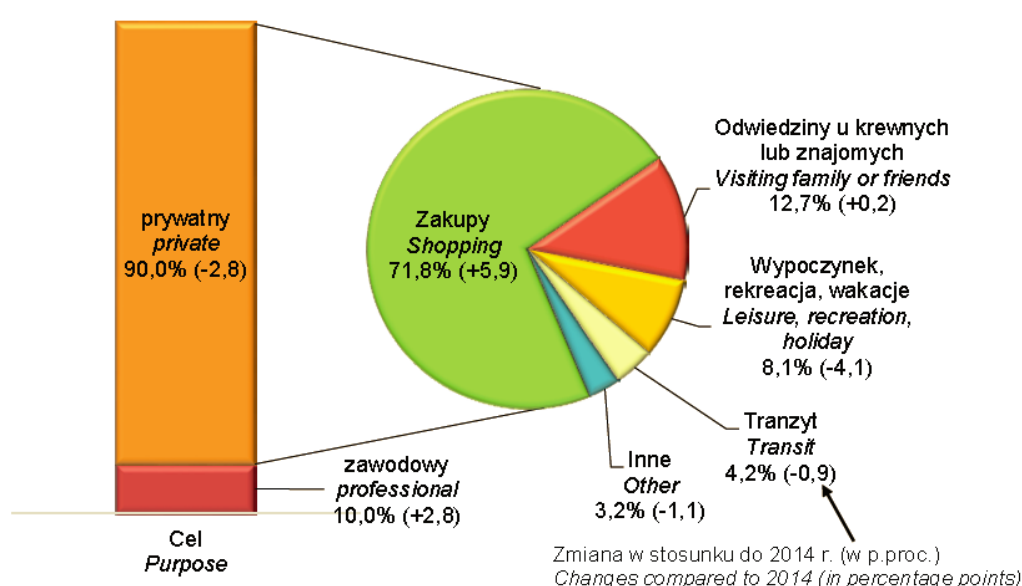
¹ Artykuł stanowi rozszerzoną i zeminioną wersję wystąpienia wygłoszonego na XVII Konferencji Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego, Cardiff, 13 – 16 września 2017 r.

The second definition, "multiculturalism of the prison population", denotes the ethnic diversity of people in prison. A consequence of this is that prisoners have different social attitudes resulting from the different values and cultural differences they hold.

General Remarks

The Central Statistical Office reports that in 2015, Poland's border was crossed 268 million times, including 159 million times by foreigners. It should be noted that "crossing the border" is not the same as the number of people crossing the border. Of this number, as many as 76% of the crossings were for the Polish land border, including over 45% for the border with Germany, over 23% for the Czech Republic, and 13% for Slovakia.²

Graph 1. Structure of foreigners (non-residents) by purpose of visit

Source: Central Statistical Office

The reasons for foreigners travelling to Poland are shown in the graph (Graph 1). It shows that the main purpose of a visit is shopping (here: mainly tourists from Russia, Belarus and Ukraine) and visiting relatives or friends.

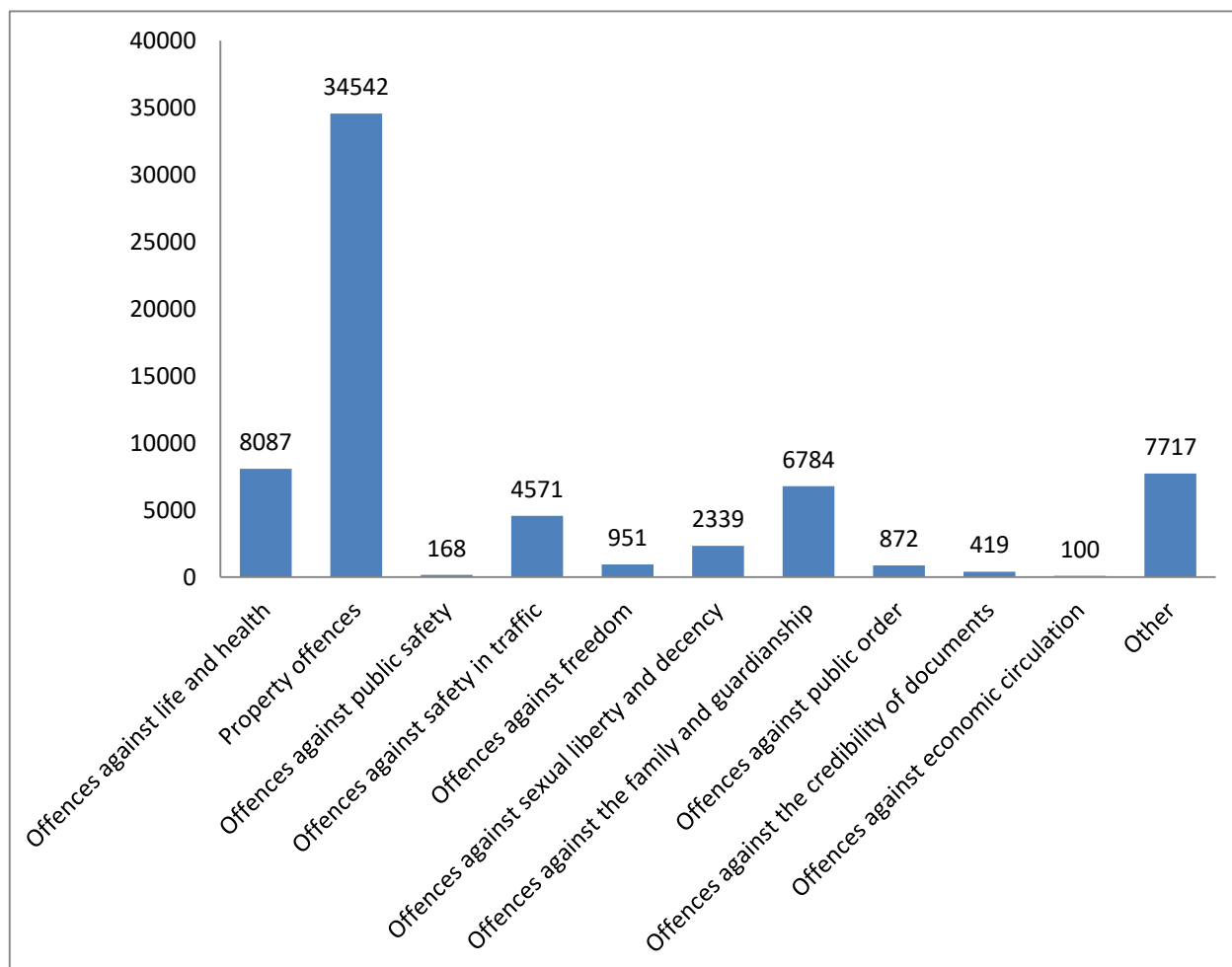
Polish laws take into full account the Convention's standards on the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, adopted by the United Nations General Assembly in 1984 and the European Prison Rules issued by the Council of Europe. There are no specific provisions in Polish legislation relating to the imprisonment of foreigners, however, the guarantees of respect for dignity and cultural distinctiveness arise directly from the general principles for imprisonment.

In the years 2004 - 2014, over 4,600,000 people were convicted of a crime in Poland. It should be noted that the number of convictions has been steadily decreasing since 2004. The

² See: *Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce oraz Polaków za granicą w roku 2015*, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa–Rzeszów 2016, p. 39;
http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/15/2/1/ruch_graniczny_2015.pdf

number of convictions in 2014 is only 57% of the number of convictions in 2004.³ At the end of 2015, nearly 70,000 people were imprisoned or punished.⁴ Over half of them were convicted of crimes against property (Graph 2).

Graph 2. Convictions by crime (absolute numbers)

Data: Ministry of Justice

Foreigners in Polish prisons – data analysis

The number of foreigners incarcerated in Polish prisons is small. Every year, approximately 7,000 foreigners are convicted in Poland. Of this group, on average, 300 are serving a prison sentence. Foreigners account for only 2% of all those incarcerated.⁵ Most of them were in prisons (60%), of which more than half (57%) were in prisons or detention centres in three provinces on the eastern border of Poland and the European Union (Graph 3).

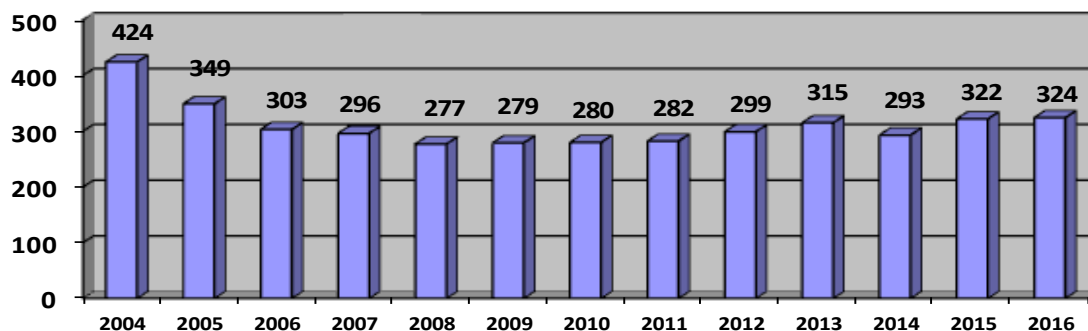
³ See: K. Buczkowski, *Cudzoziemcy jako sprawcy przestępstw gospodarczych - wyniki badań aktowych*, [in:] *Przestępczość cudzoziemców. Aspekty prawne, kryminologiczne i praktyczne*, W. Klaus, K. Laskowska, I. Rzeplińska (ed.), Warszawa 2017, pp. 92 - 92

⁴ *Roczna Informacja statystyczna za rok 2015. Centralny Zarząd Służby Więziennej.* <http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/rok-2015.pdf>

⁵ See: <http://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>;

Graph 3: Convicted foreigners in prison in the years 2004-2016

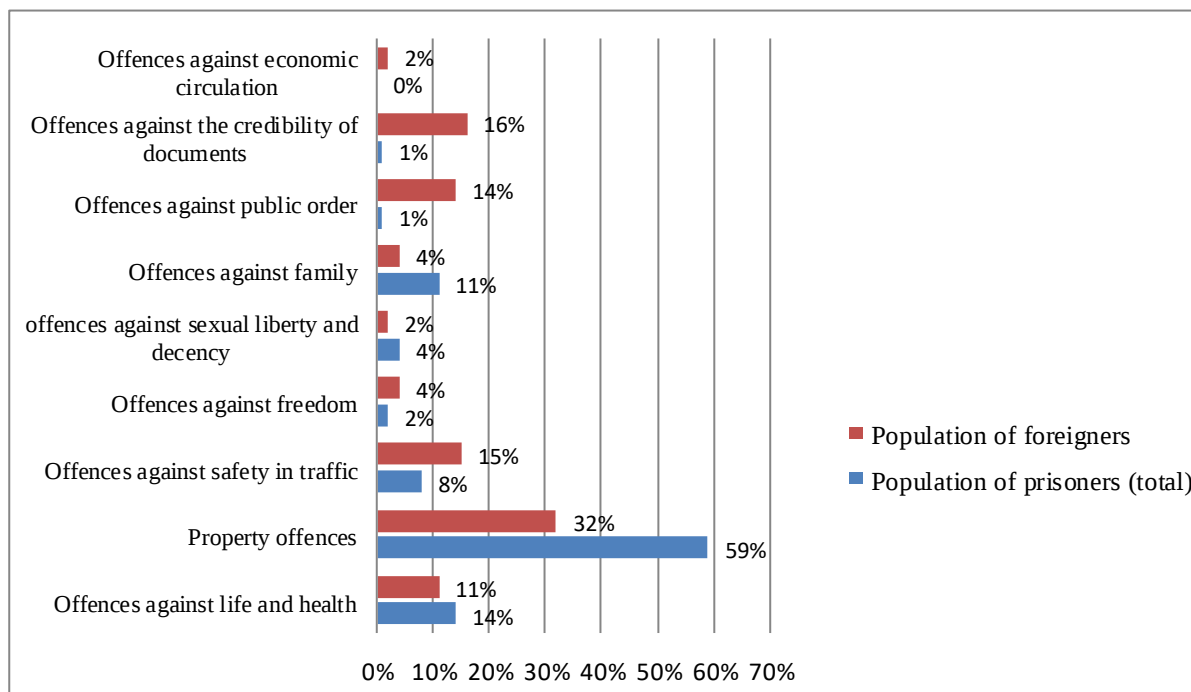
(average and absolute figures)

Data: Central Board of Prison Service

The Graph 4 presents a comparison of the structure of all detainees for selected crimes with respect to the total population of convicted foreigners. It shows that, as in the case of the whole population, foreigners were convicted mostly for crimes against property, followed by falsification of documents (in this case mainly related to the forgery of entry visas for the European Union), followed further down the list by crimes against travel safety (infringement of road traffic regulations, causing an accident) and public order crimes.

Graph 4. Selected categories of crime for foreigners serving prisons sentences compared to the total prison population (*in percent*)

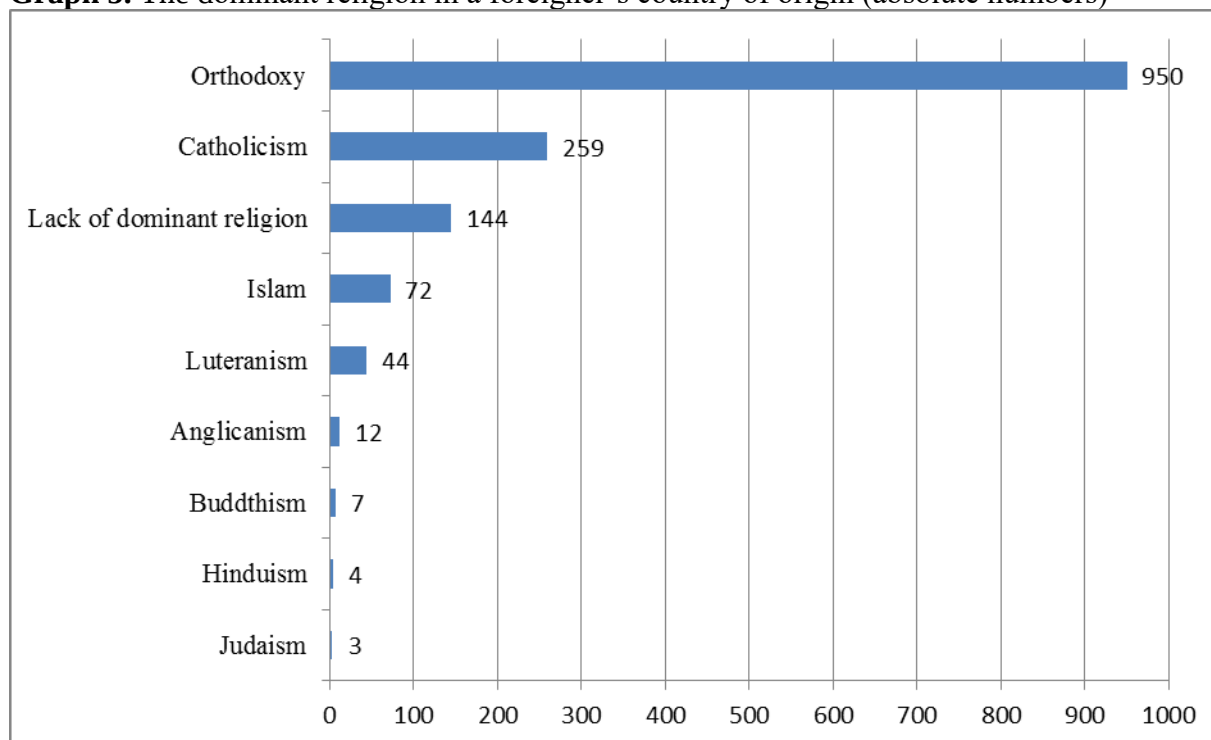
Data: Ministry of Justice

A significant proportion of the respondents, 269 persons (18%), were punished for crimes specified in the Fiscal Penal Code. A relatively large number of foreigners were convicted of smuggling and related crimes, such as failure to pay excise duty.

The vast majority of convicted foreigners are European citizens (83%, of which 35% come from EU member states), 11% are from Asian countries and 4% from Africa. In total, they represent 83 countries, but most of them come from countries bordering Poland (i.e. Belarus, the Czech Republic, Lithuania, Germany, Russia, Slovakia and Ukraine).⁶

Due to the data protection requirements, information on the religion of prisoners is not collected. However, an attempt was made to establish this data by indicating the dominant religion in the country of origin of the convicted person (Graph 5). It was found that 63% of the respondents came from countries where the dominant religion was Christian orthodoxy. Catholicism was the predominant religion in 17% of the countries studied. Approximately 10% of the respondents came from countries where there was no dominant religion or it was not possible to establish the dominant religion. In all other cases the respondents came from countries with different dominant religions (Islam, Buddhism, Hinduism).

Graph 5. The dominant religion in a foreigner's country of origin (absolute numbers)

Data: Central Board of the Prison Service

Foreigners are also provided with the opportunity to practice their religion. In 2015, 68 ecumenical chapels were established in prisons in Poland to cater for their needs, the majority of which were located in voivodships with the highest number of foreigners in prisons.

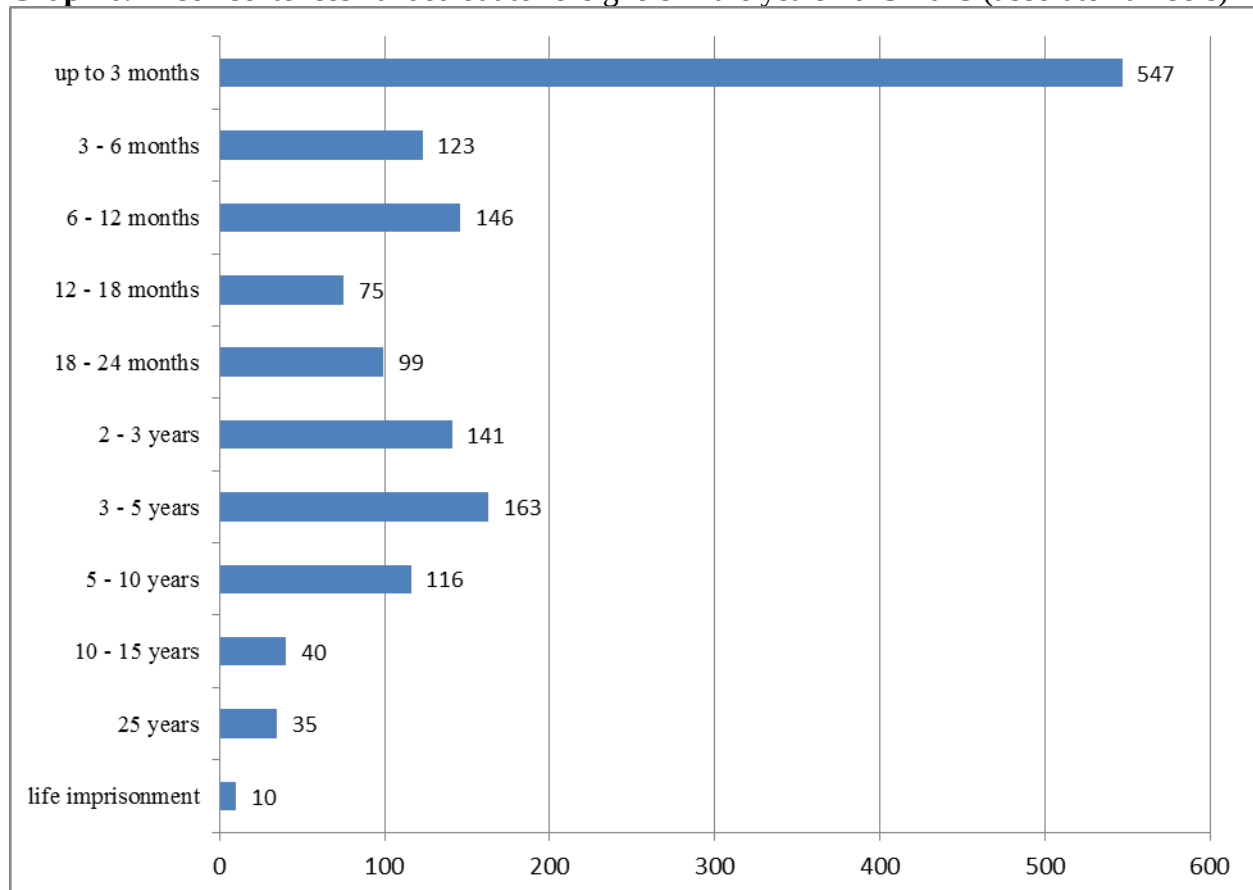
At the end of 2014, 4050 people took advantage of special diets. However, it is impossible to say what the reason was for choosing a particular diet: whether it was a health condition or religious practice. A diet excluding pork was chosen by 1386 people, a totally non-meat diet was chosen by 2243 of people sentenced, and 431 people chose diets tailored specifically for them.

⁶ Data source: The Office for Foreigners: <http://udsc.gov.pl/statystyki/raporty-okresowe/zestawienia-roczne>. Graph: „Liczba osób, które posiadają ważne dokumenty potwierdzające prawo pobytu na terytorium RP (stan na 01.01.2015).”

However, there are no data on whether those people choosing special diets are foreigners. Interestingly, there is a noticeable trend among prisoners of Polish origin who are beginning to convert to Islam. The reason for this is not an actual desire to convert to this religion, but primarily the possibility of receiving better meals.

More than half of the respondents served up to 1 year imprisonment. A prison sentence of 1 to 3 years of imprisonment was handed down to 21% of prisoners. Imprisonment for periods from 3 to 10 years was handed down to 19% of foreigners. Long-term custodial sentences were imposed on 5% of the respondents. A sentence of 25 years imprisonment and life imprisonment was imposed on 3% of the foreigners sentenced (Graph 6).

Graph 6. Prison sentences handed out to foreigners in the years 2013-2015 (absolute numbers)

Data: Central Board of the Prison Service

Foreign prisoners are offered the chance to participate in rehabilitation and therapeutic programmes organised inside prisons. The data for 2015 show that 184 convicted foreigners took part in such programmes, of which the most popular were sports related to shaping social skills and combating aggression and violence.

Summary

The data analysis leads us to the following conclusions:

1. Foreigners make up a fairly small group in Polish prisons.
2. The majority have been sentenced for minor crimes against property.
3. Prisons ensure they are able to practise their religions and continue their personal development while taking into account their cultural differences.

The statistical data do not allow an assessment of other elements related to the incarceration of foreigners in Polish prisons. More detailed data on the imprisonment of this group of convicted criminals requires further research based on interviews with the convicted criminals themselves, and interviews with co-prisoners and prison officers.

Bibliography

K. Buczkowski, *Cudzoziemcy jako sprawcy przestępstw gospodarczych - wyniki badań aktowych*, [in:] *Przestępczość cudzoziemców. Aspekty prawne, kryminologiczne i praktyczne*, W. Klaus, K. Laskowska, I. Rzeplińska (ed.), Warszawa 2017

Roczna Informacja statystyczna za rok 2015. Centralny Zarząd Służby Więziennej.
<http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/rok-2015.pdf>

Ruch graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce oraz Polaków za granicą w roku 2015, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Warszawa – Rzeszów 2016,;
http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5466/15/2/1/ruch_graniczny_2015.pdf

ABSTRACT

Polish executive law allows for the possibility of implementing an individualised approach to imprisonment in a system encompassing programmed, therapeutic or normal rehabilitation. Polish laws take into full account the Convention's standards on the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, adopted by the United Nations General Assembly in 1984 and the European Prison Rules issued by the Council of Europe. There are no specific provisions in Polish legislation relating to the imprisonment of foreigners, however, the guarantees of respect for dignity and cultural distinctiveness arise directly from the general principles for imprisonment. The number of foreigners incarcerated in Polish prisons is small. Every year, approximately 7,000 foreigners are convicted in Poland. Of this group, on average, 300 are serving a prison sentence. In this article we will outline the characteristics of this group of convicted criminals based on the available statistical data and in relation to the regulations in effect in Poland.

Słowa kluczowe: zakład karny, cudzoziemiec, uwięzienie, program terapeutyczny

Key words: prison, foreigner, incarceration, therapeutic program

dr Marek Marczewski,

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

dr Paweł Ostaszewski

Uniwersytet Warszawski; Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Statystyczny obraz przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego

ABSTRAKT

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę szczegółowego, statystycznego opisu przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego przy wykorzystaniu dostępnych danych o liczbie przestępstw i skazań z art. 178a §1 k.k. oraz liczbie wypadków drogowych i kontroli trzeźwości kierujących. Liczba przestępstw z rozpatrywanego artykułu istotnie spadła od roku 2005 do 2016, podobnie zresztą jak ogólna liczba przestępstw w Polsce. Co oczywiste, mniejsza liczba wykrywanych rokrocznie przestępstw z analizowanego artykułu prowadzi do analogicznych spadków liczby osób osądzanych i skazywanych za to przestępstwo. Ale co ciekawe rośnie liczba warunkowych umorzeń postępowań sądowych z tego artykułu. Zmienia się także struktura orzekanych kar – istotnie spadł udział kary pozbawienia wolności z warunkowych zawieszeniem jej wykonania, a wzrósł udział grzywien i ograniczenia wolności. Wyniki szczegółowych analiz wymiarów poszczególnych orzekanych kar sugerują nieznaczne złagodzenie polityki karania za to przestępstwo. Wzrosła jednak istotnie liczba orzekanych środków karnych przypadających na jednego skazanego, w tym głównie świadczenia pieniężnego.

Udział wypadków drogowych spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących w ogólnej liczbie wypadków jest stosunkowo niski (ok. 6%) i systematycznie spadał w analizowanym okresie. Fakt ten, łącznie z systematycznie spadającą liczbą przestępstw prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego (przy ponad dwudziestoczekrotnym wzroście liczby przeprowadzanych przez policję kontroli trzeźwości kierowców w tym samym czasie), wskazuje na korzystną i bardzo istotną zmianę społeczną w zakresie jazdy samochodem pod wpływem alkoholu.

Wstęp

Prowadzenie pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości jest jednym z poważnych problemów polskiego społeczeństwa i potencjalnym źródłem zagrożeń dla życia i zdrowia użytkowników dróg. W niniejszym artykule podjęto próbę szczegółowego opisu tego zjawiska przy wykorzystaniu jednej z możliwych do zastosowania metod badawczych, a mianowicie analizy statystycznej dostępnych danych dotyczących liczby przestępstw i skazań z art. 178a §1 kodeksu karnego (dalej k.k.)¹ oraz liczbie wypadków drogowych i kontroli trzeźwości kierujących.

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.).

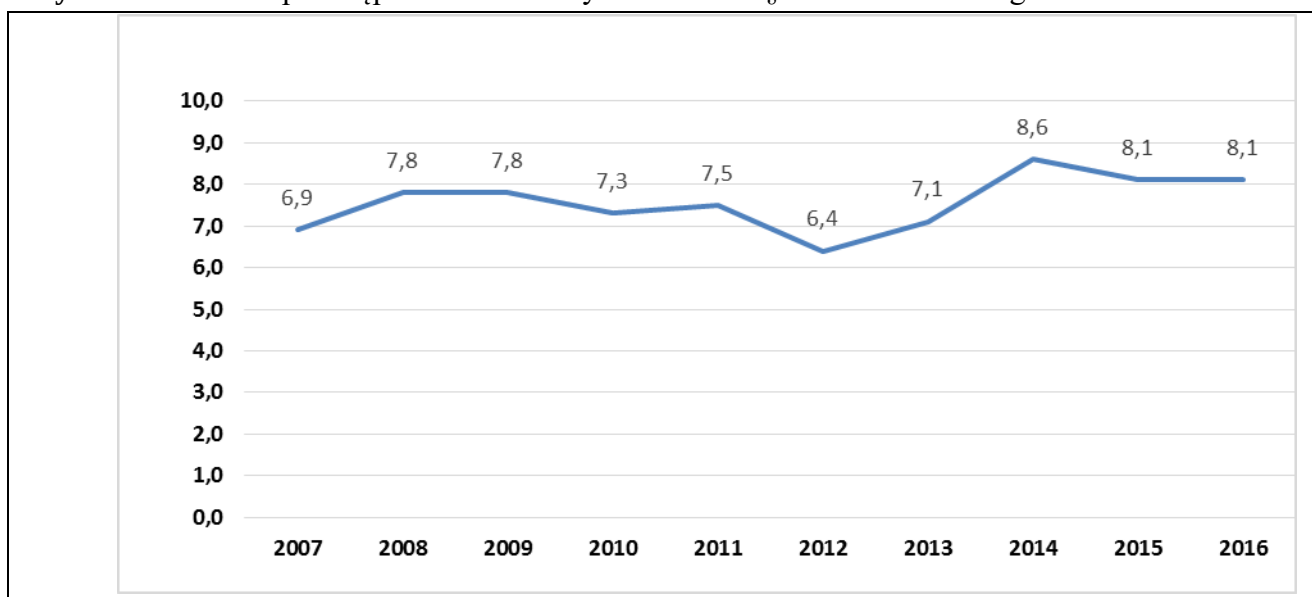
Dla jasności obrazu, w dalszej części artykułu skoncentrowano się tylko na prezentacji danych dotyczących art. 178a §1 k.k. pomijając przestępstwa z art. 178a §2 k.k. oraz z art. 178 §4 k.k., ponadto ograniczając się wyłącznie do ruchu drogowego. Szczegółowymi analizami objęto dane statystyki policyjnej i sądowej z lat 2007 – 2016, pozyskane z Komendy Głównej Policji i Ministerstwa Sprawiedliwości.

Należy jednak odnotować dwie istotne zmiany, które mogły oddziaływać na prezentowane w artykule dane statystyczne. Po pierwsze, na przełomie lat 2012 i 2013 nastąpiła zmiana systemu rejestracji statystycznej Komendy Głównej Policji (z systemu Temida na system KSIP)². Po drugie, 9 listopada 2013 r. weszła w życie nowelizacja k.k.³ uchylająca paragraf 2 z art. 178a k.k. – prowadzenie innego pojazdu niż mechaniczny w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego. Z powodu drugiej z tych zmian zasadne było prowadzenie szczegółowych analiz wyłącznie dla przestępstw z artykułu 178a §1 k.k.

1. Przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego (art. 178a §1 k.k.)

W tym punkcie zajmiemy się liczbą przestępstw stwierdzonych z art. 178 §1 k.k. w okresie 2007 – 2016 (por. wykres 1).

Wykres 1. Odsetek przestępstw stwierdzonych z art. 178 §1 k.k. wśród ich ogółu

Źródło: Komenda Główna Policji.

W latach 2007-2011 liczba przestępstw kwalifikowanych z tego artykułu wynosiła od 80 (2007 r.) do 88 tysięcy (2009 r.). W 2012 r. zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego roku prawie o 1/5, by w kolejnych dwóch latach wzrosnąć do poziomu około 75 tysięcy. W ostatnich dwóch latach nastąpił ponownie znaczący spadek liczby tych przestępstw – do 60 tysięcy rocznie. Nie należy się jednak dać zwieść wyłącznie liczbami bezwzględными. Wraz z obniżaniem się liczby przestępstw z art. 178a §1 k.k. obniżała się bowiem także ogólna ich liczba.

² W odniesieniu do rozpatrywanego przestępstwa statystyka od 2013 r. wyróżnia np. przestępstwa z art. 178a §1 k.k. popełnione w związku z art. 178a §4, które analizowane są tutaj łącznie z przestępstwami z samego art. 178a §1 k.k.

³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. (Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.).

Lepszym sposobem przedstawienia tych danych są odsetki analizowanego typu przestępstwa do ogółu przestępstw stwierdzonych. Okazuje się, że najniższy odsetek przestępstw zarejestrowano w 2012 roku, a najwyższy w 2014. W ostatnich dwóch latach był on identyczny i wynosił 8,1 a zatem relatywnie wcale nie mały. Mamy sytuację, z jednej strony, zmniejszania się liczby przestępstw prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu, z drugiej zaś jednak, gdy odniesiemy ją do ogółu przestępstw stwierdzonych okazuje się, że w ostatnich kilku latach ustabilizowała się ona na nieco wyższym poziomie niż w okresie 2007-2013.

Liczbę nietrzeźwych kierowców będących sprawcami wypadków drogowych zawiera tabela 1. Przed szczegółową analizą tych danych warto jednak wyjaśnić dwa pojęcia: wypadku drogowego i kolizji drogowej.

W polskim systemie prawnym przez pojęcie wypadku drogowego rozumie się zdarzenie mające miejsce w ruchu lądowym spowodowane poprzez nieumyślne naruszenie zasad bezpieczeństwa obowiązujących w tym ruchu, którego skutkiem jest uszkodzenie pojazdu bądź infrastruktury drogowej, śmierć uczestnika lub uczestników albo obrażenia ciała powodujące naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwające dłużej niż 7 dni. Przestępstwo to jest penalizowane w art. 177 k.k.

Natomiast kolizją drogową jest zdarzenie spowodowane poprzez nieumyślne naruszenie zasad bezpieczeństwa, którego skutkiem są straty materialne (uszkodzenie pojazdu, infrastruktury drogowej) albo jeden z uczestników zdarzenia doznał obrażeń ciała powodujących naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwające poniżej 7 dni. Tego określenia nie znajdziemy w Ustawie Prawo o ruchu drogowym ani też w kodeksie wykroczeń. Istnieje ono natomiast w statystyce Policji.

Tabela 1. Liczba wypadków drogowych ogółem oraz spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących

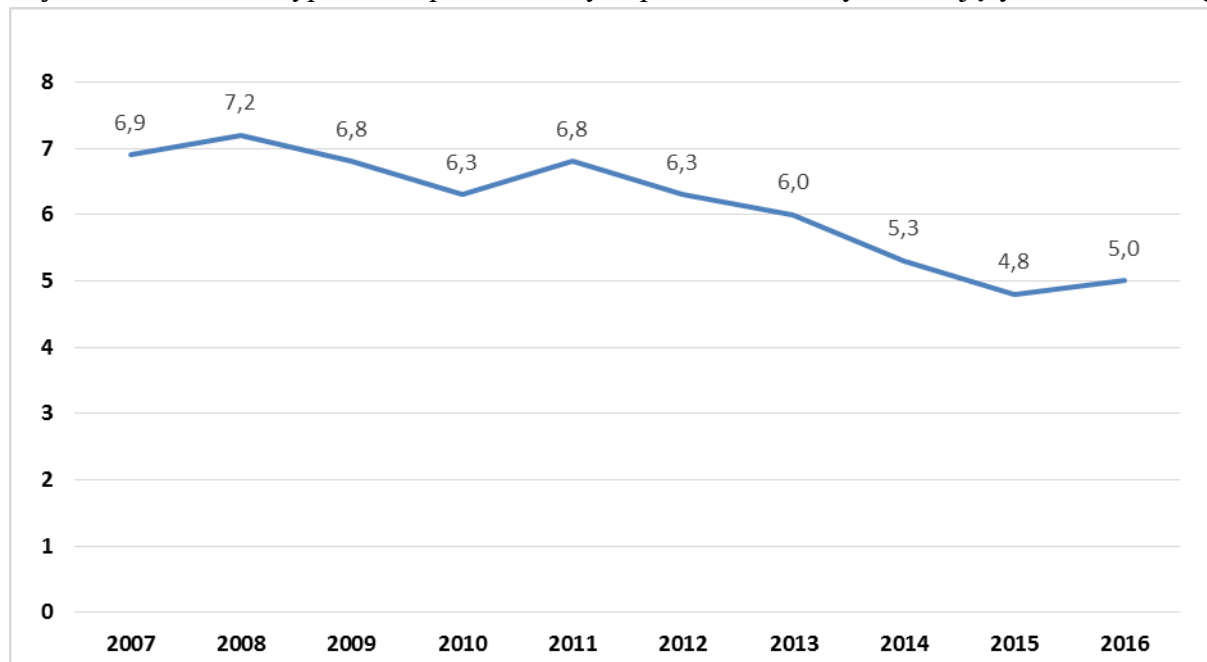
Lata	Liczba wypadków drogowych	Liczba kolizji drogowych zgłoszonych Policji	Liczba wypadków, w których uczestniczyli nietrzeźwi	Liczba wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących	Odsetek wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących
2007	49 536	356 768	6 503	3 420	6,9
2008	49 054	362 946	6 375	3 529	7,2
2009	44 196	371 081	5 346	3 007	6,8
2010	38 832	416 080	4 524	2 455	6,3
2011	40 065	366 585	4 972	2 717	6,8
2012	37 046	339 581	4 467	2 336	6,3
2013	35 847	355 918	4 028	2 165	6,0
2014	34 970	348 007	3 522	1 838	5,3
2015	32 967	362 265	3 128	1 575	4,8
2016	33 664	406 622	2 967	1 686	5,0

Źródło: Komenda Główna Policji.

Liczba wypadków drogowych w analizowanym okresie zmniejszała się systematycznie: z ponad 49 tysięcy w 2007 r. do 34 tysięcy w 2016 r., czyli o 1/3. Jeżeli posłużymy się

współczynnikiem wypadków na 100 tys. mieszkańców to zmiana jest analogiczna jak w przypadku liczb bezwzględnych. Wypadki mają jednak bardzo poważny charakter. Jeżeli zagrożenie zmierzmy przyjętym w Europie wskaźnikiem liczby zabitych na 1 mln mieszkańców, to okazuje się, że w 2016 roku jego wartość wyniosła 79, to jest o niemal 60% więcej niż wynosi średnia dla Unii Europejskiej (50 zabitych na 1 mln mieszkańców). Czy jednak główną przyczyną wypadków są nietrzeźwi kierowcy? Odpowiedź na to pytanie zawiera wykres 2.

Wykres 2. Odsetek wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących wśród ich ogółu

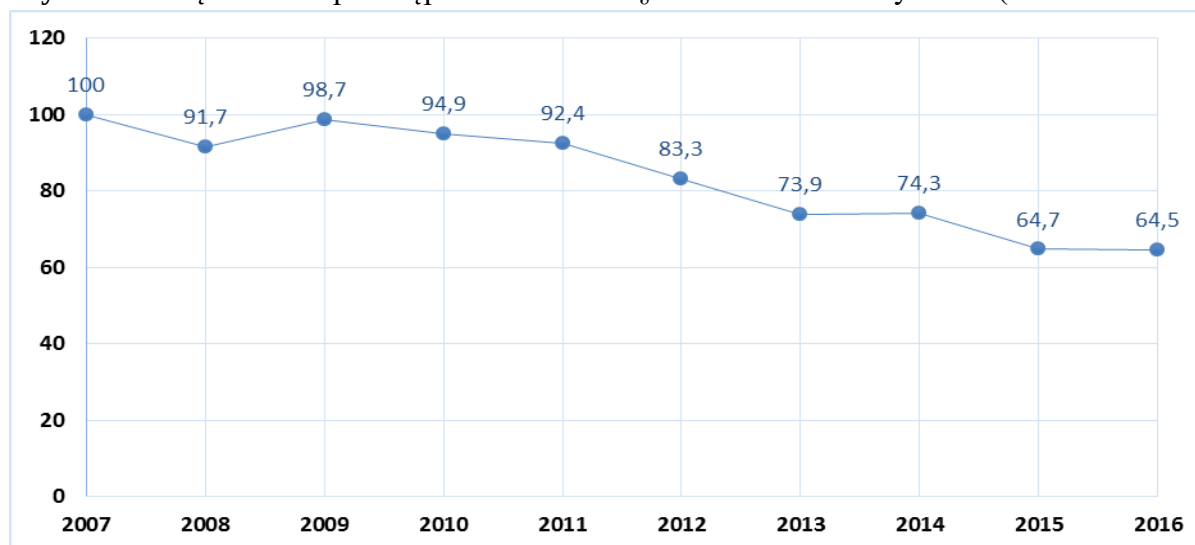
Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Komendy Głównej Policji.

Analizując dane prezentowane na powyższym wykresie można stwierdzić, że od sześciu lat mamy malejący trend (z pewnym odbiciem w 2016 r.) wypadków spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących. W latach 2007 – 2008 r. odsetek zdarzeń drogowych tego typu kształtował się na poziomie około 7. W 2016 r., sprawcą co dwudziestego wypadku był nietrzeźwy kierujący. Dane te wskazują więc jednoznacznie, że wbrew społecznym odczuciom, nie mamy do czynienia z lawinowym wzrostem wypadków spowodowanych przez pijanych kierowców. Wręcz przeciwnie – wykazują one tendencję malejącą. Nie zmienia to oczywiście faktu, że zarówno specjaliści jak i opinia publiczna oczekują, by wszystkie wypadki, zwłaszcza te spowodowane przez nietrzeźwych kierowców, były rzecz jasna jak najrzadsze.

2. Osądzania, umorzenia, uniewinnienia

W ślad za malejącą liczbą nietrzeźwych kierowców zmniejsza się także – co zrozumiałe – liczba osądzonych za przestępstwo z art. 178 §1 k.k. (por. wykres 3).

Wykres 3. Osądzenia za przestępstwo z art. 178 §1 k.k. Wskaźniki dynamik (rok 2007 = 100)

Źródło: Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości.

Od roku 2011 dynamika osążeń rokrocznie obniżała się. O ile w latach 2007-2010 osądzano od 72 do ponad 78 tysięcy osób, to w roku 2012 już 65 tysięcy, a w latach 2015 – 2016 jeszcze mniej – około 50 tysięcy sprawców.

Rozstrzygnięcia sądu inne niż wyroki skazujące (warunkowe umorzenia, umorzenia, odstąpienia od wymierzenia kary czy uniewinnienia) stanowiły od 1,6% (2007 r.) do 9,5% (2016 r.) ogółu osążeń. Od 2011 r. odsetek takich rozstrzygnięć systematycznie wzrastał; w 2012 r. było ich – 3,2% (2100 rozstrzygnięć) w 2015 – 4,8% (2400), a w 2016 r. już 9,5% ogółu osążeń, co oznaczało, że tego typu zakończenia postępowania sądowego wydano w tymże roku wobec 4765 oskarżonych o przestępstwo z art. 178a §1.

Nieźmiernie interesująca jest ponadto struktura tych rozstrzygnięć (tabela 2).

Tabela 2. Struktura rozstrzygnięć sądów innych niż wyrok skazujący za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k.

Lata	Rozstrzygnięcia sądów inne niż skazanie	Warunkowe umorzenie		Umorzenie		Uniewinnienie		Odstąpienie od wymierzenia kary	
		l. b.	%	l. b.	%	l. b.	%	l. b.	%
2007	1255	795	63,3	198	15,8	244	19,4	18	1,4
2008	1262	765	60,5	225	17,8	262	20,8	12	1,0
2009	1331	893	67,1	207	15,6	214	16,1	17	1,3
2010	1500	1124	74,9	164	10,9	198	13,2	13	0,9
2011	1752	1382	78,9	170	9,7	183	10,4	17	1,0
2012	2115	1732	81,9	184	8,7	199	9,4	15	0,7
2013	2160	1843	85,3	138	6,4	172	8,0	7	0,3
2014	2107	1805	85,7	150	7,1	143	6,8	9	0,4
2015	2433	2102	86,4	164	6,7	134	5,5	33	1,4
2016	4765	4422	92,8	194	4,1	124	2,6	25	1,5

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, dane statystyczne o nieprawomocnych rozstrzygnięciach sądów.

Sądy orzekały bowiem najczęściej warunkowe umorzenie postępowania. W latach 2007-2008 stanowiło ono około 60% ogółu osądzeń nie będących skazaniami. W kolejnych latach liczba oraz odsetki warunkowego umorzenia zwiększały się rokrocznie, by w 2016 r. osiągnąć poziom 92,8% decyzji sądu kończących postępowanie, ale nie będących skazaniami. Natomiast odsetek uniewinnień systematycznie obniżał się. O ile w latach 2007 – 2008 było to bez mała 20%, to w roku 2016 już tylko 2,6%. Analiza danych ujętych w powyższej tabeli wskazuje jednak, że (w liczbach bezwzględnych) takich przypadków nie było zbyt wiele. Na początku badanego okresu (w latach 2007- 2009) było ich około 250 a od 2014 r. nieco ponad 100. Zmniejszanie się liczebności oraz odsetków tej kategorii rozstrzygnięć w ostatnich latach może być związane ze znacznie większą starannością organów ścigania w przygotowywaniu materiałów w postępowaniach przygotowawczych.

3. Liczba skazań i zastosowanie trybów konsensualnych

Wraz z malejącą liczbą osądzeń zmniejsza się także, co poniekąd zrozumiałe, liczba skazań (por. tabela 3).

Tabela 3. Skazania za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. a tryby postępowania sądowego

Lata	Skazania ogółem	Art. 335 § 1	Art. 387 § 1	Tryb zwyczajny
2007	78 032	x	x	x
2008	71 608	x	x	x
2009	75 805	43 504	4 154	28 147
2010	71 621	44 028	4 083	23 510
2011	70 126	42 896	4 105	23 125
2012	62 908	37 620	3 828	21 460
2013	55 521	32 754	3 882	18 885
2014	55 881	32 885	4 008	18 988
2015	48 008	29 669	3 256	15 083
2016	45 546	28 588	2 650	14 308

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości, statystyka skazań nieprawomocnych

W latach 2007 – 2011 sądy skazywały za omawiany typ przestępstwa ponad 70 tysięcy osób rocznie, natomiast w rok później już 63 tysiące. W roku zaś 2016 ich liczba kształtowała się na poziomie 45 tysięcy, czyli o ponad 40% mniej niż w roku 2007.

W 1997 r. nowe przepisy Kodeksu Karnego i Kodeksu Postępowania Karnego (k.p.k.)⁴ wprowadziły dwa nowe tryby postępowania sądowego – art. 335 § 1 k.p.k – skazanie bez rozprawy oraz art. 387 § 1 k.p.k – dobrowolne poddanie się karze, które już na trwale weszły do instrumentarium polskich środków prawnokarnych. Procedury te były kilkakrotnie nowelizowane

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego. (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1749 z późn. zm.).

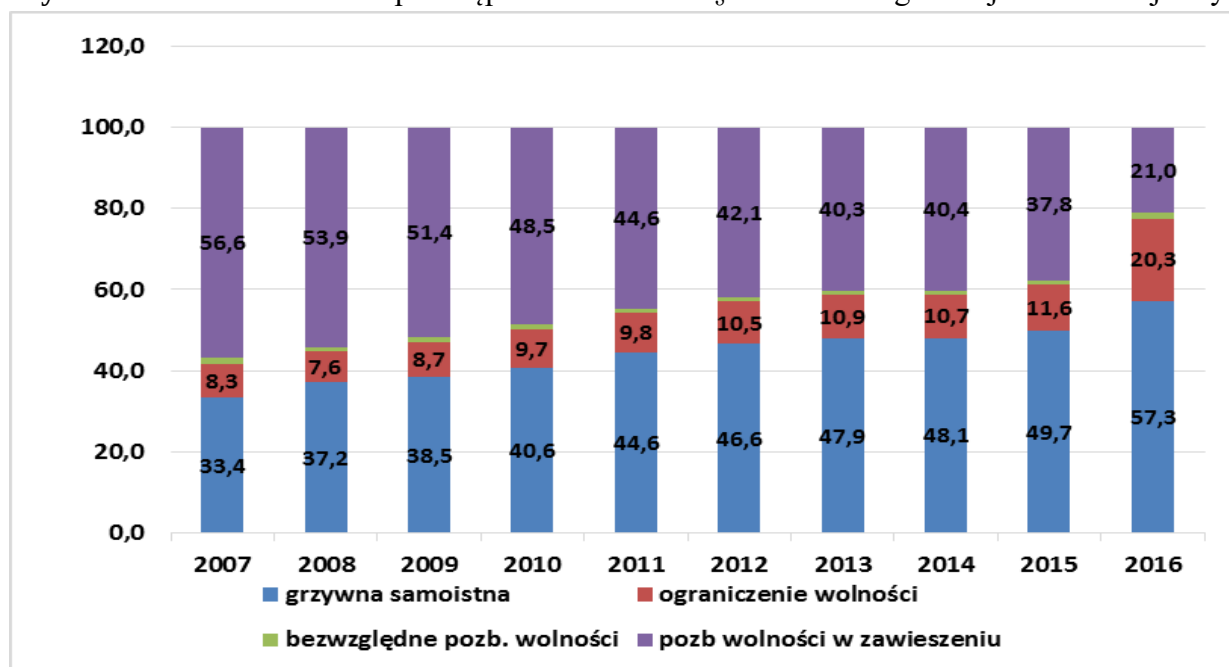
przyczyniając się do skrócenia czasu postępowania. W odniesieniu do sprawców przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego stosowne dane Ministerstwo Sprawiedliwości gromadzi od 2009 r.

Wynika z nich, że od 57% (2009 r.) do 62,8% (2016 r.) sprawców przestępstwa tego typu zostało skazanych bez przeprowadzenia rozprawy, a tylko około 33% w trybie zwyczajnym. Natomiast z możliwości dobrowolnego poddania się karze (art. 387 § 1 k.p.k.) skorzystało tylko od około 5% do 7% oskarżonych. Niestety brak jest danych zarówno o rodzajach jak i wymiarach kar orzeczonych w trybach konsensualnych.

4. Skazania na kary zasadnicze

Istotne jest również na jakie kary sądy skazywały sprawców przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (por. wykres 4).

Wykres 4. Odsetki skazań za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. według rodzaju orzeczonej kary

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Interesująco przedstawia się porównanie tych kar z początku i końca badanego okresu. W 2007 r. ponad połowie sprawców (57%) sądy wymierzyły karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, a w około 33% karę grzywny samoistnej. Co dwunasty oskarżony otrzymał karę ograniczenia wolności, a zaledwie 1,5% zostało skazanych na karę bezwzględnego pozbawienia wolności.

W 2016 r. rozkład kar w porównaniu z 2007 r. uległ istotnym zmianom. W ponad połowie wyroków sądy orzekały karę grzywny samoistnej (57%), a tylko w co piątym skazaniu karę pozbawienia wolności z zawieszeniem. Miała zapewne na to wpływ nowelizacja Kodeksu karnego z 20 lutego 2015⁵, która weszła w życie 1 lipca 2015 r. i wprowadziła przepisy ograniczające stosowanie kary bezwzględnego pozbawienia wolności jak i z warunkowym jego zawieszeniem na

⁵Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw. (Dz. U. poz. 396).

rzecz kary grzywny lub ograniczenia wolności. Ponad dwukrotnie, do 20%, zwiększył się odsetek skazań na karę ograniczenia wolności. Nie zmienił się jedynie udział kar bezwzględnego pozbawienia wolności i wynosił nadal ok. 1-1,5%.

Dynamika skazań na poszczególne rodzaje kar przedstawiała się następująco. W roku 2007 na karę bezwzględnego pozbawienia wolności skazano 1060 osób – najwięcej w badanym okresie. W kolejnych trzech latach zmniejszyła się do 800 – 900 skazań, a w latach 2014 – 2015 ich liczba zmniejszyła się do 400, by w rok później wzrosnąć o 60%. W latach 2007 – 2016 odsetek skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności kształtował się w granicach od 0,8 do 1,5. A zatem od ośmiu do dziesięciu razy mniej niż wynosił średni odsetek skazań na ten rodzaj kary wśród ogółu skazań w badanym okresie.

Udział kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania systematycznie zmniejszał się. W 2007 r. wynosił 57, w 2011 r. – 45, a w 2016 r. obniżył się do 21. W ciągu dziesięciu rozpatrywanych lat odsetek skazań warunkowych zmalał zatem ponad dwuipółkrotnie. Ten rodzaj kary w przypadku winnych przestępstwa z art. 178a § 1 k.k. był stosowany rzadziej (przeciętny odsetek kształtował się na poziomie 43%) niż w przypadku ogółu skazań warunkowych, wynosił on bowiem 55. Ich liczba zaś wynosiła w roku 2007 około 40 tysięcy, a w 2016 r. czterokrotnie mniej, czyli 10 tysięcy.

Udział skazań na karę grzywny samoistnej rokrocznie wzrastał. O ile w 2007 r. na ten rodzaj kary skazano około 33% oskarżonych o jazdę w stanie nietrzeźwości, to w roku 2016 takich skazań było 57%, to jest dwuipółkrotnie więcej niż w przypadku ogółu skazań (niespełna 23%).

W analizowanych latach odsetek skazań na karę ograniczenia wolności wzrósł ponad dwukrotnie: z 8,3 (2007 r.) do 20,3 (2016 r.). Do roku 2015 liczba skazań kształtowała się na poziomie 5 - 6 tysięcy rocznie, a w ostatnim roku zwiększyła się do prawie 10 tys.

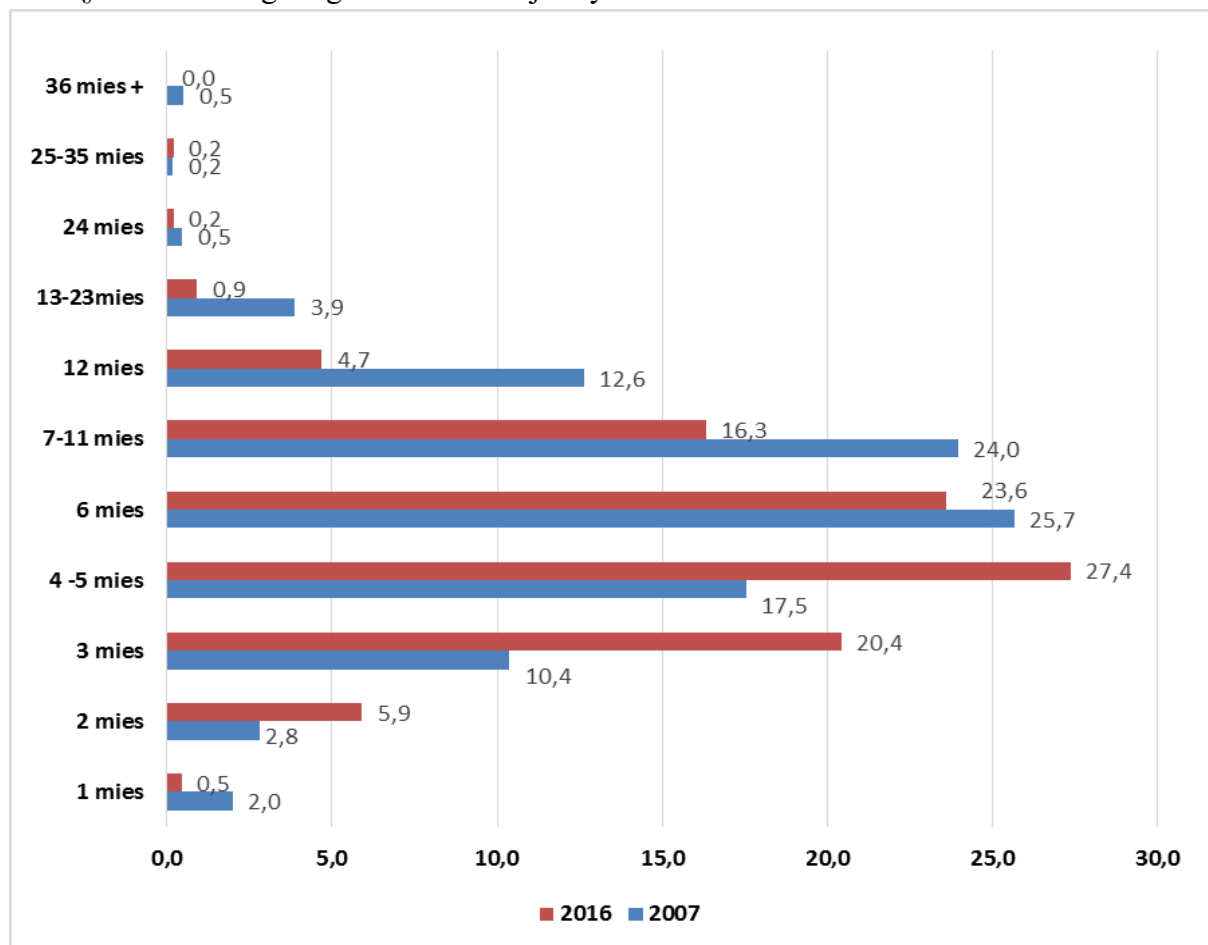
Podsumowując powyższe rozważania wypada stwierdzić, że w karaniu sprawców za przestępstwa z art. 178a § 1 k.k. zarysowała się tendencja zdecydowanego wzrostu skazań na karę grzywny samoistnej kosztem skazań na karę pozbawienia wolności z zawieszeniem jej wykonania.

5. Wymiary kar zasadniczych

Skazania według wymiaru kary zasadniczej przedstawiono dla dwóch lat: 2007 r. (początkowy etap analizy) i 2016 r. (etap końcowy).

Rozkład skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności według jej wymiarów zilustrowano na wykresie 5.

Wykres 5. Odsetki skazań na karę bezwzględnego pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. według długości orzeczonej kary

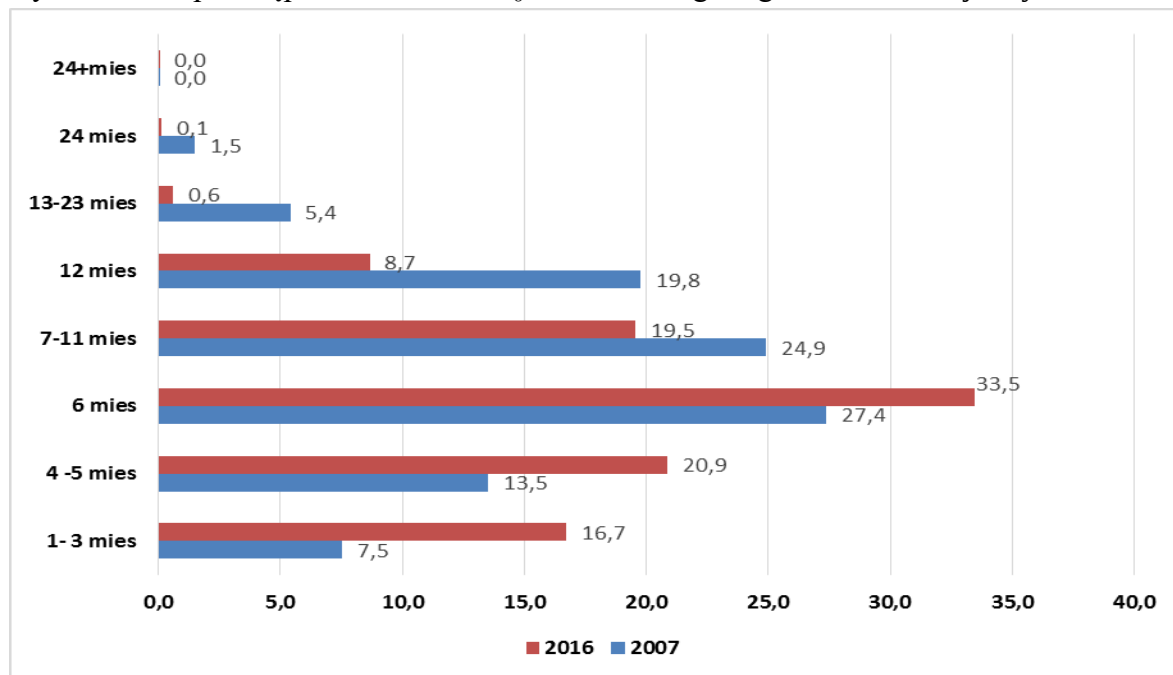
Dla ukazania zbiorczej miary surowości karania posłużono się medianą. Jest to miara statystyczna wyznaczająca środek zbioru, czyli wartość zmiennej powyżej i poniżej której znajduje się dokładnie po 50% obserwacji⁶.

W 2007 r. mediana długości kary bezwzględnego pozbawienia wolności orzeczonej za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. wynosiła sześć i pół miesiąca, a dziesięć lat później nieco mniej – niecałe pięć miesięcy. Taką tendencję potwierdzają zresztą dane na prezentowane na wykresie. W początkowym roku badania ponad połowa kar zawierała się w przedziałach od 6 do 12 miesięcy, podczas gdy w roku końcowym – od 4 do 6 miesięcy.

Wymiary kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania kształtowały się natomiast następująco (por. wykres 6).

⁶ Por. np. P. Francuz, R. Mackiewicz, *Liczby nie wiedzą skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2005.

Wykres 6. Odsetki skazań na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. według długości orzeczonej kary.

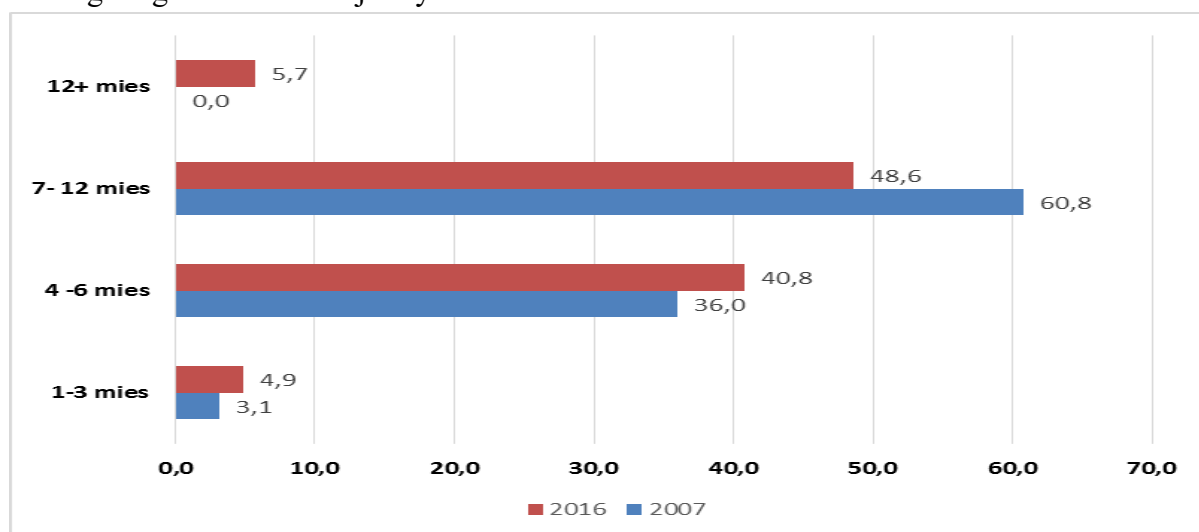

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

W 2007 r. w połowie skazań z art. 178a § 1 k.k. na karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania orzeczono karę nie dłuższą niż siedem miesięcy, a w 2016 r. – niż sześć miesięcy. W tymże roku 29% sprawców przestępstwa jazdy pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego sąd wymierzył kary od powyżej 6 miesięcy do dwóch lat, w roku 2007 zaś – połowie sprawców.

Odsetki skazań według wymiaru kary ograniczenia wolności przedstawiono na wykresie 7.

Wykres 7. Odsetki skazań na karę ograniczenia wolności za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. według długości orzeczonej kary.

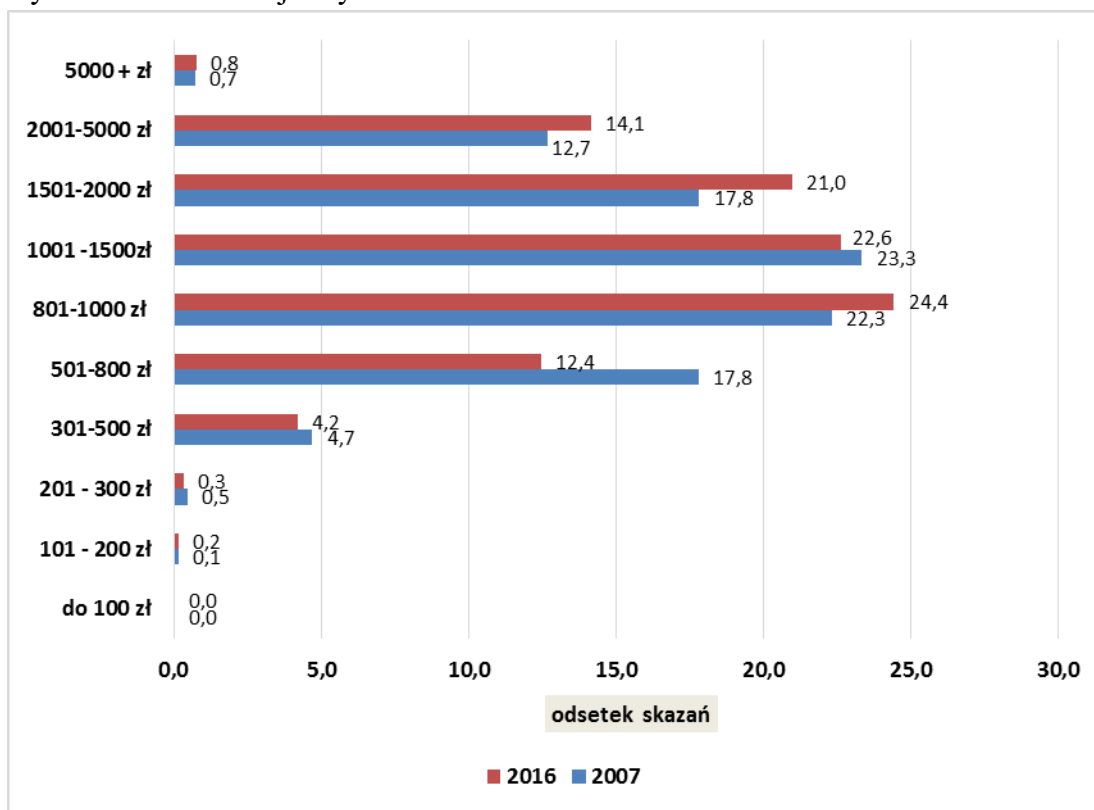
Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Mediana długości kary ograniczenia wolności w 2007 r. wynosiła prawie osiem miesięcy, natomiast w końcowym roku badania nieco zmniejszyła się – do siedmiu i pół miesiąca. W

przypadku omawianej kary zróżnicowanie skazań według wymiarów kary okazało się zatem niewielkie.

Skazania na karę grzywny samoistnej kształtowały się w porównywanym latach następująco (por. wykres 8).

Wykres 8. Odsetki skazań na karę grzywny samoistnej za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. według wysokości orzeczonej kary.

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Mediana wysokości kary grzywny w 2007 r. kształtowała się w wysokości 1098 zł., a zatem nieco więcej niż wynosiło wówczas minimalne wynagrodzenie brutto (936 zł). Natomiast w 2016 r. wartość ta była nieco wyższa, wynosiła bowiem 1187 złotych. Było to jednak zdecydowanie mniej niż wynosiła wtedy minimalna pensja (1850 zł brutto). Jak jednoznacznie wynika z przytoczonych danych wzrost przeciętnej kwoty orzekanych grzywien jest znacznie niższy niż wzrost minimalnego wynagrodzenia.

6. Grzywna obok kary pozbawienia wolności

Zasądzenie kary zasadniczej często nie jest jedyną sankcją stosowaną przez sąd wobec sprawców przestępstwa z art. 178a § 1 k.k. Jeżeli sąd wymierzył karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania może bowiem wymierzyć dodatkowo karę grzywny (por. tabela 4).

Tabela 4. Kara grzywny obok kary pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 178a §1 k.k.

Lata	Kara grzywny obok kary pozbawienia wolności za przestępstwo z art. 178a §1 k.k.	Odsetek skazanych na karę grzywny obok kary pozbawienia wolności z zawieszeniem za przestępstwo z art. 178a §1 k.k.
2007	26 720	66,6
2008	25 050	68,0
2009	25 821	67,8
2010	23 467	66,2
2011	19 998	64,8
2012	17 005	64,8
2013	13 902	61,9
2014	13 138	61,7
2015	9439	56,5
2016	2542	25,2

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

W latach 2007 – 2014 odsetek skazań sprawców przestępstwa prowadzenia pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego na karę grzywny obok kary pozbawienia wolności wynosił ponad 60. W 2015 r. zmniejszył się on do 57, a w 2016 r. nastąpiło radykalne jego obniżenie – karę grzywny obok pozbawienia wolności wymierzono jedynie 1/5 sprawców.

7. Środki karne

Sąd ma także możliwość orzekania środków karnych. Jak wynika z danych statystycznych (por. Tabela 5) na jednego skazanego za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. przypadał więcej niż jeden środek karne. Od 2013 r. orzeka się wobec jednego skazanego więcej środków, niż to miało miejsce w poprzednich latach (2007 -2012).

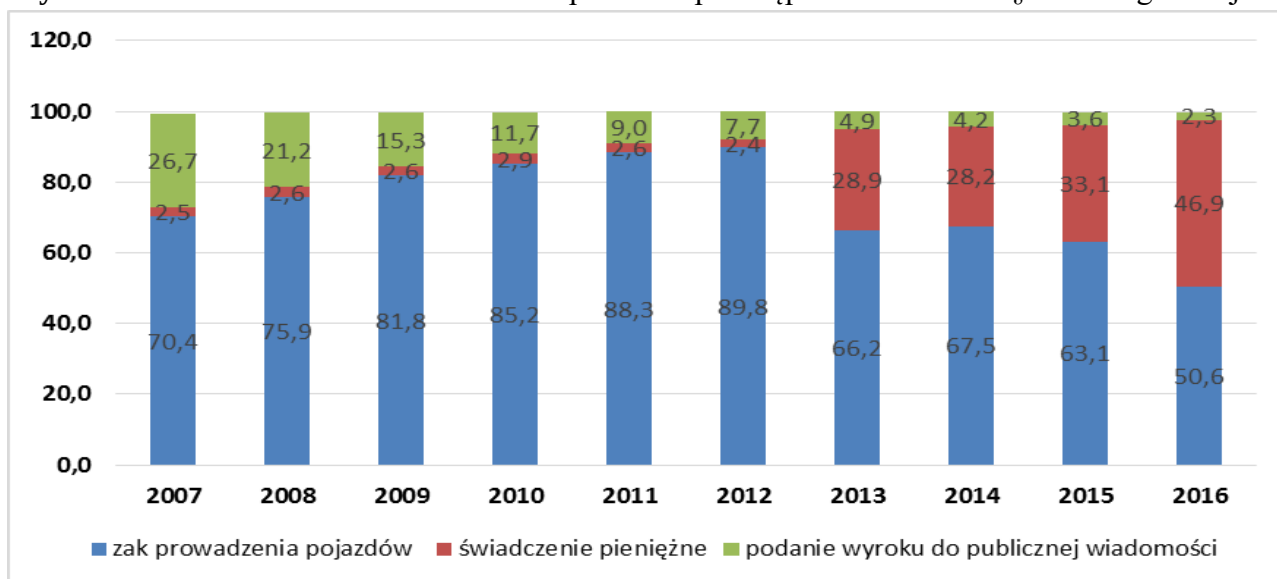
Tabela 5. Liczba środków karnych za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. przypadająca na jednego skazanego

Lata	Liczba skazanych	Liczba środków karnych	Liczba środków karnych przypadających na jednego skazanego
2007	67 829	96 219	1,4
2008	65 863	86 809	1,3
2009	72 063	88 225	1,2
2010	71 539	84 085	1,2
2011	68 240	77 361	1,1
2012	61 830	68 921	1,1
2013	55 089	82 438	1,5
2014	52 573	77 802	1,5
2015	44 136	69 759	1,6
2016	47 899	94 414	2,0

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Rozkład najczęściej stosowanych środków karnych przedstawiono na wykresie 9.

Wykres 9. Orzeczone środki karne wobec sprawców przestępstwa z art. 178a § 1 według rodzajów

Źródło: Ministerstwo Sprawiedliwości.

Nie jest niczym zaskakującym, że najczęściej stosowanym środkiem karnym jest zakaz prowadzenia pojazdów. Na wykresie uwzględniono łącznie skazania w trybie art. 42 § 1 k.k. (fakultatywny) oraz obligatoryjny zakaz w trybie art. 42 § 2 k.k. W latach 2007-2012 stosowano ten środek wobec 70% - 90% sprawców. W następnych latach odsetek skazań na ten rodzaj środka karnego zmniejszał się: z 66 (2013 r.) i do 50 (2016 r.)

Do 2012 r. środek karny w postaci świadczenia pieniężnego nie przekraczał 3% ogółu orzeczonych środków za przestępstwo z art. 178a § 1 k.k. Od 2013 r. odsetek tego środka gwałtownie wzrastał: z 29 do 50 w 2016.

Odwrotnie miała się rzecz z orzeczeniem środka w postaci podania wyroku do publicznej wiadomości. W 2007 skazywano nań co czwartego sprawcę jazdy w stanie nietrzeźwości, w rok później co piątego a w roku 2010 tylko co dziesiątego. W kolejnych latach odsetek skazań jeszcze się zmniejszał się i w roku 2016 ten środek dotyczył co pięćdziesiątego sprawcy jazdy po pijanemu.

8. Dlaczego zmniejsza się liczba przestępstw z art. 178a § 1 k.k.?

Prezentowane wyżej dane policyjne wskazywały, że od 2014 r. liczba przestępstw stwierdzonych z art. 178a §1 k.k. zmniejszała się: z 75 589 do około 65 tysięcy rok później, by w 2016 r. ukształtowała się na poziomie niespełna 61 tys. Zasadne jest zatem pytanie co spowodowało korzystną, malejącą zmianę w trendzie liczby tych przestępstw. Jednym z wyjaśnień może być zmiana liczby przeprowadzanych kontroli trzeźwości kierowców. Może być bowiem tak, że wzmożonej liczbie kontroli towarzyszy zwiększona ilość wykrywanych przestępstw (popelnienie przestępstwa z art. 178a §1 k.k. jest bowiem niewątpliwie najczęściej wykrywane właśnie w toku takiej kontroli). Możliwa jest jednak zgoda odwrotna interpretacja tego zjawiska: zwiększona liczba kontroli odstrasza potencjalnych sprawców tego przestępstwa, co prowadzi do ograniczenia ich liczby. Związek między tymi zmiennymi prezentuje tabela 6.

Tabela 6. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 178a § 1 k.k. a liczba kontroli trzeźwości kierowców

Lata	Przestępstwa stwierdzone z art. 178a §1 k.k.	Liczba kontroli trzeźwości kierowców
2007	79 210	709 512
2008	83 944	1 775 522
2009	88 134	2 305 582
2010	82 919	3 351 716
2011	87 499	5 679 959
2012	72 004	7 383 915
2013	75 109	8 917 980
2014	74 589	15 414 183
2015	64 772	17 701 833
2016	60 713	17 942 523

Źródło: Komenda Główna Policji.

Wyniki korelacji liniowej Pearsona jednoznacznie wskazują na istnienie istotnej statystycznie, ujemnej zależności między liczbą kontroli trzeźwości, a liczbą analizowanych przestępstw. Oznacza to, że wraz ze wzrostem liczby kontroli maleje też liczba przestępstw prowadzenia pojazdu pod wpływem alkoholu lub innego środka odurzającego. Zależności tej nie można jednak interpretować w kategoriach przyczynowo–skutkowych, a jedynie współwystępowania. Wynika to po części z niewielkiej liczby obserwacji, po części zaś ze zagregowanego charakteru tych danych. Pomimo pozornie „dużych liczb”, analiza korelacji rozpatruje w tym przypadku jedynie 10 kolejnych lat. Z bardziej dokładnej analizy danych zawartych w tabeli 6 wynika ponadto, że do 2011 r., (z wyjątkiem lat 2009-2010) zwiększającej się liczbie kontroli towarzyszyło ujawnianie większej liczby przestępstw. Natomiast począwszy od 2014 r. więcej kontroli nie ujawnia już większej liczby przestępstw, a wręcz przeciwnie – wraz ze wzrostem liczby kontroli ich liczba malała. Mogło być więc i tak, że w początkowym okresie większa liczba kontroli rzeczywiście prowadziła do ujawnienia „na gorącym uczynku” większej liczby sprawców, ale po przekroczeniu pewnej granicznej liczby tych kontroli zaczęły one oddziaływać odstrasżająco. Pewnym potwierdzeniem takiej tezy może być sama liczba kontroli, która wzrosła w analizowanym okresie ponad dwudziestoczekrotnie i oscylowała w 2016 r. wokół ogólnej liczby wszystkich pojazdów w Polsce posiadających aktualną polisę OC oraz ważne badanie techniczne (odpowiednio 18 730 328 i 16 359 231 pojazdów wg stanu na 30 czerwca 2015 r.⁷), co może stanowić pewne przybliżenie ogólnej liczby pojazdów poruszających się po polskich drogach.

Taka obserwacja zachęca jednak do poszukiwania przyczyn malejącej tendencji przestępstw z art. 178a §1 k.k. także w innych obszarach. Być może istnieje korelacja między liczbą spożywanego alkoholu na mieszkańca, a liczbą przestępstw. Tym samym spadek liczby przestępstw z art. 178a §1 k.k. mógłby być związany z przemianami społecznymi, przejawiającymi się np. w spadku spożycia alkoholu. Analiza korelacyjna ujawniła jednak, że nie występuje koincydencja między omawianymi zmiennymi. Dane wskazują, iż wskaźnik spożycia 100-procentowego

⁷ Ile mamy aut w Polsce?, http://motoryzacja.wnp.pl/ile-mamy-aut-w-polsce,257988_1_0_0.html (dostęp 13.09.2017 r.)

alkoholu w przeliczeniu na jednego mieszkańca od 2007 r. ulegał niewielkim wahaniom i wynosił nieco ponad 9 litrów⁸.

W literaturze przedmiotu⁹ formułowane było również przypuszczenie, że odstraszający efekt wywarło na kierowców pragnących prowadzić „po kieliszku” wprowadzenie trybu przyspieszonego, który to efekt na poziomie statystyki policyjnej w 2007 r. ujawnił się zatrzymaniem o około 20% mniej kierujących pojazdami w stanie nietrzeźwości (art. 178a §1 i 2 k.k.)¹⁰. Co ciekawe, efekt ten ujawnił się tylko w roku 2007 (gdyż był to właściwie jedyny rok szerszego stosowania tego trybu), a w następnym roku liczba przestępstw kształtowała się na poziomie 150 146 a zatem zmniejszyła się tylko o 0,2%. Wątpliwe zatem, aby to był długotrwały trend.

Aby dokładniej zweryfikować hipotezę o odstraszającym wpływie postępowania przyspieszonego na liczbę przestępstw związanych z prowadzeniem pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego przedstawiono również dane dotyczące liczby postępowań w trybie przyspieszonym za przestępstwa z art. 178a §1 k.k. i ogółu przestępstw stwierdzonych kwalifikowanych z tego artykułu. Oczekiwać by bowiem należało, że skazania w wyżej wymienionym trybie współwystępują ze zmniejszającą się rokrocznie liczbą przestępstw stwierdzonych.

Tabela 7. Art. 178a § 1 k.k. Przestępstwa stwierdzone, postępowania zakończone, postępowania w trybie przyspieszonym

Lata	Przestępstwa stwierdzone	Postępowanie zakończone	Postępowanie zakończone w trybie przyspieszonym	Odsetek postępowań zakończonych w trybie przyspieszonym
2007	79 210	77 763	16 543	21,3
2008	83 944	82 461	4 493	5,4
2009	88 134	86 985	765	0,9
2010	82 919	82 047	293	0,4
2011	87 499	86 732	233	0,3
2012	72 004	72 155	152	0,2
2013	75 109	75 302	88	0,1
2014	74 589	74 808	406	0,5
2015	64 772	65 460	351	0,5
2016	60 713	61 756	459	0,7

Źródło: Komenda Główna Policji.

⁸ Ze sprawozdań Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wynika, że wskaźnik spożycia alkoholu (100%) w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosił w 2007 r. - 9,21, w 2008 - 9,58, w 2009 - 9,06, w 2010 - 9,02, w 2011 - 9,25, w 2012 - 9,16, w 2013 - 9,67, w 2014 - 9,40, w 2015 - 9,41

⁹ Por. np. A. Michalska-Warias, A. Taracha, *Odstraszające oddziaływanie kary śmierci w świetle najnowszych badań amerykańskich*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2009, Zeszyt: 3, Strony: 96-106, za: *Policja: w 2007 roku złapaliśmy ponad 40 tys. pijanych kierowców mniej niż rok wcześniej Kierowcy boją się sądów*, „Dziennik” z 14 stycznia 2008 r., s. 10 oraz K. Joński, *Does Quicker Mean Better? Measuring the Deterrent Effect of the ‘24-Hour Courts’*, “Polish Yearbook of Law and Economics” 2012, Vol. 3, s. 213-227.

¹⁰ Jak wynikało z tabeli 1 liczba przestępstw stwierdzonych z art. 178 §1 i 2 w 2006 r. wynosiła 181 046, w 2007 – 150 443, 2008 – 150 146.

Dane zawarte w tabeli 7 potwierdzają, że nie występuje korelacja między liczbą postępowań w trybie przyspieszonym, a liczbą przestępstw prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu. Nieujawienie się jej może być jednak spowodowane niewspółmiernością występowania zjawisk wykorzystanych w procedurze korelacyjnej. Przestępstwa stwierdzone liczy się w tysiącach, a postępowanie przyspieszone nie przekracza kilkuset przypadków rocznie. Rozważania dotyczące odstraszającego efektu postępowania przyspieszonego na liczbę przestępstw z art. 178a §1 k.k. należy więc zakończyć konstatacją, że współwystępowanie miało charakter incydentalny i nie było prawidłowością statystyczną.

Wydaje się, że kluczową rolę w zmniejszaniu się liczby analizowanych przestępstw odgrywają zmiany w świadomości społecznej. O ile na początku XXI wieku występowało jeszcze znaczne społeczne przyzwolenie dla kierowców siadających za kierownicą pod wpływem alkoholu, to już kilka lat później spora część społeczeństwa przestała spoglądać łaskawym okiem na jazdę pod wpływem alkoholu. Przyczyniły się do tego ogólnopolskie akcje społeczne prowadzone w mediach takie jak: „Powstrzymaj pijanego kierowcę”, czy „Alkohol i kluczyki. Wykluczone”, które za pomocą dowcipnych filmów propagowały trzeźwość kierowców. Wystarczy uruchomić Internet, by się natychmiast przekonać jak wiele inicjatyw podejmują w tym zakresie organizacje pożytku publicznego, często przy wsparciu lokalnych samorządów.

Dla malejącej liczby przestępstw tego rodzaju spore znaczenie może mieć również świadomość sankcji jakie grożą w przypadku prowadzenia samochodu pod wpływem alkoholu: oprócz kary zasadniczej grożą im bowiem także środki karne, w tym przede wszystkim, orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdu na określony czas, co jest z pewnością bardzo dolegliwe.

Inne przyczyny zmniejszającej się liczby przestępstw z art. 178a §1 k.k. mogą być zaś zbieżne z generalną tendencją spadkową przestępczości. Prosta obserwacja zmiany ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych i przestępstw z art. 178a §1 k.k. w kolejnych latach, począwszy od roku 2005, pokazuje bardzo dużą zbieżność ich trendów – współczynnik korelacji liniowej Pearsona wynosi bowiem aż 0,824** (por. tabela 8)¹¹. Wraz z systematycznym spadkiem rozmiarów całej przestępczości zmniejsza się też liczba czynów prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego. Andrzej Siemaszko przyczyn spadku przestępczości upatrywał m.in. w: zmianach demograficznych populacji Polski, a szczególnie spadku liczby osób w tak zwanej grupie szczególnego ryzyka, co jest m. in. skutkiem wielomilionowej emigracji, znacznym spadku wartości dóbr będących tradycyjnym przedmiotem przestępstw, coraz lepszej pracy policji i innych służb, rosnącym wpływie monitoringu wizyjnego, lepszym oświetleniu ulic i zabezpieczeniu mienia¹². Część z tych czynników może niewątpliwie również wpływać na rozpatrywane w niniejszym opracowaniu przestępstwo, szczególnie zaś przemiany demograficzne, lepsza praca Policji (w kontekście np. kontroli drogowych, ale także akcji prewencyjnych), a może nawet zmiany technologiczne (np. znaczący spadek cen i upowszechnienie się alkomatów, także w przedsiębiorstwach i użytku prywatnym).

Spośród sygnalizowanych wyżej czynników bardziej drobiazgowej analizie wypada poddać kwestię zmian demograficznych polskiego społeczeństwa, w tym zwłaszcza zmianę liczby osób szczególnie podatnych na jazdę pod wpływem alkoholu. Grupę szczególnego ryzyka popełnienia

¹¹ Należy jednak zasygnalizować, że dobór analizowanych w niniejszym badaniu lat (2005-2016) może w pewnym stopniu zaburzać wyniki analizy. To właśnie w roku 2005 nastąpiło odwrócenie się trendu wzrostowego rozmiarów przestępczości i rozpoczął się jej systematyczny spadek – por. A. Siemaszko, *Zamiast podsumowania. Czy kryminologom grozi bezrobocie*, (w:) A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości w Polsce 5*, Warszawa 2015, s. 227.

¹² Tamże, s. 231-232.

czynu z art. 178a §1 k.k. określono na potrzeby niniejszej analizy trochę inaczej niż czynił to A. Siemaszko¹³. Należy bowiem zakładać (co zresztą znajduje potwierdzenie w wynikach szczegółowych badań¹⁴), że kierujący pojazdami mechanicznymi pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego są starsi od typowych sprawców pozostałych rodzajów przestępstw. Dlatego też zmianę liczby przestępstw porównano ze zmianą udziału w całej populacji kraju osób z grupy wiekowej 17-24 lata (por. tabela 9), która dość dobrze odzwierciedla starzenie się polskiego społeczeństwa. Udział ten zaś spadał w analizowanym okresie systematycznie, łącznie o ponad 30%. Rozmiary tego spadku są bardziej zbliżone do rozmiarów spadku liczby przestępstw z art. 178a §1 k.k. (łączny spadek o 29%) niż całej przestępczości (łączny spadek o 46%), jednak już miara siły związku (współczynnik korelacji liniowej Pearsona) tej zmiennej jest nieznacznie wyższa dla ogólnej liczby przestępstw ($r=0,883^{**}$) niż dla „prowadzenia pod wpływem” ($r=0,803^{**}$). Dla obu miar jest jednak ona bardzo wysoka.

Tabela 8. Przestępstwa stwierdzone ogółem i z art. 178a § 1 k.k. oraz udział liczby ludności w wieku 17-24 lata w ogólnej liczbie mieszkańców Polski

Lata	Przestępstwa stwierdzone ogółem	Przestępstwa stwierdzone z art. 178a § 1 k.k.	Udział liczby ludności w wieku 17-24 lata
2005	1 379 962	85 544	13,3%
2006	1 287 918	84 120	13,2%
2007	1 152 993	79 210	12,9%
2008	1 082 057	83 944	12,6%
2009	1 129 577	88 134	12,1%
2010	1 138 523	82 919	11,7%
2011	1 159 554	87 499	11,2%
2012	1 119 803	72 004	10,8%
2013	1 061 239	75 109	10,4%
2014	867 855	74 589	10,0%
2015	799 779	64 772	9,7%
2016	748 464	60 713	9,3%

Źródło: Komenda Główna Policji, Główny Urząd Statystyczny.

Najpewniej jest więc tak, że na częstość popełniania przestępstw prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego ma wpływ wiele różnych czynników. Kilka z nich udało się zidentyfikować w niniejszym opracowaniu, wpływu niektórych zaś, jak np. wprowadzenia postępowania przyspieszonego, m. in. ze względu na ograniczenia samej analizy statystycznej, nie udało się jednoznacznie potwierdzić.

Zakończenie

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę szczegółowego, statystycznego opisu przestępczości prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem

¹³ Były to grupy wiekowe 15-18 lat oraz 16-24 lata.

¹⁴ Por. np. M. Jankowski, *Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a k.k.) – wyniki badania aktowego*, „Prawo w Działaniu” 2010, nr 8, s. 44-63.

środka odurzającego przy wykorzystaniu dostępnych danych o liczbie przestępstw i skazań z art. 178a §1 k.k. oraz liczbie wypadków drogowych i kontroli trzeźwości kierujących.

Liczba przestępstw z artykułu z art. 178a §1 k.k. podlegała w analizowanym okresie istotnym wahaniom – od ok. 80 tys. w 2007 r., przez 88 tys. w 2009 r., do ok. 60 tys. rocznie w 2016 r. Wraz z obniżaniem się liczby przestępstw z art. 178a § 1 k.k. obniżała się także ogólna ich liczba. Ponadto co oczywiste, mniejsza liczba tych przestępstw prowadzi do analogicznych spadków liczby osób osądzanych i skazywanych za to przestępstwo. Zwiększa się ponadto liczba warunkowych umorzeń postępowań sądowych w tych sprawach. Zmienia się także struktura orzekanych kar – istotnie spadł udział kary pozbawienia wolności z warunkowych zawieszeniem jej wykonania, a wzrósł udział grzywnien i kar ograniczenia wolności.

Wyniki szczegółowych analiz wymiarów poszczególnych orzekanych kar sugerują jednak nieznaczne złagodzenie polityki karania za to przestępstwo. Przeciętne wymiary kary bezwzględnego pozbawienia wolności, pozbawienia wolności z zawieszeniem wykonania i ograniczenia wolności są niższe w roku 2016 niż były w 2007 r., wymiary grzywny nieznacznie wzrosły, ale w odniesieniu do np. wysokości wynagrodzenia minimalnego obserwuje się już znaczny spadek ich wysokości. Wzrosła jednak istotnie liczba orzekanych środków karnych przypadających na jednego skazanego, w tym głównie świadczenia pieniężnego.

Udział wypadków drogowych spowodowanych przez nietrzeźwych kierujących w ogólnej liczbie wypadków jest stosunkowo niski (ok. 6%) i systematycznie spadał w całym analizowanym okresie. Fakt ten, łącznie z systematycznie spadającą liczbą przestępstw prowadzenia pojazdu mechanicznego pod wpływem alkoholu lub środka odurzającego (przy ponad dwudziestoczekrotnym wzroście liczby przeprowadzanych przez policję kontroli trzeźwości kierowców w tym samym czasie), wskazuje na korzystną zmianę postaw społecznych wobec jazdy samochodem pod wpływem alkoholu. Stanem idealnym, choć mało realnym, byłoby oczywiście całkowite wyeliminowanie jazdy „pod wpływem”. Stąpając twardo po ziemi warto jednak odnotować osiągnięcie sporych sukcesów w ograniczaniu tego zjawiska. Są one najprawdopodobniej efektem zarówno skuteczniejszej pracy policji, jak też kampanii społecznych, zmian w polityce kryminalnej oraz przemian demograficznych.

Bibliografia

- P. Francuz, R. Mackiewicz, *Liczbę nie wiedzą skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2005.
- M. Jankowski, *Prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a k.k.) – wyniki badania aktowego*, „Prawo w Działaniu” 2010, nr 8.
- K. Joński, *Does Quicker Mean Better? Measuring the Deterrent Effect of the ‘24-Hour Courts’*, “Polish Yearbook of Law and Economics” 2012, Vol. 3
- A. Michalska-Warias, A. Taracha, *Odstrasżające oddziaływanie kary śmierci w świetle najnowszych badań amerykańskich*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2009, Zeszyt: 3
- A. Siemaszko, *Zamiast podsumowania. Czy kryminologom grozi bezrobocie*, (w:) A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości w Polsce 5*, Warszawa 2015, s. 227

ABSTRACT

Study provide statistical description of the crime of driving motor vehicles under the influence of drugs or alcohol, number of road accidents and driver's sobriety control. The number of such crimes significantly decreased from 2005 to 2016, as well as the overall number of crimes in Poland. Obviously, the smaller number of crimes detected leads to analogous decreases in the number of people judged and sentenced for this crime. But what's interesting is change in structure of sentenced penalties – the share of the penalty of imprisonment decreased significantly, and the share of fines and community service increased. The number of penal measures imposed per one convict, mainly including cash benefits, increased significantly.

The share of road accidents caused by intoxicated drivers in the total number of accidents is relatively low (about 6%) and systematically decreased in the analyzed period. This fact, together with the systematically decreasing number of analyzed crimes and increasing number of police checks of drivers' sobriety at the same time, indicates a favorable change in social attitudes towards driving under the influence of alcohol./

Słowa kluczowe: Statystyki przestępczości, przestępstwo prowadzenia pojazdów mechanicznych w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego, wypadki drogowe, kontrole trzeźwości.

Key words: Crime statistics, crime of driving motor vehicles under the influence of drugs or alcohol, road accidents, driver's sobriety control

mgr Aneta Urbaniak

Instytut Socjologii, Uniwersytet Wrocławski

Wieloletnie zaginięcia osób jako efekt działań przestępczych

ABSTRAKT

Artykuł dotyczy zjawiska zaginięć osób, które ze względu na swoją wielopoziomowość rozpatrywane może być także przez pryzmat kryminologicznych sprzężeń. W artykule skupiono się na potencjale zaginięć wieloletnich w szacowaniu ciemnej liczby przestępstw, w tym tych, dokonanych bezpośrednio na zaginionym, oraz tych, których doświadczanie stało się impulsem do podjęcia decyzji o zniknięciu. Zaprezentowano kluczowe wnioski płynące z badań australijskich, brytyjskich i kanadyjskich w zakresie ustalenia przyczyn zaginięć, wiktywności osób zaginionych oraz doświadczania przemocy i zaniedbań jako źródle ucieczek osób małoletnich. Zwrócono także uwagę na zaginięcia inscenizowane o podłożu kryminalnym, będące w rzeczywistości przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu, których ofiara nie została odnaleziona.

Wstęp

Postępujące procesy globalizacji i technicyzacji niemal każdego aspektu ludzkiej aktywności sprawiają, że w myśleniu zdroworozsądkowym pojawia się refleksja: *Jak to możliwe, by w dzisiejszych czasach ludzie przepadali bez śladu?* Analiza danych zastanych prowadzi jednak do wniosków, iż nie dość, że jest to możliwe, to ponadto zjawisko zaginięć osób w Polsce stale się zwiększa.

Choć zaginięcia osób nie należą do palących problemów kryminologii - i słusznie, bowiem spowodowane są także świadomymi decyzjami o opuszczeniu rodziny i zmianie dotychczasowego stylu życia - rejestrowane są również przypadki zabójstw, które poprzedzone były zgłoszeniem o zaginięciu osoby¹. Ten z kolei fakt wymaga gruntownego namysłu teoretycznego i eksploracji empirycznej na gruncie kryminologii i nauk pokrewnych. Wysoka liczba osób uznanych za zaginione długotrwale może bowiem generować wnioski o pokrzywdzeniu przestępstwem osoby zaginionej, zaś dalsze uznanie jej za zaginioną, spowodowane nieodnalezieniem zwłok lub szczątków bądź brakiem ich efektywnej identyfikacji może sprzyjać wzrostowi ciemnej liczby przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu.

Badania ciemnej liczby przestępstw o charakterze m.in. badań wiktyimizacyjnych i badaniach typu self-report, choć przynoszące cyklicznie istotne dane dotyczące poziomu przestępczości, nie obejmują przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Nie sprawdzą się z

¹ Polska policja notuje ok. 20 zabójstw osób rocznie, których uprzednio zgłoszono zaginięcie. W Wielkiej Brytanii liczba ta wynosi ok. 20 zabójstw tygodniowo. Zob. W. Thiel, *Zaginięcia osób w Polsce - rozmiary zjawiska*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile”, 2010, Nr 2(4), s.33; *Missing children and adults. A cross government strategy*, UK, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/117793/missing-persons-strategy.pdf, s.7

oczywistych względów metodologicznych w przypadku badań ciemnej liczby zabójstw. Dobór próby stanowi kluczową trudność w prowadzeniu rzetelnych badań i analiz. To z kolei wydaje się zasadniczo przyczyniać do tezy o odwrotnie proporcjonalnej ciemnej liczbie przestępstw w stosunku do wagi popełnionego czynu. Jak bowiem rzetelnie ocenić porządkowo (w skali rangowej), które z rodzajów przestępstw charakteryzują się większą ciemną liczbą, a które mniejszą, jeśli nie ma rzetelnej skali porównawczej? Rzeczywiście, statystycznie przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu zajmują drugorzędne miejsce w strukturze przestępczości ogółem, jednak tak jak w przypadku dominującego rodzaju przestępczości - przestępstw przeciwko mieniu - zawierają w sobie część składową przestępczości rzeczywistej - ciemną liczbę.

Wieloletnie zaginięcie osoby może być sytuacją powstałą na skutek pokrzywdzenia osoby przestępstwem. Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na ten aspekt analiz zaginięć osób w Polsce. Tego celu nie należy odczytywać jednak zbyt jednostronnie. Autorka nie postuluje, iż zaginięcia wieloletnie (długotrwałe) są zawsze wynikiem doświadczeń wiktyimizacyjnych, lecz wskazuje, iż jest to jedno z wielu możliwych podłoży zaginięć, wymagających intensyfikacji działań naukowych.

Zaginięcie osoby - jedna definicja heterogenicznego zjawiska

Choć definicja *osoby zaginionej* nie pojawia się *explicite* w aktach prawnych, można wyprowadzić ją z definiowanego *zaginięcia osoby* w Zarządzeniu nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok lub szczątków ludzkich, którym określa się zaistnienie zdarzenia, uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej i zapewnienie ochrony jej życia, zdrowia lub wolności, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy². Za osobę zaginioną należy zatem rozumieć osobę, której miejsce pobytu nie jest znane, występuje niemożność nawiązania z nią kontaktu, a jej zaginięcie zostało zgłoszone organom ścigania. Podobną definicję przyjmują państwa zachodnie.

Przedstawienie zjawiska zaginięć osób w Polsce ogranicza się do przedstawienia wymiaru ilościowego, a więc danych liczbowych dotyczących osób zaginionych w danym roku kalendarzowym. Badacze anglosascy podejmują szersze próby przyjrzenia się zaginięciom, najczęściej określając demograficzne tło zaginięć, czasem także tło przestrzenne związane z miejscem zaginięcia a miejscem odnalezienia osoby³, co w wymiarze praktycznym skutkować ma efektywniejszym typowaniem aktualnego miejsca pobytu zaginionego. W Polsce jednak, „dane o zaginięciach niezmiennie rzadko stają się przedmiotem analiz, nie mają bowiem większego wpływu na oceny stanu porządku i bezpieczeństwa, a tym samym pracy jednostek policji”⁴, co ma swoje daleko idące konsekwencje. Zasadniczą z nich jest brak rzetelnej wiedzy na temat zachodzących w przestrzeni społecznej procesów będących bezpośrednimi i pośrednimi korelatami zjawiska zaginięć.

² Zarządzenie Nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanego zwłok lub szczątków ludzkich (Dz.Ur. KGP, poz.29 z późn. zm.).

³ K. Shalev, M. Schaefer, A. Morgan, *Investigating missing persons cases: how can we learn where they go or how far they travel?*, „International Journal of Police Science & Management”, Nr 11(2), 2009, s.123-129; *Missing Persons: Data and Analysis*, National Crime Agency, UK Missing Persons Bureau, 2012-2013, s.26-31.

⁴ W. Thiel, *op.cit.*, s.30.

Ograniczenia metodologiczne dogłębnego poznania natury i genezy zjawiska, skutkują szeregiem negatywnych implikacji, do których zaliczyć należy opieranie wiedzy o zjawisku na doniesieniach medialnych. Szeroko zakrojone akcje poszukiwawcze, komunikaty medialne (w przypadku zaginionego dziecka także uruchomienie Child Alert), a także plakaty informujące o zaginięciu osoby, wydają się być podstawowym źródłem wiedzy o zaginięciach. Niejednokrotnie skutkują one nadmiernym przywiązaniem do tez o prawdopodobnym uczestnictwie osoby zaginionej w przedłużającym się spotkaniu towarzyskim, stanie upojenia alkoholowego bądź uwikłaniu w rozmaite trudne sytuacje życiowe uniemożliwiające powrót do dotychczasowego miejsca pobytu. Praktyka pokazuje jednak, iż o ile takie założenia często są uzasadnione, bywają również mylne i doprowadzić mogą do katastrofalnych skutków.

Podstawowa trudność w określeniu przyczyn zaginięcia wyrażona jest bezpośrednio w kategoryzacji osób zaginionych przewidzianej w zarządzeniu nr 124 Komendanta Głównego Policji. Przyjęcie zgłoszenia o zaginięciu osoby przez funkcjonariusza policji wymaga bowiem przypisania zaginionego do jednej z trzech kategorii przedstawionych w poniższej tabeli.

Tabela 1. Kategorie osób zaginionych

Osoba zaginiona kategorii I	Osoba zaginiona kategorii II	Osoba zaginiona kategorii III
• opuszczenie miejsca pobytu nastąpiło nagle; • istnieją uzasadnione okoliczności pozwalające na podejrzenie popełnienia na szkodę zaginionego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności • istnieją uzasadnione okoliczności pozwalające na podejrzenie zagrożenia życia, zdrowia lub wolności zaginionego; • istnieją uzasadnione okoliczności wskazujące na realną możliwość popełnienia samobójstwa przez zaginionego; • zaginiony jest osobą małoletnią do 15 roku życia, a jego zaginięcie zgłoszono po raz pierwszy; • zaginiony jest osobą, która ze względu na swój wiek, chorobę, upośledzenie umysłowe lub inne zakłócenia czynności psychicznych, nie może kierować swoim postępowaniem bądź wymaga opieki innych osób.	• opuszczenie miejsca pobytu nastąpiło nagle, lecz brak okoliczności pozwalających na twierdzenie o niezwłocznej potrzebie zapewnienia ochrony jej życia, zdrowia, wolności bądź konieczności udzielenia pomocy; • osoba zaginiona deklarowała wcześniej niezadowolenie z sytuacji życiowej, zamiar jej zmiany bądź zabrała ze sobą rzeczy osobiste; • osoba zaginiona opuściła miejsce pobytu z własnej woli.	• osoba małoletnia, która samowolnie oddaliła się z miejsca pobytu w wyniku: ucieczki z domu rodzinnego, domu dziecka, ośrodka opiekuńczego bądź innej tego rodzaju placówki, w której przebywała na mocy orzeczenia sądu; • osoba pełnoletnia, która oddaliła się z miejsca pobytu: szpitala psychiatrycznego, domu pomocy społecznej, środowiskowego domu samopomocy bądź innej tego rodzaju placówki; • osoba małoletnia zaginiona w związku z tzw. „porwaniem rodzicielskim”.

Źródło: Zarządzenie nr 124 Komendanta Głównego Policji

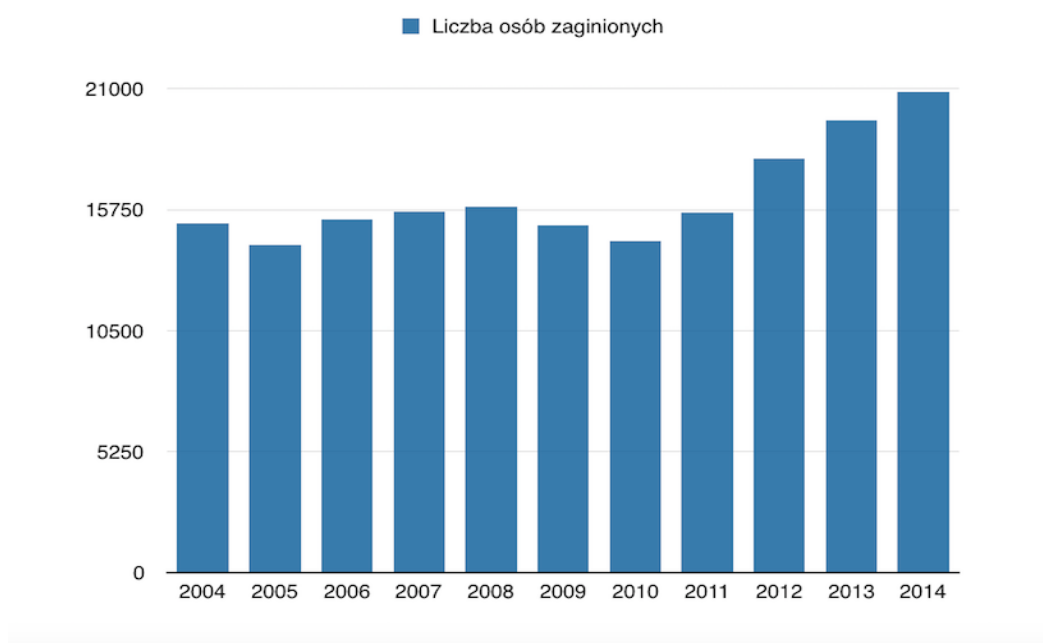
Zarządzenie przewiduje więc trzy kategorie osób zaginionych, które w pewien sposób nadają „wartość” danemu zaginięciu i ustalają jego „priorytetowość”. Jak wynika z przedstawionej kategoryzacji, newralgiczną kategorią jest kategoria pierwsza. To ona przewiduje, że zaginiony mógł znaleźć się w obecnym położeniu w wyniku działania przestępczego. Od właściwej kategoryzacji może zatem w znacznej mierze zależeć życie i zdrowie osoby zaginionej. Analiza faktów i okoliczności pozwalających na właściwą kwalifikację, stanowi fundament podjęcia i ukierunkowania dalszych czynności organów ścigania.

O rzetelności kwalifikacji osób zaginionych krytycznie wypowiadają się same rodziny osób zaginionych oraz organizacje pozarządowe wspierające działania poszukiwawcze. Głos w tej kwestii zabrała także Najwyższa Izba Kontroli, która w swoim raporcie wskazuje, że w 12 jednostkach policji spośród 29 objętych kontrolą, wystąpiły nieprawidłowości w zakresie nadawania kategorii osobom zaginionym. Raport stwierdza wprost, iż „najczęściej stwierdzano, że osoby, które powinny zostać zakwalifikowane do kategorii pierwszej, tj. wtedy, gdy istnieje zagrożenie ich życia lub zdrowia, kwalifikowane były do kategorii drugiej”⁵. Raport potwierdza ustalenia Fundacji ITAKA, wskazujące na przesadną zwłokę w nadawaniu zaginięciom pierwszej kategorii.

Rozmiary zaginięć osób w Polsce

Liczba osób zaginionych w Polsce to corocznie około 15-20 tysięcy. Poniższy wykres przedstawia liczbę zgłoszonych zaginięć na przestrzeni 10 lat⁶.

Wykres 1: Liczba osób zaginionych w Polsce w latach 2004-2014.

Źródło: Statystyka policyjna, <http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885,Zaginieni.html>

⁵ Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli: Poszukiwanie osób zaginionych*, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2014, s.25.

⁶ Dane z późniejszych lat nie są dostępne.

Wyraźny wzrost liczby zaginięć miał miejsce w okresach intensywnych przemian ustrojowych - a co za tym idzie, także gospodarczych, ekonomicznych i społecznych. Jeszcze w latach 70. prowadzono około 4 000 poszukiwań osób zaginionych rocznie, by z końcem wieku zjawisko osiągnęło ilościowy poziom 15 000 zaginionych w ciągu roku⁷. Tak gwałtowna dynamika rzędu 375%, wyjaśniana była problemami natury ekonomicznej, dyferencjacją norm społecznych, dezintegracją emocjonalną w sferze prywatnej oraz atomizacją życia wspólnotowego. Choć kontekst wyjaśniania ludzkich działań przez pryzmat intensywnych przemian społecznych jest niezwykle kuszący, winien odbywać się jednak w oparciu o metodę naukową, a nie „zdroworozsądkowe” spostrzeżenia, jak ma to miejsce na naszym rodzimym gruncie. Charakter tej koncepcji podkreśla bowiem swoistą innowacyjność jednostek społecznych, dokonując niejako banalizacji zjawiska, postulując, iż w gruncie rzeczy każde zaginięcie jest świadomą decyzją jednostki będącą pochodną doświadczanych trudności życiowych. Jak przekonamy się w dalszej części artykułu, twierdzenie to, jest po części prawdą, jednak wielowymiarowość morfogenezy zaginięć osób prowadzi do wniosków, iż nie jest to jedyna możliwość.

Szczególne emocje wzbudzają zaginięcia osób małoletnich, które z racji wieku wymagają opieki. Ich liczba stale się zwiększa. Blisko 40% zgłoszonych zaginięć w Polsce dotyczy osób małoletnich⁸. W grupie tej, największy odsetek stanowi grupa wiekowa 14-17 lat⁹. Według danych Fundacji ITAKA, 71% zgłoszonych małoletnich, którzy uciekli z domu to dziewczęta, zaś 54% z nich było w wieku 16-17 lat¹⁰. Problem zaginięć osób małoletnich jest problemem globalnym, bowiem liczba dzieci, które giną w krajach Unii Europejskiej wynosi około miliona rocznie. Liczba rejestrowanych zgłoszeń o zaginięciu to około 250 000 każdego roku.¹¹

Losy dzieci zaginionych bywają różne. Młodsze (szczególnie do 5. roku życia) zostają uprowadzane do nielegalnych adopcji bądź w ramach tzw. „porwania rodzicielskiego”¹². Nastolatkom częściej uciekają z domów lub placówek opiekuńczo-wychowawczych. Małoletni są także wykorzystywani do żebractwa oraz w przemyśle erotycznym¹³. Dzieci podejmujące dobrowolną decyzję o ucieczce, stoją w obliczu wielu rozmaitych zagrożeń, takich jak wypadki czy pokrzywdzenie przestępstwem. Według brytyjskich badań, 13% osób zaginionych poniżej 16 roku życia doświadczyło fizycznego zranienia, zaś 8% zostało wykorzystanych seksualnie¹⁴.

⁷ W. Thiel, *op.cit.*, s.30.

⁸ W 2014 roku 38,8% wszystkich zaginięć.

⁹ Dane statystyczne policji, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/zaginieni/50885.Zaginieni.html>

¹⁰ *Nie uciekaj. Ucieczki nastolatków. Broszura przeznaczona dla rodziców i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, Fundacja ITAKA, s.5. http://www.zaginieni.pl/wp-content/uploads/2014/12/folder_nie_uciekaj.pdf

¹¹ EuroNews, *European Affairs Right On, Has anyone seen my child?*, 2012, <http://www.euronews.com/2012/10/01/has-anyone-seen-my-child>.

¹² W badaniach spraw o czyn z art. 211 k.k. (tj. uprowadzenie lub zatrzymanie osoby małoletniej poniżej lat 15 lub osoby nieporadnej), w których w 2012 r. wydano prawomocne postanowienie o niewszczęciu dochodzenia bądź jego umorzeniu, wykazano, że 80% wszystkich objętych badaniem spraw stanowiły porwania rodzicielskie. Por. K. Buczkowski, K. Drapała, *Porwania rodzicielskie - analiza umorzeń i odmów wszczęcia postępowania w sprawach o przestępstwo z art. 211 k.k., „Prawo w działaniu”*, 2014, Tom 18 Sprawy Karne, s.116.

¹³ A. Morawska, *Handel dziećmi w perspektywie europejskiej - wyzwania dla praktyków* [w:] Z. Lasocik, M. Koss, Ł. Wieczorek (red.), *Handel dziećmi. Wybrane problemy*, Warszawa 2007, s.31.

¹⁴ Every Five Minutes. A Review of the Available Data on Missing Children in the UK, PACT, 2005, s.62, <http://www.actionagainstabduction.org/wp-content/uploads/2014/12/Every-five-minutes.pdf>.

Ciemna liczba zaginięć

Spośród rejestrowanej rocznej liczby zaginięć, o około 2 tysiącach osób nie udaje się dowiedzieć nic¹⁵. To informacje pochodzące z policyjnych statystyk. W rzeczywistości liczba zaginięć może być większa. Podobnie zatem jak z przestępczością, faktyczne rozmiary zjawiska pozostają nieustalone. Wynika to, z podobnych przyczyn, co w przypadku przestępczości, wśród których fundamentalną rolę odgrywa brak zgłaszalności.

Faktem jest, iż nie wszystkie zaginięcia osób zostają zgłoszone organom ścigania. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest wiele, jednak szczególnie należy wśród nich wskazać takie jak: wiarę najbliższych, iż zaginiony wyjechał i postanowił zerwać kontakty z rodziną, przekonanie o odnalezieniu zaginionego sposobami mniej konwencjonalnymi, acz uchodzącymi w niektórych środowiskach za bardziej skuteczne, jak korzystanie z usług prywatnego detektywa bądź jasnowidza¹⁶, a czasem także bazujące na przekonaniu, że zaginięcie osoby jest w gruncie rzeczy swego rodzaju dobrodziejstwem, które przytrafiło się rodzinie (np. gdy zaginiony nadużywał alkoholu i stosował przemoc domową), w związku z czym podejmowanie kroków celem jego odnalezienia nie jest przez rodzinę pożądane. Bywają jednak także sytuacje, w których rodzina nie zgłasza zaginięcia bliskiej osoby, gdyż jej członkowie przyczynili się do zaistnienia zdarzenia zaginięcia o charakterze kryminalnym, a więc są sprawcami zabójstwa na zaginionym. Wnikliwa analiza przypadków, na którą powołują się Joanna Stojer-Polańska, Joanna Pulit i Bogdan Michalec, pozwala również na alternatywny scenariusz, w którym sprawca sam zgłasza zaginięcie osoby, a niejednokrotnie także aktywnie uczestniczy w poszukiwaniach¹⁷. Czyni to w przekonaniu o odsunięciu podejrzeń wobec własnej osoby.

Brak zgłoszenia o zaginięciu może być także spowodowany samotnym trybem życia, który prowadził zaginiony, w związku z czym brakuje osób, które zauważyły jego zniknięcie i wyraziły stan zaniepokojenia tym faktem poprzez zgłoszenie zaginięcia organom ścigania. Dotyczy to szczególnie osób samotnych, nie posiadających rodziny lub nie utrzymujących z nią kontaktu oraz osób starszych.

Jak łatwo zauważyć, pobieżny rys quasi-społeczny osób „niezauważalnie” zaginionych zbieżny jest z koncepcją typologii ofiar przestępstw Hansa von Hentiga¹⁸. Osoby wykluczone społecznie i dyskryminowane dotyka większe ryzyko niezgłoszenia ich ewentualnego zaginięcia, podobnie jak zwiększa się ich wiktymnosć.

¹⁵ A. Wentkowska, *Poszukiwania osób zaginionych. System i metody działania w procedurach służb*, Warszawa 2016, s.5.

¹⁶ Korzystanie z usług jasnowidzów w sprawach o zaginięcia ma jednak miejsce nie tylko z ramienia rodzin osób zaginionych. Jak się bowiem okazuje, wymiar sprawiedliwości równie chętnie wykorzystuje parapsychologię, powołując jasnowidzów jako biegłych. Według Raportu Koordynacji Służby Kryminalnej Komendy Głównej Policji, do prowadzenia poszukiwań 440 osób zaginionych w latach 1994-1999 wykorzystano informacje pochodzące od osób podających się za jasnowidzów. Odnaleziono zaledwie czternaście osób (i zwłok), co mieści się w granicach błędu statystycznego i jednoznacznie wskazuje, że „wizje ekspertów z dziedziny parapsychologii” nie stanowią wkładu w działania prowadzone przez organy ścigania. Por. P. Waszkiewicz, *Bujda vs. nauka. You shall not pass!* [w:] K. Buczkowski, W. Klaus, P. Wiktorska, D. Woźniakowska-Fajst (red.), *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Warszawa 2017, s.281-299.

¹⁷ J. Stojer-Polańska, S. Kaczan, J. Pulit, B. Michalec, *Ślady osób zaginionych* [w:] J. Stojer-Polańska (red.nauk.), *op.cit.*, s.23.

¹⁸ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2007, s.430-431.

Zaginienia osób jako problem społeczny

Na kwestię korelacji zaginięć osób z ich statusem społecznym zwrócili uwagę kanadyjscy badacze. Laura Kiepal, Peter J. Carrington i Myrna Dawson przekonują, że aspekty strukturalne odgrywają fundamentalną rolę w potencjale „*disappearance*”. Ich zdaniem profilaktyka i interwencja w zakresie wykluczenia społecznego, jest w istocie profilaktyką zaginięć. Oznacza to, że działania polityki społecznej wymierzone w walkę z ważnymi problemami społecznymi, istotnie zmniejszają również prawdopodobieństwo zaginięcia¹⁹. I choć w znacznej mierze wypada się z tym poglądem zgodzić, przyjęty zbyt bezkrytycznie prowadzić może do nadmiernego uproszczenia. Pomija bowiem zaginięcia wymuszone, wśród których znajdują się uprowadzenia i inne brutalne przestępstwa. Nieobecność danej osoby nie jest zatem zamierzona, nie jest efektem doświadczania na co dzień problemów społecznych, lecz wynika niezależnie od niej z problemu społecznego, jakim jest przestępczość. Problemu, który funkcjonuje gdzieś obok niej, który jest integralnym elementem rzeczywistości społecznej, w której jednostka funkcjonuje, jednak nie dotyczy jej w bezpośrednim stopniu, jak ewentualne ubóstwo, bezrobocie czy alkoholizm. Całkowita eliminacja problemu przestępczości jest niemożliwa, podobnie zresztą jak innych, niejako zinstytucjonalizowanych już problemów społecznych, jak alkoholizm czy narkomania.

Kanadyjska analiza prowadzi do wniosków, że marginalizowane grupy o wysokim stopniu ryzyka zaginięcia to przede wszystkim młodzież, kobiety, rdzenni mieszkańcy, mniejszości²⁰, bezdomni oraz bezrobotni. Co więcej, ryzyko zaginięcia zwiększa się, jeśli osoba przynależy do dwóch lub więcej grup wykluczonych społecznie²¹. W procesie oceny ryzyka zaginięcia osób dorosłych rolę odgrywa także płeć, bowiem, jak przekonują badacze, zarówno powody zaginięć, jak i zagrożeń dla zaginionych, są różne dla kobiet i mężczyzn. Płciowa natura zaginięć wskazuje, że kobiety są znacznie bardziej narażone na zaginięcie poprzez niekorzystną sytuację społeczną i ekonomiczną. Kobiety w Kanadzie dotyczą bowiem wyższe wskaźniki ubóstwa i niższe zarobki²².

W świetle przedstawionych badań, świadoma decyzja o opuszczeniu dotychczasowego miejsca pobytu, bez informowania o tym fakcie osób najbliższych, jest pochodną doświadczanych trudności życiowych o różnym charakterze. Poczucie wyobcowania społecznego, prekaryzacja pracy, ubóstwo i inne płaszczyzny społecznej marginalizacji, przyczyniać mają się do generowania zjawiska zaginięć osób.

Zaginienia osób jako problem kryminologiczny

Kontinuum przyczyn zaginięć osób jest jednak znacznie szersze. Na jednym z jego skrajów występują zaginięcia inscenizowane, będące w rzeczywistości brutalnymi przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu, między innymi zabójstwami, porwaniami, nakłonieniem do samobójstwa. Osoby, które utraciły życie w wyniku działania przestępczego, lecz nadal pozostają uznane za zaginione, tworzą pewną część ciemnej liczby przestępstw.

¹⁹ L. Kiepal, P. J. Carrington, M. Dawson, *Missing persons and social exclusion*, „Canadian Journal of Sociology”, 2012, Nr 37(2), s.163.

²⁰ Choć badania australijskie skupiają się na kategorii mniejszości etnicznych jako grup o zwiększonym stopniu ryzyka zaginięciem, prawdopodobnie zależność taka wystąpi również w kontekście innych mniejszości, np. seksualnych (LGBT). Za zwrócenie uwagi na takie prawdopodobieństwo dziękuję jednemu z recenzentów. Obszar ten wymaga jednak pogłębionych rozważań i może być punktem wyjścia do dalszych analiz.

²¹ *Ibidem*, s.157.

²² *Ibidem*, s.158.

Ciemna liczba przestępstw od wielu lat jest przedmiotem zainteresowań kryminologów, którzy w swej naukowej eksploracji dążą do jak najwierniejszego odzwierciedlenia skali, struktury i dynamiki przestępczości. Świadomość, że wiedza pochodząca z oficjalnie prowadzonych statystyk jest wiedzą niepełną, skłania do podejmowania cyklicznych prób oszacowania rozmiarów przestępczości rzeczywistej, na którą składa się także ciemna liczba przestępstw. Terminem tym określa się wszystkie zaistniałe rzeczywiście przestępstwa, które nigdy nie trafiły do statystyk kryminalnych²³.

Ciemna liczba przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu zawiera rozmaite scenariusze wydarzeń. Jednym z nich są wieloletnie zaginięcia osób, o których w toku prowadzonych czynności poszukiwawczych nie uzyskano żadnych informacji. Rysującą się hipoteza o pokrzywdzeniu przestępstwem ukierunkowuje działania organów ścigania na odnalezienia już nie tylko osoby żyjącej, ale także jej zwłok bądź szczątków²⁴. Nieodnalezione zwłoki ofiary skutkują brakiem oficjalnej rejestracji przestępstwa. Nie jest jednak zasadnym wyprowadzenie tezy, jakoby wszystkie (a przynajmniej zasadnicza większość) zaginięć wieloletnich była spowodowana dokonaniem na osobie zaginionej przestępstwa. Zaginięcia osób to zjawisko niezwykle szerokie pod względem genezy. Pogłębione zrozumienie problemu możliwe jest poprzez wskazanie na zróżnicowane przyczyny zaginięć, między innymi jak zarysowane powyżej, oparte na świadomej zmianie stylu życia i opuszczeniu najbliższych bez pozostawienia wiadomości o miejscu pobytu. W grę wchodzi również samobójstwa oraz przypadkowe zdarzenia losowe np. o charakterze wypadków, w których zaginiony stracił życie bądź trwale pamięć. Spowodowane mogą być także postępującymi chorobami neurodegeneracyjnymi wśród osób starszych, jak demencja starcza czy choroba Alzheimera. Wobec tego nie należy z paradoksalnym nieco optymizmem podchodzić do kwestii wyjaśniania zaginięć wieloletnich jedynie przez pryzmat pokrzywdzenia zaginionych przestępstwem. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że jest to jeden z możliwych kierunków eksploracji mającej na celu poznanie przyczyn danego zaginięcia i wyjaśnienia wielu z tego rodzaju spraw. Na uwadze należy mieć jednak fakt, że pozorna oczywistość wyjaśniania prowadzi niejednokrotnie do nadmiernych uproszczeń, jak choćby o związkach ubóstwa z przestępczością²⁵.

Powszechne łączenie zaginięć wieloletnich z nieujawnionymi przestępstwami zabójstwa jest wyraźnie widoczne w społecznej percepcji. Zdaniem Sylwii Kaczan jest to skutek „wypełnienia dysonansu poznawczego stereotypem”²⁶. Próby uzasadnienia nieobecności osoby i braku kontaktu naturalnie prowadzą do pojawienia się refleksji o jej pokrzywdzeniu przestępstwem. Taka myśl pojawia się w świadomości społecznej, także w przekonaniach bliskich osób zaginionych, którzy nie mogąc pogodzić się z utratą kontaktu swoje rozgoryczenie i smutek zmieniają w lęk i obawę o zdrowie i życie zaginionego.

Badania australijskie wskazują, że w pierwszym okresie tuż po zaginięciu, rodziny osób zaginionych relatywnie często obawiają się o bezpieczeństwo bliskiego, z którym utracili kontakt, upatrując jego wiktyimizacji bądź samobójstwa czy udziału w wypadku²⁷. W przypadkach

²³ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op.cit.*, s.227.

²⁴ W praktyce policyjnej zdarza się relatywnie rzadko, aby przyjmując zgłoszenie o zaginięciu, organy ścigania rozpoczynały śledztwo w sprawie o zabójstwo. Tak jednak miało miejsce między innymi w przypadku zaginięcia młodego informatyka z Krakowa w 2011 r., ze względu na okoliczności towarzyszące zdarzeniu.

²⁵ W. Klaus, *Relacje między biedą i wykluczeniem społecznym a przestępczością* [w:] K. Buczkowski, B. Czarnecka-Działuk, W. Klaus, A. Kossowska, I. Rzeplińska, P. Wiktorowska, D. Woźniakowska-Fajst, D. Wójcik, *Społeczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Warszawa 2013, s.127-128. Zob. także: A. Kiersztyn, *Czy bieda czyni złodzieja? Związki między bezrobociem, ubóstwem a przestępczością*, Warszawa 2008.

²⁶ S. Kaczan, *Zaginięcia kryminalne* [w:] J. Stojer-Polańska (red.nauk.), *op.cit.*, s.56.

²⁷ M. Henderson, P. Henderson, C. Kiernan, *Missing Persons: Incidence, Issues and Impacts*, „Trends & issues in crime and criminal justice”, 2000, Nr 144, s.3.

zaginionych, którzy zostali odnalezieni, obawy te nie znajdowały jednak potwierdzenia. W tych samych badaniach rodziny osób zaginionych wskazywały najczęściej na takie przyczyny zaginięcia jak chęć niezależności, bunt przeciwko rodzicom, reakcja na brak akceptacji rówieśniczej czy też konflikt rodzinny. Wskazania rodzin pokrywały się z rzeczywistymi motywami kierującymi osobami podejmującymi decyzję o zerwaniu kontaktu z rodziną. Być może dobre przeczucie bliskich osoby zaginionej było efektem tego, iż 34% spraw dotyczących osób zaginionych wziętych pod uwagę w badaniu obejmowało osoby, którym epizody zaginięcia zdarzały się w przeszłości²⁸.

Rozpatrując zaginięcia jako problem kryminologiczny niezbędne jest ustalenie, w jakim stopniu rzeczywiście są one skutkiem działań przestępczych. Podkreślone już wcześniej różnorodne okoliczności zdarzenia obejmują także takie, wśród których wskazuje się działanie przemocowe na osobie uznanej za zaginioną. Sylwia Kaczan szacuje, że 5-10% zaginięć zgłoszonych do Fundacji ITAKA, to zaginięcia mające podłoże kryminalne²⁹. Scenariusz przewidujący pozbawienie życia osoby uznawanej za zaginioną jawi się jako szczególnie możliwy w przypadkach, gdy osoba zaginiona utrzymuje ten status przed wiele lat, a okoliczności jej zaginięcia pozostają nad wyraz niejasne (np. gdy nie deklarowała ona niezadowolenia ze swojej dotychczasowej sytuacji życiowej i nie wyrażała chęci jej zmiany). Sprawca zabójstwa na zaginionym wydaje się być osobą obcą, przypadkową, choć polska kryminalistyka zna także przypadki zabójstw dokonanych przez osoby znane ofierze, nierzadko osoby najbliższe.

Pragmatyczny wymiar łączenia zjawiska zaginięć wieloletnich z ciemną liczbą zabójstw widoczny jest w działalności policyjnych zespołów ds. przestępstw niewykrytych, znanych medialnie jako Archiwa X, które swoje działania ukierunkowują na odkrycie ciemnej liczby zabójstw ukrywającej się w niewłaściwie orzeczonych przyczynach zgonu (np. samobójstwie) oraz rzeczonych poszukiwaniach osób uznanych za zaginione od wielu lat³⁰. Inscenizowane zaginięcia mogą być bowiem sposobem sprawcy zabójstwa na uniknięcie odpowiedzialności karnej, przyczyniając się do powiększenia ciemnej liczby przestępstw. Tak miało miejsce między innymi w przypadku ujawnienia w 1999 r. fragmentów ludzkich szczątków w Tarnowie, zaginionej w 1995 r. trzydziestoletniej wówczas kobiety. Sprawcą zabójstwa okazał się konkubent ofiary, który przez cały okres poszukiwań utrzymywał, że zaginiona opuściła rodzinę. Podobnie rozwiązała się sprawa zaginięcia w 2000 r. młodego mężczyzny, który opuścił miejsce swojego zamieszkania na rowerze informując rodzinę, że udaje się do swojej narzeczonej. Po czterech latach, okazało się, że to właśnie narzeczona dokonała zabójstwa mężczyzny, a zwłoki ukryła pod podłogą w domu, w którym mieszkała³¹.

Zaginięcia o podłożu kryminalnym to także efekt procederu handlu ludźmi. Ofiarami handlu ludźmi w znacznej mierze padają osoby o niskim kapitale ekonomicznym i edukacyjnym. W krajach rozwiniętych dotyczy to szczególnie zbiorowości wykluczonych społecznie, np. imigrantów. Jak stwierdza Witold Klaus, „wspólnym mianownikiem łączącym ofiary handlu ludźmi jest ich wykluczenie i ubóstwo”³².

W Polsce ofiarami pracy przymusowej padają zwykle młodzi migranci, szczególnie obywatele krajów azjatyckich (m.in. Chiny, Filipiny, Wietnam), przybywający do Polski legalnie, posiadający zgodę na pracę i inne niezbędne dokumenty. Proceder wykorzystywania siły roboczej

²⁸ *Ibidem*, s.3.

²⁹ S. Kaczan, *Zaginięcia kryminalne* [w:] J. Stojer-Polańska (red.nauk.), *op.cit.*, s.59.

³⁰ Zob. T. Konopka, E. Kaczor, A. Gross, F. Bolechała, K. Woźniak, M. Strona, A. Moskała, *Zabójstwa sprzed lat badane we współpracy z policyjnym Archiwum X*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie”, 2007, Nr 53, s.13-16.

³¹ <http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/1934726,zbrodnie-z-archiwum-x,id,t.html>

³² W. Klaus, *op.cit.*, s.145.

rozpoczyna się, kiedy znajdują się już na terytorium Polski. Wykorzystywani są do pracy w budownictwie, rolnictwie, handlu i w gospodarstwach domowych³³. W przypadku handlu ludźmi w formie wykorzystywania seksualnego ofiarami są zwykle migranci z Białorusi, Rosji i Ukrainy³⁴.

Proceder handlu ludźmi dotyczy także obywateli Polski. Spośród obywateli Unii Europejskiej, to właśnie Polacy - obok Bułgarów, Holendrów i Węgrów - stanowią najczęstszą grupę ofiar³⁵. Według raportu Departamentu Stanu USA, Polacy szczególnie narażeni są na pokrzywdzenie pracą przymusową w Wielkiej Brytanii, Belgii oraz w krajach skandynawskich. W przypadku eksploatacji seksualnej ofiary trafiają głównie do domów publicznych w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Austrii, Holandii, Włoszech, a także w Polsce³⁶. W poszukiwaniu lepszych perspektyw zarobkowych młodzi ludzie chętnie decydują się na wykonywanie pracy poza granicami kraju, która niejednokrotnie okazuje się przestępczym procederem z brakiem poszanowania podstawowych praw człowieka. Stosowane przez sprawców handlu ludźmi metody podporządkowania „pracownika” zawierają w sobie między innymi dezinformowanie co do położenia przestrzennego ofiary, przemoc psychiczną i fizyczną oraz uniemożliwianie korzystania z komputera i telefonu. Brak możliwości nawiązania kontaktu z bliskimi skutkuje często uznaniem ofiary handlu ludźmi za osobę zaginioną. Jednak w wielu przypadkach ofiara handlu ludźmi nie zostaje uznana za zaginioną i nie jest poszukiwana w kraju do którego trafiła³⁷, często wbrew własnej woli. Odnalezienie osób zaginionych w takich przypadkach po wielokroć ma miejsce wskutek innego dochodzenia karnego bądź odnalezienia niezidentyfikowanych szczątków ludzkich.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na nieco inny aspekt zaginięć, mianowicie na zjawisko zaginięć wymuszonych, nadal obecne także w krajach europejskich³⁸. Za zaginięcie wymuszone uznaje się „zatrzymanie, aresztowanie, uprowadzenie lub jakąkolwiek formę pozbawienia osoby wolności, dokonane przez przedstawicieli Państwa albo przez osoby lub grupy osób działające z upoważnieniem, pomocą lub milczącą zgodą Państwa, po którym następuje odmowa przyznania faktu pozbawienia wolności lub ukrywanie losów bądź miejsca pobytu takiej osoby, co powoduje, że znajduje się ona poza ochroną prawa”³⁹. Z perspektywy wiktymologicznej istotne jest szerokie spojrzenie na ofiary wymuszonych zaginięć, a więc nie tylko samych „zaginionych”, lecz także ich rodziny. W przypadku Polski ofiarami wymuszonych zaginięć mogą być szczególnie imigranci, np. z Armenii, Gruzji, Azerbejdżanu, Białorusi czy Ukrainy, których bliscy padli ofiarami wymuszonych zaginięć w krajach pochodzenia. Wymuszone zaginięcia, intuicyjnie kojarzone z

³³ Z. Lasocik, E. Rekosz, Ł. Wiecek, *Human Trafficking for Forced Labour in Poland - Effective prevention and Diagnostics of Mechanisms*, Warsaw 2014, s.70.

³⁴ Ibidem, s.70.

³⁵ *Trafficking in human beings*, Eurostat, Luksemburg 2015, s.13; https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf.

³⁶ *Trafficking in Persons Report*, Departament of State, United States of America 2011, s.53-58.

³⁷ Poszukiwania prowadzone na zasadzie współpracy międzynarodowej odbywają się w przypadku państw Unii Europejskiej poprzez elektroniczny System Informacji Schengen (od 2013 r. - SIS II), zaś w pozostałych przypadkach za pośrednictwem Interpolu. W zakresie osób zaginionych jedynym organem uprawnionym do wprowadzania informacji o zaginięciu jest policja. Jeśli zaginięcie nie zostanie zgłoszone organom ścigania, nie trafi do rejestru SIS ani Interpolu, co uniemożliwi prowadzenie działań poszukiwawczych przez lokalne policje. Dla przykładu, w 2014 r. odnaleziono poza granicami 413 obywateli Polski za pośrednictwem kanału SIS II oraz 14 kanałem Interpolu. Por. A. Leś-Beksa, *Międzynarodowe poszukiwania osób zaginionych kanałem SIS [w:] Nowe wyzwania dla Użytkowników SIS związane z wdrożeniem SIS II*, Komenda Główna Policji, Polskie Biuro SIRENE (broшура informacyjna), Warszawa 2015, s.40-44.

³⁸ Zob. G. Baranowska, *Wymuszone zaginięcia w Europie. Kształtowanie się międzynarodowych standardów zapobiegania i egzekwowania odpowiedzialności państw*, Warszawa 2017, s.1-38.

³⁹ Międzynarodowa Konwencja w sprawie Ochrony Wszystkich Osób przed Wymuszonymi Zaginięciami, https://bip.ms.gov.pl/Data/Files/public/bip/prawa_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieniem-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r_.pdf.

rządami autorytarnymi i totalitarnymi, dziś są także strategią rozprzestrzeniania terroru w społeczeństwach dotkniętych konfliktami wewnętrznymi. Dla przykładu, kryzys krymski zainicjowany w 2014 r. na Ukrainie również doprowadził do wymuszonych zaginięć będących strategią działania zarówno ukraińskich sił zbrojnych jak i prorosyjskich grup rebeliantów. Według raportu Amnesty International, obie strony konfliktu przetrzymywały cywili w aresztach, uniemożliwiając kontakt z prawnikami i rodzinami⁴⁰. Wymuszone zaginięcia nadal stanowią wyzwanie prawne i społeczne dla kształtowania ładu międzynarodowego oraz poszanowania praw człowieka.

Na gruncie polskim, na tle doświadczeń praktyki coraz chętniej postuluje się, by do zaginięć osób, szczególnie tych wieloletnich, bez uzasadnionych podstaw do wypracowanych scenariuszy zdarzenia czy też braku ustalenia okoliczności wskazujących na dobrowolne opuszczenie swojego dotychczasowego miejsca pobytu, podchodzić ze szczególną wnikliwością. Choć ustalenie przebiegu zdarzenia pozostaje domeną organów ścigania z wykorzystaniem osiągnięć kryminalistyki i nauk pokrewnych (np. antropologii sądowej w przypadku ujawnienia szczątków ludzkich), kryminologia nie może pozostać obojętna wobec pewnej korelacji zaginięć z ciemną liczbą przestępstw.

Zaginięcia (nie)dobrowolne reakcją na przemoc?

Nawet jeśli przyjąć, iż dobrowolne porzucenie stylu życia i chęć jego zmiany jest najpowszechniejszą przyczyną zaginięć, należałoby zadać sobie trud odpowiedzi na pytanie: skąd ta nagła chęć porzucenia rodziny i ucieczki z dotychczas zajmowanej przestrzeni społeczno-geograficznej? Czy zawsze jest efektem wykluczenia społecznego? Czy w społecznej strukturze zachodzą ważne zmiany mogące wpływać na podejmowanie decyzji o zniknięciu? Jest to w znacznej mierze zadanie dla socjologów. W tym miejscu warto wskazać, iż dokonana dotychczas analiza teoretyczna fenomenu zjawiska zaginięć jako świadomej decyzji o porzuceniu rodziny⁴¹, pozwala na wzięcie pod uwagę jako przyczyn współczesnych, zintesyfikowanych w swej wielości i intensywności przemian: rodziny, pracy, religii czy też - niezwykle ogólnie - więzi społecznych.

Społeczny konstrukt zaginięcia zdaje się najczęściej utożsamiać osoby zaginione z nastolatkami ogarniętymi młodzieńczym buntem, chcące wyrwać się spod patronatu rodziców, przebywającymi „na gigancie”. Rzeczywistość wskazuje jednak, że wielu nastolatków decyduje się na ucieczkę z domu w odpowiedzi na doświadczaną przemoc, rozmaite nadużycia i zaniedbania. Badania australijskie dowodzą, że czynnikami ryzyka zaginięcia dla osób młodych jest szczególnie przemoc domowa i konflikt rodzinny, ale także doświadczanie zastraszania w szkole przez rówieśników czy nauczycieli, zażywanie narkotyków, alkoholu, rasizm i trudności interpersonalne⁴². Problemy związane z dojrzewaniem i seksualnością, także mogą generować wykluczenie społeczne. Na poczucie wyobcowania i dotknięcie homofobią są narażone mniejszości seksualne. Szczególnie młodzi homoseksualiści, biseksualiści, osoby transgeneryczne i transseksualne częstokroć nie dysponują ugruntowaną, społeczną grupą wsparcia, a ich odmienność traktowana jest przez otoczenie jako wyraz dziwactwa, fanaberii i młodzieńczej niedojrzałości.

⁴⁰ Raport Amnesty International, „*You Don't Exist*”. *Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, and Torture in Eastern Ukraine*, 2016, s.17-26, https://amnestyfr.cdn.prismic.io/amnestyfr%2Fec6add48-12ba-48be-839c-83577575bcaa_ukrainian_report_final.pdf

⁴¹ A. Urbaniak, *Rodziny dotknięte problemem zaginięcia. Studium socjologiczne*, rozprawa doktorska (w przygotowaniu).

⁴² M. James, J. Anderson, J. Putt, *Missing persons in Australia*, „Trends & issues in crime and criminal justice”, 2008, Nr 353, s.3.

Brak zrozumienia w tym zakresie i dotknięcie przejawami homofobii może być impulsem do zmiany swojej sytuacji życiowej poprzez ucieczkę. Nie zgłaszane są zatem przypadki nadużyć fizycznych i psychicznych, gdyż młodzi ludzie próbują zerwać z rolą ofiary na własną rękę.

Do podobnych wniosków doszli badacze brytyjscy, potwierdzając, że 80% ucieczek osób małoletnich spowodowanych było problemami rodzinnymi. Ponownie dowiedziono, że znaczna część ludzi młodych decyduje się na ucieczkę, aby uniknąć nadużyć fizycznych i seksualnych. Analiza wykazała także, że dzieci, które są wykorzystywane przez rodziców, znacznie wcześniej rozpoczynają cykliczne ucieczki. Wyniki badań szkockich wskazują, że 19% małoletnich zaginionych uciekło z domu ze względu na doświadczanie fizycznego, emocjonalnego lub seksualnego wykorzystania bądź zaniedbań i odrzucenia przez rodzinę. W badaniach jakościowych ponad 50% młodych Szkotów przyznało, że ucieczka spowodowana była przemocą fizyczną, zaś 11% - wykorzystywaniem seksualnym przez jednego z członków rodziny⁴³.

Problematyce zaginięć małoletnich w literaturze anglosaskiej poświęca się nieznaczną uwagę⁴⁴, wielokrotnie łącząc zaginięcia osób z ofiarami rozmaitych przestępstw. Odmienne jest w przypadku osób dorosłych, wobec których panuje przekonanie, że dobrowolnie odchodzą oni od rodzin. W istocie, badania przeprowadzone przez Ninę Biehal, Fionę Mitchell i Jim'a Wade'a wśród odnalezionych osób uprzednio zaginionych wskazują, że 64% z nich świadomie podjęło decyzję o opuszczeniu rodziny. Jednak powody takiej decyzji pozostają wyraźnie zróżnicowane. Wśród nich znalazły się takie jak: rozpad relacji międzyludzkich, problemy związane ze zdrowiem psychicznym oraz ucieczka od wielu problemów, między innymi także od przemocy⁴⁵, choć grupa ta rzeczywiście obejmowała mniejszość przypadków (2%). Osoby takie zrywały kontakty z rodziną zarówno wówczas, gdy sprawcą przemocy był członek rodziny, a także ktoś spoza niej. W związku z doświadczaniem przemocy domowej ofiary (kobiety) odczuwały poczucie bezsilności oraz izolacji społecznej⁴⁶ i przełamując syndrom wyuczonej bezradności decydowały się na ucieczkę. Według danych kanadyjskich kobiety, które zdecydowały się na ucieczkę (także te, które po ucieczce funkcjonowały jako osoby bezdomne), deklarowały przypadki nadużyć seksualnych, jakich doświadczały w domu⁴⁷.

Zaginięcia o podłożu uchronienia się od dalszej przemocy mogą generować maksymalizację działań osoby uciekającej ukierunkowanych na uniknięcie odnalezienia, co sprzyja z kolei utrzymaniu statusu osoby zaginionej przez okres wielu lat (szczególnie w przypadku osoby dorosłej). Nawet jeśli organom ścigania udaje się odnaleźć zaginionego, najczęściej decyduje się on na nieinformowanie rodziny o aktualnym miejscu swojego pobytu⁴⁸ w obawie przed groźbami bądź kontynuacją przemocy. W tym miejscu warto powrócić do przytoczonego już powyżej postulatu o

⁴³ Wyniki badań jakościowych zostały przedstawione procentowo. Zob. *Every Five Minutes... op.cit.*, s.60-61.

⁴⁴ Zob. m.in. HMIC, *Missing children: who cares? The police response to missing and absent children*, 2016; R. Morgan, *Running away. Young people's views on running away from care*, Manchester 2012; C. Hayden and J. Goodschip, *Children reported missing to the police. Is it possible to 'risk assess' every incident?*, „British Journal of Social Work”, 2013, Nr 45(2); N. Scharp, *Still hidden? Going missing as an indication of child sexual exploitation*, London 2012; Shalev K., *Children who go missing repeatedly and their involvement in crime*, „International Journal of Police Science & Management”, 2011, Nr 13(1).

⁴⁵ N. Biehal, F. Mitchell, J. Wade, *Lost from view. Missing persons in the UK*, Bristol 2003, s.14.

⁴⁶ *Ibidem*, s.22.

⁴⁷ Zob. Public Health Agency of Canada, *Breaking the links between poverty and violence against woman: A resource guide*, 2011, <https://www.canada.ca/en/public-health/services/health-promotion/stop-family-violence/prevention-resource-centre/women/breaking-links-between-poverty-violence-against-women-resource-guide.html>.

⁴⁸ W Polsce istnieje taka sama możliwość. Osoba dorosła odnaleziona przez policję ma prawo odmówić informowania osób bliskich o swoim aktualnym miejscu pobytu. Wówczas policja przekazuje rodzinie informację o tym, że osoba zaginiona została odnaleziona żywa i świadomie urwała kontakt z najbliższymi. Osoba taka nie jest już poszukiwana, a tym samym trafia do rejestru osób odnalezionych.

właściwym ukierunkowaniu programów i strategii polityki społecznej nastawionej na rozwiązywanie problemów społecznych. Problemem takim jest bez wątpienia przemoc domowa. Zaginięcia powstałe na kanwie zerwania z doświadczaną spiralą przemocy w przekonaniu samych zaginionych nie są zaginięciem *sensu stricto*, lecz ucieczką od problemów, jedyną możliwą do obrania drogą do wyrwania się z rąk oprawcy. Z kolei samo przyjęcie zgłoszenia o zaginięciu osoby *explicite* zakłada konieczność jej odnalezienia. W tym miejscu pojawia się swoisty dysonans. Odnalezienie zaginionego nie zawsze jest pożądane dla niego samego. Polityka społeczna wymaga więc skupienia się na przygotowaniu starannej oferty pomocowej dedykowanej ofiarom przemocy domowej. Wypracowanie na gruncie instytucjonalnym rozwiązań problemów życiowych doświadczanych przez ofiary przemocy - lub chociaż sposobów efektywnego zarządzania - prawdopodobnie wpłynie na zmniejszenie liczby zaginięć spowodowanych doświadczaniem przemocy. Rozwiązania o charakterze pomocowym muszą bowiem dawać możliwość rzeczywistej izolacji ofiary od sprawcy⁴⁹. Okazać się może (i często okazuje), że Niebieska Karta, domy pomocy dla kobiet i organizacje społeczne nie są wystarczające i nie zapobiegają dalszej agresji sprawcy przemocy oraz wysuwany przez niego groźbom.

Konkluzje

Jak zatem rozjaśnić ciemną liczbę przestępstw? Wymaga tego między innymi gruntowne przyjrzenie się sprawom zaginięć, szczególnie wieloletnich. Jest to zatem zadanie, które w większym stopniu spoczywa na barkach organów ścigania i ekspertów bezpośrednio zaangażowanych w wykrycie przestępstw i ich sprawców, niżli na kryminologach. Jednak także kryminolodzy i inni badacze przestępczości powinni mieć świadomość istnienia zaginięć inscenizowanych, bowiem to właśnie oni odpowiadają za przedstawienie pewnego wycinka społecznej rzeczywistości, którym od zamierzchłych czasów są zachowania dewiacyjne, a co za tym idzie - niejednokrotnie także przestępstwa.

Ryzyko odnalezienia osoby maleje z każdym dniem poszukiwań, a upływający czas zmniejsza aktywność policji w tym obszarze. Szanse na odnalezienie osoby żywej, która zaginęła kilka lat temu, są niewielkie i eksperci raczej zgadzają się z tym, że przyczyną jej zaginięcia mogło być działanie przestępcze. Nie zawsze jednak musi być to zabójstwo. Proceder handlu ludźmi, szczególnie zaś w obszarze eksploatacji seksualnej i pracy przymusowej, również może implikować niewyjaśnione nadal zaginięcia⁵⁰. Samo zabójstwo z kolei może być poprzedzone porwaniem lub uprowadzeniem z długoletnim przetrzymywaniem osoby. Jednak to właśnie nigdy nieujawnione zabójstwa wysuwają się na pierwszy plan w myśleniu o osobach pozostających zaginionymi od lat. Dzieje się tak dlatego, iż medialne doniesienia sukcesów Archiwum X wskazują na taką zależność. Wnioskowanie z prób niereprezentatywnych ma oczywiście swoje ograniczenia i przede wszystkim jest rodzajem błędu poznawczego, jednak w przypadku tak złożonego badawczo zjawiska, trudno o zapewnienie reprezentatywności. Kierowanie się intuicją i wyprowadzanie wniosków jedynie na podstawie obserwacji, choć nie jest naukowo poprawne, pozostaje póki co jedyną szansą na korelowanie zaginięć długotrwałych z ciemną liczbą przestępstw.

Zwrócenie uwagi kryminologów na zaginięcia wieloletnie pozwoli na rozjaśnianie ciemnej liczby nie tylko zabójstw, ale przestępstw w ogóle. Wydaje się także być niezwykle ważne dla

⁴⁹ M. Payne, *Understanding going missing: Issues for social work and social services*, „British Journal of Social Work”, 1995, Nr 25, s.333-348, podają za: L. Kiepal, P. J. Carrington, M. Dawson, *op.cit.*, s. 141.

⁵⁰ Zob. P. Chatterjee, *All Missing Cases are Not Human Trafficking but all Human Trafficking are Missing Cases: Critical Analysis*, „Russian Journal of Sociology”, 2015, Vol. 1 Is. 1, s.4-11.

kryminologów zorientowanych wiktymologicznie, bowiem doświadczenie przemocowej śmierci członka rodziny, poprzedzone niespokojnym oczekiwaniem na jego powrót i lękiem o jego bezpieczeństwo nad wyraz mocno powoduje cierpnie psychiczne i duchowe. W przypadku zabójstw poprzedzonych zaginięciem, negatywne oddziaływania na rodzinę ofiary⁵¹ mogą zostać zintensyfikowane oskarżeniami o brak odpowiedniej opieki (w przypadku zaginięć dzieci) czy inkryminacjami o złym prowadzeniu się ofiary, które doprowadziło do jej zaginięcia, a w efekcie zabójstwa. Z drugiej strony jednak, ucieczka przed przemocą i zaniedbywaniem jest strategią ofiar przestępstwa wewnątrzrodzinnego: przestępstwa znęcania, które cechuje nad wyraz wysoka ciemna liczba⁵².

Problem zaginięć, rozpatrywany nie tylko przez pryzmat kryminologicznych koligacji, jest na naszym rodzimym gruncie wyraźnie zepchnięty na margines naukowych rozważań, choć stanowi ważne pole eksploracji socjologicznej, pedagogicznej, a także prawnej. Zgoła odmiennie niż ma to miejsce w Wielkiej Brytanii, gdzie przy University of Portsmouth działa Ośrodek Studiów nad Osobami Zaginionymi (*Centre for the Study of Missing Persons*⁵³), czy w Australijskim Instytucie Kryminologii który regularnie zajmuje się tą problematyką⁵⁴.

Konstrukcja wielowymiarowego obrazu przestępczości⁵⁵ jest fundamentalnym zadaniem kryminologów i socjologów zorientowanych kryminologicznie. W realizacji tego zadania nie można pozostać obojętnym wobec przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, ukrywających się w ciemnej liczbie, które, choć stanowią niewielki odsetek w strukturze przestępczości ogółem, są integralną częścią zjawiska przestępczości. Wielopłaszczyznowość zjawiska zaginięć osób nasuwa także wnioski o możliwym pokrzywdzeniu zaginionych przestępstwem znęcania z kategorii przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, czego wymiernym efektem jest owe zaginięcie, będące w rzeczywistości ucieczką od przemocy.

Zagadnienie zaginięć osób wymaga podejścia interdyscyplinarnego, bowiem samo w sobie jest mocno zróżnicowane. Multiplikacja przyczyn zaginięcia pozwala jednak na wysunięcie wniosków o pewnym wycinku zaginionych w efekcie pokrzywdzenia przestępstwem. Skupienie się na tym aspekcie ma istotny walor praktyczny nie tylko w wymiarze walki z przestępczością, bowiem zapobieganie zaginięciom nie jest możliwe we wszystkich towarzyszących im okolicznościach, ale również kształtowaniu właściwych reakcji na sytuację, która dla osób decydujących się na ucieczkę jawi się niemal jako bez wyjścia.

Bibliografia

1. Baranowska G., *Wymuszone zaginięcia w Europie. Kształtowanie się międzynarodowych standardów zapobiegania i egzekwowania odpowiedzialności państw*, Warszawa 2017.
2. Biehal N., Mitchell F., Wade J., *Lost from view. Missing persons in the UK*, Bristol 2003.

⁵¹ Oddziaływania te mogą być efektem wtórnej wiktymizacji rodziny. Choć zjawisko to, obejmuje przede wszystkim niewłaściwe procedury procesowe powodujące poczucie krzywdy i cierpienia, dotyczyć może także niesformalizowanych reakcji otoczenia społecznego. Zob. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op.cit.*, s.434.

⁵² W polskich badaniach dotyczących przemocy wobec kobiet z 2004 roku wykazano, że wskaźnik zgłoszeń wynosił zaledwie 25%, choć akty przemocy, których sprawcą był partner kobiety zgłaszane były organom ścigania częściej niż w przypadku przemocy ze strony innego mężczyzny. Por. B. Gruszczyńska, *Przemoc wobec kobiet. Aspekty prawnokryminologiczne*, Warszawa 2007, s.113-116.

⁵³ <http://www.port.ac.uk/centre-for-the-study-of-missing-persons/>

⁵⁴ http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/missingpersons.html

⁵⁵ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *op.cit.* s.239.

3. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 2007.
4. *Every Five Minutes. A Review of the Available Data on Missing Children in the UK*, PACT, 2005, <http://www.actionagainstabduction.org/wp-content/uploads/2014/12/Every-five-minutes.pdf>.
5. Gruszczyńska B., *Przemoc wobec kobiet. Aspekty prawnokryminologiczne*, Warszawa 2007.
6. Henderson M., Henderson P., Kiernan C., *Missing Persons: Incidence, Issues and Impacts*, „Trends & issues in crime and criminal justice”, 2000, Nr 144.
7. James M., Anderson J., Putt J., *Missing persons in Australia*, „Trends & issues in crime and criminal justice”, 2008, Nr 353.
8. Kaczan S., *Zaginienia kryminalne* [w:] Stojer-Polańska J. (red.nauk.), *Przypadki kryminalne. Rola współpracy interdyscyplinarnej w badaniu ciemnej liczby przestępstw*, Poznań 2016.
9. Kiepal L., Carrington P. J., Dawson M., *Missing persons and social exclusion*, „Canadian Journal of Sociology”, 2012, Nr 37(2).
10. Klaus W., *Relacje między biedą i wykluczeniem społecznym a przestępczością* [w:] Buczkowski K., Czarnecka-Działuk B., Klaus W., Kossowska A., Rzeplińska I., Wiktorska P., Woźniakowska-Fajst D., Wójcik D. (red.), *Spoleczno-polityczne konteksty współczesnej przestępczości w Polsce*, Warszawa 2013.
11. Konopka T., Kaczor E., Gross A., Bolechała F., Woźniak K., Strona M., Moskała A., *Zabójstwa sprzed lat badane we współpracy z policyjnym Archiwum X*, „Roczniki Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie”, 2007, Nr 53.
12. Lasocik Z., Rekosz E., Wieczorek Ł., *Human Trafficking for Forced Labour in Poland - Effective prevention and Diagnostics of Mechanisms*, Warsaw 2014.
13. Międzynarodowa Konwencja w sprawie Ochrony Wszystkich Osób przed Wymuszonymi Zaginięciami, https://bip.ms.gov.pl/Data/Files/public/bip/prawa_czlowieka/onz/konwencja-w-sprawie-ochrony-wszystkich-osob-przed-wymuszonym-zaginieniem-przyjetej-w-dniu-20-grudnia-2006-r.pdf
14. Missing children and adults. A cross government strategy, UK, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/117793/missing-persons-strategy.pdf.
15. *Missing Persons: Data and Analysis*, National Crime Agency, UK Missing Persons Bureau, 2012-2013.
16. Morawska A., *Handel dziećmi w perspektywie europejskiej - wyzwania dla praktyków* [w:] Lasocik Z., Koss M., Wieczorek Ł.(red.), *Handel dziećmi. Wybrane problemy*, Warszawa 2007.
17. Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli: Poszukiwanie osób zaginionych*, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Warszawa 2014.
18. *Nie uciekaj. Ucieczki nastolatków. Broszura przeznaczona dla rodziców i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych*, Fundacja ITAKA, http://www.zaginieni.pl/wp-content/uploads/2014/12/folder_nie_uciekaj.pdf.
19. Public Health Agency of Canada, *Breaking the links between poverty and violence against woman: A resource guide*, 2011, <https://www.canada.ca/en/public-health/services/health-promotion/stop-family-violence/prevention-resource-centre/women/breaking-links-between-poverty-violence-against-women-resource-guide.html>.
20. Raport Amnesty International, „You Don't Exist”. *Arbitrary Detentions, Enforced Disappearances, and Torture in Eastern Ukraine*, 2016, https://amnestyfr.cdn.prismic.io/amnestyfr%2Fec6add48-12ba-48be-839c-83577575bcaa_ukrainian_report_final.pdf.

21. Shalev K., Schaefer M., Morgan A., *Investigating missing persons cases: how can we learn where they go or how far they travel?*, „International Journal of Police Science & Management”, 2009, Nr 11(2).
22. Stojer-Polańska J., Kaczan S., Pulit J., Michalec B., *Ślady osób zaginionych* [w:] Stojer-Polańska J. (red.nauk.), *Przypadki kryminalne. Rola współpracy interdyscyplinarnej w badaniu ciemnej liczby przestępstw*, Poznań 2016.
23. Thiel W., *Zaginienia osób w Polsce - rozmiary zjawiska*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile”, 2010, Nr 2(4).
24. *Trafficking in human beings*, Eurostat, Luksemburg 2015, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/eurostat_report_on_trafficking_in_human_beings_-_2015_edition.pdf.
25. *Trafficking in Persons Report*, Departament of State, United States of America 2011.
26. Urbaniak A., *Rodziny dotknięte problemem zaginięcia. Studium socjologiczne*, rozprawa doktorska (w przygotowaniu).
27. Waszkiewicz P., *Bujda vs. nauka. You shall not pass!* [w:] Buczkowski K., Klaus W., Wiktorska P., Woźniakowska-Fajst D. (red.), *Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości*, Warszawa 2017.
28. Wentkowska A., *Poszukiwania osób zaginionych. System i metody działania w procedurach służb*, Warszawa 2016.
29. Wentkowska A., „*Wiem, że nazywam się Steven...*”, czyli o systemie poszukiwań dzieci zaginionych [w:] Stojer-Polańska J. (red.), *Przypadki kryminalne. Rola współpracy interdyscyplinarnej w badaniu ciemnej liczby przestępstw*, Poznań 2016.
30. Zarządzenie Nr 124 Komendanta Głównego Policji z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub znalezienia nieznanych zwłok lub szczątków ludzkich (Dz.Urz. KGP, poz.29 z późn. zm.).
31. http://www.aic.gov.au/crime_community/communitycrime/missingpersons.html
32. <http://www.dziennikpolski24.pl/artykul/1934726,zbrodnie-z-archiwum-x,id,t.html>
33. <http://www.port.ac.uk/centre-for-the-study-of-missing-persons/>

ABSTRACT

The article presents the phenomenon of missing persons, which due to its multidimensional character, can also be considered by the criminological connections. This article is focused on the potential of long-term disappearances in estimating the dark figure of crimes, including offences made directly on the missing persons, and offences that has become the impulse for deciding to disappear. It shows an important conclusions from Australian, British and Canadian studies on the causes of disappearances, victimization of missing persons and escaping violence, abuse and neglect by youth. It also point out simulated disappearances, which in fact are may be criminal.

Słowa kluczowe: zaginięcie, osoba zaginiona, przestępczość, wykluczenie społeczne, przemoc domowa

Key words: disappearance, missing person, crime, social exclusion, home abuse

Prof. dr hab. Irena Rzeplińska

Zakład Kryminologii, Instytut Nauk Prawnych PAN

Sprawcy i kara. Skazani w PRL na karę konfiskaty mienia*

ABSTRAKT

Kara konfiskaty mienia jest jedną z najstarszych kar kryminalnych – pozbawia sprawcę przestępstwa całego, będącego jego własnością majątku. Stosowana w systemach prawnych państw totalitarnych: Niemiec hitlerowskich, Rosji Radzieckiej i ZSRR, państw demokracji ludowej, w tym PRL. W artykule prezentuję wyniki badań kryminologicznych nad sprawcami przestępstw skazanymi w latach 80. XX w. w Polsce na karę konfiskaty mienia. Analizuję celowość tak bezwzględnej represji ekonomicznej w określonym ustroju politycznym i gospodarczym.

Kara konfiskaty mienia - jedna z najstarszych kar kryminalnych – jest bezwzględnym pozbawieniem sprawcy przestępstwa całego, będącego jego własnością, majątku. Najdawniej używano określeń: konfiskata dóbr, potem majątku, w prawie karnym powojennej Polski – to, co było przedmiotem konfiskaty, a oznaczać miało własność należącą do sprawcy, określano terminem: mienie.

Kara konfiskaty majątku sprawcy przestępstwa powszechnie uważana jest za bezwzględną, surową, niesprawiedliwą. W krajach Europy Zachodniej zanika na przestrzeni XIX wieku – jest uważana za anachroniczną, nie pasującą do czasów ustroju kapitalistycznego¹.

Powrót tej kary do katalogów sankcji miał miejsce w ustrojach totalitarnych – wówczas, kiedy totalitarna władza likwidowała określonych przez siebie wrogów tej władzy. We Francji – sprawujący władzę rewolucjoniści stosowali karę konfiskaty majątku wobec wielkich właścicieli ziemskich – wrogów rewolucji². W hitlerowskich Niemczech i Związku Radzieckim kara konfiskaty majątku (mienia) znalazła swoje miejsce i była narzędziem, którym posługiwali się sprawujący władzę w zwalczaniu (unicestwianiu) przeciwników politycznych. W Niemczech hitlerowskich byli to: komuniści, socjaldemokraci, grupy osób zdefiniowanych jako wrogowie – Żydzi, Cyganie³. W Związku Radzieckim zaś to posiadacze kapitału, członkowie klas eksploatacyjnych, wrogowie tej klasy politycznej, która przejmowała władzę po rewolucji bolszewickiej. W Związku Radzieckim kara ta była stosowana także za przestępstwa popełnione przez zwykłych obywateli – nie definiowanych jako wrogowie ustroju, sprawcy drobnych

*Artykuł jest rozszerzoną wersją referatu p.t.: „Złodziej w PRL z punktu widzenia kary konfiskaty mienia”, wygłoszonego na konferencji: Gangsterzy w PRL. Przestępczość zorganizowana w Polsce. Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte., Gdańsk, 11-13.04.2016r., Instytut Pamięci Narodowej w Gdańsku.

¹ Za I. Rzeplińską, *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, INP PAN, Warszawa 1997r., s.94,95,96 i przytoczona tamże literatura.

² J. Baszkiewicz, *Wolność, równość, własność. Rewolucje burżuazyjne*, Warszawa 1981, s.263.

³ F. Połomski, *Prawo własności a tzw. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Niemczech hitlerowskich*, Wrocław 1991r, s. 55 – 63.

przestępstw (będący też drobnymi posiadaczami)⁴. Kara konfiskaty mienia służyła za instrument walki, z charakterystycznym dla ustrojów gospodarki niedoboru - przestępstwem spekulacji. Zauważmy – posługiwano się tą karą wobec sprawców przestępstwa spekulacji zarówno w latach rewolucji bolszewickiej, jak i w latach osiemdziesiątych XX wieku w Polsce.

W systemie karnym ZSRR pozostawiono karę konfiskaty mienia jako celową sankcję za dwie kategorie przestępstw: przeciwko państwu oraz za poważne przestępstwa popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Bez znaczenia była okoliczność, że skazany nie posiada majątku – podejrzewano, że mógł ukryć majątek. Wzorem uregulowań w radzieckim prawie karnym – kara konfiskaty majątku (mienia) została umieszczona w katalogach kar ustawodawstwa karnego państw tzw. demokracji ludowej⁵.

W kodeksie karnym z 1997 r., w katalogu kar nie ma kary konfiskaty mienia. Jest karne pozbawienie korzyści pochodzących z przestępstwa – służą temu dwa rodzaje sankcji karnej o charakterze przepadku: 1. przepadek przedmiotów pochodzących z przestępstwa (art. 44 §1 kk) bądź wykroczenia (art. 30 §1 kw) oraz 2. przepadek korzyści majątkowych pochodzących z popełnienia przestępstwa (art. 45 §1 kk) albo przestępstwa skarbowego (art. 33 §1 kks)⁶.

W swojej książce: „Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej”, opublikowanej w 1997 r., przedstawiam karę konfiskaty mienia w badaniach empirycznych, jej orzekania i wykonywania w Polsce w latach osiemdziesiątych XX w. Wobec kogo, za jaki rodzaj przestępstw była orzekana i jaka była skuteczność jej wykonania? Rozbieżność pomiędzy założeniami a rzeczywistością, w przypadku skazań za poważne nawet przestępstwa, jest tutaj zaskakująca.

Jak ustaliłam w badaniach, w latach osiemdziesiątych XX wieku, w polityce kryminalnej „panował duch” przekonania o skuteczności szeroko zakrojonej represji karnej o charakterze majątkowym. Kara konfiskaty mienia wydawała się szczególnie tutaj odpowiednia - silnie represyjna i, zdaniem decydentów politycznych, skuteczna. Skuteczna w zwalczaniu przestępczości przeciwko mieniu społecznemu (państwowemu).

Takie stanowisko, takie oceny, dają się odczytać w komentarzu do tzw. ustawy epizodycznej (1985 r. – przewidującej szczególną, zaostrzoną odpowiedzialność karną za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu) oraz stanowiskach Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z 28 lutego 1984 r., Komitetu Rady Ministrów ds. Przestrzegania Prawa i Porządku Publicznego i Dyscypliny Społecznej, stanowisku Centralnej Komisji do Walki ze Spekulacją⁷.

Bezwzględna reakcja ekonomiczna na przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu miała, w założeniu, działać odstrasżająco wobec potencjalnych, przyszłych sprawców zagarnięć i kradzieży mienia społecznego (mienia, którego właścicielem było państwo uosabiające tutaj całe społeczeństwo). Wobec uznanych winnymi i skazanymi za przestępstwa zagarnięcia mienia

⁴ R. Lemkin, *Rozwój sowieckiego ustawodawstwa karnego*, w: Kodeks karny Rosji Sowieckiej 1927r., Seminarium prawa karnego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1928, s.8-19.

P.G. Miszunin, *Oczerki po istorii sowitskogo ugołownogo prawa, 1917 -1918*, Moskwa 1954, s.24.

D. Wołkoganow, *Lenin odtajniony*, „Forum” 1995, nr 26, s.22 i tamże: w stosunku do buntujących się przeciwko konfiskatom kulaków Lenin w 1918r. zalecał: „powiesić (i mówię powiesić tak, żeby ludzie to widzieli) nie mniej niż 100 kulaków, bogaczy, znanych krwiopijców. Przeprowadzić to w ten sposób, by na setki mil naokoło ludzie trzęśli się ze strachu”.

⁵ Za I. Rzeplińską, op. cit. s.97-98.

⁶ *System Prawa Karnego, Tom 6 , Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red.: M. Melezini, wyd. C.H.Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, s.629 – 653.

⁷ Przytaczam za: I. Rzeplińską: *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, wyd. INP PAN i Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1997, s.56 – 60.

społecznego, kradzieży mienia społecznego – represja miała być surowa, pozbawiająca majątku, niszcząca sprawcę i jego rodzinę. Konfiskata mienia uderzała nie tylko w skazanego sprawcę ale także w jego rodzinę – orzekany był przepadek w całości lub w części majątku należącego do sprawcy. Stosowanie tutaj bezwzględnej reakcji ekonomicznej miało, w założeniu, wymóc w społeczeństwie poszanowanie dla mienia społecznego, „państwowego” – jak wówczas mówiono.

Kara konfiskaty mienia miała też, z racji przestępstw za których popełnienie była przewidziana (w przepisach prawa karnego, na który składały się kodeks karny oraz ustawy szczególne) drugi cel: zniszczenie przeciwników politycznych instalującej się w Polsce, od 1944r. nowej, komunistycznej władzy⁸.

*

Aby dowiedzieć się, kim byli skazani za przestępstwa wyrokiem sądów karnych, karą konfiskaty mienia, przeprowadziłam badania akt dotyczących wykonania kar konfiskat mienia, znajdujące się w izbach skarbowych, i które zostały wpisane do rejestrów w urzędach skarbowych, wybranych województw. W 1984 r. województwa zostały wybrane w oparciu o kryterium: „przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia” w 1984 r. (według rocznika statystycznego GUS) w trzech kategoriach: województwa o najwyższym przeciętnym wynagrodzeniu, o średnim przeciętnym wynagrodzeniu i o najniższym. Kryterium „przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia” i wyodrębnienie trzech kategorii województw miało następujący cel – chodziło o dobranie sprawców, wobec których orzeczona została kara konfiskaty mienia ze zróżnicowanych majątkowo województw. Zakładałam, że sprawcy poważnych przestępstw przeciwko mieniu, zamieszkujący w „zamożnych” województwach, będą sami należeć do przeciętnie zamożniejszych. Chodziło o dotarcie do zróżnicowanych pod względem majątkowym sprawców. W kategorii pierwszej znalazły się województwa (wg podziału administracyjnego Polski w 1984 r.): katowickie, legnickie, wałbrzyskie; w drugiej – gdańskie, konińskie, krakowskie; w trzeciej – ciechanowskie, łomżyńskie, ostrołęckie. W izbach skarbowych tych województw zbadałam wszystkie akta wykonania kar konfiskat mienia, które wpłynęły do wykonania w 1984 r. Łącznie przypadków takich było 108 i określamy je dalej jako grupę ogólnopolską. Zdecydowałam się na rok 1984 r., bo, w dekadzie lat osiemdziesiątych XX wieku był to rok normalny, tzn. nie zaburzony działaniami ustaw szczególnych, jak lata następne, czy zmianami w prawie jak lata wcześniejsze. Kara dodatkowa konfiskaty mienia (wyjawszy okres obowiązywania ustawy epizodycznej z 1985 r.) orzekana była za czyny, dla rozpatrzenia których właściwy był, jako I instancja – sąd wojewódzki. Wyroki skazujące, w większości badanych przypadków, zapadły w latach 1983 i 1984. Jedynie wobec trzynastu osób, skazanych w tzw. aferze mięsnej w zakładach mięsnych w Bielawie (woj. wałbrzyskie), skazanie nastąpiło w 1979 r., wobec dwóch innych – w 1980 r., wobec dwunastu – w 1982 r. Lata te mają znaczenie ze względu na pojęcie „znacznej wartości mienia”, będącego przedmiotem przestępstwa, które decydowało o przyjętej kwalifikacji prawnej⁹.

Badani w grupie ogólnopolskiej zostali skazani, pod względem formalnym, w dwojaki sposób: 1. w jednym wyroku za jeden czyn, dwa lub więcej, 2. za przestępstwo o charakterze

⁸ Szerzej na ten temat: I. Rzeplińska: *Konfiskata mienia* ..., op.cit., s.33-54.

⁹ Wyniki przedstawionych badań zostały opublikowane w mojej książce: I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, wyd. INP PAN i Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 1997, s. 60 – 73. Mienie znacznej wartości, w badanym czasie, to mienie przekraczające wartość 300 000 zł a to była 20 – krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia pracowników w gospodarce uspołecznionej. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie pracowników w gospodarce uspołecznionej wynosiło: 1983 r. – 14 475 zł, w 1984r. – 16 838 zł, podaję za: obwieszczenie Prezesa GUS z dn. 25 maja 1990r. (Monitor Polski Nr 21, poz.171).

ciągłym – w ramach tej kwalifikacji prawnej skazanie nastąpiło za faktycznie kilkanaście czynów zabronionych, jednorodnych, popełnionych przez tę samą osobę w warunkach względnej zwartości czasowej i traktowanych w zasadzie tak, jak jeden czyn zabroniony¹⁰.

Skazani z pierwszej grupy (32,4%) to skazani za przestępstwa kradzieży z włamaniem mienia społecznego znacznej wartości, sprawcy zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości połączonego z poświadczeniem nieprawdy w wystawionym przez funkcjonariusza publicznego dokumencie, skazani z ustawy karnej skarbowej, a nadto dwie osoby dodatkowo obok przestępstw wyżej wymienionych zostały skazane za przestępstwo zaboru pojazdu w celu krótkotrwałego użycia oraz znieważenie funkcjonariusza kwalifikowane jako czyn o charakterze chuligańskim.

Skazani z grupy drugiej, w warunkach przestępstwa ciągłego (65%) to sprawcy przestępstw kradzieży z włamaniem mienia społecznego, skazani za zagarnięcia mienia społecznego znacznej wartości, przy wyzyskaniu działalności jednostki gospodarki uspołecznionej, w porozumieniu z innymi, jako zarządzający (lub odpowiedzialny) mieniem społecznym, skazani za zagarnięcie mienia społecznego znacznej wartości przez osobę zarządzającą mieniem społecznym przy jednoczesnym popełnieniu przez tę osobę zarządzającą przestępstwa fałszowania dokumentu.

W pierwszej grupie spraw wartość przedmiotu przestępstwa wyniosła: w co drugiej – do 500 000 zł., a w pozostałych: do 1 000 000 zł oraz od 1 000 000 – 2 000 000. Pojedyncze przypadki to kwoty: powyżej 4 000 000 do 5 000 000 zł oraz 7 000 000 – 10 000 000 zł. W grupie skazań za przestępstwo ciągłe – wartość przedmiotu przestępstwa w zdecydowanej większości przypadków (2/3) to 1 000 000 – 4 000 000 zł. Nieliczne były przypadki sprawców zagarnień o wartości powyżej 7 000 000 - do 15 000 000 zł.

Co było przedmiotem kradzieży z włamaniem mienia społecznego i zagarnień mienia społecznego w badanych przeze mnie sprawach? W tamtych czasach – lata 80. XX wieku – przedmiotem kradzieży i zagarnień mienia społecznego było niemal „wszystko”. Decydującą rolę odgrywała tu „łatwość sprzedania” kradzionych rzeczy. Były to: artykuły spożywcze (w tym mięso, kawa, alkohol), futra, kozuchy, odzież skórzana; artykuły przemysłowe: pralki, lodówki, radiomagnetofony, kalkulatory, sprzęt fotograficzny, złom srebrny.

Wszystkie te rzeczy stanowiły mienie społeczne, były własnością państwa, a znajdowały się w posiadaniu jednostek gospodarki uspołecznionej. Pokrzywdzonymi włamaniem i kradzieżą lub zagarnięciami mienia społecznego, a jednocześnie miejscami popełnienia przestępstwa, były różne jednostki gospodarki uspołecznionej: przedsiębiorstwa państwowe, magazyny towarów (państwowe), pomieszczenia biurowe, szkoły, sklepy, sklepy PEWEX (sklepy, w których zakupów dokonywano za środki płatnicze krajów kapitalistycznych), kioski RUCH (sprzedawano tam gazety, papierosy, artykuły drogeryjne i toaletowe), stacje benzynowe; wagony PKP, z których kradziono to, co akurat było w środku: części do samochodów, porcelanę, ale i artykuły spożywcze, a nawet (jeden przypadek) dializatory do sztucznej nerki.

Pokrzywdzonymi w opisywanych tutaj zdarzeniach przestępnych były wyłącznie jednostki gospodarki uspołecznionej – wszystkie czyny wymierzone były wszak w mienie społeczne.

Z punktu widzenia celu prezentowanych tutaj badań – skuteczności wymierzonej badanym kary konfiskaty mienia – jednym z najważniejszych ustaleń było określenie stanu majątkowego badanych. Stan ten określałam dwoma sposobami: pierwszy – w oparciu o ocenę komornika skarbowego przeprowadzającego egzekucję kary majątkowej, który określał w protokole, czy skazany ma majątek (ruchomości i nieruchomości) nadający się do zajęcia; drugi – w oparciu o dane z tego protokołu i inne dane znajdujące się w aktach wykonawczych kary konfiskaty mienia,

¹⁰ M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994, s.398.

formułowałam ocenę ogólną stanu majątkowego skazanych. Brałam tu pod uwagę stan mieszkania skazanego, jego wyposażenie, standard, obok stanu posiadanych ruchomości i nieruchomości¹¹.

Oceny komorników skarbowych umieszczane w protokołach były następujące: „nie ma majątku”, „poza rzeczami osobistymi nic nie ma”, „brak ruchomości do zajęcia”, „majątku nie ujawniono” lub „ma ruchomości – dokonano przejęcia”, „ma nieruchomości – przejęto”, to samo z adnotacją - „nie przejęto”. Wśród 108 skazanych – kategoria „nie ma majątku” jest najliczniejsza – 59 osób (ponad połowa), 1/3 miała ruchomości kwalifikujące się do przejęcia – np.: telewizory, radiomagnetofony, kasety wideo; nieliczni – 4 osoby – byli właścicielami działek. Ogólna ocena stanu majątkowego skazanych, przeprowadzona przeze mnie, wypadła następująco: jedynie sześciu otrzymało ocenę dobrą, średni stan majątkowy (mieszkanie o podstawowym wyposażeniu używanym od wielu lat) przypisano dziesięciu skazanym. Ogólny stan majątkowy oceniony jako skromny (stare i zniszczone sprzęty w domu) – dziewiętnastu skazanych. Prawie połowa skazanych nie posiadała nic poza rzeczami osobistymi (o 1/5 nie mieliśmy danych). Zwraca uwagę to, że nieliczni byli ci, którzy posiadali coś więcej poza absolutnym minimum. Większość albo nie posiadała nic, poza rzeczami osobistymi, albo co najwyżej skromnie wyposażone mieszkanie.

Skazanych na karę konfiskaty mienia było siedem kobiet, wszystkie w wieku 22-50 lat, tylko dwie nie miały żadnego majątku nadającego się do przejęcia, pozostałym oceniono stan majątkowy jako średni: podstawowe wyposażenie mieszkań używane od wielu lat¹².

Konsekwencje skazania, w całej badanej zbiorowości sprawców poważnych przestępstw przeciwko mieniu społecznemu, były w każdym przypadku – poważne: wieloletnie, bezwzględne kary pozbawienia wolności, wysokie kary grzywny, kary konfiskaty mienia w całości lub – dla mniejszej części skazanych – w części, odszkodowania na rzecz pokrzywdzonej instytucji państwowej lub społecznej w wysokości zagarniętego mienia, opłaty i koszty sądowe. Obok kary pozbawienia wolności, bezwzględnej, drugą część represji stanowiły różne dolegliwości materialne. Unaocznia to - ta zawartość reakcji prawnokarnej – praktyczną realizację „skumulowanej represji ekonomicznej”. Wydaje się, że przede wszystkim ukazuje jej niecelowość, wobec kondycji materialnej sprawców przestępstw, niemożność wyegzekwowania orzeczonych kar majątkowych.

*

Kim, zatem, był sprawca przestępstwa wymierzonego przeciwko mieniu społecznemu skazany na karę pozbawienia wolności, karę grzywny oraz karę konfiskaty mienia? Rozmiar represji świadczy o powadze czynu. Ta surowa represja była przewidziana i stosowana wyłącznie wobec sprawców przestępstw przeciwko mieniu społecznemu – inaczej byli traktowani złodzieje mienia prywatnego, dla których prawo nie przewidywało skumulowanej represji ekonomicznej.

Złodziej mienia społecznego w PRL, sprawca zagarnięć i kradzieży mienia społecznego to sprawca czynów definiowanych w ówczesnym prawie karnym jako poważne. Przestępcy, których zbadałam, to w istocie sprawcy pospolitych przestępstw przeciwko mieniu, czasami działający w grupach, ale rzadko w grupach zorganizowanych. To ludzie niezamożni, o miernym statusie majątkowym. Obraz tego stanu majątkowego sprawców nie wskazuje na ich wzbogacenie się drogą przestępstwa – nie „dorobili się” majątku, nie wzbogacili¹³.

¹¹ Podaję za: I. Rzeplińska, op. cit. s.61

¹² Za I. Rzeplińska, op.cit., s.61-62.

¹³ I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia...*, op.cit., s.80-81.

Tłem, środowiskiem dla opisanej tutaj przestępczości była sytuacja ekonomiczna w PRL: gospodarka socjalistyczna była gospodarką państwową, centralnie planowaną, o ustalanych przez państwo cenach oraz, co najważniejsze tutaj, gospodarką niedoboru. Gospodarka niedoboru to wieczne braki towarów na rynku, od podstawowych po luksusowe. Każda rzecz, będąca przedmiotem kradzieży, dawała kradnącemu zysk. Sytuacja gospodarcza, cechy gospodarki socjalistycznej wyjaśniają, w części, uwarunkowania tej przestępczości. Nie usprawiedliwia to przestępców. Pokazuje tylko tło i etiologię.

Bibliografia

- J. Baszkiewicz, *Wolność, równość, własność. Rewolucje burżuazyjne*, Warszawa 1981
M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994
R. Lemkin, *Rozwój sowieckiego ustawodawstwa karnego*, w: Kodeks karny Rosji Sowieckiej 1927r., Seminarium prawa karnego Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1928
P.G. Miszunin, *Oczerki po istorii sowitskogo ugołownogo prawa, 1917 -1918*, Moskwa 1954
F. Połomski, *Prawo własności a tzw. Rozwiązanie kwestii żydowskiej w Niemczech hitlerowskich*, Wrocław 1991
I. Rzeplińska, *Konfiskata mienia. Studium z historii polityki kryminalnej*, INP PAN, Warszawa 1997
System Prawa Karnego, Tom 6 , Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie, red.: M. Melezini, wyd. C.H.Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN
D. Wołkogonow, *Lenin odtajniony*, "Forum" 1995, nr 26

ABSTRACT

Punishment of confiscation of estate, property, possessions - one of the oldest sanctions applied for committing crimes occurred. Punishment was applied in criminal justice systems of totalitarian states: Nazi Germany and Soviet Russia, in socialistic countries also. In article, I present criminological research of persons convicted on punishment of confiscation in 80. of XX century in Poland. I analyse purpose of this punishment in specific political and economic system – socialistic system in Poland at 80. of XX c.

Słowa kluczowe: Kara konfiskaty mienia, polityka kryminalna, systemie prawny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, badania empiryczne

Key words: Confiscation of property, crime policy, legal system of the Polish People's Republic, empirical research

mgr Elżbieta Zarębska

Zakład Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego

doktorantka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego

Orzekanie kary ograniczenia wolności przez Kolegium do spraw wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga w latach 1972-1974.

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł jest zwięzłą analizą danych statystycznych dotyczących orzekania kary ograniczenia wolności za wykroczenia w Elblągu w pierwszych latach obowiązywania Kodeksu wykroczeń. Zostało to skonfrontowane z obecną praktyką orzeczniczą w Polsce. Celem tego opracowania jest ukazanie znaczenia kary ograniczenia wolności w polskim systemie karnym.

1. Wstęp

Kara ograniczenia wolności wprowadzona do polskiego prawa wraz z wejściem w życie kodeksu karnego z 1969 r., a jej głównym celem miało być zastąpienie krótkoterminowych kar pozbawienia wolności¹. Podnosi się, iż genealogiczne źródła tejże kary sięgają do ustawodawstwa Królestwa Polskiego, gdzie przewidziana była kara aresztu domowego (art. 472 Kodeksu Karnego Królestwa Polskiego z 1818r.), traktowana jako środek zastępczy, pozwalający na odbycie zasądzonej kary aresztu policyjnego w domu, bądź pod nadzorem lub bez nadzoru straży². Instytucja ta była również znana ustawodawstwu dzielnicowemu (z wyjątkiem byłego zaboru pruskiego), w myśl art. 1. Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z 7.11.1923 r.³ Kara aresztu domowego przewidziana była również przez Kodeks Karny Wojskowy z 21.10.1932 r.⁴ oraz Kodeks karny z 1932 r.⁵

Jako drugie źródło genealogiczne kary ograniczenia wolności należy uznać karę pracy poprawczej⁶. Po raz pierwszy praca, jako środek karno-wychowawczy bez pozbawienia wolności, został zastosowany w Polsce w 1917 r. na mocy Instytucji Ludowego Komisariatu Sprawiedliwości z 19.12.1917 r.⁷. Jednak, kara pracy poprawczej, jako nowy środek polityki kryminalnej nie przyjął się w polskim ustawodawstwie i ustępował on miejsca na rzecz kary ograniczenia wolności. Została

¹ I. Andrejew, *Polskie prawo karne w zarysie*, Warszawa 1980, s. 255.

² J. Śliwowski, *Kara ograniczenia wolności*, Warszawa 1973 r., s. 11.

³ Dz. U. z 1924 r. nr 36, poz. 223.

⁴ Dz. U. z 1932 r. nr 91, poz. 765.

⁵ Dz. U. 1932 r. nr 60, poz. 571.

⁶ J. Śliwowski, *Kara ograniczenia...*, s. 12.

⁷ *Ibidem*, s. 11.

ona, na wzór d.k.k. z 1969 r. wprowadzona również do kodeksu wykroczeń z 1972 r.⁸ w pierwotnym brzmieniu art. 20-24 (dalej: p.k.w.)

Istota kary ograniczenia wolności unormowanej w p.k.w. polegała na nałożeniu na sprawcę obowiązków – ukarany nie mógł, bez zgody organu orzekającego, zmieniać miejsca stałego pobytu, był obowiązany do wykonywania pracy wskazanej przez organ orzekający oraz miał obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary. Kara ograniczenia wolności orzekana była w granicach od 1 do 3 miesięcy⁹. W myśl art. 21 d.k.w. kara ograniczenia wolności mogła być orzekana w trzech postaciach:

- w formie nieodpłatnej, dozorowanej pracy na cele publiczne, w wymiarze od 20 do 50 godzin w stosunku miesięcznym;
- w ramach dotychczasowego zatrudnienia osoby ukaranej w uspołecznionym zakładzie pracy;
- w formie skierowania do uspołecznionego zakładu pracy w celu wykonywania tam pracy przez oznaczony czas¹⁰.

W pierwotnym brzmieniu k.w. zasadnicza kara ograniczenia wolności przewidziana była w 30 artykułach części szczegółowej k.w.

2. Ogólne dane z orzecznictwa kolegium ds. wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga w latach 1972-1974

Model orzekania tejże kary został zbadany podczas pierwszych trzech lat obowiązywania ustawy, w Elblągu na podstawie akt sprawy o wykroczenia w 161 sprawach.

W badanym okresie Kolegium wydało ogółem 4721 orzeczeń. Karę aresztu orzeczono w 49 przypadkach, karę ograniczenia wolności w 161, karę grzywny w 4484, a karę nagany w 37¹¹.

Jak wynika z przedstawionych danych, podstawową karą, jaką stosowało kolegium w tych latach była kara grzywny. Można to uznać za zgodne z ówczesnymi założeniami polityki kryminalnej w sprawach o wykroczenia.

Dane liczbowe o stosowaniu w orzecznictwie kolegium poszczególnych kar zasadniczych w kolejnych latach przedstawia poniższa tabela¹².

⁸ Dz. U. z 1971 r. nr 12, poz. 114.

⁹ I. Andrejew, *ibidem*, s. 255-256.

¹⁰ Obecnie, granice orzekania kary ograniczenia wolności za wykroczenia mocno zredukowano – orzeka się ją zawsze na 1 miesiąc, również wymiar godzin został zmniejszony do 40 w stosunku miesięcznym, jedynie granice potrącenia pozostały bez zmian.

¹¹ Zbiory archiwalne Kolegium ds. wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga – akta spraw o wykroczeniach. Opracowanie własne.

¹² Archiwalne dane statystyczne z Kolegium ds. wykroczeń.

Tabela 1. Dane statystyczne z archiwum Kolegium ds. wykroczeń dot. stosowania kar zasadniczych w latach 1972-1974.

Kary orzeczone	1972	1973	1974
Kara aresztu	11	19	9
Kara ograniczenia wolności	32	95	34
Kara grzywny	1217	1932	1335
Nagana	14	17	6
Ogółem	1274	2063	1384

Przetawione dane, wskazują na znaczny wzrost wydanych orzeczeń przez kolegium w roku 1973 w stosunku do roku 1972. Wzrost ten w orzecznictwie poszczególnych kar kształtuje się następująco:

- 73% w stosunku do kary aresztu,
- 197% w stosunku do kary ograniczenia wolności,
- 59% w stosunku do kary grzywny,
- 21% w stosunku do kary nagany.

Tak znacznego wzrostu orzeczeń można doszukiwać się w sprecyzowaniu przez Biuro Polityczne i Prezydium Rządu programu w sprawie umacniania zasad praworządności i porządku publicznego, a także kształtowania pożądanych, z punktu widzenia społecznego, postaw obywatelskich, których wtórnym efektem było wydanie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 26.06.1973 r. co do polityki orzekania w sprawach o wykroczenia¹³. Jednym z postulatów przedmiotowego rozporządzenia było częstsze stosowanie kary ograniczenia wolności oraz ograniczenie, do niezbędnego minimum, orzekania kary aresztu.

3. Stosowanie kary ograniczenia wolności

Dane o orzecznictwie Kolegium ds. wykroczeń kary ograniczenia wolności przedstawia tabela nr 2¹⁴.

Tabela 2. Postaci orzekania kary ograniczenia wolności w latach 1972-1974.

Kara ograniczenia wolności	1972	1973	1974
W postaci pracy nieodpłatnej dozorowanej	31	94	33
W postaci skierowania do pracy z potrąceniem wynagrodzenia	1	1	1
Z postaci pracy w miejscu dotychczasowego zatrudnienia z potrąceniem wynagrodzenia	0	0	0
Ogółem	32	95	34

¹³ Dz. U. z 1973 r. nr 5, poz. 19., pkt 2 stanowił: „karę ograniczenia wolności, odznaczającą się dużymi walorami wychowawczymi należałoby stosować częściej niż dotychczas, mając jednak przy tym na uwadze to, że zgodnie z założeniami ma ona ograniczać stosowanie kary aresztu, a nie kary grzywny.”

¹⁴ Archiwalne dane statystyczne z Kolegium ds. wykroczeń.

Z przedstawionych powyżej danych wynika, że kolegium niechętnie korzystało ze środka reakcji karnej jakim jest kara ograniczenia wolności, co więcej nie skorzystało z daleko posuniętej możliwości indywidualizacji w orzekaniu kary ograniczenia wolności, orzekając ją praktycznie tylko w jednej postaci – nieodpłatnej dozorowanej pracy. W 1972 r. kara ograniczenia wolności stanowiła zaledwie 2,5% w stosunku do orzeczonych ogółem 1274 kar zasadniczych. W 1973 r. wymierzono ją w 95 przypadkach co stanowiło 4,6% orzeczonych ogółem 2063 kar zasadniczych, natomiast w roku 1974 odsetek ten stanowił zaledwie 2,4%¹⁵. Procentowy wzrost orzekania kary ograniczenia wolności nastąpił w roku 1973. Najprawdopodobniej był on wynikiem realizacji wspomnianych już wytycznych Ministra Spraw Wewnętrznych¹⁶.

Zagadnieniem, które w praktyce kolegium budzi zastrzeżenia była sprawa wyboru jednej z postaci kary ograniczenia wolności. W omawianym okresie Kolegium tylko w 3 przypadkach wymierzyło tę karę w postaci skierowania do pracy z jednoczesnym potrąceniem wynagrodzenia, natomiast w postaci pracy w dotychczasowym miejscu z potrąceniem wynagrodzenia nie orzeczono w żadnym wypadku.

4. Struktura orzecznictwa kary ograniczenia wolności

Liczbę ukaranych przez Kolegium według rodzajów wykroczeń przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Podział ukaranych na kary ograniczenia wolności ze względu na popełnione wykroczenie.

Wykroczenia przeciwko:	1972			1973			1974		
	NP	OP	PW	NP	OP	PW	NP	OP	PW
Porządkowi i spokojowi publicznemu	21	0	0	54	1	0	23	1	0
Bezpieczeństwu i porządkowi publicznemu w komunikacji	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Mieniu	7	1	0	25	0	0	8	0	0
Obowiązkowi ewidencji	2	0	0	11	0	0	1	0	0
Innym przepisom	0	0	0	4	0	0	1	0	0

Legenda: NP – nieodpłatna dozorowana praca na cele publiczne,

OP – obowiązek pracy z potrąceniem wynagrodzenia,

PW – potrącenie wynagrodzenia za pracę w dotychczasowym zakładzie.

Największe nasilenie wykroczeń, za które kolegium wymierzyło karę ograniczenia wolności dotyczyło zakłócenia porządku publicznego i wykroczeń przeciwko mieniu. Wykroczenia te w sumie stanowią 85,7% czynów, za które orzeczono karę ograniczenia wolności.

Z przedstawionych poniżej danych wynika, że kolegium w roku 1972 najczęściej orzekało karę ograniczenia wolności w jej górnej granicy, stosując jednocześnie wymiar godzin pracy w stosunku miesięcznym w przedziale 30-40 godzin, orzekana była przede wszystkim z art. 51§2 p.k.w., czyli zakłócanie hałasem, alarmem lub innym wybrykiem spokoju, porządku publicznego,

¹⁵ Dane statystyczne z archiwum Kolegium ds. wykroczeń. Opracowanie własne.

¹⁶ Jak wynika z dokumentów archiwalnych, realizując wytyczne władz centralnych, powiatowa instancja partyjna Elbląga wraz z Radą Narodową opracowała i przyjęła do realizacji szczegółowy program poprawy w tym zakresie.

spoczynku nocy oraz wywołanie zgorszenia w miejscu publicznym o charakterze chuligańskim lub gdy sprawca działał pod wpływem alkoholu. Za te wykroczenie kara ograniczenia wolności w roku 1972 na omawianym terenie stanowiła 65,6% ogółu wymiaru tej kary. Analogicznie przedstawia się powyższe zagadnienie w roku 1973.

Tabela 4. Wymiar godzin pracy w stosunku miesięcznym przy orzekaniu kary ograniczenia wolności w roku 1972, 1973 i 1974¹⁷.

1972 rok												
	Wymiar kary – 1 miesiąc				Wymiar kary – 2 miesiące				Wymiar kary – 3 miesiące			
	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.
Art. 51§2	0	2	1	2	0	3	3	1	0	5	3	1
Art. 92§2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Art. 119§1	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	1	0
Art. 119§2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	OP 25%
Art. 124§2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Art. 147§1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Razem:	2	3	1	3	1	5	4	1	0	5	4	3
	9				11				12			

1973 rok												
	Wymiar kary – 1 miesiąc				Wymiar kary – 2 miesiące				Wymiar kary – 3 miesiące			
	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.
Art. 51§2	0	1	3	8	4	7	7	2	1	0	15	6 + 1OP 25%
Art. 62§1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Art. 92§2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Art 104	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Art 119§1	2	4	2	0	0	2	1	0	1	0	0	1
Art. 119§2	0	0	1	1	0	3	0	0	0	0	2	1
Art. 124§1	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	1	0
Art. 147§1	2	2	1	0	0	0	1	0	0	2	0	3
Razem:	4	8	7	9	5	14	12	2	2	2	18	11
	28				33				34			

1974 rok												
	Wymiar kary – 1 miesiąc				Wymiar kary – 2 miesiące				Wymiar kary – 3 miesiące			
	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.	20 g.	30 g.	40 g.	50 g.
Art. 51§2	1	2	0	0	4	5	5	0	1	2	0	OP 25%
Art. 66§1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Art 119§1	1	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Art. 119§2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
Art. 147§1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Razem:	3	4	2	0	5	6	10	0	1	2	0	1
	9				21				4			

¹⁷ Archiwalne dane statystyczne z Kolegium ds. Wykroczeń.

Jak można odczytać z przedstawionych danych, w roku 1973 odsetek wymiaru kary z art. 51§2 p.k.w. w stosunku do ogółu orzeczonych kar ograniczenia wolności był znaczny i wynosił 57,9%.

Odmienne natomiast przedstawiało się zagadnienie okresu wymiaru kary ograniczenia wolności w roku 1974.

Najczęściej orzekano tę karę w wymiarze 2 miesięcy, mimo że odsetek kar wymierzonych z art. 51§2 p.k.w. znacznie wzrósł w stosunku do lat ubiegłych i wynosił 70,5% ogółu orzeczonych kar ograniczenia wolności.

Przeprowadzona analiza akt spraw wskazuje, iż w zdecydowanej większości to mężczyźni byli sprawcami w stosunku do których wymierzane były kary ograniczenia wolności. W badanym okresie, kolegium wymierzyło przedmiotową karę następującej liczbie kobiet: w 1972 r. – 5, w 1973 r. – 29, w 1974 r. – 5.

Reasumując rozważania na temat orzekania kary ograniczenia wolności w praktyce Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga w latach 1972-1974, można stwierdzić, iż kolegium nieśmiało sięgało do tego środka polityki kryminalnej. Dowodem na to może być skonfrontowanie dotychczas przedstawionych danych z danymi dotyczącymi orzekania w tych samych warunkach kary grzywny¹⁸.

Tabela 5. Liczba orzekanych grzywien w latach 1972-1974.

Wykroczenie	1972	1973	1974
Art. 51§2	322	659	505
Art. 119§1	105	69	79
Art. 147§1	30	41	16

5. Wykonywanie kary ograniczenia wolności

Omawiana kara, aby mogła spełnić związane z nią cele wychowawcze w stosunku do sprawcy wykroczenia, jak również w zakresie społecznego oddziaływania musi być szybko i prawidłowo wykonywana. Bowiem dopiero w fazie wykonawczej, przy ścisłym współdziałaniu wszystkich zainteresowanych organów wykonawczych konkretyzują się treści i rodzaj dolegliwości związanej z istotą tej kary. W omawianym okresie, organ administracji państwowej mógł upoważnić kierownika i innych pracowników wydziału podległego mu urzędowi do załatwiania określonych spraw w jego imieniu¹⁹, np. zakład pracy, wydział spraw wewnętrznych. W Elblągu skorzystano z tej możliwości.

Ukaranych przez Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga do wykonania kary kierował wydział spraw wewnętrznych. Skazani byli kierowani do następujących instytucji:

- Przedsiębiorstwa Dróg i Zieleni,
- Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej,
- Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej,
- Miejskiego Przedsiębiorstwa Oczyszczania,
- Państwowego Domu Rencistów,

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Ustawa z dnia 25.01.1958 r. o radach narodowych - art. 99 ust.1 w zw. z art. 49, (Dz. U. z 1973 r. nr 36, poz. 277),.

— Elbląskiego Domu Kultury.

Stopień przygotowania wymienionych instytucji do wykonywania w nich orzeczonych kar był bardzo zróżnicowany. Przede wszystkim w instytucjach tych brak było pracowników wyznaczonych do sprawowania nadzoru nad wykonywaniem przez ukaranego wskazanej pracy. Niejednokrotnie nadzór ten był powierzany pracownikom jako dodatkowe polecenie, przez co dozór tego pracownika nad ukaranym sprowadzał się często do podpisywania kontrolki pracy ukaranemu²⁰. Wydział spraw wewnętrznych nie był w stanie ocenić faktycznego stopnia wykonywania orzeczonych kar. Powodowało to duży odsetek orzekania kar zastępczych. W latach 1972-1974 kolegium aż w 39,1% spraw, w których orzeczono karę ograniczenia wolności, było zmuszone do zastosowania kary zastępczej.

Tabela 6. Zastosowanie zastępczej kary.

Rok	Kara ograniczenia wolności		Kara zastępca				
	Orzeczono ogółem	Wykonano ogółem	grzywny		aresztu		Łącznie % do ogółu orzeczonych
			liczba	% od ogółu orzeczonych	liczba	% od ogółu orzeczonych	
1972	32	16	12	37,5	4	12,5	50
1973	95	60	16	16,8	19	20	36,8
1974	34	22	7	20,6	5	14,7	35,3
Razem:	161	98	35	21,7	28	17,3	39,1

W omawianych latach wykonanie kary ograniczenia wolności nie należało do efektywnych. W 28 przypadkach na 161 orzeczonych kar ograniczenia wolności kolegium musiało zastosować zastępczą karę aresztu, a w 35 – zastępczą karę grzywny. W 1972 r. egzekucja zastępczej kary grzywny w 5 przypadkach okazała się bezskuteczna, w 1973 r. – również w 5, natomiast w 1974 r. – w 4. Tak więc, w tych latach w stosunku do 14 sprawców nie wykonano zastępczej kary grzywny, co stanowi 40% ogółu kary grzywny zastosowanej jako środek zastępczy²¹.

Tak znaczny odsetek niewykonania zastępczej kary grzywny podyktowany był faktem, że w momencie orzekania przez kolegium kary zastępczej, ukarany pozostawał w stosunku zatrudnienia, co wskazywało na możliwości egzekucji orzeczonej kary. Dopiero w trakcie egzekucji stwierdzano, iż ukarany porzucił pracę, a jego sytuacja majątkowa nie pozwalała na wyegzekwowanie orzeczonej kary grzywny. W badanym okresie 19 ukaranych, po orzeczeniu zastępczej kary grzywny porzuciło pracę w celu uchylecia się od zapłacenia grzywny. W stosunku do 5 ukaranych egzekucja była skuteczna, w pozostałych przypadkach wyegzekwowanie okazało się niemożliwe²².

²⁰ Badania własne.

²¹ Archiwalne dane statystyczne z Kolegium ds. Wykroczeń.

²² Archiwalne dane statystyczne z Kolegium ds. Wykroczeń.

Ze względu na niedopuszczalność dwustopniowej zamiany, kolegium zmuszone było do umorzenia nieściągalnej grzywny.

Tabela 7. Uchylający się od kar zastępczych orzeczonych z art. d.k.w. w latach 1972-1974.

Artykuł d.k.w.	1972			1973			1974		
	Ogółem kar ograniczenia wolności	Kary zastępcze		Ogółem kar ograniczenia wolności	Kary zastępcze		Ogółem kar ograniczenia wolności	Kary zastępcze	
		grzywny	aresztu		grzywny	aresztu		grzywny	aresztu
51§2	21	8	1	55	8	12	24	6	4
62§1	0	0	0	2	0	0	0	0	0
66§1	0	0	0	0	0	0	1	0	0
92§2	1	0	0	1	0	1	0	0	0
104	0	0	0	1	0	0	0	0	0
119§1	4	0	1	13	2	1	6	1	0
119§2	1 + OP25%	1	1	8	4	3	2	0	0
124§1	2	1	1	4	0	0	0	0	0
147§1	2	2	0	11	2	2	1	1	1

Do najczęściej uchylających się od wykonania kary ograniczenia wolności należeli ukarani z art. 51§2 p.k.w. Stosunek uchylających się od wykonania kar do ogółu orzeczonych kar ograniczenia wolności z tegoż artykułu w kolejnych latach wynosił: 1972 – 42,8%, 1973 – 37%, 1974 – 43,4%. Można więc stwierdzić, że najsłabszym ogniwem w stosunku do kary ograniczenia wolności w praktyce kolegium było jej wykonanie.

W celu zwiększenia skuteczności prawidłowego wykonania kary ograniczenia wolności wydział spraw wewnętrznych, w roku 1974, poczynił szereg organizacyjnych zabiegów. Między innymi, w 3 wspomnianych wyżej instytucjach ustanowiono odpowiednich pracowników do nadzoru nad ukaranymi oraz postanowiono włączyć do kontroli wykonania kary ograniczenia wolności funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej. W dniu 20.12.1974 r. zorganizowano naradę z zainteresowanymi, na której podjęto ustalenia, w myśl których m.in. Komenda Miasta i powiatu MO we współdziałaniu z członkami ORMO uzyskała uprawnienia do sprawdzania zachowania osób skazanych na kary ograniczenia wolności²³.

6. Stosowanie kary ograniczenia wolności przez polskie sądy powszechne w 2015 r.

Obecnie, polskie sądy powszechne stosunkowo często sięgają po karę ograniczenia wolności orzekaną na podstawie kodeksu karnego. W 2015 r. ogółem na tą karę zostało skazanych 31.096 osób (co stanowi ok. 11% wszystkich skazanych w tym roku) w tym mężczyzn było 27.565²⁴. Tylko 648 z tych kar została orzeczona z warunkowym zawieszeniem (sądy miały możliwość orzekania kary ograniczenia wolności z warunkowym jej zawieszeniem do 1.07.2015 r.) Dla

²³ Archiwa wydziału spraw wewnętrznych – protokół z dn. 20.12.1974 r.

²⁴ Dane statystyczne z Krajowego Rejestru Karnego z roku 2015.

porównania można przytoczyć, iż 58,5% ze wszystkich skazań stanowiło orzeczenie kary pozbawienia wolności, natomiast grzywna samoistna stanowiła 22% wszystkich skazań. Warto wspomnieć, iż od lipca 2015 r. sądy mają możliwość orzekania tzw. kary sekwencyjnej (art. 37b k.k.), czyli orzekania krótkoterminowej kary pozbawienia wolności obok kary ograniczenia wolności. W pierwszym roku obowiązywania, sądy zastosowały tę instytucję w stosunku do 370 skazanych – stanowi to zaledwie 0,13 % wszystkich prawomocnych skazań w roku 2015²⁵. W okręgu elbląskim, w omawianym okresie, orzeczono karę ograniczenia wolności w 895 przypadkach, co stanowi 20% wszystkich skazań. Najwięcej orzekł ich Sąd rejonowy w Elblągu, bo aż 497. Natomiast, kara ograniczenia wolności orzekana na podstawie obecnego Kodeksu wykroczeń została zastosowana jedynie w 3 przypadkach w skali całego kraju, przy ogólnej liczbie skazań - 2.132. Co ciekawe, najczęściej w/w warunkach orzekana była kara aresztu (2.108 skazań)²⁶.

Powyższe dane statystyczne wskazują na ciekawy dysonans orzeczniczy. Z jednej strony, zauważalna jest tendencja wzrostowa co do orzekania kary ograniczenia wolności za przestępstwa, z drugiej zaś – przy stosowaniu kodeksu wykroczeń, przeważa najcięższa z kar - kara aresztu, natomiast ograniczenie wolności stanowi marginalne znaczenie.

7. Wnioski

Z przedstawionej krótkiej analizy przeprowadzonej na podstawie ponad 160 akt spraw o wykroczenia oraz innych dokumentów archiwalnych nieistniejącego już Kolegium ds. Wykroczeń przy Prezydencie miasta Elbląga, wydziału spraw wewnętrznych, MO oraz ORMÓ zauważyć można, iż w pierwszych latach obowiązywania kodeksu wykroczeń i wdrażania do systemu prawa kary ograniczenia wolności, w bardzo podobnym charakterze jaki jest znany również dzisiaj, owe kolegium z ostrożnością sięgało po tę karę – jednakże wydaje się to uzasadnione w świetle nowości rozwiązań jakie wówczas proponował kodeks wykroczeń. Można by zarzucić, iż kolegium ograniczało się jedynie do pierwszej formy odbywania tej kary – w formie nieodpłatnej dozorowanej pracy na cele społeczne. Jednakże, te same dane statystyczne nasuwają podejrzenie o celowe działanie kolegium w tym zakresie, jako że pozostałe formy wykonywania kary ograniczenia wolności nie były wystarczająco sprecyzowane i praktyczne w fazie wykonywania. Dziś, jak wiemy, nieodpłatna kontrolowana praca na cele społecznej jest podstawową formą wykonywania tej kary.

Na przykładzie Elbląga wyraźnie rysuje się odejście polskiego ustawodawcy od pierwotnych założeń polityki kryminalnej – omawiana kara została wprowadzona celem rezygnacji z nieskutecznych i niepraktycznych krótkoterminowych kar pozbawienia wolności. Najnowsze nowelizacje k.k. (art. 37b k.k.) wskazują na powrót do takiej formy odbywania kary pozbawienia wolności (i to za występki, a nie za wykroczenia!), która już była w niedalekiej historii stosowana i, jak wynika z praktyki orzeczniczej – była na tyle niefortunna, że postanowiono ją zlikwidować z porządku prawnego.

Z przytoczonych danych można również wyciągnąć wniosek, iż wiele defektów instytucji kary ograniczenia wolności, które ukazały się w pierwszych latach jej stosowania, nie zostało rozwiązane do dzisiaj. Chociażby jej nieefektywność, czy niewymierność. Dziś również, ta kara nie

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

jest możliwa do relatywnego zbadania jej wykonania i często polega na podpisaniu, iż skazany odbył pracę, której w rzeczywistości nie wykonał.

Zestawiając powyższe wnioski z danymi statystycznymi Krajowego Rejestru Karnego za rok 2015 można by stwierdzić, iż kara ograniczenia wolności jest obecnie częściej realizowana w razie skazania za przestępstwo niż za wykroczenie, gdzie orzekana jest epizodycznie. Dziwić może, iż za czyny o mniejszej społecznej szkodliwości częściej orzeka się karę pozbawiającą wolności aniżeli ją tylko ograniczającą, natomiast za bardziej szkodliwe społecznie przestępstwa – sądy zmuszone są częściej orzekać ograniczenie zamiast pozbawienia wolności. Na uwadze trzeba mieć, iż po obecnych zmianach będzie ona coraz częściej stosowaną formą kary za występki, nawet te najpoważniejsze (zgodnie z art. 37b k.k. - zagrożone karą pozbawienia wolności od 2 do 12 lat). Jeżeli ustawodawca zdecydował się, na zmniejszenie liczby skazań na kary izolacyjne powinien również dokonać odpowiednich zmian w polityce kryminalnej oraz systemie wykonywania pozostałych kar. Jakkolwiek kara ograniczenia wolności mogłaby być skuteczną formą sprawiedliwej odpłaty za wyrządzone przez sprawcę zło, to jednak w obecnym kształcie nie jest ona karą efektywnie wykonywaną.

Bibliografia

- I. Andrejew, Polskie prawo karne w zarysie, Warszawa 1980
J. Śliwowski, Kara ograniczenia wolności, Warszawa 1973

ABSTRACT

The article is a concise presentation of assembled statistic data about predication restriction of liberty in Elblag in years 1972-1974. Data disclose, that restriction of liberty was rarely used and executing of this penalty elicit a lot of precariousness.

Słowa kluczowe: kodeks wykroczeń, wykroczenie, kara ograniczenia wolności, Elbląg, praktyka
Key words: Code of Administrative Offences, administrative offence, restriction of liberty, Elblag, practice

dr Anna Więcek-Durańska
Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Zróżnicowanie terytorialne dostępu do sądów na podstawie analizy stron internetowych sądów rejonowych

ABSTRAKT

Dostęp do sądu można pojmować na różne sposoby, jego miarą może być zarówno fizyczna odległość, jaką musi pokonać obywatel, aby dotrzeć do budynku sądu jak i pewne rozwiązania organizacyjne i techniczne związane m.in. z rozwojem nowych technologii teleinformatycznych oraz dostępem potencjalnych „klientów” do informacji wymiaru sprawiedliwości poprzez stronę internetową. Jest to temat tym istotniejszy, że w ostatnich latach w resorcie wymiaru sprawiedliwości nastąpił znaczny wzrost nakładów przeznaczonych na informatyzację sądownictwa. Podjęte działania miały na celu zarówno ułatwienie pracy oraz wsparcie dla sędziów oraz personelu sądów, a także ułatwienie komunikacji pomiędzy sądami i stronami. Jak wynika jednak z analizy międzynarodowych danych statystycznych Polska, mimo dość dużych nakładów na informatyzację wymiaru sprawiedliwości, znalazła się w dziesiątce państw Unii Europejskiej o najniższym wskaźniku dostępu do technologii teleinformatycznych w sądach. Przy czym podkreśla się, że najsłabszym ogniwem jest wykorzystanie technologii informatycznych w zakresie komunikacji między sądem, a stronami.

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej omówiono wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości. W drugiej natomiast przedstawiono zagadnienia związane z metodologią badań własnych oraz wyniki analiz empirycznych.

Wprowadzenie

Dostęp do sądu można pojmować na różne sposoby, jego miarą może być zarówno fizyczna odległość, jaką musi pokonać obywatel, aby dotrzeć do budynku sądu jak i pewne rozwiązania organizacyjne i techniczne związane m.in. z rozwojem nowych technologii teleinformatycznych oraz dostępem potencjalnych „klientów” do informacji wymiaru sprawiedliwości poprzez stronę internetową.

Jest to temat tym istotniejszy, że w ostatnich latach w resorcie wymiaru sprawiedliwości nastąpił znaczny wzrost nakładów przeznaczonych na informatyzację sądownictwa¹. Podjęte działania miały na celu zarówno ułatwienie pracy oraz wsparcie dla sędziów oraz personelu sądów, a także ułatwienie komunikacji pomiędzy sądami i stronami.

Kwestia komputeryzacji sądów oraz dostosowania ich do międzynarodowych standardów była wielokrotnie podkreślana. Jak wynika bowiem z analizy międzynarodowych danych

¹ Szerzej na ten temat w opracowaniu B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Siemaszko, A. Więcek-Durańska, *Sądownictwo. Polska na tle pozostałych krajów UE*, Prawo w Działaniu, Sprawy karne, 26/2016.

statystycznych Polska, mimo dość dużych nakładów na informatyzację wymiaru sprawiedliwości, znalazła się w dziesiątce państw Unii Europejskiej o najniższym wskaźniku dostępu do technologii teleinformatycznych w sądach². Przy czym podkreśla się, że najsłabszym ogniwem jest wykorzystanie technologii informatycznych w zakresie komunikacji między sądem, a stronami³.

Zainteresowanie kwestiami teleinformatyzacji wymiaru sprawiedliwości oraz przełożenia nowych rozwiązań technologicznych na zwiększenie wydajności pracy sądów oraz ułatwienie obywatelom dostępu do nich wydaje się być obecnie trendem światowym. Wskazują na to, co raz to większe nakłady finansowe ponoszone przez poszczególne państwa⁴ jak i nowe inicjatywy badawcze dotyczące omawianych kwestii⁵.

W Polsce takim cyklicznym projektem dotyczącym użyteczności stron internetowych jest badanie i ranking stron internetowych sądów okręgowych i apelacyjnych. Do chwili obecnej przeprowadzone zostały cztery jego edycje, każdorazowo zakończone oceną merytoryczną oraz rekomendacjami analizowanych stron⁶. Autorzy cytowanych badań podkreślają, że od czasu publikacji pierwszych wyników analiz stron internetowych sądów okręgowych i apelacyjnych nastąpiło wiele pozytywnych zmian w tej materii. Zaobserwowano systematyczną poprawę zarówno zawartości, jak i formy technicznej i graficznej serwisów⁷.

Mając na uwadze powyższe ustalenia warto jest podkreślić, że strony internetowe sądów rejonowych zdają się pozostawać w tyle za stronami sądów wyższych instancji. A przecież nie bez znaczenia jest fakt, że w większość spraw załatwianych jest przez obywateli na poziomie sądów rejonowych.

1. Wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości

Strony internetowe jednostek wymiaru sprawiedliwości prowadzone są przez nie samodzielnie. Zarówno sądy apelacyjne, okręgowe jak i rejonowe we własnym zakresie projektują szatę graficzną stron, rozmieszczenie elementów na stronie oraz zawartość informacyjną serwisu.

W 2008 roku Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji Resortu Ministerstwa Sprawiedliwości opracował i wydał wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości⁸. Do chwili obecnej jednak standardy te nie doczekały się aktualizacji.

Jak się podkreśla w samym wstępie do omawianych wytycznych priorytetowym zadaniem prowadzonej strony internetowej jest umożliwienie dostępu do niezbędnych informacji o działalności sądu. Witryna internetowa bowiem jest nie tylko wizytówką sądu, ale jest również kanałem informacyjnym do komunikowania się z obywatelami. Dlatego też zgodnie z postulatami zawartymi w wytycznych strona internetowa powinna⁹:

² *Ibidem*.

³ *European Judicial Systems. Efficiency and Quality of Justice, Edition 2014*

⁴ B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Siemaszko, A. Więcek-Durańska, *Sądownictwo, op. cit.*

⁵ *European Judicial Systems. Efficiency and Quality of Justice, Edition 2016*

⁶ M. Gołębiowski, M. Kube, D. Sześciło, P. Rzymka, *E-Sądy po polsku. Badanie i ranking stron internetowych sądów okręgowych i apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego i Trybunału konstytucyjnego*. Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa, marzec 2012.

⁷ *Ibidem*, s. 4.

⁸ Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji, *Wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa, październik 2008 r.

⁹ *Ibidem*, s. 3.

- w czytelny sposób przedstawić użytkownikom dostępne treści oraz pomagać w dotarciu do nich,
- nie obciążać pamięci użytkowników przypominając o miejscu, w którym znajdują się aktualnie w strukturze serwisu oraz o możliwych opcjach,
- mówić językiem użytkowników bez odwoływania się do żargonu czy niezrozumiałych skrótów,
- zapewniać różne sposoby dotarcia do informacji poprzez np. przeglądanie oraz wyszukiwanie,
- być przejrzysta, prosta i estetyczna.

Omawiany dokument zawiera wytyczne o charakterze ogólnym, wskazówki co do kompozycji strony oraz standardy menu strony wraz z zakresem informacyjnym.

W wymaganiach ogólnych sformułowano szereg wytycznych dotyczących technicznych aspektów funkcjonowania witryny internetowej sądu. W szczególności zwrócono uwagę na właściwe zabezpieczenie stron przed atakami internetowymi oraz na kwestie duplikowania obligatoryjnych informacji zgodnych z wymogami BIP na stronie internetowej. Podkreśla się również, że witryny internetowe sądów rejonowych powinny mieć taką samą kompozycję graficzną jak jednostka nadrzędna, kolorystyka powinna być jednak utrzymana w tonacjach pastelowych, czcionka powinna być wyraźna i odpowiednia dla danej rozdzielczości, a tło powinno zapewnić czytelność strony¹⁰. Wskazuje się również, że każda ze stron lub podstron powinna być zaopatrzona w informacje o dacie publikacji zawartych na niej materiałów, jak również powinna posiadać możliwość identyfikacji osoby je publikującej. Ponadto w wymaganiach ogólnych omawianych standardów podkreślono, że strona internetowa sądu powinna być przyjazna dla osób słabo widzących, poprzez umożliwienie im skalowania zamieszczonych tekstów. Na stronie internetowej powinna być również możliwość sprawdzenia aktualnej wokandy sądu.

W wytycznych dotyczących kompozycji strony internetowej sądu określono zakres informacji, jaki powinien znaleźć się w nagłówku oraz stopce strony. Nagłówek strony internetowej sądu powinien zawierać godło Rzeczypospolitej Polskiej, nazwę jednostki, logo i skrót do biuletynu informacji publicznej oraz skalowanie wielkości tekstu. W stopce strony powinny znaleźć się skróty (linki) do innych informacji takich jak: mapa strony, opis polityki prywatności, link do e-wokandy oraz do poczty elektronicznej osoby odpowiedzialnej za stronę internetową sądu.

Część dotycząca standardów menu strony internetowej oraz zakresu informacyjnego została również określona w omawianym dokumencie. Szczegółowo wskazano jak powinno wyglądać menu, gdzie powinno być umieszczone, jakie powinno być jego tło, czcionka oraz w jaki sposób powinno się rozwijać. Wytyczne przewidują obligatoryjne zastosowanie terminologii, nie dopuszczając odstępstw opierających się na określeniach bliskoznacznych. Zakładany zakres informacyjny menu obejmuje sześć punktów obligatoryjnych oraz sześć fakultatywnych (por. tabela 1).

¹⁰ *Ibidem*, s. 4 i n.

Tabela 1. Menu strony internetowej wraz z zakresem informacyjnym

<i>OBLIGATORYJNE</i>	<i>FAKULTATYWNE</i>
1. <i>Strona główna</i>	1. <i>Informacje prasowe</i>
2. <i>Wokanda</i>	2. <i>Orzeczenia</i>
3. <i>Aktualności</i>	3. <i>Oferty pracy</i>
4. <i>Struktura organizacyjna</i>	4. <i>Elektroniczna skrzynka podawcza</i>
5. <i>Informacje</i>	5. <i>Formularz kontaktowy</i>
6. <i>Zamówienia publiczne</i>	6. <i>Informacje dodatkowe</i>

Omawiane standardy mają charakter ramowych wytycznych dotyczących standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości. Pomimo, że przewidziano w nich obligatoryjne i fakultatywne informacje, które powinny być zamieszczone na witrynach, to brak jest przewidywanych form kontroli czy strony owe standardy spełniają.

2. Metodologia badania

Przeprowadzone badanie polegało na analizie informacji zawartych na stronach internetowych sądów rejonowych. Było ono częścią szerszego projektu dotyczącego terytorialnego zróżnicowania efektywności sądów rejonowych w sprawach karnych. Skupiono się więc głównie na informacjach związanych z działaniem wymiaru sprawiedliwości w tej dziedzinie. Ponadto weryfikowano udogodnienia dotyczące korzystania ze stron internetowych poszczególnych sądów m.in. dostępu do portali orzecznictwa krajowego i zagranicznego, do portali informacyjnych oraz do bazy teleadresowej placówek i instytucji ważnych z perspektywy „klienta” sądu. Analizie poddano również techniczne aspekty badanych stron, związane głównie z ich funkcjonalnością tj. czytelność stron, w tym ich wygląd, sprawy, które można załatwić przez Internet oraz informacje dodatkowe.

Badanie przeprowadzone zostało na próbie 100 sądów rejonowych. Dobór do próby był celowo-losowy i przebiegał w następujący sposób. Z każdego okręgu sądowego automatycznie do analizowanej grupy włączano sąd rejonowy mający siedzibę w miejscowości sądu okręgowego. Pozostałe sądy zostały dobrane przy zastosowaniu próby losowej tak, aby stanowiły 30% wyodrębnionej frakcji (okręgu). Analizie poddano łącznie 100 stron internetowych sądów rejonowych, co stanowi 32% wszystkich sądów tego szczebla¹¹.

Na podstawie analizy literatury oraz badań dotyczących problematyki funkcjonowania stron internetowych sądów opracowano następujące pytania badawcze.

1. Czy strony internetowe technicznie są przystosowane dla potencjalnych „klientów” sądów?
2. Czy strony internetowe sądów pełnią funkcję informacyjną, poprzez zawarte na nich treści?
3. Czy strony internetowe sądów pełnią funkcję użyteczną poprzez udostępnianie przydatnych formularzy, informatorów itp.?
4. Jak wygląda dostęp do wymiaru sprawiedliwości z perspektywy osób niepełnosprawnych?

¹¹ Lista sądów rejonowych, których strony internetowe poddane zostały analizie została zamieszczona w aneksie.

5. Czy strony internetowe sądów zawierają niezbędne informacje o przystosowaniu sądów dla osób niepełnosprawnych?

6. Czy witryny internetowe sądów rejonowych zawierają udogodnienia dla osób niepełnosprawnych?

Do analizy stron internetowych przygotowany został kwestionariusz ankiety, na który nanoszono stosowne informacje zawarte na stronach sądów. Natomiast do przeprowadzanych obliczeń wykorzystany został program statystyczny do analizy danych SPSS.

2.1. Kryteria oceny stron internetowych sądów

Serwisy internetowe sądów rejonowych przebadane zostały zarówno pod względem technicznym jak i merytorycznym. W tym celu przygotowano wskaźniki obejmujące pięć wymiarów funkcjonowania stron internetowych:

1. techniczną
2. dostępu do wymiaru sprawiedliwości
3. użyteczności stron
4. informacyjnej funkcjonalności stron
5. dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób niepełnosprawnych

Ocena dokonywana była na podstawie analizy występowania poszczególnych informacji na stronie sądu. Poszczególne składowe analizowanych wymiarów szczegółowo przedstawione zostały w tabeli 2.

Tabela 2. Wymiary oceny stron internetowych sądów

Wymiar techniczny	Wskaźniki 1. Wyszukiwarka treści 2. Możliwość powiększenia czcionki 3. Czy strona internetowa SR ma taką samą kompozycję jak strona internetowa SO 4. Czy są odnośniki na stronie do jednostek nadrzędnych 5. Tłumaczenie strony na inne języki 6. Informacja o tym jak dojechać do sądu
Wymiar dostępu do wymiaru sprawiedliwości	Wskaźniki 1. E-wokanda 2. Portal informacyjny 3. Elektroniczna skrzynka podawcza 4. E-wniosek o udostępnienie akt w czytelni 5. E-wniosek o wydanie odpisów, kserokopii 6. E-wniosek do KRK o wydanie świadectwa niekaralności 7. Kontakt do sądu 8. Możliwość złożenia skarg i wniosków drogą mailową lub faksem 9. Formularze, wzory pism i wniosków do pobrania 10. Ankieta obsługi interesantów

Wymiar użyteczności stron	Wskaźniki 1. Biegli sądowi 2. Lekarze sądowi 3. Komornicy 4. Tłumacze przysięgli 5. Bezpłatna pomoc prawna 6. Realizowane programy korekcyjno-edukacyjne 7. Mediacja i mediatorzy 8. Informacje o ważnych placówkach 9. Informacje dla osób pokrzywdzonych przestępstwem
Wymiar informacyjnej użyteczności stron	Wskaźniki 1. Dostęp do bazy orzecznictwa sądu rejonowego 2. Dostęp do bazy orzecznictwa sądu okręgowego 3. Dostęp do bazy orzecznictwa sądu apelacyjnego 4. Dostęp do bazy orzecznictwa sądów całego okręgu 5. Dostęp do bazy orzecznictwa sądów całej apelacji 6. Dostęp do bazy orzecznictwa sądów w całej Polsce 7. Dostęp do bazy orzecznictwa Sądu Najwyższego 8. Dostęp do bazy orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego 9. Dostęp do bazy orzecznictwa Trybunału Praw Człowieka 10. Dostęp do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej 11. Dostęp do internetowego systemu aktów prawnych
Wymiar dostępu do wymiaru sprawiedliwości dla osób niepełnosprawnych	Wskaźniki 1. Przystosowanie strony internetowej dla osób niepełnosprawnych 2. Informacje na stronie internetowej dla osób niepełnosprawnych

Jeżeli dany wskaźnik występował na stronie otrzymywała ona 1 punkt, 0 natomiast, gdy nie występował. Maksymalna liczba punktów do uzyskania wynosiła 38, z czego 6 w kryteriach technicznych, 10 w kryteriach dostępu do wymiaru sprawiedliwości, 9 w odniesieniu do użyteczności stron, 11 w kryteriach informacyjnej użyteczności stron oraz 2 w kryteriach dostępności dla osób niepełnosprawnych.

Poniżej dokonano krótkiej charakterystyki omawianych wymiarów oraz wskaźników, które wykorzystano do oceny stron internetowych.

Wymiar techniczny obejmował następujące wskaźniki

- a) łatwości poruszania się po stronie internetowej sądu poprzez wyszukiwarkę treści,
- b) możliwość powiększenia czcionki,
- c) możliwość skorzystania z innych wersji językowych strony,
- d) kompozycję graficzną strony zbliżoną do strony internetowej sądu okręgowego,
- e) zamieszczone informacje o tym jak dojechać do sądu oraz dane jednostki sprawującej nadzór zwierzchni.

Wymiar dostępu do wymiaru sprawiedliwości poprzez witryny internetowe. Omawiany wymiar stanowi jednocześnie wskaźnik informatyzacji sądu, pokazuje bowiem poziom zaawansowania i wdrożenia nowoczesnych rozwiązań teleinformatycznych. Brano pod uwagę zakres spraw, jakie potencjalny klient sądu może załatwić przez Internet (por. tabela 2).

Kolejnym wymiarem, na który zwrócono uwagę analizując strony internetowe poszczególnych sądów rejonowych jest ich użyteczność. W niniejszym badaniu użyteczność zdefiniowana została jako możliwość odnalezienia przez obywatela na stronie sądu informacji o ważnych instytucjach, adresach instytucji, prawach osób pokrzywdzonych, a także m.in. możliwości uzyskania informacji o nieodpłatnej pomocy prawnej.

Przedostatnim wymiarem służącym ocenie witryn internetowych sądów rejonowych była użyteczność informacyjna, rozumiana jako dostęp do baz orzecznictwa zarówno krajowego jak i zagranicznego oraz do systemu obowiązujących aktów prawnych.

Ostatnim wymiarem lecz bynajmniej nie najmniej ważnym był dostępności do sądu przez osoby niepełnosprawne. Brano pod uwagę dwa elementy: po pierwsze przystosowanie samych stron internetowych dla osób niepełnosprawnych (niewidomych, niedowidzących), po drugie informacje na stronie internetowej sądu o udogodnieniach i przystosowaniu budynku sądu dla potrzeb osób niepełnosprawnych nie tylko z dysfunkcją ruchu, ale i dla osób niewidomych lub głuchoniemych.

3. Wyniki analizy empirycznej

Zgromadzony materiał badawczy pozwolił na scharakteryzowanie witryn internetowych sądów rejonowych. Dokonano analizy zarówno zawartości tematycznej stron jak i kwestii związanych z ich formą techniczną i graficzną. Ponadto otrzymane dane podzielono ze względu na omawiane wcześniej wskaźniki obejmujące pięć wymiarów funkcjonowania stron internetowych.

Na podstawie omawianej wcześniej punktacji wskazano obszary, w których wystąpiły największe niedociągnięcia w obszarze funkcjonowania portali internetowych sądów. Wiele uwagi poświęcono również kwestiom tzw. „dobrych praktyk”, które zaobserwowano w niektórych wylosowanych do badania sądach. Warto bowiem takie pozytywne inicjatywy wspierać, gdyż są one dobrym przykładem do naśladowania dla innych sądów.

Poniżej przedstawiono rezultaty badania, wyniki zaprezentowano zarówno w formie procentowej jak i w liczbach bezwzględnych.

3.1. Wymiar techniczny oceny stron internetowych sądów rejonowych

Jak już wspomniano kryteria techniczne obejmowały wskaźniki łatwości poruszania się po stronie internetowej sądu, kompozycję graficzną strony zbliżoną do strony internetowej sądu okręgowego, zamieszczone informacje o tym jak dojechać do sądu oraz dane jednostki sprawującej zwierzchni nadzór nad danym sądem rejonowym.

Analiza stron internetowych pod kątem wytycznych dotyczących standardów ich prowadzenia wskazuje, że nie wszystkie witryny sądów rejonowych je spełniały. Jak już wcześniej podkreślano strona internetowa powinna być czytelna, przejrzysta i estetyczna, nie powinna obciążać pamięci użytkowników, a dostęp do zawartych na niej informacji powinien być zapewniony różnymi kanałami (linki, wyszukiwarka, zakładki).

W 94% badanych sądów ich strony zawierały wyszukiwarkę treści oraz możliwość powiększenia czcionki (93%). Nieco rzadziej, ale jednak w przeważającej liczbie sądów (78%) na stronach znajdowały się odnośniki do jednostek nadrzędnych (właściwego sądu okręgowego, sądu

apelacyjnego, a niekiedy do strony Ministerstwa Sprawiedliwości). Warto w tym miejscu zasygnalizować, że informacja ta powinna znajdować się na witrynie internetowej każdego sądu.

Według określonych w wytycznych wymaganiach co do kompozycji graficznej stron internetowych sądów rejonowych powinny mieć one taką samą kolorystykę, układ strony oraz rozmieszczenie poszczególnych elementów jak nadrzędny sąd okręgowy. Otrzymany materiał empiryczny wskazuje jednak, że jedna czwarta z badanych sądów tego kryterium nie spełniała (por. tabela 3).

Większość sądowych portali internetowych zawierała również informację o tym jak dojechać do sądu (74%), bardzo często wzbogacone były one mapką lub szczegółowym opisem połączeń transportu miejskiego.

Co interesujące większość stron internetowych sądów rejonowych nie posiadała tłumaczenia na inne języki. Kwestia ta nie jest regulowana przez omawiane wcześniej wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości. Warto jednak o niej wspomnieć, gdyż pomimo braku takiego obowiązku 3 ze 100 analizowanych portali sądowych takie tłumaczenia posiadało. Wydaje się więc, że w ramach promowania „dobrych praktyk” warto wymienić sądy, które swoją inicjatywą pozytywnie wyróżniają się na tle innych i były to:

- Sąd rejonowy w Białymstoku – tłumaczenie na 104 języki.
- Sąd rejonowy w Tarnobrzegu – tłumaczenie na 52 języki.
- Sąd rejonowy w Nisku – tłumaczenie na 28 języków.

Kolejną kwestią, która wymaga podkreślenia jest aktualizacja stron internetowych. W wytycznych dotyczących standardów prowadzenia stron internetowych w punkcie 3.4 wskazuje się, że powinno się to odbywać przynajmniej raz w miesiącu. Aktualizacja powinna odbywać się pod kątem sprawdzania wszystkich działających skrótów (linków) oraz aktualności informacji.

Otrzymany materiał empiryczny nasuwa pewne wątpliwości czy badane strony internetowe były faktycznie przeglądane i aktualizowane, ponieważ zdarzały się takie przypadki, że czcionka po powiększeniu powodowała nieczytelność strony (7), umieszczona na stronie wyszukiwarka treści nie działała (4), nie działały też niekiedy linki do map z dojazdem do sądu (3).

Tabela 3. Wymiar techniczny oceny stron internetowych sądów rejonowych

Kryteria	Liczby bezwzględne	%
Na stronie jest wyszukiwarka treści	94	94,0
Możliwość powiększenia czcionki	93	93,0
Są odnośniki na stronie do jednostek nadrzędnych	78	78,0
Strona internetowa sądu ma taką samą kompozycję jak strona internetowa sądu okręgowego	75	75,0
Na stronie jest informacja jak dojechać do sądu	70	70,0
Strona ma tłumaczenie na inne języki	3	3,0

Jak już wcześniej podkreślano w ocenie kryteriów technicznych stron internetowych sądy mogły uzyskać maksymalnie 6 punktów. W badanej próbie 100 stron tylko witryna jednego sądu uzyskała maksymalną liczbę sześciu punktów (SR w Tarnobrzegu).

Analiza ilościowa uzyskanych danych wskazuje, że przeciętnie strony uzyskiwały cztery punkty (spełnione były cztery kryteria), choć zdarzały się i takie sądy, których witrynom przyznano tylko jeden punkt (2%), dwa (8%) lub trzy (16%).

3.2. Wymiar dostępu do wymiaru sprawiedliwości z wykorzystaniem stron internetowych sądów rejonowych

Drugim wymiarem oceny stron internetowych sądów był dostęp do wymiaru sprawiedliwości poprzez witryny internetowe. Jak już wcześniej wspomniano omawiane kryterium stanowi jednocześnie wskaźnik informatyzacji sądu, pokazuje bowiem poziom zaawansowania i wdrożenia nowoczesnych rozwiązań teleinformatycznych.

Serwisy internetowe wylosowanych sądów rejonowych zostały ocenione na podstawie listy dziesięciu spraw, jakie potencjalny klient sądu może załatwić nie udając się bezpośrednio do jego budynku. Omawiana lista opracowana została na podstawie wytycznych dotyczących standardów prowadzenia stron internetowych, a poszczególne jej części składowe wraz z częstościami zaprezentowane zostały w tabeli 4.

Tabela 4. Wymiar dostępu do wymiaru sprawiedliwości z wykorzystaniem stron internetowych sądów rejonowych

Czy przez stronę internetową sądu można:	Liczby bezwzględne	%
Pobrać formularze, wzory pism i wniosków	93	93,0
Skorzystać z elektronicznej skrzynki podawczej	84	84,0
Skorzystać z portalu informacyjnego	82	82,0
Sprawdzić przez e-wokandę termin rozprawy	73	73,0
Złożyć skargę lub wniosek drogą mailową lub faksem	62	62,0
Skontaktować się mailowo z sądem	61	61,0
Złożyć wniosek o udostępnienie akt w czytelní	34	34,0
Złożyć wniosek o wydanie odpisów/kserokopii akt sprawy	32	32,0
Oceńić poziom obsługi interesantów sądu	16	16,0
Złożyć wniosek do KRK	14	14,0

Podkreślenia wymaga fakt, że w grupie analizowanych sądów żadna strona internetowa nie uzyskała maksymalnej liczby punktów, czyli dziesięciu. Średnia punktacja witryn sądowych mieściła się w granicach pięciu. Najlepiej ocenione zostały strony internetowe sądów rejonowych w Olsztynie, Ostrołęce, Tarnobrzegu i Piasecznie – otrzymały one 9 na 10 możliwych do uzyskania punktów.

W analizowanej grupie portali dość dobrze wypadły strony pod względem udostępniania wzorów pism i wniosków oraz formularzy do pobrania. Choć i tutaj zaznaczyć należy, że informacje takie powinny być znaleźć się na stronach wszystkich sądów.

W 92% badanych witryn internetowych sądów rejonowych takie informacje były. Praktyka ich zamieszczania była różna. Część sądów zgodnie z niezbędnym minimum zawartym w wytycznych do prowadzenia stron internetowych umieszczała na swojej stronie link do strony

Ministerstwa Sprawiedliwości, inne natomiast udostępniały wzory pism bezpośrednio ze strony sądu rejonowego lub wprowadzono odnośniki do strony sądu okręgowego.

Zgodnie z Rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 września 2005 roku w sprawie warunków organizacyjno-technicznych doręczania dokumentów elektronicznych podmiotom publicznym¹² oraz Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 27 listopada 2006 roku w sprawie sporządzania i doręczania pism w formie dokumentów elektronicznych¹³ wprowadzono możliwość wnoszenia pism w formie dokumentów elektronicznych do sądów, za pośrednictwem Elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej ePUAP. Zgodnie z obowiązującymi przepisami każdy urząd zobowiązany jest do posiadania elektronicznej skrzynki podawczej.

Istotna jest więc kwestia faktycznego dostępu do elektronicznej skrzynki podawczej danego sądu rejonowego. W analizowanej próbie losowo dobranych portali internetowych tylko w 84%, na stronie sądu widniała informacja, że taka możliwość istnieje.

Znacznym udogodnieniem dla stron postępowania wydaje się być portal informacyjny, który ma na celu ułatwienie stronom oraz ich pełnomocnikom, a także sędziom i prokuratorom dostępu do informacji o stanie spraw i o czynnościach podejmowanych w sprawie.

W grupie portali internetowych poddanych analizie w większości przypadków (82) na stronie znajdował się odnośnik do zakładki portalu informacyjnego, choć podkreślić należy, że zdarzały się przykłady gdzie owe odnośniki nie działały (2).

Nieco gorzej przedstawia się kwestia dostępu do elektronicznej wokandy. Według wytycznych dotyczących standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości strona internetowa powinna umożliwiać sprawdzenie wokandy sądu¹⁴. Wskazuje się, że wystarczająca jest informacja ogólna, pod warunkiem jednak, że jest ona aktualizowana codziennie. Wokanda internetowa powinna zawierać tylko i wyłącznie wykaz spraw ograniczający się do informacji o sygnaturze sprawy, miejscu oraz czasie przeprowadzenia rozprawy sądowej.

Większość badanych portali internetowych (73) zapewniała możliwość sprawdzenia aktualnej wokandy sądu, w 12 przypadkach na stronie znajdowała się zakładka wokandy, lecz nie była ona uzupełniona. W pozostałych 15 natomiast w ogóle nie było możliwości sprawdzenia przez stronę aktualnie rozpatrywanych spraw.

Interesujące wyniki ujawniła analiza kwestii związanych ze składaniem skarg i wniosków dotyczących działalności sądów powszechnych drogą elektroniczną. Zasady przyjmowania i rozpatrywania skarg i wniosków reguluje Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych¹⁵ – Rozdział 5a (art. 41a – 41e), znowelizowana w marcu 2012 r.¹⁶ oraz Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 maja 2012 roku w sprawie skarg i wniosków dotyczących działalności sądów powszechnych¹⁷, które weszło w życie 17 maja 2012 roku. W niemalże 40% objętych badaniem portali internetowych sądów rejonowych brak było informacji o możliwości złożenia skargi lub wniosku na działalność sądu (por. tabela 4). Pomimo, że zgodnie z obowiązującymi przepisami taka możliwość istnieje.

Analizując strony internetowe poszczególnych sądów rejonowych zwrócono uwagę na możliwość mailowego skomunikowania się obywatela z sądem. Podkreślić należy, że

¹² Dz.U.05.200.1651.

¹³ Dz.U.06.227.1664.

¹⁴ Wytyczne op. cit. s. 7.

¹⁵ Dz.U.01.98. poz.1070

¹⁶ Dz.U.2011.203.poz.1192

¹⁷ Dz.U.

odnotowywano te portale, które taką możliwość przewidywały, nie wliczano tutaj możliwości skontaktowania się z administratorem strony (webmasterem) oraz faktu podania na stronie maila do sądu.

W ponad połowie przypadków (61 na 100) na stronie znajdowała się odpowiednia zakładka lub koperta po uruchomieniu, której można było wysłać do sądu formularz z konkretnym pytaniem. Ze względu na charakter prowadzonego badania, nie weryfikowano jednak czy sądy na tak przesłane zapytania odpowiadały, a jeżeli tak to, w jakim czasie.

Interesująco przedstawiają się dane odnośnie do możliwości złożenia elektronicznego wniosku o udostępnienie akt w czytelni, wydanie odpisów lub kserokopii z akt sprawy. Jedynie co trzeci sąd zamieszczał informację, że istnieje możliwość zamówienia akt do czytelni po uprzednim ustaleniu terminu. W nieco ponad ¼ sądów możliwe było złożenie drogą mailową wniosku o wydanie odpisów, kserokopii z akt sprawy. Odbiór zamówionych dokumentów odbywał się jednak osobiście lub przez inną osobę do tego uprawnioną. Ponadto podkreślić należy, że niekiedy informacje o tym, że taka możliwość istnieje umieszczone były w miejscach trudno dostępnych, zakładkach lub załącznikach do regulaminów.

Warto również dodać, że niektóre sądy przewidywały możliwość wypełnienia przez interesantów ankiety na temat obsługi świadczonej w danym sądzie. Choć taka praktyka należała raczej do rzadkości – na 100 analizowanych witryn, 16 przewidywało taką możliwość – to warto podkreślić, że stwarza ona zaplecze do komunikowania się obywatela z sądem poprzez przekazanie uwag dotyczących ich jakości.

Jak już wcześniej wspomniano niniejsze badanie dotyczyło terytorialnego zróżnicowania efektywności sądów rejonowych w sprawach karnych. Skupiono się więc na informacjach związanych z działaniem wymiaru sprawiedliwości tylko w tej dziedzinie. Z punktu widzenia dostępu do wymiaru sprawiedliwości istotny wydaje się elektroniczny dostęp do Krajowego Rejestru Karnego. Tylko w 14 sądach rejonowych na stronie internetowej umieszczono informację, że taka możliwość istnieje oraz zamieszczono odpowiedni link do strony Ministerstwa Sprawiedliwości, gdzie można uzyskać bliższe informacje oraz przesłać odpowiedni druk.

3.3. Wymiar użyteczności stron internetowych sądów rejonowych

Kolejnym omawianym kryterium, na które zwrócono uwagę analizując strony internetowe poszczególnych sądów rejonowych jest ich użyteczność. Jak już wspomniano użyteczność zdefiniowana została jako możliwość odnalezienia przez obywatela na stronie sądu informacji o ważnych instytucjach związanych z wymiarem sprawiedliwości, adresów tych instytucji, informacji o prawach osób pokrzywdzonych, a także m.in. możliwości uzyskania informacji o nieodpłatnej pomocy prawnej.

Użyteczność serwisów internetowych wylosowanych sądów rejonowych oceniona została na podstawie listy dziewięciu zagadnień, szczegółowo przedstawionych w tabeli 5 wraz z częstościami występowania.

Podkreślić należy, że analizy witryn internetowych sądów rejonowych wskazują, że najlepiej wypadają one właśnie pod względem ich użyteczności. Średnio na 9 możliwych do uzyskania punktów witryny otrzymały dość wysoki wynik 7,7 punktu.

Tabela 5. Kryteria użyteczności stron internetowych sądów rejonowych

Na stronie znajdują się informacje o:	Liczby bezwzględne	%
Pomocy dla osób pokrzywdzonych przestępstwem	95	95,0
Komornikach	94	94,0
Mediacji i mediatorach	93	93,0
Lekarzach sądowych	91	91,0
Tłumaczach przysięgłych	85	85,0
Biegłych sądowych	84	84,0
Innych ważnych placówkach	81	81,0
Realizowanych programach korekcyjnych	74	74,0
Bezpłatnej pomocy prawnej	70	70,0

Bez mała $\frac{3}{4}$ badanych portali sądowych zawierało szeroką gamę informacji o instytucjach związanych z wymiarem sprawiedliwości, 39 sądów zawierało wszystkie wyszczególnione informacje (por. tabela 5), a 31 sądów osiem, co jest również dobrym wynikiem. Pomimo tak pozytywnej oceny zdarzały się jednak witryny sądów, które ze względu na znikomą ilość informacji funkcję informacyjną pełniły w ograniczonym stopniu. Na stronach nie było omawianych informacji lub zakładki, w których powinny się one znajdować były puste.

Od początku 2016 roku na podstawie uchwalonej 5 sierpnia 2015 r. ustawy, stworzony został dostęp do nieodpłatnej pomocy prawnej¹⁸. Świadczona jest ona osobiście przez adwokata lub radcę prawnego, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach, z ich upoważnienia przez aplikanta adwokackiego lub radcowskiego, w lokalach udostępnionych przez gminy lub powiaty. Istotna wydaje się więc kwestia po pierwsze, rozpowszechnienia informacji o istnieniu takiej możliwości na stronach sądów, a po drugie zapewnienia realnej możliwości skorzystania z takiej pomocy.

Analizując portale internetowe sądów rejonowych zwrócono uwagę, że 95 na 100 badanych stron zawierało informacje dla osób pokrzywdzonych przestępstwem. Sposób ich prezentowania oraz zakres materiału był różny. Były to zarówno informacje o bazie placówek świadczących pomoc, broszury informacyjne, linki do innych instytucji (niebieska linia, fundacja dajemy dzieciom siłę itp.) jak również do strony Ministerstwa Sprawiedliwości, karta praw ofiary, poradniki dla osób występujących w sądzie. Nieco rzadziej, bo w niespełna 70% sądów na ich stronie w sposób widoczny została umieszczona informacja o możliwości skorzystania z bezpłatnej pomocy prawnej.

W zdecydowanej większości sądów (94) na stronach zamieszczone zostały informacje o komornikach sądowych – wraz z adresem kancelarii, a niekiedy odnośnikiem do właściwej izby komorniczej, – mediacji i mediatorach (93) oraz lekarzach sądowych (91). W odniesieniu do lekarzy sądowych warto zasygnalizować inny problem, choć niezwiązany bezpośrednio z samą stroną internetową sądu, lecz z faktem, że w dwóch przypadkach w zakładce lekarze sądowi widniała informacja, że w danym okręgu brak jest lekarzy sądowych.

Zgodnie z wytycznymi dotyczącymi standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości witryny sądu powinny zawierać informacje o tłumaczach przysięgłych oraz o biegłych sądowych. W zdecydowanej większości analizowanych portali takie informacje były, jednak w około 15% analizowanych stron takich danych nie można było znaleźć. Informacje o tłumaczach przysięgłych we wszystkich przypadkach pochodziły ze strony

¹⁸ Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 o nieodpłatnej pomocy prawnej, DZ.U. 2015, poz. 255

Ministerstwa Sprawiedliwości, a poszczególne witryny sądów rejonowych zawierały odpowiednie linki.

W odniesieniu do biegłych sądowych sytuacja nie była tak jasna. Według cytowanych już wytycznych na stronie internetowej obligatoryjnie powinna zostać zamieszczona jedynie informacja o miejscu i godzinach udostępnienia zainteresowanym listy biegłych sądowych. Ponadto powinna zostać udostępniona informacja o tym jak zostać biegłym sądowym. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie biegłych sądowych¹⁹ nie precyzuje, czy i na jakich warunkach można opublikować listę biegłych na stronie. Najczęstszym więc spotykanym rozwiązaniem było podanie przez sąd informacji, gdzie taką listę można sprawdzić. W zaledwie kilku przypadkach sądy zawierały link do strony internetowej sądu okręgowego, na której znajdował się pełny wykaz biegłych sądowych z danego okręgu.

Na podstawie informacji zawartych na stronach internetowych ustalono, że zaledwie $\frac{3}{4}$ z nich zawierało informacje o programach korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przestępstw.

3.4. Orzecznictwo krajowe i zagraniczne

Przedostatnim wymiarem służącym ocenie witryn internetowych sądów rejonowych była ich użyteczność informacyjna, rozumiana jako dostęp do baz orzecznictwa zarówno krajowego jak i zagranicznego oraz do systemu obowiązujących aktów prawnych.

Dostęp do orzeczeń sądowych oraz obowiązujących aktów prawnych jest nie tylko ważny dla sędziów, adwokatów czy prokuratorów, ale i dla innych potencjalnych klientów sądów.

Analiza portali internetowych dostarczyła interesujących informacji, z których wynika, że niemalże 90% witryn uwzględniało dostęp do bazy orzecznictwa sądu rejonowego. Podkreślić jednak należy, że niemalże w co czwartym przypadku (22), pomimo zamieszczonej na stronie zakładki umożliwiającej dostęp do bazy orzecznictwa to realnie takiej możliwości nie było. W ośmiu przypadkach ze względu na niedziałający link, natomiast aż w 17 baza orzecznictwa w sprawach karnych była pusta, a więc mimo istniejącego zaplecza technicznego nie była uzupełniana.

Na podstawie informacji zawartych na witrynach internetowych sądów, ustalono że tylko 72 sądy na 100 uzupełniały bazę orzecznictwa w sprawach karnych.

Ciekawy obraz wyłania się po analizie ilości zamieszczonych w bazie orzeczeń. Średnio na jeden sąd rejonowy przypadało 60 wprowadzonych orzeczeń. Podkreślić jednak należy, że w 36% analizowanych witryn było to zaledwie od jednego do dziesięciu wpisów, a w 20% powyżej dziesięciu do sześćdziesięciu. W odniesieniu do zaledwie 20% sądów rejonowych baza orzecznictwa stanowiła szeroki materiał i zawierała nawet kilkaset wpisów orzeczeń w sprawach karnych. Warto więc wymienić sądy, które są przykładem dobrych praktyk właśnie w tym zakresie: SR dla m.st. Warszawy – 762, SR Olsztyn – 760, SR Jelenia Góra – 535, SR Świdnica – 406, SR Wałbrzych – 335, SR, Gdańsk Pd – 260.

W zaledwie dwudziestu przypadkach strona internetowa sądu rejonowego zapewniała możliwość skorzystania z bazy orzecznictwa sądu okręgowego i apelacyjnego. W osiemnastu natomiast z orzecznictwa sądów w całej Polsce.

Do rzadkości należały odwołania na stronach sądów do Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego czy Międzynarodowych Trybunałów Sprawiedliwości – od 12 do 16 przypadków (por. tabela 6).

¹⁹ Rozporządzenie z dnia 24 stycznia 2005 r.(Dz.U.05.15.133)

Również zaledwie jedenaście witryn internetowych sądów rejonowych stwarzało możliwość sprawdzenia klientom sądów przez Internetowy System Aktów Prawnych (ISAP) aktualnego stanu prawnego.

Tabela 6. Kryteria użyteczności informacyjnej stron internetowych sądów rejonowych

Dostęp do:	Liczby bezwzględne	%
Bazy orzecznictwa sądu rejonowego	89	89,0
Bazy orzecznictwa sądu okręgowego	20	20,0
Bazy orzecznictwa sądu apelacyjnego	20	20,0
Bazy orzecznictwa sądów z całego okręgu	18	18,0
Bazy orzecznictwa sądów z całej apelacji	18	18,0
Bazy orzecznictwa sądów w całej Polsce	18	18,0
Bazy orzecznictwa Sądu Najwyższego	16	16,0
Bazy orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego	12	12,0
Bazy orzecznictwa TPC	14	14,0
Bazy orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	14	14,0
Internetowego Systemu Aktów Prawnych (ISAP)	11	11,0

3.5. Niepełnosprawni

Wiele uwagi poświęcono zwłaszcza kwestiom związanym z dostępem do wymiaru sprawiedliwości przez osoby niepełnosprawne. Pod uwagę brano dwa elementy: po pierwsze przystosowanie samych stron internetowych dla osób niepełnosprawnych (niewidomych, niedowidzących), po drugie informacje na stronie internetowej sądu o udogodnieniach i przystosowaniu budynku sądu dla potrzeb osób niepełnosprawnych nie tylko z dysfunkcją ruchu, ale i dla osób niewidomych lub głuchoniemych.

Na podstawie informacji zawartych na stronach internetowych ustalono, że tylko 55 na 100 analizowanych witryn sądów rejonowych ułatwiało w pewnym zakresie dostęp osobom niepełnosprawnym do sądownictwa. Jak już wspomniano analizowano dwa aspekty przystosowania stron dla osób niepełnosprawnych. Pierwszym było przystosowanie samego portalu internetowego sądu do użytku przez osoby niepełnosprawne. Najczęściej była to możliwość zmiany kontrastu strony dla osób słabowidzących, wersja mówiąca strony, możliwość pobrania aplikacji do czytania strony itp. Omawiane udogodnienia charakteryzowały 37 sądów spośród 100 analizowanych.

Zdecydowanie jeszcze mniej korzystnie przedstawiała się kwestia informacji dla osób niepełnosprawnych dotyczących samego budynku sądu, usytuowania oraz przystosowania infrastruktury na zewnątrz i wewnątrz. Jedynie w 31 przypadkach sądy takie informacje zawierały. Najczęściej dotyczyły one osób z dysfunkcjami narządu ruchu. Podkreślić należy, że portale sądów badane były pod względem pojawienia się informacji dla osób niepełnosprawnych, nie analizowano natomiast zamieszczonych materiałów pod kątem ich jakości. W trzech przypadkach, pomimo, że na stronie sądu znajdowała się zakładka z informacjami dla osób niepełnosprawnych, to nie była ona uzupełniona.

Warto natomiast podkreślić, że istotne wydają się wzmianki o tym, iż dany sąd nie jest przystosowany dla osób niepełnosprawnych. W trzech sądach rejonowych wskazano, że ze względu na zabytkowy charakter budynku nie jest to możliwe.

Informacje o charakterze oraz ilości udogodnień dla osób niepełnosprawnych były zróżnicowane. W jednych sądach bardzo szczegółowo opisano dojazd do budynku sądu, miejsca parkingowe oraz całą infrastrukturę wewnątrz budynku wraz lokalizacją sal rozpraw, biura podawczego oraz toalet przystosowanych dla osób niepełnosprawnych. Innym rozwiązaniem praktykowanym w sądach była możliwość skontaktowania się z pracownikiem sądu w celu umówienia wizyty w sądzie i uzyskania bezpłatnej pomocy przewodnika, tłumacza języka migowego lub pomocy przy poruszaniu się po sądzie. Dodatkowo niektóre sądy zapewniały osobom niepełnosprawnym szerszy zakres spraw, które mogli załatwić drogą elektroniczną.

Jedynie w jednym sądzie spośród 100 badanych pojawiła się informacja, że budynek dostosowany jest nie tylko dla osób niepełnosprawnych, ale i dla osób z wózkami dziecięcymi.

Podkreślić należy, że fakt nie zamieszczenia na stronie internetowej sądu informacji dla osób niepełnosprawnych nie jest równoznaczne z brakiem takich udogodnień. Zaznaczyć należy, że informacje te powinny być jednak obligatoryjne. Szereg z omawianych udogodnień dla osób niepełnosprawnych (tłumacz języka migowego, możliwość skontaktowania się i załatwienia spraw drogą elektroniczną) regulowany jest przez obowiązujące przepisy prawa, lecz w większości przypadków na stronach internetowych nie zostało to uwzględnione.

Podsumowanie i wnioski z badań

Głównym celem przeprowadzonych badań była próba odpowiedzi na pytanie o funkcję oraz rolę witryn internetowych w dostępie do sądownictwa dla potencjalnych „klientów” sądów.

W tym celu opracowano pięć wskaźników będących miarą funkcjonowania stron internetowych. Obejmowały one zarówno techniczne aspekty funkcjonowania badanych stron, związane głównie z ich czytelnością, ale i sprawdzano, jaki jest dostęp do portali orzecznictwa krajowego i zagranicznego, do portali informacyjnych oraz do bazy teleadresowej placówek. Weryfikowano również czy portale pełnią funkcję informacyjną poprzez zapewnienie niezbędnej wiedzy odbiorcom. Wiele uwagi poświęcono także udogodnieniom związanym z dostępem do wymiaru sprawiedliwości przez osoby niepełnosprawne.

Badanie przeprowadzone zostało na próbie 100 sądów rejonowych, a uzyskane wyniki dostarczyły niezwykle interesujących danych. Niestety obraz, który jawi się po wnikliwym przeanalizowaniu witryn internetowych sądów i ich zawartości nie jest zbyt optymistyczny.

Po pierwsze analiza stron internetowych sądów rejonowych pod kątem wytycznych dotyczących standardów ich prowadzenia wskazuje, że nie wszystkie witryny je spełniały. Jak już wcześniej podkreślano strona internetowa powinna być czytelna, przejrzysta i estetyczna, nie powinna obciążać pamięci użytkowników, a dostęp do zawartych na niej informacji powinien być zapewniony różnymi kanałami (linki, wyszukiwarka, zakładki). Jak już wspomniano pomimo wytycznych regulujących wymiar techniczny stron internetowych sądów rejonowych niektóre witryny standardów tych nie spełniały. Nie zawierały wyszukiwarek treści, nie było możliwości powiększenia czcionki, brak było również odniesienia do jednostek nadrzędnych. Do rzadkości należało tłumaczenie strony na inne języki.

Drugą kwestią, na którą należy zwrócić uwagę jest aktualizacja stron internetowych. Aktualizacja powinna dotyczyć w szczególności sprawdzenia wszystkich działających skrótów, linków oraz aktualności informacji. Badanie stron nasuwa wątpliwości czy witryny wszystkich

sądów są faktycznie przeglądane i aktualizowane. Zdarzały się bowiem takie przypadki, że strony były nieczytelne po powiększeniu czcionki, wyszukiwarki nie działały, nie działały linki do map, portali informacyjnych czy orzecznich. Warto również zwrócić uwagę na puste zakładki, wskazujące potencjalnemu „klientowi”, że można znaleźć pewne informacje, a w rzeczywistości nieuzupełniane np. portale orzecznictwa, aktualna wokanda czy informacja dla osób niepełnosprawnych.

Ciekawych informacji dostarczyła analiza dostępu do wymiaru sprawiedliwości przez osoby niepełnosprawne. Po pierwsze sprawdzano przystosowania stron internetowych dla osób niepełnosprawnych, po drugie informacje na stronie internetowej sądu o udogodnieniach i przystosowaniu budynku sądu dla potrzeb osób niepełnosprawnych nie tylko z dysfunkcją ruchu, ale i dla osób niewidomych lub głuchoniemych. Otrzymane w tym zakresie wyniki zdają się nadal zaskakiwać. Ustalono bowiem, że tylko nieco ponad połowa analizowanych witryn sądów rejonowych ułatwiała w pewnym zakresie dostęp osobom niepełnosprawnym do sądownictwa.

Jak już omawiano analizom poddano dwa aspekty przystosowania stron dla osób niepełnosprawnych. Pierwszym było przystosowanie samego portalu internetowego sądu do użytku przez osoby niepełnosprawne. Najczęściej była to możliwość zmiany kontrastu strony dla osób słabowidzących, wersja mówiąca strony, możliwość pobrania aplikacji do czytania strony itp. Omawiane udogodnienia charakteryzowały jedynie 37% sądów.

Zdecydowanie jeszcze mniej korzystnie przedstawiała się kwestia informacji dla osób niepełnosprawnych dotyczących samego budynku sądu, usytuowania oraz przystosowania infrastruktury na zewnątrz i wewnątrz. Jedynie w 31% sądy takie informacje zawierały i najczęściej dotyczyły one osób z dysfunkcjami narządu ruchu.

Warto natomiast podkreślić, że istotne wydają się również informacje o tym, iż dany sąd nie posiada udogodnień dla osób niepełnosprawnych. Jedynie w trzech sądach rejonowych wskazano, że ze względu na zabytkowy charakter budynku nie jest to możliwe. W jednym natomiast pojawiła się informacja, że budynek dostosowany jest nie tylko dla osób niepełnosprawnych, ale i dla osób z wózkami dziecięcymi.

Podsumowując warto zaznaczyć, że pomimo niewątpliwych pozytywnych zmian związanych z informatyzacją sądów i szerszym otwarciem się sądów na obywateli to wiele jeszcze pozostaje do zrobienia, na co również wskazują prezentowane w tym artykule dane.

Aneks 1. Sądy rejonowe

Będzin	Grudziądz	Krosno
Biała Podlaska	Gryfice	Lębork
Białystok	Ilawa	Legnica
Bielsko Biała	Jasło	Leszno
Bydgoszcz	Jelenia Góra	Limanowa
Chodzież	Kalisz	Lipsko
Częstochowa	Katowice-Zachód	Lubań
Dąbrowa Tarnowska	Kielce	Lublin-Zachód
Elbląg	Kluczbork	Lublin
Gdańsk-Południe	Konin	Łańcut
Gliwice	Kościerzyn	Łomża
Gorzów Wielkopolski	Koszalin	Łódź-Śródmieście
Grodzisk Mazowiecki	Kraków-Krowodrza	M-st Stołeczny Warszawy
	Krasnystaw	Myślenice

Myśliborzu
Mysłowice
Myszków
Nakło nad Notecią

Nisko
Nowy Dwór Mazowiecki
Nowy sącz
Olecko

Żory
Żywiec

Zielona Góra

Bibliografia

European Judicial Systems. Efficiency and Quality of Justice, Edition 2014

B. Gruszczyńska, M. Marczewski, P. Ostaszewski, A. Siemaszko, A. Więcek-Durańska, *Sądownictwo. Polska na tle pozostałych krajów UE*, Prawo w Działaniu, Sprawy karne, 26/2016

M. Gołębiowski, M. Kube, D. Sześciło, P. Rzymyska, *E-Sądy po polsku. Badanie i ranking stron internetowych sądów okręgowych i apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego i Trybunału konstytucyjnego*. Forum Obywatelskiego Rozwoju, Warszawa, marzec 2012.

Wytyczne dotyczące standardów prowadzenia stron internetowych przez jednostki wymiaru sprawiedliwości, Ministerstwo Sprawiedliwości, Departament Centrum Ogólnopolskich Rejestrów Sądowych i Informatyzacji, Warszawa, październik 2008 r.

ABSTRACT

Access to the court can be understood on different ways. This may be the distance to the court building or some organizational and technical solutions related to the development of new information and communication technologies (ICT) and the access of potential "clients" to justice information via the website. This is a more important topic that in recent years, the Ministry of Justice has seen a significant increase in the expenditure on computerization of the judiciary. The actions taken were aimed both at facilitating work and supporting judges and court staff as well as facilitating communication between courts and clients. However, as is clear from the analysis of international statistical data, Poland, in spite of its considerable expenditure on computerization of justice, was among the ten European Union countries with the lowest ICT access rates in the courts. The weakest link is the use of information technology in the field of communication between the court and the clients.

The article consists of two parts. The first part discusses the standards of conducting websites by the judicial authorities. The second part presents methodology and results of own empirical analyzes.

Słowa kluczowe: strony internetowe sądów, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, witryny sądów, badanie stron internetowych sądów rejonowych.

Key words: court websites, access to justice, research the court websites.

mgr Magdalena Nasuta

doktorantka na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Katedra Prawa Karnego, Zakład
Prawa Karnego i Kryminologii

**Ocena społecznej świadomości na temat zjawiska przestępczości zorganizowanej na
przykładzie mieszkańców Białegostoku oraz pracowników Aresztu Śledczego i Zakładu
Karnego w Białymstoku – analiza własnych badań empirycznych**

ABSTRAKT

Przestępczość zorganizowana jest problemem szeroko opisywanym w literaturze. Pomimo tego, fakt ciągłych zmian w strukturach grup przestępczych i charakterze popełniania przestępstw skłania do podejmowania dalszych rozważań. Jednym ze sposobów jest prowadzenie badań skupiających się na społecznych ocenach tego zjawiska. Celem artykułu jest opisanie wyników badań własnych Autora, których respondentami byli mieszkańcy Białegostoku oraz pracownicy Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego w Białymstoku. Badania przeprowadzono w celu ukazania postrzegania problemu przez osoby niemające na co dzień styczności ze zjawiskiem lub posiadające jedynie informacje z doniesień medialnych oraz przez respondentów mających do czynienia ze sprawcami tego typu przestępstw w życiu zawodowym. Badania skupiły się również na porównaniu postrzegania przestępczości zorganizowanej z lat 2000-2016 z tą z lat 90. XX wieku. Kwestionariusze ankiety wypełnione przez respondentów zawierały zagadnienia dotyczące oceny skali zjawiska i najpoważniejszych formach tej przestępczości, wysokości kary pozbawienia wolności przewidzianej w art. 258 kodeksu karnego, instytucjach powołanych do zwalczania przestępczości zorganizowanej, płci sprawców i poziomu recydywy skazanych. Analiza odpowiedzi respondentów pozwoliła na ukazanie społecznej świadomości na temat zjawiska przestępczości zorganizowanej.

1. Informacje ogólne. Cel badań

Pomimo powstałych dotychczas opracowań dotyczących przestępczości zorganizowanej¹, nadal jest to przedmiot wielu kolejnych badań i nowych prac². Niewątpliwą przyczyną jest

¹ Zob.: W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), *Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 1996; W. Jasiński, W. Mądrzejowski, K. Wiciak (red.), *Przestępczość zorganizowana: Fenomen. Współczesne zagrożenia. Zwalczanie, Ujęcie praktyczne*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2014; E. W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana*, C.H. Beck, Warszawa 2011; E. W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Zakamycze, Kraków 2005; K. Laskowska (red.), *Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej*, Temida 2, Białystok 2014; W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana: system zwalczania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008; Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Zakamycze, Kraków 2002; E. W. Pływaczewski, W. Filipkowski, Z. Rau (red.), *Przestępczość w XXI wieku. Zapobieganie i zwalczanie. Problemy prawno- kryminologiczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015; A. Marek, W. Pływaczewski (red.), *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 1992;

wielopłaszczyznowość zjawiska, jego ciągle zmiany i rozwój. To właśnie złożoność zjawiska skłoniła do podjęcia własnych badań empirycznych.

Celem przeprowadzonych badań było poznanie opinii i postrzegania aspektów przestępczości zorganizowanej wśród osób niemających styczności na co dzień z tym zjawiskiem (mieszkańcy) i skonfrontowanie ich z opinią osób mających do czynienia ze sprawcami tego typu przestępstw w życiu zawodowym (pracownicy jednostek penitencjarnych). Wyniki badań miały stanowić punkt wyjścia do podjęcia rozważań o poziomie wiedzy społeczeństwa na temat charakteru przestępczości zorganizowanej.

W badaniach zostały zestawione pytania dotyczące działalności grup przestępczych od roku 2000 do 2016 z działalnością analogicznych grup w latach 90. XX. Lata 90. XX wieku utożsamiane są ze znacznym rozprzestrzenieniem i rozwojem przestępczości zorganizowanej. Przyczyny tego zjawiska były zróżnicowane – od transformacji ustrojowej, poprzez zmiany społeczne, otwarcie granic, liberalizację prawa, zmiany w prawie gospodarczym. Początkowo przestępcy tworzyli grupy dobrze zorganizowane w celu popełniania przestępstw o mniejszej wadze, np. kradzieży. Działalność ta jednak szybko ewoluowała w stronę działalności *stricte* kryminalnej, z zastosowaniem terroru³. Popularne stały się napady rabunkowe na samochody ciężarowe, zorganizowane grupy turystów lub handlarzy, a także samochody osobowe. Znacznie rozwinął się proceder ściągania haraczy. Szczególnie zagrożeni byli właściciele lokali gastronomicznych, rozrywkowych, a nawet usługowych i turystycznych. Swobodniejszy przepływ towarów przez granice wpłynął na rozwój przemytu narkotyków przez zorganizowane grupy przestępcze, a co za tym idzie, zwiększenie produkcji nielegalnych środków psychotropowych. Już przed 1996 rokiem w Polsce wzrosła produkcja amfetaminy. Przez Polskę przebiegał także szlak tranzytowy m.in. haszysz, heroiny i kokainy⁴. Dodatkową konsekwencją otwarcia granic stało się łączenie zorganizowanych grup przestępczych różnych narodowości. Według „raportu Mileczanowskiego”, w 1995 roku polskie grupy przestępcze miały powiązania z 28 organizacjami mafijnymi na świecie⁵.

Rozwojowi sprzyjały również luki w przepisach prawnych oraz brak służb państwowych powołanych do zwalczania *stricte* przestępczości zorganizowanej. Nie istniały wyraźne instrumenty prawne służące do jej skutecznego rozpoznania i ścigania, nadal obowiązywał kodeks karny z 1969 roku. Biuro do Walki z Przestępczością Zorganizowaną Komendy Głównej Policji powołano dopiero w 1994 roku. W konsekwencji, przez cztery lata wyraźnego rozwoju przestępczości zorganizowanej, nie istniał wydział zajmujący się jedynie tego typu przestępczością⁶.

Po roku 1999 można zauważyć ewolucję zjawiska przestępczości zorganizowanej. Na początku XXI wieku, odnotowano wzrost zainteresowania przestępstwami gospodarczymi oraz narkotykowymi w porównaniu do lat ubiegłych. Jedną z przyczyn tych zmian było rozbieżne, w poprzednich latach, największych grup, które przeorganizowały się w mniej liczebne, bardziej

J.W. Wójcik, Przeciwdziałanie przestępczości zorganizowanej: zagadnienia prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne, Wolters Kluwer SA, Warszawa 2011.

² Tekst i badania bazują na pracy magisterskiej pt. „Przestępczość zorganizowana w latach 1990-2016 w Polsce” napisanej pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Emila W. Pływaczewskiego.

³ B. Hołyst, Przestępczość zorganizowana i jej implikacje (w:) W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 1996, s. 48.

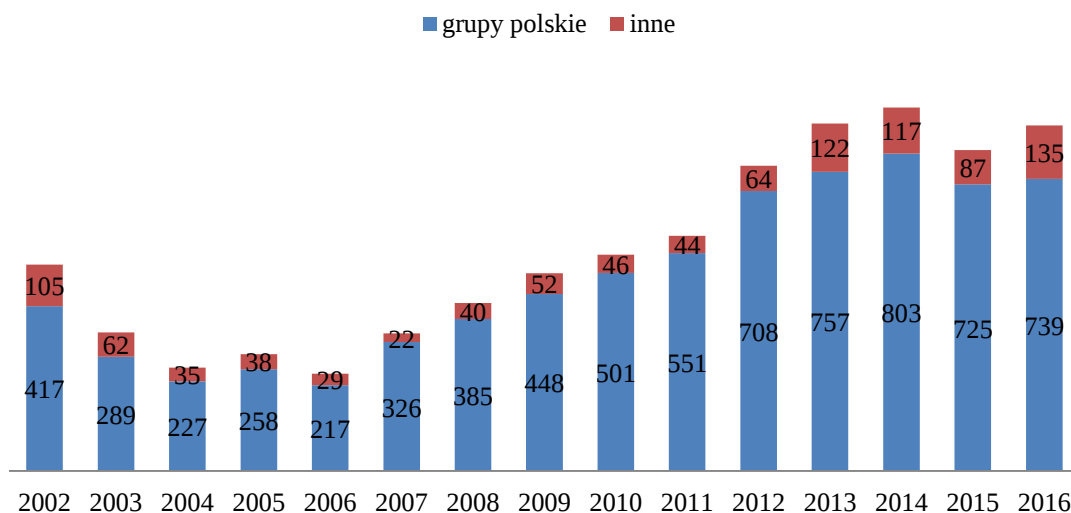
⁴ E. W. Pływaczewski, Węzłowe problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce (w:) W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 1996, s. 29.

⁵ W. Zubrzycki, Przez PZ do terroryzmu, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2015, s. 22.

⁶ Ibidem, s. 21.

rozproszone struktury. Według badań Policji z 2002 roku⁷ do największych zagrożeń w obszarze przestępczości zorganizowanej należały: produkcja i przemyt narkotyków, oszustwa celno-podatkowe, pranie brudnych pieniędzy, oszustwa w sferze finansowej i obrocie gospodarczym, korupcja, a także nielegalny obrót bronią palną oraz nadal - przestępstwa popełnione przy użyciu broni palnej, związane z windykacją i porachunkami. Dodatkowo wzrósł rozwój specjalistycznych grup przygranicznych, określanych jako najemcy, ze względu na częste wykonywanie zleceń z innych terenów kraju lub grup międzynarodowych. Tego typu grupy wyspecjalizowały się przede wszystkim w przemyśle i jego zabezpieczeniu poprzez korumpowanie służb granicznych. Ponadto wzrosła nielegalna działalność parabankowa, a także udzielanie niekorzystnych pożyczek przedsiębiorcom, mające na celu doprowadzenie przedsiębiorstwa do upadłości i w efekcie jego przejęcie.

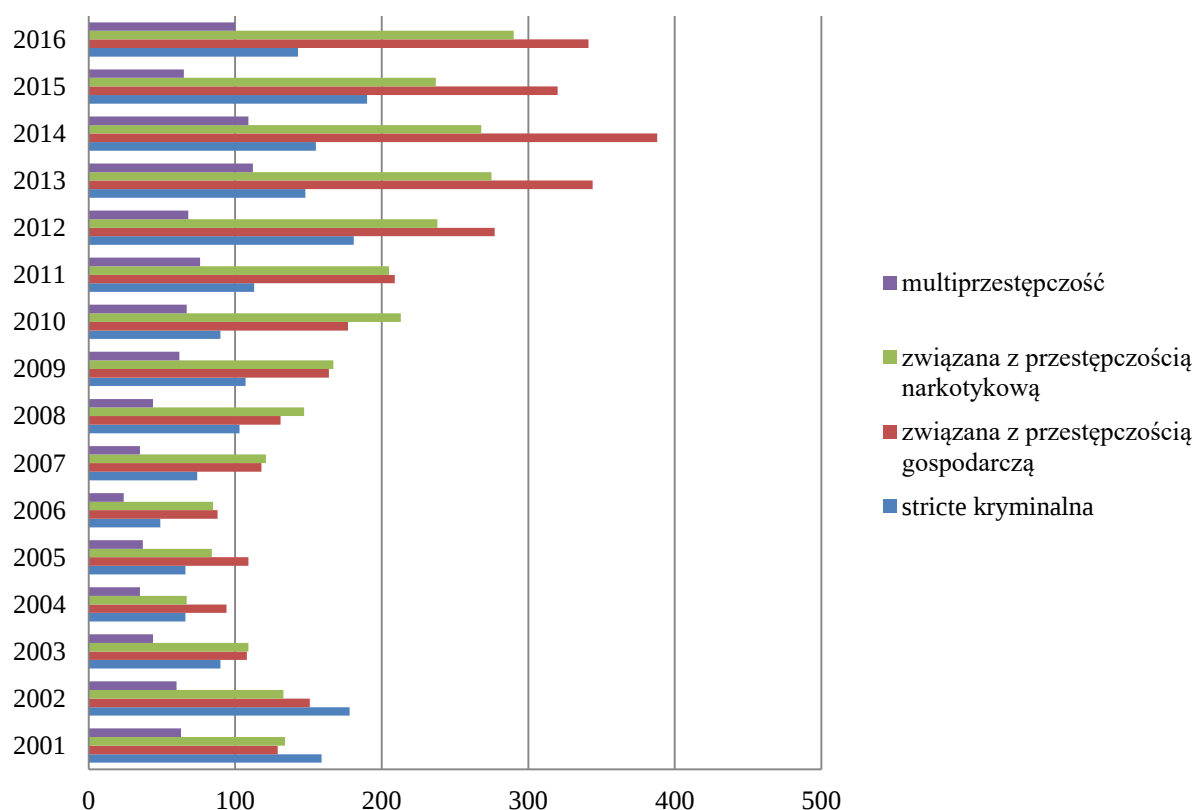
Wykres 1. Zorganizowane grupy przestępcze objęte kontrolą CBŚP w latach 2002- 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Centralne Biuro Śledcze Policji

⁷ Raport statystyczny z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2002 r. [dostęp elektroniczny].

Wykres 2. Obszary działalności zorganizowanych grup przestępczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Centralne Biuro Śledcze Policji

W 2005 roku utrzymywała się tendencja z lat 2000-2002, czyli zainteresowanie grup przestępczych produkcją i obrotem narkotyków, przestępstwa na szkodę Skarbu Państwa, wymuszenia haraczy. Według raportów z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji, przewidywano powrót do działalności *stricte* kryminalnej, ze względu na zakończenie odbywania kary pozbawienia wolności przez dawnych liderów najgroźniejszych grup⁸. Prawdopodobna była próba odzyskania przez nich wpływów i kontroli nad dawnymi grupami. Jak wskazują statystyki (wykres 1), w ciągu lat 2006-2010 nie odnotowano wyraźnego wzrostu przestępczości kryminalnej. Od roku 2010 w głównym zainteresowaniu grup pozostaje przestępczość gospodarcza i narkotykowa. Zaniechano działalności kryminalnej i multiprzestępczej na szeroką skalę.

⁸ Raport statystyczny z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2005 r. [dostęp elektroniczny]

2. Założenia metodologiczne badań empirycznych

a. Przedmiot badań

Przedmiotem badań, rozumianym jako „cała rzeczywistość społeczna”⁹, były opinie i wiedza przedstawicieli trzech zbiorowości społecznych – osób zamieszkałych w Białymstoku, pracowników Aresztu Śledczego w Białymstoku i pracowników Zakładu Karnego w Białymstoku.

b. Problemy i hipotezy badawcze

Ogólnym problemem badawczym było postrzeganie przestępczości zorganizowanej z lat 90. i współczesnej przez osoby niemające styczności na co dzień ze zjawiskiem oraz osoby mające styczność ze zjawiskiem ze względu na miejsce pracy.

Szczegółowymi problemami badawczymi były następujące pytania: Jakie są różnice w określaniu skali problemu przez mieszkańców Białegostoku i pracowników jednostek penitencjarnych? Z jakimi przestępstwami badani najczęściej kojarzą przestępczość zorganizowaną obecnie i z lat 90.? Jaka jest wiedza badanych na temat wysokości kary pozbawienia wolności z art. 258 §1 k.k.¹⁰? Jak badani oceniają efektywność resocjalizacji przestępców?

Postawiono hipotezę badawczą: osoby pracujące w miejscu izolacji penitencjarnej ze skazanymi powiązanymi z przestępczością zorganizowaną, mają podobne opinie o tym zjawisku co osoby bez takich doświadczeń, ale wyższą od nich wiedzę o jego konkretnych aspektach.

c. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Wybraną metodą badawczą była ilościowa metoda sondażu diagnostycznego, w tym wypadku będąca sposobem pozyskania informacji o poglądach, opiniach i wiedzy wcześniej dobranej grupy badanej¹¹.

Techniką badania była ankieta wywiadu. Pojęcie ankiety jest niejednoznaczne w socjologii. Jedną z definicji jest określenie techniki badania o wysokim stopniu standaryzacji, polegającej na gromadzeniu informacji poprzez samodzielne wypełnienie kwestionariusza przez respondenta¹².

Narzędzie badania stanowił opracowany kwestionariusz ankiety. Kwestionariusz ankiety (ankieta) jest formularzem wypełnianym bezpośrednio przez badanych, bez pomocy osoby trzeciej¹³. Kwestionariusze ankiety wypełniane przez pracowników jednostek penitencjarnych były ankietami środowiskowymi, czyli bezpośrednio rozprowadzanymi w określonym środowisku.

Wybrane narzędzie badawcze umożliwia szybkie przebadanie licznych zbiorowości, oszczędność czasu (w porównaniu z wywiadem pogłębionym). Ankieta jest swego rodzaju wywiadem pisemnym. Brak udziału badającego w procesie wypełniania ankiety zapewnia anonimowość wypowiedzi. Jej zaletą jest także łatwość opracowywania zebranych danych: bezosobowy charakter, standardowe pytania, ta sama kolejność; odpowiednio sformułowane pytania pozwalają

⁹ R.A. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów*, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz 2007, s. 169- 170.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2204).

¹¹ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe*, Wydawnictwo Akademickie "Żak", Warszawa 2010, s. 50- 51.

¹² R. A. Podgórski, op. cit., s. 197.

¹³ Ibidem, s. 198.

uzyskać odpowiedzi niepowstałe w wyniku sugestii; można wykorzystać ten sam kwestionariusz do badania różnych grup, co jest ważne w przypadku chęci stworzenia badań porównawczych.

Ankieta została przeprowadzona w dwóch próbach: mieszkańców Białegostoku (w formie papierowej lub elektronicznej), pracowników jednostek penitencjarnych – w wersji papierowej. Ankieta składała się z 11 pytań zamkniętych. W przypadku dwóch pytań dodano możliwość własnej odpowiedzi (pytanie półotwarte), w trzech przewidziano możliwość wielokrotnego wyboru, a pozostałe były jednokrotnego wyboru.

Ankieta rozpoczynała tzw. pytania metryczkowe – dotyczące wieku, płci i wykształcenia respondentów. Ich celem było zebranie informacji o badanych osobach. Blok pytań właściwych rozpoczynało pytanie o ocenę rozmiarów przestępczości zorganizowanej. Następnie zapytano o opinię, o najczęstszych formach tej przestępczości obecnie i w latach 90. oraz o ocenę, czy przestępczość zorganizowana nasiliła się czy zmniejszyła obecnie w porównaniu do lat 90 XX. wieku. Ostatnie pytania ankiety dotyczyły oceny, które instytucje państwowe najskuteczniej walczą z tą przestępczością, surowości kary za przestępstwo udziału w zorganizowanej grupie przestępczej, oraz wiedzy o płci sprawców tego przestępstwa i poziomu ich recydywy.

d. Teren i przebieg badań

Pierwszą kategorią badanej populacji byli mieszkańcy Białegostoku w wieku co najmniej 18 lat, o różnym wykształceniu. Kwestionariusz był udostępniony zarówno w formie elektronicznej jak i papierowej.

Drugą kategorię stanowili pracownicy jednostek penitencjarnych, w dwóch podkategoriach: pracownicy Aresztu Śledczego w Białymstoku oraz pracownicy Zakładu Karnego w Białymstoku. W obu przypadkach wymagane było uzyskanie zgody od Dyrektorów jednostek. Po pozytywnym rozpatrzeniu podań przez Dyrektorów, kwestionariusze zostały przekazane do jednostek. Dla tej kategorii badanych, ankieta została przewidziana jedynie w formie papierowej.

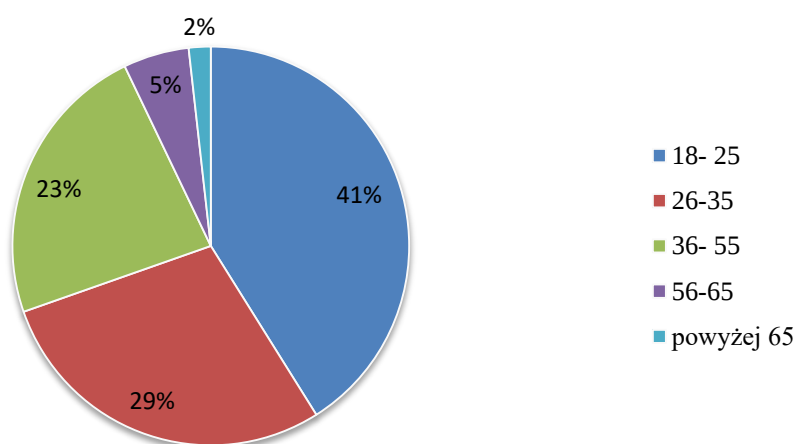
3. Obraz przestępczości zorganizowanej w świetle wyników badań empirycznych

a. Charakterystyka badanych

Całkowita liczba badanych osób wyniosła 86, w tym 56 zamieszkałych w Białymstoku, 15 pracowników Aresztu Śledczego w Białymstoku i 15 pracowników Zakładu Karnego w Białymstoku. Pytania nr 1, 2 i 3 dotyczyły bezpośrednio badanych, na ich podstawie zostały określone informacje o płci, wieku i wykształceniu. Wśród badanych mieszkańców było 27 kobiet i 29 mężczyzn. Badanymi w jednostkach penitencjarnych było: 11 mężczyzn i 4 kobiety w Areszcie Śledczym oraz 10 mężczyzn i 5 kobiet w Zakładzie Karnym.

Przewidziano pięć kategorii wiekowych. Respondenci musieli osiągnąć 18 rok życia. Badani mieszkańcy Białegostoku obejmowali każdą kategorię wiekową. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku 18-25 lat. Dwie kolejne grupy to osoby w wieku 25-35 i 36-55 (23% i 29%). Natomiast dwie ostatnie: 56- 65 lat oraz powyżej 65 to zaledwie 5% i 2%.

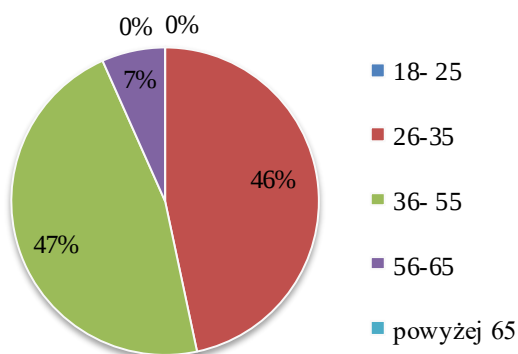
Wykres 3. Wiek badanych mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

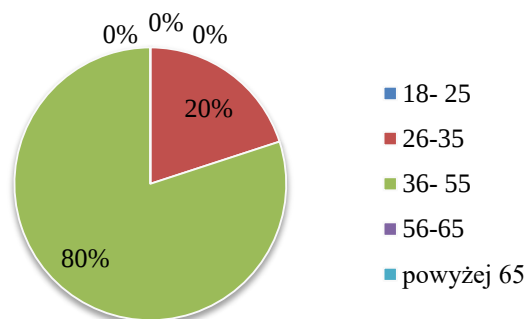
Kategorie wiekowe pracowników jednostek penitencjarnych nie były zróżnicowane- trzy grupy wiekowe w Zakładzie Karnym i dwie grupy wiekowe w Areszcie Śledczym. W Zakładzie Karnym prawie tyle samo procent stanowiły osoby w wieku 26-35 i 36-55. Natomiast w Areszcie Śledczym zdecydowanie przeważała grupa osób w wieku 36-55.

Wykres 4. Wiek badanych w ZK

Źródło: opracowanie własne

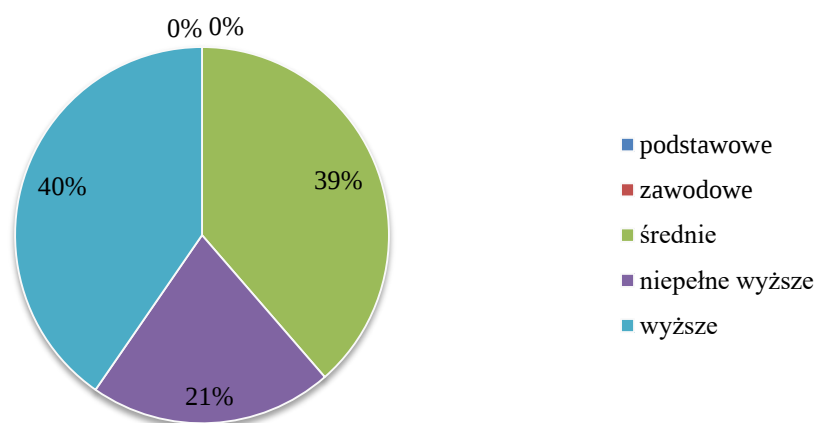
Wykres 5. Wiek badanych w AŚ

Źródło: opracowanie własne

Nikt z badanych mieszkańców nie określił swojego wykształcenia jako podstawowe lub zawodowe. Respondenci, to osoby w większości z wykształceniem średnim lub wyższym, niewiele mniej to osoby w trakcie nauki na uczelni wyższej (w ankiecie określone jako niepełne wyższe).

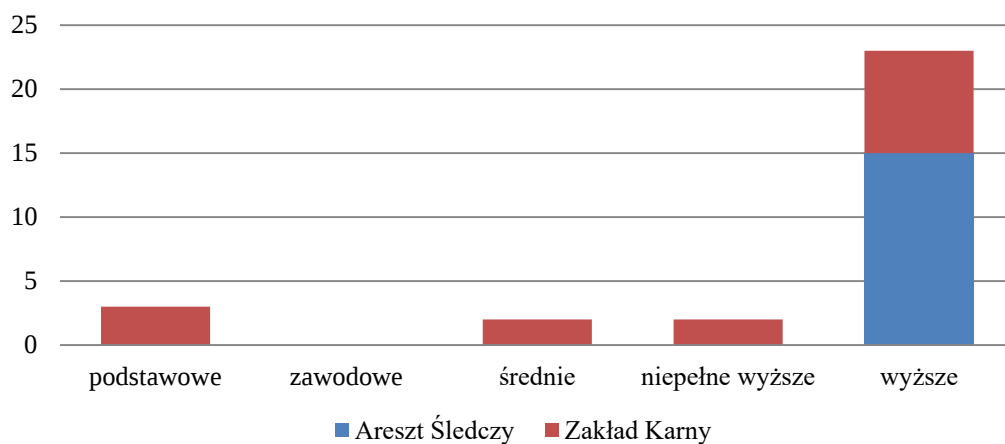
Wykres 6. Wykształcenie mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

Wszyscy badani w Areszcie Śledczym to osoby z wykształceniem wyższym. W Zakładzie Karnym większość posiadała wykształcenie wyższe, nieliczne ankiety zawierały odpowiedzi: wykształcenie podstawowe, średnie lub niepełne wyższe.

Wykres 7. Wykształcenie badanych z AŚ i ZK

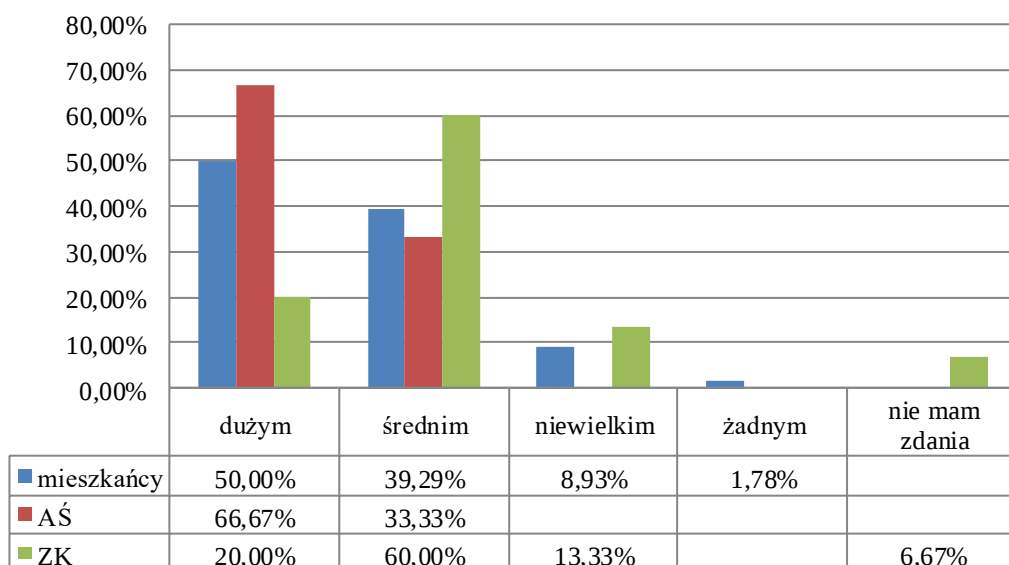

Źródło: opracowanie własne

b. Analiza wyników badań

Na pytanie „Jakim zagrożeniem dla Polski jest Pani/Pana zdaniem przestępczość zorganizowana?” badani najczęściej odpowiadali: dużym lub średnim. W żadnej grupie nie było znaczącej przewagi określonej odpowiedzi. Najbardziej zbliżonych udzielili respondenci będący mieszkańcami i pracownicy Aresztu Śledczego. W obu grupach przeważała odpowiedź „duże zagrożenie”. Badani z Zakładu Karnego w większości zajęli stanowisko, że zjawisko przestępczości zorganizowanej jest średnim zagrożeniem. Część z nich (8,93%) jest zdania, że zagrożenie jest niewielkie.

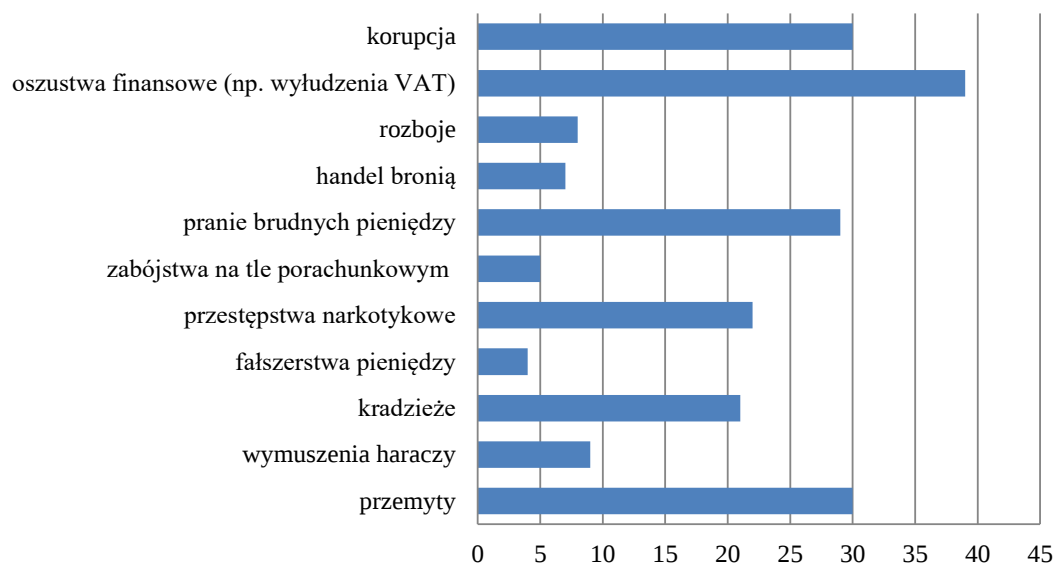
Wykres 8. Jakim zagrożeniem dla Polski jest Pani/Pana zdaniem przestępczość zorganizowana?

Źródło: opracowanie własne

Jako najpoważniejsze formy przestępczości zorganizowanej mieszkańcy wskazali przede wszystkim przestępstwa gospodarcze i dalej: przemyty, przestępstwa narkotykowe oraz kradzieże.

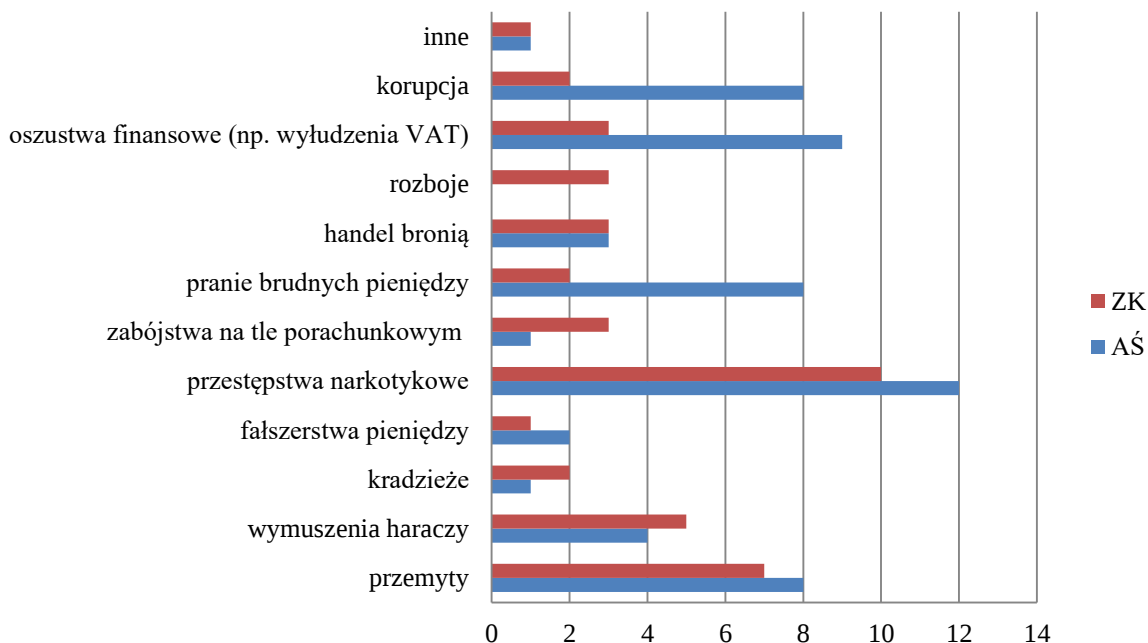
Wykres 9. Najpoważniejsze formy przestępczości zorganizowanej w Polsce obecnie według mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

W odróżnieniu od odpowiedzi mieszkańców, wśród badanych pracowników Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego, zdecydowaną przewagę osiągnęły przestępstwa narkotykowe. Przestępstwa gospodarcze uzyskały drugą w kolejności liczbę głosów (najwięcej oszustwa finansowe), a na równi z nimi przemyty. W obu grupach przestępstwa *stricto* kryminalne uzyskały małą liczbę głosów. W rubryce „inne” został wpisany „handel kobietami” i „sutenerstwo”.

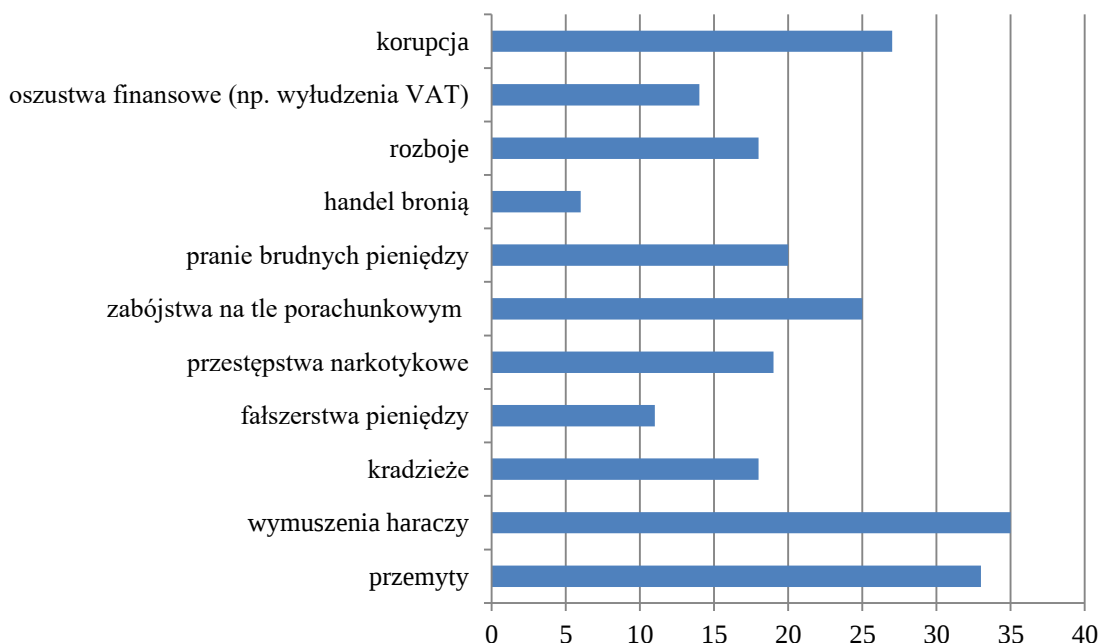
Wykres 10. Najpoważniejsze formy przestępczości zorganizowanej w Polsce obecnie według ZK i AŚ

Źródło: opracowanie własne

Pytanie dotyczące form przestępczości zorganizowanej z lat 90. XX wieku nie ukazało wyraźnej przewagi konkretnych odpowiedzi, jak to o jej obecne formy. Badani nadal wskazywali na przemyty oraz korupcje, jednak znacznie wyższy był wskaźnik odpowiedzi „zabójstwa na tle porachunkowym” i „wymuszenia haraczy”. Może to wskazywać, że mieszkańcy oceniali działalność przestępczości zorganizowanej z lat 90. jako bardziej różnorodną, wielopłaszczyznową, z przewagą zachowań korupcyjnych, przemytniczych i kryminalnych. Niewątpliwie wpływ na te oceny mógł mieć medialny obraz tej przestępczości.

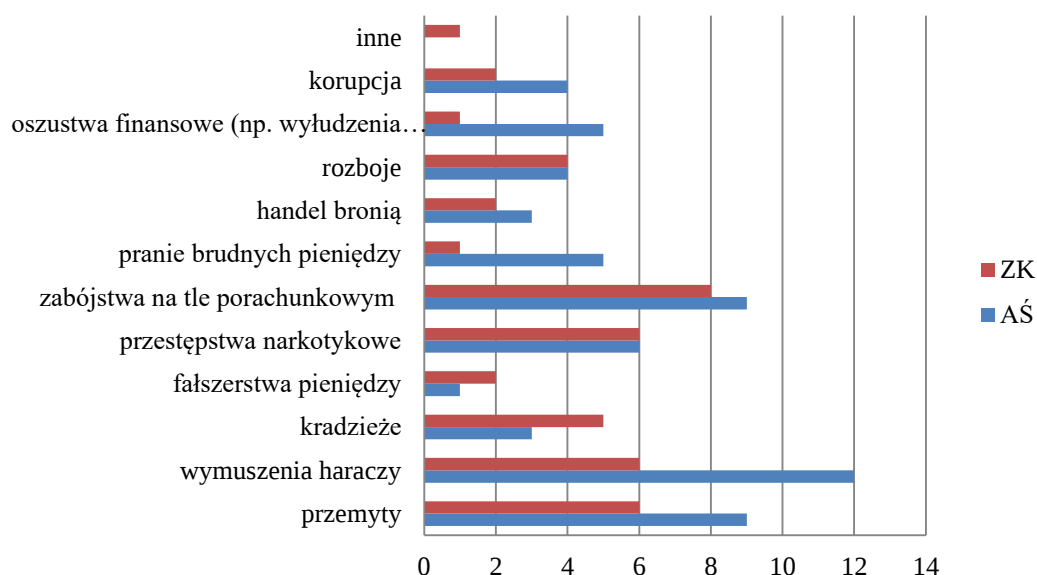
Wykres 11. Najpoważniejsze formy przestępczości zorganizowanej w Polsce w latach 90. według mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi pracowników Zakładu Karnego i Aresztu Śledczego to w większości: wymuszenia haraczy, przemyty oraz zabójstwa na tle porachunkowym. Były to wskazania podobne do udzielonych przez mieszkańców Białegostoku. Jedna osoba w rubryce „inne” wskazała „handel kobietami”.

Wykres 12. Najpoważniejsze formy przestępczości zorganizowanej w Polsce w latach 90. w ocenie ZK i A

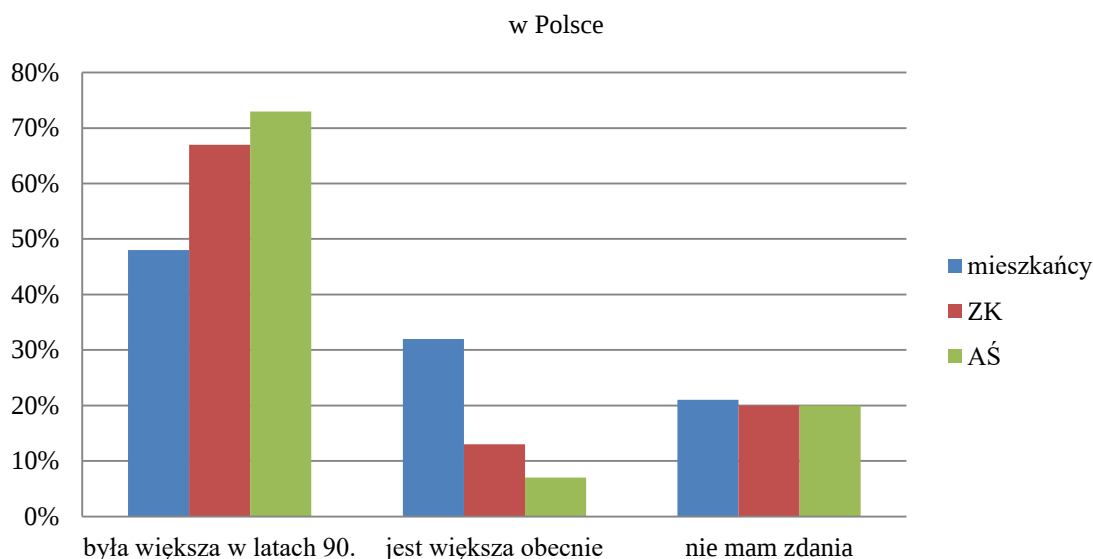

Źródło: opracowanie własne

Każda z badanych grup określiła lata 90. jako okres większej aktywności przestępczości zorganizowanej. Najbardziej zróżnicowanych odpowiedzi udzielili mieszkańcy Białegostoku – ok.

20% nie ma określonej opinii na ten temat, a nieco ponad 30% uważa, że działalność zorganizowanych grup przestępczych jest większa obecnie. Respondenci z jednostek penitencjarnych udzielili bardzo podobnych odpowiedzi.

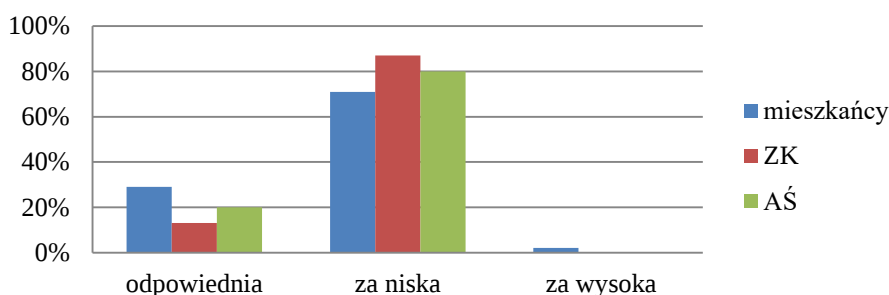
Wykres 13. Czy Pani/Pana zdaniem skala przestępczości zorganizowanej

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi na kolejne pytanie ankiety, o ocenę surowości kary za przestępstwo udziału w zorganizowanej grupie przestępczej także były bardzo zgodne wśród badanych. W każdej grupie przynajmniej 70% respondentów było zdania, że kara określona w art. 258 §1 k.k., czyli pozbawienia wolności na okres od 3 miesięcy do 5 lat, jest za niska. Odpowiedzi „kara odpowiednia” udzieliło nie więcej niż 30% badanych, a w przypadku pracowników Zakładu Karnego nieco ponad 10%.

Wykres 14. Wysokość kary pozbawienia wolności określona w art. 258 § 1 kk według Pani/Pana to kara:

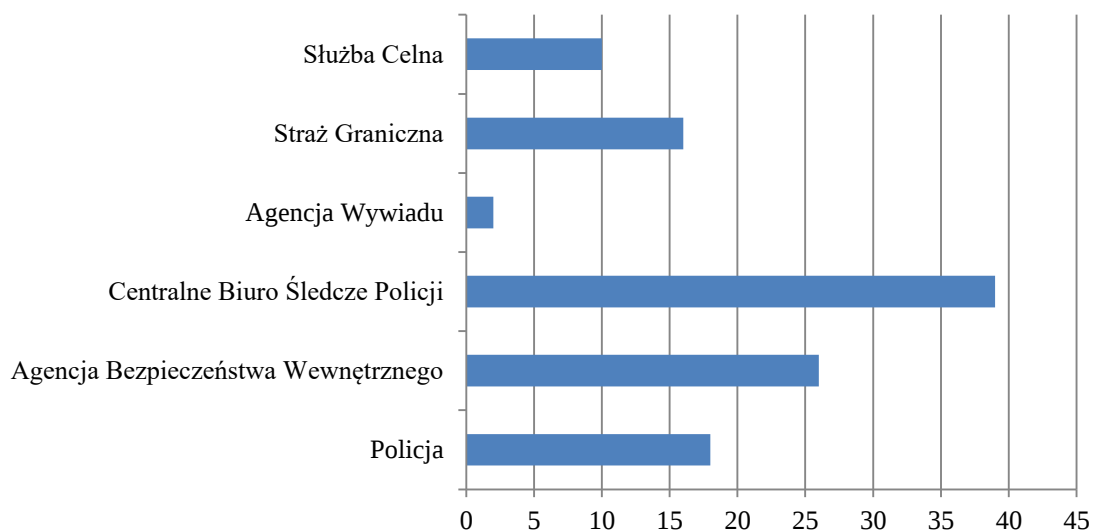

Źródło: opracowanie własne

Pytanie wielokrotnego wyboru, dotyczące instytucji, która w przekonaniu mieszkańców najefektywniej walczy z przestępczością zorganizowaną, wskazuje głównie na Centralne Biuro Śledcze Policji¹⁴. Drugim wskazaniem była Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

¹⁴ W ankiecie Centralne Biuro Śledcze Policji (będące jednostką Policji), zostało wyodrębnione jako oddzielna odpowiedź ze względu na szczególnie ważną rolę w walce z przestępczością zorganizowaną.

Wykres 15. Instytucje, które najskuteczniej walczą z przestępczością zorganizowaną według mieszkańców

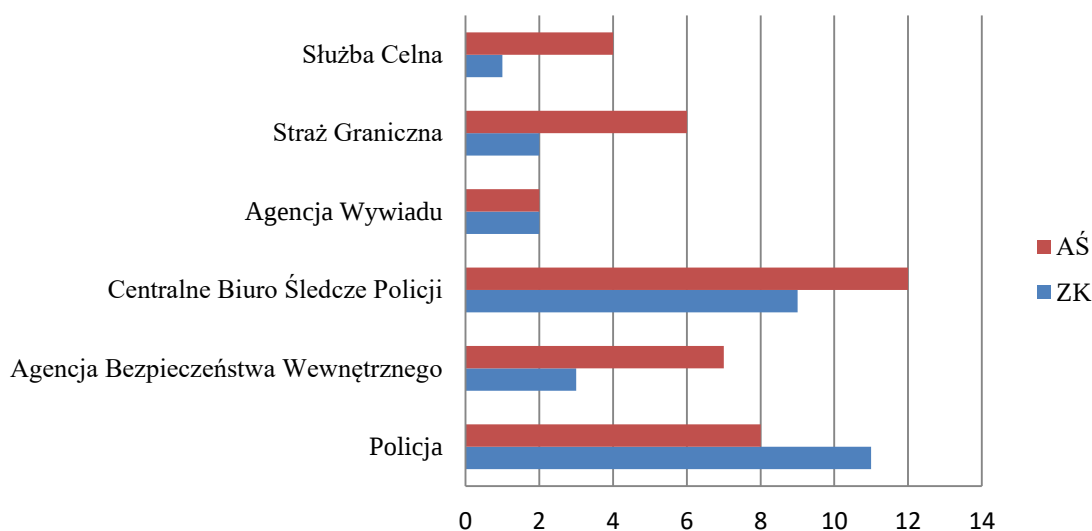

Źródło: opracowanie własne

Najbardziej zróżnicowane odpowiedzi pochodzą z kwestionariuszy pracowników Aresztu Śledczego. W pierwszej kolejności również wybierali oni Centralne Biuro Śledcze Policji, na drugim miejscu jednak Policję, z niewielką przewagą głosów nad Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W tym pytaniu respondenci z Aresztu Śledczego najczęściej korzystali z możliwości wielokrotnego wyboru, oddając głos na każdą lub większość instytucji.

Respondenci z Zakładu Karnego wskazali na Policję, jako instytucję najefektywniej walczącą z przestępczością zorganizowaną. Wysoka liczba odpowiedzi wskazywała również na Centralne Biuro Śledcze Policji. Pozostałe instytucje uzyskały zaledwie kilka głosów.

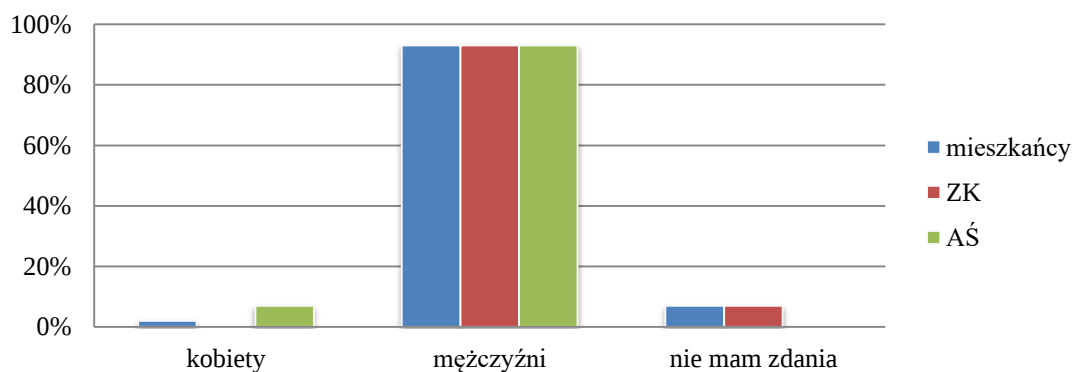
Wykres 16. Instytucje, które najskuteczniej walczą z przestępczością zorganizowaną według mieszkańców

Źródło: opracowanie własne

Pytanie dotyczące płci osób popełniających przestępstwa związane z przestępczością zorganizowaną było pytaniem, w którym niemalże wszyscy respondenci każdej grupy wskazali tylko jedną odpowiedź. Nie pozostawia wątpliwości, że badani są przekonani, że to mężczyźni są sprawcami tych przestępstw.

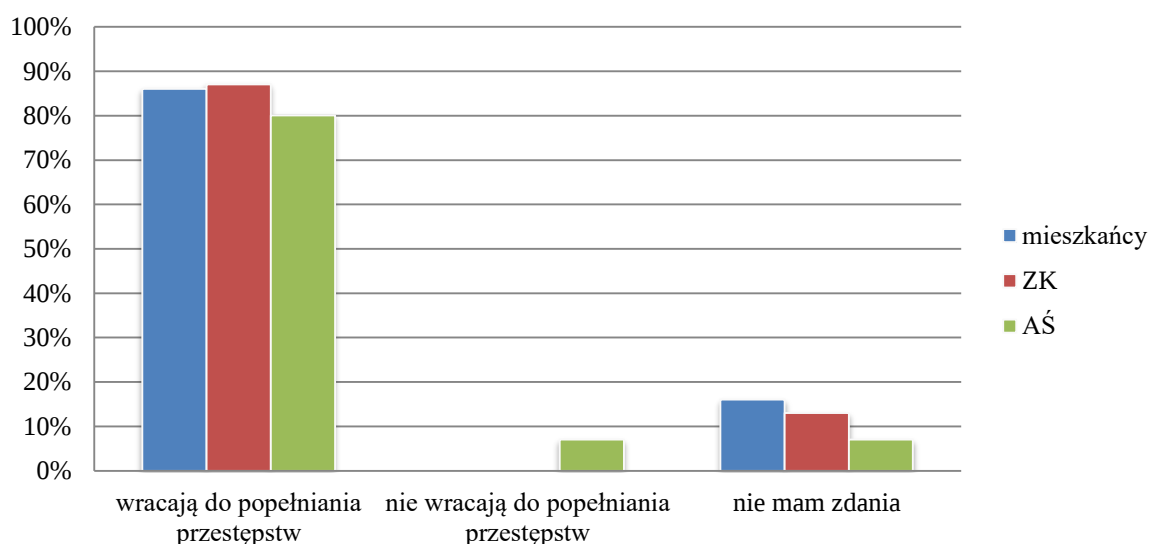
Wykres 17. Według Pani/Pana przestępstwa związane z przestępczością zorganizowaną najczęściej popełniają:

Źródło: opracowanie własne

Ostatnie pytanie nawiązywało do liczby recydywistów wśród sprawców mających związek z przestępczością zorganizowaną. Pytanie miało na celu skonfrontowanie zdania respondentów z danymi pochodzącymi z Aresztu Śledczego w Białymstoku. Według uzyskanych informacji, w latach 2010-2016 na 92 skazane osoby, 68% stanowili recydywiści¹⁵. Podobnie jak w poprzednim pytaniu, odpowiedzi badanych były zgodne w każdej grupie – około lub ponad 80% jest zdania, że sprawcy wracają do popełniania przestępstw po odbyciu kary.

Wykres 18. Według Pani/Pana osoby skazane na pozbawienie wolności za przestępczość zorganizowaną lub przestępstwa towarzyszące, po odbyciu kary:

Źródło: opracowanie własne

¹⁵ Dane zostały udostępnione przez Areszt Śledczy w Białymstoku na potrzeby badań Autora.

4. Złożoność przestępczości zorganizowanej w ocenie respondentów. Społeczna świadomość zjawiska

a. Uwagi ogólne

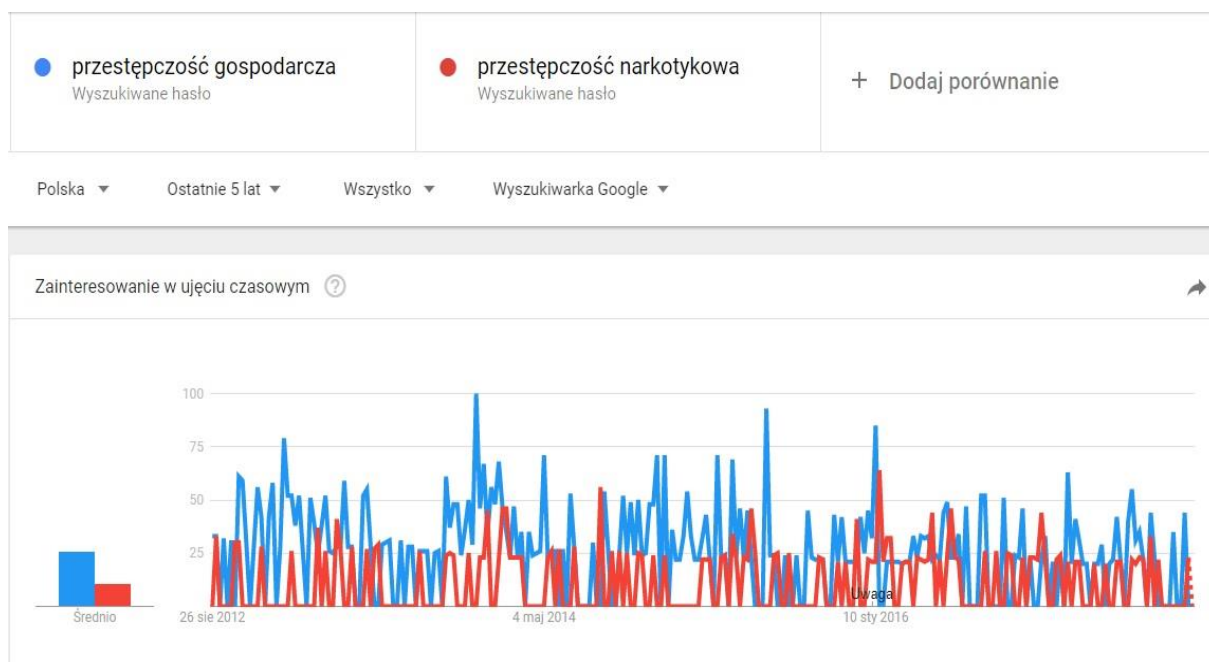
Jak już sygnalizowano, badania ankietowe zostały przeprowadzone na łącznie 86 osobach, podzielonych na trzy grupy: mieszkańcy Białegostoku, pracownicy Zakładu Karnego i pracownicy Aresztu Śledczego. Najliczniejszą grupą byli mieszkańcy (56 osób), pozostałe liczyły po 15 osób. Respondenci najczęściej byli w wieku 26 – 35 lat i posiadali wykształcenie wyższe lub średnie. Odpowiedzi pochodzące z jednostek penitencjarnych zostały zawarte w pracy dzięki uzyskanej zgodzie dyrektorów obu jednostek penitencjarnych.

b. Analiza wyników badań

W pierwszej kolejności respondenci wypowiedzieli się o zagrożeniu przestępczością zorganizowaną w Polsce. Znaczna większość badanych nie uznała, że stopień zagrożenia jest znikomy. Dwie grupy: mieszkańcy Białegostoku i pracownicy Aresztu Śledczego uznali, że zjawisko stanowi duże zagrożenie. Odmiennego zdania byli pracownicy Zakładu Karnego, którzy w zdecydowanej większości stwierdzili średnie zagrożenie. Pierwsze pytanie nie ukazało podobieństwa odpowiedzi wśród jednostek penitencjarnych.

Po ocenie stopnia zagrożenia, badani udzielali odpowiedzi o sprecyzowanych formach przestępczości zorganizowanej – zarówno obecnie, jak i w latach 90. W każdej z grup zauważalna była tendencja do wybierania przestępstw związanych z przestępczością gospodarczą, jako form działania zorganizowanych grup obecnie, przy niewielkiej liczbie przestępstw kryminalnych. Dodatkowo wszystkie grupy wśród częstych form wskazały przemyty. Jest to trafna analiza i prawidłowe spostrzeżenie faktów – potwierdzeniem są dane statystyczne zgromadzone przez Centralne Biuro Śledcze Policji (wykres 1). Odwrotny opis wynikał z odpowiedzi na pytanie o najczęstsze formy aktywności zorganizowanych grup przestępczych z lat 90. XX wieku – dominowały przestępstwa *stricto* kryminalne.

Wartym zauważenia jest fakt wskazania, na pierwszym miejscu, przez pracowników jednostek penitencjarnych przestępczości narkotykowej, jako głównej aktywności współczesnej przestępczości zorganizowanej. Według Centralnego Biura Śledczego jest to, poza przestępczą działalnością gospodarczą, główne zainteresowanie grup przestępczych. Takiego faktu nie odnotowali mieszkańcy, których odpowiedzi stawiają przestępczość narkotykową na piątym miejscu. Przyczyną takiego zjawiska może być to, iż w zainteresowaniu mediów, a więc najprawdopodobniej głównego źródła wiedzy społeczeństwa o przestępczości zorganizowanej, pozostają najczęściej takie zjawiska jak: korupcja, pranie brudnych pieniędzy, oszustwa finansowe. Niejako potwierdzeniem mogą być dane udostępniane przez przedsiębiorstwo Google Inc.

Źródło: <https://trends.google.com>

Grafika przedstawia, jak często w latach 2012-2017 były w Polsce wyszukiwane hasła: „przestępczość gospodarcza” i „przestępczość narkotykowa”. Liczby położone pionowo na osi ukazują częstotliwość wyszukiwań w odniesieniu do najwyższego punktu wykresu w danym czasie i regionie, przy czym wartość 100 to najwyższa popularność hasła, a 0 – mniej niż 1% najwyższej wartości. Dane te pokazują, że dużo popularniejszym było hasło „przestępczość gospodarcza”.

Pewne odmienności między grupami badanych ujawniły się w odniesieniu do postrzeganych najczęstszych form przestępczości zorganizowanej z lat 90. W każdej z nich najpopularniejszymi odpowiedziami były wymuszenia haraczy, zabójstwa na tle porachunkowym i przemyty. Jednak wśród mieszkańców pojawiła się tendencja do zaznaczania większej liczby odpowiedzi, w głównej mierze dotyczących przestępstw kryminalnych, ale nie mniej głosów otrzymała korupcja, czy pranie brudnych pieniędzy.

Odpowiedzi badanych z jednostek penitencjarnych skupiały się wokół niewielkiej liczby wskazań: oszustwa finansowe, pranie brudnych pieniędzy, handel bronią, fałszerstwa pieniędzy (Zakład Karny) oraz kradzieże, fałszerstwa pieniędzy, handel bronią (Areszt Śledczy). Wydaje się, iż w tym pytaniu bardziej zbliżone odpowiedzi mieli badani z Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego.

Podczas porównania skali obecnej przestępczości zorganizowanej z tą z lat 90. XX wieku, każda z grup wskazała na jej większe nasilenie w ostatnim dziesięcioleciu ubiegłego wieku. Ponownie pracownicy Zakładu Karnego i Aresztu Śledczego udzielili podobnych odpowiedzi, w ok. 70% wskazując na lata 90.

Dwóch kolejnych pytań, dotyczących wysokości kary i efektywności pracy instytucji, nie można skonfrontować z innymi zgromadzonymi danymi. Ich celem było jedynie poznanie opinii badanych. Wszystkie grupy są przekonane o zbyt niskiej wysokości kary określonej w art. 258 §1 k.k. Ponownie odpowiedzi respondentów z jednostek penitencjarnych były najbardziej zbliżone (różnica 7 punktów procentowych).

Instytucją, która w ocenie respondentów najefektywniej walczy z przestępczością zorganizowaną jest Centralne Biuro Śledcze Policji. CBŚP uzyskało najwięcej głosów w grupie mieszkańców i pracowników Aresztu Śledczego oraz znalazło się na drugim miejscu wśród pracowników Zakładu Karnego. Najbardziej zbliżone odpowiedzi zawierały ankiety z Aresztu Śledczego i mieszkańców, wskazujące na trzy instytucje: Centralne Biuro Śledcze Policji, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Policję.

Pytanie o płeć sprawców ponownie ukazało trafne spostrzeżenia wśród badanych. Co ciekawe, odpowiedzi w każdej grupie dokładnie w 93% wskazywały na tę samą odpowiedź. Respondenci w kwestionariuszach wskazali mężczyzn, jako najczęściej popełniających przestępstwa związane z przestępczością zorganizowaną. Pokrywa się to z danymi udostępnionymi przez Centralny Zarząd Służby Więziennej.

Tabela 1. Udział mężczyzn, kobiet i młodocianych w zorganizowanej grupie przestępczej w latach 2001- 2015 w Polsce

rok	mężczyźni	kobiety	młodociani
2001	511	17	62
2002	609	15	57
2003	727	14	21
2004	851	16	10
2005	864	26	20
2006	1254	31	14
2007	1172	51	14
2008	989	39	11
2009	998	37	8
2010	915	31	13
2011	897	35	11
2012	856	30	4
2013	851	31	4
2014	732	23	1
2015	551	11	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Centralny Zarząd Służby Więziennej

Pytanie nawiązujące do liczby recydywistów, podobnie jak pytanie o płeć sprawców, nie podzieliło badanych. Było to drugie pytanie pod względem zgodności odpowiedzi. W przynajmniej 80% wskazano na powrotność do popełniania przestępstw przez osoby wcześniej związane z przestępczością zorganizowaną. Dane pochodzące z Aresztu Śledczego w Białymstoku nie pozostawiają wątpliwości, co do słuszności takiej oceny.

5. Podsumowanie

Przed przeprowadzeniem badania postawiono hipotezę badawczą: osoby pracujące w miejscu izolacji penitencjarnej ze skazanymi powiązanymi z przestępczością zorganizowaną, mają podobne

opinie o tym zjawisku co osoby bez takich doświadczeń, ale wyższą od nich wiedzę o jego konkretnych aspektach.

Analiza wyników badań skłania do przyjęcia stanowiska, że badane osoby niemające na co dzień styczności z przestępczością zorganizowaną, mają dobrą świadomość zjawiska, a ich stan wiedzy jest wyższy niż przeciętny. Spośród pytań, których obiektywnie można ocenić celność odpowiedzi, na dwa pytania respondenci udzielili odpowiedzi bardzo dobrej (płec sprawców i powrót do popełniania przestępstw), a na jedno dobrej (formy działania współczesnej przestępczości zorganizowanej). Pozwala to na sformułowanie opinii, że istnieje wystarczająco wysoka świadomość społeczeństwa o zagrożeniach płynących z przestępczości zorganizowanej. W drugiej części hipotezy zostało założone, że osoby pracujące w miejscu izolacji penitencjarnej udzielają podobnych odpowiedzi. Badani z Aresztu Śledczego i Zakładu Karnego w 75% pytań udzielili podobnych odpowiedzi. Jest to wystarczający wynik by stwierdzić, że respondenci z tych grup podobnie pojmują zjawisko przestępczości zorganizowanej.

Bibliografia

Hołyst B., Przestępczość zorganizowana i jej implikacje (w:) W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 1996.

Pilch T., Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe, Wydawnictwo Akademickie "Żak", Warszawa 2010.

Pływaczewski E.W, Węzłowe problemy przestępczości zorganizowanej w Polsce (w:) W. Pływaczewski, J. Świerczewski (red.), Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 1996.

Podgórski R.A., Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów, Oficyna Wydawnicza BRANTA, Bydgoszcz 2007.

Zubrzycki W., Przez PZ do terroryzmu, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2015.

Dostęp elektroniczny:

Raport statystyczny z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2002 r.

Raport statystyczny z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2005 r.

ABSTRACT

Organized crime is a problem widely described in literature. Despite this, the constant change in the structure of criminal groups and the nature of organized crime committed by organized crime, encourages to further considerations. One of the ways is to conduct research that focuses on social assessments of this phenomenon. The aim of this article is to describe the author's own research results, which were respondents from Białystok and the employees of the Custody and Penitentiary in Białystok. The study was conducted to show the perception of the problem by people who do not have daily contact with the phenomenon or having only information from media reports, and by respondents who deal with perpetrators of this type of crimes in professional life. The study also focused on comparing the perception of organized crime from 2000-2016 with that of the 1990s. Questionnaires filled out by respondents included issues related to assessment of the scale of the phenomenon, the most serious forms of this crime, the amount of the imprisonment provided in Article 258 of the Polish Penal Code, institutions established to fight with organized crime, gender

of the perpetrators and the level of recidivism of convicts. Analysis of respondents' responses allowed to show social awareness about the phenomenon of organized crime.

Słowa kluczowe: przestępczość zorganizowana, przestępczość w latach 90., polskie grupy przestępcze

Key words: organized crime, criminality in the 90s, Polish criminal groups

mgr Aleksandra Klimek-Łakomy

doktorantka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, asystent sędziego w Sądzie Rejonowym Katowice-Wschód w Katowicach

Odpowiedzialność osób nieletnich za czyny karalne – uregulowanie dwutorowe

ABSTRAKT

Opracowanie niniejsze dotyczy odpowiedzialności nieletnich za dokonane przestępstwa. Precyzyjniej rzecz ujmując problemy odnoszą się do ustawy z 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz do art. 10§2 kodeksu karnego. Podstawą do orzekania w sprawach nieletnich jest wspomniana powyżej ustawa z 1982 r. Sąd orzekając karę wobec nieletniego nie „skazuje go” na pobyt w zakładzie poprawczym lecz orzeka jego umieszczenie. Środek poprawczy jest, co prawda, środkiem izolacyjnym, stanowiącym wyjątkową formę pozbawiania wolności, lecz nie pełni funkcji kary. Natomiast z kodeksu karnego nieletni może odpowiadać tylko w ściśle wymienionych sytuacjach w art. 10§2 kodeksu karnego. Na podstawie kodeksu karnego nieletni odpowiada wyjątkowo.

Odpowiedzialność karna nieletnich, a ściślej odpowiedzialność za popełnienie czynu zabronionego pod groźbą kary, została w polskim prawie uregulowana dwutorowo, przez ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich i kodeks karny.

Słownik języka polskiego określa nieletniego jako osobę, która nie osiągnęła pełnoletniości, bardzo młodą, niedorośłą¹. Jak podaje V. Konarska-Wrzošek, „pojęcie nieletniego używa się w aktach prawnych na określenie sprawcy czynu zabronionego (karalnego) lub innego typu zachowania naganego. Ma ono zabarwienie pejoratywne. Na gruncie prawa karnego sprawca nieletni to przeciwieństwo sprawcy dorosłego. To rozróżnienie jest wprowadzane z powodu opierania odpowiedzialności karnej na indywidualnej winie i na niezdolności sprawcy czynu zabronionego do zawinienia oraz wynikającej stąd konieczności innego potraktowania sprawcy nieletniego, którego zdolność do zawinienia z racji niedojrzałego wieku nigdy nie jest pełna”².

Nieletni jest podstawowym pojęciem dla całej ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 roku³ bowiem wyznacza zakres podmiotowy zawartych regulacji. We wspomnianej ustawie termin ten nie został zdefiniowany wprost lecz zróżnicowany w odniesieniu do trzech grup osób objętych wspólną nazwą „nieletni”. Kryteria według, których zalicza się osoby do poszczególnych kategorii to:

1. rodzaj stosowanego wobec nich postępowania,

¹ *Nieletni*, Słownik języka polskiego, sjp.pwn.pl/szukaj/nieletni.html, dostęp na dzień 26.11.2014 r.

² V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013, s. 29.

³ Dz. U. 1982 nr 35 poz. 228.

2. wiek osób, wobec których stosowane mogą być poszczególne postępowania, tzn. postępowania mające charakter zapobiegania i zwalczania demoralizacji, postępowania o czyny karalne oraz wykonywanie orzeczonych środków wychowawczych lub poprawczych⁴.

Według art. 1§1 przywołanej ustawy, w rozumieniu proceduralno-wychowawczym, nieletnim jest osoba:

1. która nie ukończyła 18 lat, wykazująca przejawy demoralizacji,
2. która dopuściła się czynu karnego po ukończeniu 13 lat, a nie ukończyła lat 17,
3. do 21 lat, względem której zostały orzeczone środki wychowawcze lub poprawcze⁵.

Przepis ten w zakresie punktu pierwszego, prowadzi do wniosku, iż zakres wieku nieletniego w tym postępowaniu rozciąga się od chwili urodzenia do 18 roku życia. Podobnie sytuacja wygląda w punkcie trzecim wymienionego przepisu, bowiem również on nie określa dolnej granicy wieku⁶. W drugiej grupie nieletnich została określona dolna granica wieku na 13 lat, która oznacza, że popełnienie czynu karnego przez osoby, które nie osiągnęły tego wieku traktowane będzie jako przejaw demoralizacji, zgodnie z czym wobec takiego sprawcy będzie można prowadzić postępowanie opiekuńczo-wychowawcze. Jednocześnie należy mieć na uwadze, iż we wspomnianej ustawie nie została wskazana dolna granica wieku kwalifikująca do wszczęcia odpowiedniego postępowania w sprawie nieletniego z powodu demoralizacji. Jak wynika z ustawy mogą to być dzieci poniżej 13 roku życia, wykazujące przejawy demoralizacji, których rozwój psychiczny i społeczny osiągnął etap pozwalający na orientację w podstawowych nakazach i zakazach regulujących stosunek do innych ludzi oraz ich stosunek względem siebie⁷. Według praktyk sądowych postępowanie w sprawach nieletnich prowadzone było nawet w stosunku do osoby poniżej 9 roku życia⁸.

Termin „nieletni”, w rozumieniu prawnokarnym, występuje również w art. 10 §2 kodeksu karnego⁹. Zgodnie z nim nieletnim jest osoba, która nie ukończyła 17 roku życia. Według ustawy taka osoba może odpowiadać karnie na zasadach określonych w kodeksie, jeżeli:

- popełniła przestępstwo po ukończeniu 15 roku życia,
- popełniła jedno z przestępstw enumeratywnie wymienionych w przepisie art. 10§2 kodeksu karnego (zamach na życie Prezydenta, zabójstwo we wszystkich odmianach, umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, także gdy łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka, umyślne spowodowanie niebezpieczeństwa powszechnego, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka, lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób, przejęcie przemocą kontroli nad statkiem powietrznym lub wodnym, umyślne spowodowanie katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób, przestępstwo zgwałcenia wspólnie z inną osobą, wobec małoletniego poniżej lat 15, wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry lub przestępstwo zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem, czynna napaść, w trakcie której nastąpił

⁴ B. Zajęcka, *Geneza i specyfika zachowań nieletnich przestępców* (w:) A. Woźniak-Krakowian, E. Napora, I. Gomółka-Walaszek (red.), *Problemy marginalizacji dzieci i młodzieży*, Częstochowa 2009, s. 161; J. Różańska-Kowal, D. Rode, *Rodzaje i uwarunkowania przestępczości nieletnich w świetle przemian społeczno-gospodarczych* (w:) J.M. Stanik, L. Woszcza (red.), *Przestępczość nieletnich. Aspekty psychospołeczne i prawne*, Katowice 2005, s. 38.

⁵ Dz. U. 1982 nr 35 poz. 228; K. Biel, *Przestępczość dziewcząt, rodzaje i uwarunkowania*, Kraków 2009 r., s. 19.

⁶ K. Gromek, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2004, s. 58.

⁷ A. Gaberle, Marianna Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 18.

⁸ Statystyka sądowa. Część II: Sprawy rodzinne 1998 r., Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2000, s. 46.

⁹ Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553; K. Biel, *Przestępczość dziewcząt, rodzaje i uwarunkowania*, Kraków 2009 r., s. 19.

skutek w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu funkcjonariusza publicznego lub osoby do pomocy mu przybranej, wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka oraz rozbój),

• "okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, szczególnie jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne"¹⁰.

Zaznaczyć należy, iż powyższe przesłanki muszą być spełnione łącznie, żeby taka osoba mogła odpowiadać z kodeksu karnego.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich przewiduje różnego rodzaju środki, które mogą być zastosowane wobec nieletniego dopuszczającego się czynu przestępczego lub wobec takiego, który dopiero wykazuje przejawy demoralizacji.

System sądowych środków jest tak szeroki, że pozwala na swobodne ich dobranie do indywidualnej sytuacji konkretnego nieletniego¹¹. W myśl art. 5 u.p.n. wobec nieletniego można zastosować środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia go w zakładzie poprawczym. Przepis ten przewiduje również możliwość zastosowania kary kryminalnej, jednakże może być ona orzeczona tylko „w wypadkach prawem przewidzianych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego”. Taka sytuacja występuje w dwóch przypadkach i została określona w art. 94 u.p.n. oraz w art. 10 §2 k.k. W tym miejscu należy wspomnieć, iż do dnia 2 stycznia 2014 r., a więc do czasu uchylecia art. 13 u.p.n. taka sytuacja miała miejsce w trzech przypadkach.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich zawiera katalog środków wychowawczych, które zostały zawarte w art. 6 pkt 1-9 u.p.n. Ponadto, przedmiotowa ustawa przewiduje również środki leczniczo-wychowawcze (zob. art. 12 w zw. z art. 6 pkt 11 u.p.n.). Natomiast druga część art. 6 pkt 11 u.p.n. określa stosowanie środków zawartych w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym¹². A środek poprawczy, który może zostać zastosowany wobec nieletniego został ujęty w art. 6 pkt 10 u.p.n.

Charakterystyczne dla środków wychowawczych jest to, iż nie są one orzekane na czas określony z góry, lecz do momentu osiągnięcia założonych efektów wychowawczych. Jednak występuje tu ograniczenie do lat 18, a czasami do 21 roku życia¹³.

Do środków wychowawczych oraz leczniczo-wychowawczych zaliczamy: upomnienie, zobowiązanie od określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia, ustanowienie nadzoru odpowiedzialnego rodziców lub opiekunów, ustanowienie nadzoru organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego, zastosowanie nadzoru kuratora, skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją, orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów, orzeczenie przepadku rzeczy

¹⁰ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 330; Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

¹¹ A. Wilkowska-Płóciennik, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011, s. 47.

¹² Zob. art. 109 k.r.o., Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59.

¹³ V. Konarska-Wrzošek, *Polski system postępowania z nieletnimi*, ZN WSHE 2004, nr 14, s. 141-142.

uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego, orzeczenie umieszczenia w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w rodzinie zastępczej zawodowej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim, zastosowanie innych środków zastrzeżonych w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosowanie środków przewidzianych w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, z wyłączeniem umieszczenia w rodzinie zastępczej spokrewnionej, rodzinie zastępczej niezawodowej, rodzinnym domu dziecka, placówce wsparcia rodzinnego, placówce opiekuńczo-wychowawczej i regionalnej placówce opiekuńczo-terapeutycznej¹⁴.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich w art. 6 pkt 10 przewiduje tylko jeden środek poprawczy, którym jest umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Jest to najsurowszy środek przewidziany względem nieletniego, który występuje w dwóch postaciach. Pierwsza postać to bezwzględne umieszczenie w zakładzie poprawczym. Drugą z kolei jest umieszczenie w zakładzie poprawczym z warunkowym zawieszeniem wykonania tego umieszczenia. Środek ten był już znany w kodeksie karnym z 1932 r. i został z niego przejęty do ustawy z 1982 r. (zob. art. 70 i 73 k.k.)¹⁵. Środek poprawczy jest, co prawda, środkiem izolacyjnym, stanowiącym wyjątkową formę pozbawiania wolności, lecz nie pełni funkcji kary. Jest on orzekany w postępowaniu poprawczym z zastosowaniem przepisów kodeksu postępowania karnego. Zaznaczyć należy, iż aktualnie nieletniego nie „skazuje się” na pobyt w zakładzie poprawczym, jak to miało miejsce w kodeksie karnym z 1932 r., a orzeka się o jego umieszczeniu¹⁶.

Sąd rodzinny orzeka o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym wyrokiem po rozpoznaniu sprawy w trybie postępowania poprawczego. Aby orzec umieszczenie nieletniego w zakładzie muszą zostać spełnione łącznie następujące przesłanki:

1. dopuszczenie się przez nieletniego czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 §2 pkt 2 lit. a) u.p.n., czyli czynu zabronionego przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe (przesłanka o charakterze przedmiotowym)¹⁷. Dodać należy, iż zgodnie z art. 1 §2 pkt 2 lit. b) u.p.n., popełnienie czynu karalnego będącego wykroczeniem nie pozwala na zastosowanie środka poprawczego;

2. nieletni w momencie popełnienia czynu karalnego był pomiędzy 13 a 17 rokiem życia, (chyba że w momencie orzekania nieletni ukończył 18 rok życia i sąd rodzinny wymierzył mu karę z zastosowaniem nadzwyczajnego jej złagodzenia, uznając, iż stosowanie środka poprawczego nie byłoby już celowe). Ponadto, za umieszczeniem w zakładzie poprawczym przemawia wysoki stopień demoralizacji, a także okoliczności i charakter czynu – chodzi o istnienie wysokiego stopnia demoralizacji w trakcie orzekania środka przez sąd rodzinny a nie popełnienia czynu (przesłanka o charakterze podmiotowym)¹⁸,

3. gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego. Podkreślić należy, iż warunkiem jego umieszczenia w zakładzie poprawczym nie jest jednak wcześniejsze stosowanie środków wychowawczych. Przez nieskuteczność innych środków wychowawczych należy rozumieć sytuację, w której nieletni nie zmienia swojego aktualnego postępowania, albo objawy jego demoralizacji nabierają na sile (art. 10 u.p.n.)¹⁹.

¹⁴ Dz.U. 1982 Nr 35 poz. 228.

¹⁵ E. Bieńkowska, A. Walczak-Żochowska, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 89; V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system...*, s. 104.

¹⁶ Por. http://arch.prawo.ug.edu.pl/karne/karne/kk_makarewicz.pdf, dostęp na dzień 14.02.2015 r.; J. Sawicki, *Odpowiedzialność nieletnich według art. 10 § 2 i 3 Kodeksu Karnego*, "Homines Hominibus" nr 1(4) 2008, s. 104-104.

¹⁷ K. Eichstaedt, *Postępowanie przed sądem w sprawach nieletnich*, Warszawa 2008, s. 53.

¹⁸ Szerzej: K. Gromek, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2004, s. 153-154.

¹⁹ A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 78.

Poza powyższymi okolicznościami, umieszczenie w zakładzie poprawczym powinno zapobiegać jego dalszej demoralizacji oraz dokonywaniu przez niego kolejnych przestępstw. Ponadto, powinno uwzględniać dobro nieletniego oraz interes społeczny, a także pomóc mu w powrocie do normalnego życia²⁰.

W myśl art. 11§1 u.p.n. sąd orzekając środek poprawczy w stosunku do nieletniego może w wyroku orzec o jego warunkowym zawieszeniu, jeśli właściwości i warunki osobiste oraz środowiskowe sprawcy, jak również okoliczności i charakter jego czynu uzasadniają przypuszczenie, że pomimo niewykonania środka poprawczego cele wychowawcze zostaną osiągnięte. Można je orzec w momencie łącznego spełnienia następujących przesłanek:

1. właściwości i warunki osobiste,
2. okoliczności i charakter popełnionego czynu,
3. właściwości środowiskowe – w jakim otoczeniu sprawca przebywa, jego właściwości i warunki, uzasadniają przypuszczenie, iż mimo niewykonania środka poprawczego, cele wychowawcze zostaną spełnione²¹.

Zawieszenie umieszczenia w zakładzie poprawczym następuje na okres próby – od 1 roku do lat 3. W tym okresie sąd wobec nieletniego stosuje w sposób obligatoryjny środki wychowawcze (art. 11§2 u.p.n.). Ich użycie ma na celu zapewnienie, aby nieletni nie pozostawał poza jakimkolwiek oddziaływaniem o charakterze wychowawczym. W tym miejscu nasuwa się stwierdzenie, iż okres próby jest pewną szansą dla młodego człowieka, aby udowodnił swoje prawidłowe funkcjonowanie w swoim otoczeniu.

W przypadku, gdy okres próby przebiega w sposób negatywny, czyli gdy nieletni uchyla się od nałożonych na niego obowiązków, od nadzoru, jeżeli przejawia dalszą demoralizację, sąd rodzinny może odwołać zawieszenie i umieścić go w zakładzie (art. 11§3 u.p.n.). Powyższe przesłanki mają charakter fakultatywny.

Natomiast przesłanka obligatoryjna odwołania warunkowego zawieszenia i zarządzenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym znajduje się w drugim zdaniu w art. 11 §3 u.p.n. Została on wprowadzona nowelą z dnia 15 września 2000 r. o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 91 poz. 1010). Przesłanka ta powstaje w momencie, gdy nieletni w stosunku, do którego orzeczono środek poprawczy z warunkowym zawieszeniem jego wykonania popełni w okresie próby jedno z przestępstw najbardziej niebezpiecznych:

1. art. 134 k.k. - zamach na życie Prezydenta,
2. art. 148 §1, 2 lub 3 k.k. – zbrodnia zabójstwa we wszystkich odmianach,
3. art. 156 §1 lub 3 k.k. - umyślne spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, także gdy łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka,
4. art. 163 §1 lub 3 k.k. - umyślne spowodowanie niebezpieczeństwa powszechnego, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka, lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób,
5. art. 166 k.k. - przejęcie przemocą kontroli nad statkiem powietrznym lub wodnym,
6. art. 173 §1 lub 3 k.k. – umyślne spowodowanie katastrofy w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wielu osób,
7. art. 189 k.k. - bezprawne pozbawienie wolności,
8. art. 189a k.k. - handel ludźmi,

²⁰ A. Wilkowska-Płóciennik, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011, s. 60.

²¹ B. Kowalska-Ehrlich, *Młodzież nieprzystosowana społecznie a prawo*, Warszawa 1988, s. 189.

9. art. 197 §3 lub 4 k.k. - przestępstwo zgwałcenia wspólnie z inną osobą, wobec małoletniego poniżej lat 15, wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry lub przestępstwo zgwałcenia ze szczególnym okrucieństwem,
10. art. 198 k.k. - seksualne wykorzystanie bezradności lub niepoczytalności,
11. art. 200 k.k. – seksualne wykorzystanie małoletniego,
12. art. 202 § 3, 4, 4a, 4b lub 4c k.k. - treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem,
13. art. 204 §3 k.k. - w celu osiągnięcia korzyści majątkowej nakłanianie małoletniego do uprawiania prostytucji lub jej ułatwienia,
14. art. 252 §1 lub 2 k.k. - wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika, także jeżeli łączy się z nieumyślnym następstwem w postaci śmierci człowieka,
15. art. 280 k.k. – rozbój.

Wspólną cechą powyższych przestępstw jest to, że są to umyślne czyny zabronione charakteryzujące się użyciem przemocy.

W tym miejscu należałoby wskazać, iż w wyniku zmiany ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, jakie miały miejsce w 2017 r.²², uległy zmianie następujące artykuły: art. 11 §3 u.p.n., art. 27 §2 u.p.n., art. 87 §3a u.p.n., art. 91 §2 u.p.n. Polegały one na rozszerzeniu katalogu najcięższych przestępstw, o artykuły: art. 189 k.k., 189a k.k., 198 k.k., 200 k.k., 202 §3, 4, 4a, 4b lub 4c k.k. oraz 204§3 k.k. Jednocześnie katalog ten nie został rozszerzony w art. 10 §2 kodeksu karnego.

Do wspomnianej zmiany ustawy w 2017 r.²³ sytuacja była odwrotna, czyli to ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich nie obejmowała dwóch typów przestępstw wymienionych w kodeksie karnym (tj. art. 197§4 k.k. i art. 223§2 k.k.). Taka okoliczność była tłumaczona faktem, iż ustawodawca nie nadążył za zmianami jakie mają miejsce w ustawie karnej z ujednoliceniem obowiązujących przepisów²⁴. W takiej sytuacji nasuwa się pytanie dlaczego ustawodawca tak kluczowego przepisu nie zmodyfikował biorąc pod uwagę fakt, iż kodeks karny również był nowelizowany w 2017 r. Ponadto w tym miejscu należy zauważyć, iż art. 197§4 k.k. został już ujęty w ustawie natomiast art. 223§2 k.k., pomimo rozszerzenie katalogu o inne przestępstwa w art. 11§3 u.p.n., art. 27§2 u.p.n., art. 87§3a u.p.n., art. 91§2 u.p.n., nie został do niej wpisany.

Obecnie powoduje to niedoprecyzowanie katalogu przestępstw tych najbardziej niebezpiecznych, a ponadto nasuwa się stwierdzenie, iż ustawodawca po prostu, okazał się niedbały.

W związku z powyższym na podstawie kodeksu karnego nieletni będzie odpowiadał za mniejszą liczę przestępstw tych najcięższych aniżeli w ustawie, w sytuacji odwołania warunkowego zawieszenia i zarządzenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym (art. 11 §3 u.p.n), umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich (art. 27 §2 u.p.n.), odwołania warunkowego zwolnienia i zarządzenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym (art 87 §3a u.p.n.) oraz przeniesienia nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym bądź zastosowanie środków o charakterze leczniczo-wychowawczym (art. 91 §2 u.p.n.).

Powyższa okoliczność jest niezrozumiała, bowiem jeśli w stosunku do nieletniego można zastosować przepisy art. 189 k.k., art. 189a k.k., art. 198 k.k., art. 200 k.k., art. 202 §3, 4, 4a, 4b lub

²² Dz. U. z 2017 r. poz. 773.

²³ Tamże.

²⁴ P. Górecki, V. Konarska-Wrzošek, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*. Warszawa 2015, s. 108.

4c k.k. oraz art. 204 §3 k.k. w czterech przypadkach opisanych wyżej, to dlaczego taki nieletni dopuszczając się któregoś z tych czynów zabronionych nie może odpowiadać na zasadach określonych w kodeksie karnym?

W sytuacji gdy sąd rodzinny potwierdzi fakt, iż któreś z powyższych przestępstw zostało popełnione przez nieletniego w okresie próby, to musi on odwołać warunkowe zawieszenie środka poprawczego. Wyjaśnić należy, iż zwrot w art. 11 §3 zd. 2 u.p.n. „w razie popełnienia” oznacza, iż należy mieć pewność, że nieletni popełnił dany czyn karalny. Nie wystarczy więc jedynie przypuszczenie, że taka sytuacja miała miejsce. W związku z tym należy przeprowadzić postępowanie wyjaśniające, dzięki któremu będzie można zebrać dowody świadczące o popełnieniu wymienionego czynu przez nieletniego. Odwołanie warunkowego zawieszenia umieszczenia osoby w zakładzie poprawczym jest możliwe w sytuacji, gdy przyczyny do podjęcia takich decyzji miały miejsce w okresie próby. Natomiast jeśli nieletni, już po tym okresie, zachowuje się w sposób nieodpowiedni (dopuszcza się czynu karalnego, wykazuje przejawy demoralizacji), nie stanowi to podstawy do odwołania warunkowego zawieszenia, lecz do wszczęcia nowego postępowania, pod warunkiem, że nie ukończył on jeszcze 17 roku życia²⁵.

Jeśli okres próby przebiegł pomyślnie i przez następne 3 miesiące odwołanie warunkowego zawieszenia umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym nie nastąpiło, to orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym z mocy prawa uważa się za niebyłe (art. 11 §4 u.p.n.). Skutkuje to, z urzędu, obowiązkiem usunięcia danych o zastosowaniu wobec nieletniego tego środka z Krajowego Rejestru Karnego²⁶.

Zgodnie z art. 73 §1 u.p.n. umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym ustaje z mocy prawa z chwilą ukończenia przez niego 21 lat. Wcześniej nieletni może opuścić zakład poprawczy tylko na zasadzie warunkowego zwolnienia (zob. art. 86-87 u.p.n.).

Z danych statystycznych wynika, iż po 1990 r. środek poprawczy wobec nieletnich był stosowany przez sądy rodzinne coraz rzadziej, w większości przypadków w postaci warunkowego zawieszenia. W 1990 r. orzeczono go wobec 10,85% nieletnich (z czego 69,65% warunkowo zawieszono), w 2000 r. wobec 4,57% (z czego 64,02% warunkowo zawieszono), w 2005 r. wobec 4,42% (z czego 59,33% warunkowo zawieszonych)²⁷. W 2012 roku jedynie w 3,08% przypadków orzeczono środek poprawczy (z czego 61,30% warunkowo zawieszono)²⁸.

W myśl art. 5 u.p.n., jeśli inne środki tj. środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym nie są w stanie zapewnić jego resocjalizacji sąd może orzec karę, jednakże tylko w wypadkach prawem przewidzianych. W aktualnym stanie prawnym są dwa różnie zakreślone przypadki. Jeden z nich określa art. 94 u.p.n. a drugi art. 10 §2 k.k.

Odpowiedzialność karna nieletniego przewidziana w art. 94 u.p.n. jest zmodyfikowanym unormowaniem jakie miało miejsce w art. 77 k.k. z 1932 r. W przepisie tym przewidziana była możliwość zmiany orzeczonego zakładu poprawczego na karę kryminalną, jednakże nadzwyczajnie złagodzoną. Dotyczyła ona nieletniego sprawcy, który przed rozpoczęciem wykonywania wyroku ukończył 20 rok życia. Ponadto, powyższa zmiana była obligatoryjna a nie fakultatywna, jak ma to

²⁵ A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 84.

²⁶ E. Bieńkowska, A. Walczak-Żochowska, *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 101.

²⁷ V. Konarska-Wrzošek, *Prawny system...*, s. 111.

²⁸ Obliczenia własne na podstawie danych z Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej 2013, Rok LXXIII, Warszawa 2013, s. 172.

miejsce obecnie. Nie było również możliwości odstąpienia od wykonywania środka poprawczego oraz od zastąpienia go karą kryminalną²⁹.

Przepis art. 94 u.p.n. umożliwia rezygnację z umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, w sytuacji gdy ukończył on 18 rok życia przed rozpoczęciem wykonywania tego środka. Jak już wspomniano powyżej, taka zmiana ma charakter fakultatywny, czyli to sąd rodzinny ma swobodę w podjęciu decyzji, czy ten środek wykonać, czy też odstąpić od jego wykonania i wymierzyć sprawcy karę, przy zastosowaniu nadzwyczajnego jej złagodzenia. W sytuacji, gdy sąd zastosuje karę pozbawienia wolności lub jej ograniczenie, czas jej trwania nie może przekroczyć 21 roku życia sprawcy³⁰. Ponadto, przepis art. 94 u.p.n. przewiduje możliwość, iż „w szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może odstąpić od wymierzenia kary, zwłaszcza gdy w zachowaniu sprawcy nastąpiła istotna poprawa”. Poprzez termin „istotna poprawa” należy rozumieć postęp w pracy wychowawczej z nieletnim. Musi dawać podstawę do oceny, że nie jest ona jedyne poprawą chwilową. Służyć jej może m.in. zerwanie nieletniego z nieodpowiednim otoczeniem, podjęcie nauki lub pracy i wykonywanie obowiązków stąd wynikających. Charakteryzuje się to odstąpieniem od wykonania umieszczenia w zakładzie poprawczym, a także od zastosowania kary (art. 88 u.p.n.). W sytuacji, gdy uznaje się, że skierowanie nieletniego do zakładu poprawczego nie osiągnie swojego zamierzonego celu, a nie zachodzą przesłanki z art. 88 §1 k.k. u.p.n., sąd powinien odstąpić od wykonania środka poprawczego i wymierzyć nieletniemu karę, jednocześnie stosując nadzwyczajne jej złagodzenie (art. 60§6 i 7 k.k.)³¹.

Jak trafnie zauważa T. Bojarski nie ma mowy o automatyzmie w zakresie zastosowania kary w miejsce zakładu poprawczego. Charakteryzuje się to koniecznością „powrócenia do danej sprawy i ponownego merytorycznego jej rozpoznania na podstawie zgromadzonego wówczas materiału, w tym opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego, niezbędnej w postępowaniu poprawczym. Trzeba więc wypowiedzieć się na podstawie tego poprzedniego materiału, czy analizowany w czasie orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym czyn nieletniego, można uznać za zawiniony; innymi słowy – czy nieletniemu można przypisać winę w zakresie rozpatrywanego czynu karalnego”³².

Projekt zmiany ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z listopada 2013 r. przewidywał uchylenie powyższego przepisu wraz z przepisem art. 13 u.p.n., wskazując na przesłankę niecelowości wykonania w danym przypadku środka poprawczego. Jednakże przepis ten został utrzymany w mocy, a ustawa z sierpnia 2013 r. uchyliła tylko art. 13 u.p.n. o czym wspomniano powyżej³³.

Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy wymierzenie kary na podstawie art. 94 u.p.n. nie jest skazaniem, wobec czego sąd nie może z urzędu zasądzić od nieletniego odszkodowania na rzecz pokrzywdzonego (art. 415 §5 k.p.k.)³⁴. Ponadto, nie jest dopuszczalne stosowanie europejskiego nakazu aresztowania wobec nieletniego, co do którego orzeczono karę zgodnie z art. 94 u.p.n.³⁵.

²⁹ J. Sawicki, *Odpowiedzialność nieletnich według art. 10 § 2 i 3 Kodeksu Karnego*, "Homines Hominibus" nr 1(4) 2008, s. 104; http://arch.pravo.ug.edu.pl/karne/karne/kk_makarewicz.pdf, dostęp na dzień 15.02.2015 r.

³⁰ A. Gaberle, M. Korcyl-Wolska, *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002, s. 268-269.

³¹ J. Kudrelek, *Postępowanie szczególne w procesie karnym. Postępowanie w sprawach nieletnich*, Szczepiński 2009, s. 118.

³² T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrzętowicz, *Komentarz. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2014, s. 235.

³³ Propozycja uchylenia art. 94 u.p.n. zawarta w projekcie nowelizacji ustawy przygotowanej przez Zespół ekspertów kierowany przez V. Konarską-Wrzošek.

³⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 IV 1985 r., VI KZP 1/85, OSNKW 1985, z. 7-8, poz. 52.

³⁵ M. Hudzik, *Europejski nakaz aresztowania a nieletni sprawcy czynów zabronionych*, "EPS" nr 8, 2006, s. 22-29.

Podkreślić należy, iż w przypadku orzeczenia kary kryminalnej wobec nieletniego na podstawie art. 94 u.p.n. nie ma mowy o statusie recydywisty w rozumieniu art. 64 k.k.³⁶.

W myśl art. 75 §2 u.p.n. sąd orzeka w składzie jednoosobowym w formie postanowienia wydanego na posiedzeniu. Stronom i obrońcy nieletniego przysługuje zażalenie na to postanowienie (art. 75 §5 u.p.n.).

Ostatnia możliwość wymierzenia kary kryminalnej nieletniemu sprawcy przewidziana jest w art. 10 §2 k.k. Jest ona kontynuacją regulacji zawartej w art. 9 §2 k.k. z 1969 r. Wprowadził on możliwość karania osób, które po ukończeniu 16 lat popełnili:

1. zbrodnię przeciwko życiu,
2. zbrodnię zgwałcenia,
3. rozboju,
4. zbrodnię przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu,
5. umyślne spowodowanie ciężkiego uszkodzenia ciała,
6. ciężki rozstrój zdrowia,

jeśli okoliczności sprawy oraz właściwości i warunki osobiste sprawcy za tym przemawiają, a zwłaszcza gdy poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne³⁷. Możliwość zastosowania tego przepisu dotyczyła wysoce zdemoralizowanych nieletnich³⁸.

Kodeks karny z 1997 r. w przepisie art. 10 §2 k.k. wylicza typy przestępstw, za które nieletni może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej. Porównując ten przepis z przepisem art. 9 §2 k.k. z 1969 r. nasuwa się stwierdzenie, iż jest on mniej korzystny dla nieletnich sprawców niż miało to miejsce wcześniej. Po pierwsze, został obniżony wiek sprawcy z 16 do 15 roku życia, a po drugie, został rozszerzony krąg typów przestępstw. W myśl art. 10 §2 k.k. nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134, art. 148 §1, 2 lub 3, art. 156 §1 lub 3, art. 163 §1 lub 3, art. 166, art. 173 §1 lub 3, art. 197 §3 lub 4, art. 223 §2, art. 252 §1 lub 2 oraz w art. 280, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

W powyższym wypadku kara nie może przekroczyć 2/3 górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo. Ponadto, sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary. Katalog przestępstw wymienionych w art. 10 §2 k.k. jest katalogiem zamkniętym czynów zabronionych.

Jednocześnie należy mieć tutaj na uwadze art. 5 u.p.n. Według niego warunkiem orzeczenia wobec nieletniego, kary kryminalnej jest fakt, iż inne środki nie są w stanie zapewnić jego resocjalizacji. Przez okoliczności sprawy należy rozumieć szczególną naganność popełnionego czynu, a także poważny stopień zdemoralizowania sprawcy³⁹. Jak wskazuje V. Konarska-Wrzošek do okoliczności sprawy należy również zaliczyć: „okoliczności i sposób popełnienia czynu (szczególnie zuchwały, okrutny, brutalny, perfidny, czyn realizowany z „zimną krwią”), rodzaj użytego narzędzia (nóż, żyłotka łańcuch, kij baseballowy, broń, ładunek wybuchowy lub inne niebezpieczne narzędzie), rodzaj naruszonego dobra (dobro szczególnie cenne takie jak: życie lub zdrowie ludzkie, bezpieczeństwo powszechne), rozmiar wyrządzonej lub grożącej szkody (duży,

³⁶ A. Wilkowska-Płóciennik, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011, s. 165.

³⁷ J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 40-41.

³⁸ Por. A. Grześkowiak, *Postępowanie w sprawach nieletnich: (polskie prawo nieletnich)*, Toruń 1986, s. 75-82.

³⁹ A. Wilkowska-Płóciennik, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011, s. 169.

wielki, rozległy), a także postać zamiaru szczególnie naganną (zamiar bezpośredni), i szczególnie naganne pobudki popełnienia czynu, w tym działanie bez żadnego powodu lub z błahego powodu, z niskich pobudek, przy dużym natężeniu złej woli oraz wykazanie się szczególną inicjatywą i dużym stopniem aktywności przy planowaniu i realizacji czynu, gdy był on popełniony we współdziałaniu z inną osobą lub osobami”⁴⁰.

Kolejną okolicznością przemawiającą za pociągnięciem nieletniego do odpowiedzialności karnej jest stopień rozwoju sprawcy. Jest on bezpośrednio powiązany z jego winą. Odpowiadając na pytanie kiedy sprawcy można przypisać winę, należy wykazać, iż nieletni przestępca osiągnął odpowiedni stopień rozwoju psychicznego, emocjonalnego, intelektualnego (określany poprzez tzw. testy na inteligencję) oraz społecznego, aby mógł zrozumieć znaczenie i rozmiar swojego czynu i kierować swoim postępowaniem. Innymi słowy, był na tyle zorientowany, że mógł uświadomić sobie w jaki sposób postępuje i jakie może mieć to skutki⁴¹.

Właściwości osobiste nieletniego mają również wpływ na jego odpowiedzialność. Są to np.: wiek, cechy charakteru, podatność do podporządkowania się innym lub aspiracje przywódcze, agresywność, uczuciowość, charakter postępowania oraz stopień zdemoralizowania⁴². Aby rozpoznać właściwości osobiste danego nieletniego potrzebna jest gruntowna diagnoza.

Warunki osobiste to sytuacja społeczna nieletniego. Zdaniem A. Wilkowskiej-Płociennik jest to „zły przykład ze strony osób starszych, alkoholizm w domu rodzinnym, prostytutka, wciąganie dzieci przez rodziców do popełniania przestępstwa, bezrobocie rodziców”⁴³.

Aby móc pociągnąć nieletniego sprawcę przestępstwa do odpowiedzialności karnej za swój czyn muszą zostać spełnione wszystkie wymienione przesłanki z art. 10 §2 k.k. Jednakże należy zaznaczyć, iż nawet gdy one zaistniały to orzeczenie wobec nieletniego kary ma charakter fakultatywny. Wynika to z faktu, iż w omawianym przepisie istnieje sformułowanie „może odpowiadać” na zasadach określonych w kodeksie karnym. Ponadto, sąd zawsze może zastosować wobec nieletniego sprawcy nadzwyczajne załagodzenie kary⁴⁴.

W tym miejscu, należy zgodzić się z V. Konarską-Wrżosek, która stwierdziła, iż przypadki pozwalające na pociągnięcie nieletniego do odpowiedzialności karnej charakteryzują się celem „sprawiedliwościowo-represyjnym i ogólnoprewencyjnym, a na dalszy plan schodzi wzgląd na dobro nieletniego i jego wychowanie”⁴⁵.

Na koniec wskazać należy, iż to właśnie ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r. jest podstawowym aktem prawnym regulującym odpowiedzialność osób nieletnich. W myśl przepisów powyższej ustawy środek poprawczy – umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym - jest odmianą środka wychowawczego. Jest on ewidentnie stosowany wobec nieletnich najbardziej zdemoralizowanych, którzy wymagają silniejszego oddziaływania wychowawczego, które jest prowadzone w okolicznościach zwiększonego nadzoru oraz w miejscach, gdzie nieletni nie może samowolnie się oddalać bez uprzedniej zgody. Stwierdzić należy, iż środek poprawczy ma na celu wychowanie nieletniego, a nie stosowanie wobec niego pewnego rodzaju dolegliwości, która niezaprzeczalnie ma miejsce przy orzekaniu kary, chociaż

⁴⁰ Za V. Konarską-Wrżosek, *Prawny system...*, s. 122-123.

⁴¹ Por. Z. Sienkiewicz, *Z problematyki odpowiedzialności karnej nieletnich* (w:) Ł. Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 70. Urodzin profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009, s. 534-535. Por. M. Mozgawa, *Kodeks Karny. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 46.

⁴² A. Walczak-Żochowska (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, Warszawa 2013, s. 464.

⁴³ A. Wilkowska-Płociennik, *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011, s. 170.

⁴⁴ Tamże, s. 119.

⁴⁵ Za V. Konarską-Wrżosek, *Prawny system...*, s. 141.

przy wymiarze kary nieletniemu (tak jak młodocianemu) należy kierować się zawsze względami wychowawczymi.

Bibliografia:

1. Bafia J., Mioduski K., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977.
2. Biel K., *Przestępczość dziewcząt, rodzaje i uwarunkowania*, Kraków 2009.
3. Bieńkowska E., Walczak-Żochowska A., *Postępowanie w sprawach nieletnich. Komentarz*, Warszawa 2003.
4. Bojarski T., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2012.
5. Bojarski T., Kruk E., Skrętowicz E., *Komentarz. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2014.
6. Buchała K., Zoll A., *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do KK*, t. 1, Kraków 1998.
7. Dz. U. 1982 nr 35 poz. 228.
8. Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.
9. Eichstaedt K., *Postępowanie przed sądem w sprawach nieletnich*, Warszawa 2008.
10. Gaberle A., Korcyl-Wolska M., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Gdańsk 2002.
11. Gromek K., *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Warszawa 2004.
12. Grześkowiak A., *Postępowanie w sprawach nieletnich: (polskie prawo nieletnich)*, Toruń 1986.
13. http://arch.prawo.ug.edu.pl/karne/karne/kk_makarewicz.pdf, dostęp na dzień 14.02.2015.
14. Hudzik M., *Europejski nakaz aresztowania a nieletni sprawcy czynów zabronionych*, "EPS" nr 8, 2006.
15. Konarska-Wrzošek V., *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*, Warszawa 2013.
16. Kowalska-Ehrlich B., *Młodzież nieprzystosowana społecznie a prawo*, Warszawa 1988.
17. Kudrelek J., *Postępowanie szczególne w procesie karnym. Postępowanie w sprawach nieletnich*, Szczepiński 2009.
18. *Nieletni*, Słownik języka polskiego, sjp.pwn.pl/szukaj/nieletni.html, dostęp na dzień 26.11.2014 r.
19. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013, Rok LXXIII*, Warszawa 2013.
20. Różańska-Kowal J., Rode D., *Rodzaje i uwarunkowania przestępczości nieletnich w świetle przemian społeczno-gospodarczych* [w:] J.M. Stanik, L. Woszczka (red.), *Przestępczość nieletnich. Aspekty psychospołeczne i prawne*, Katowice 2005.
21. Sawicki J., *Odpowiedzialność nieletnich według art. 10 § 2 i 3 Kodeksu Karnego*, "Homines Hominibus" nr 1(4), 2008.
22. Sienkiewicz Z., *Z problematyki odpowiedzialności karnej nieletnich* (w:) Ł. Pohl (red.), *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 70. Urodzin profesora Andrzeja J. Szwarca*, Poznań 2009.
23. *Statystyka sądowa. Część II: Sprawy rodzinne 1998 r.*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2000.
24. *Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 IV 1985 r.*, VI KZP 1/85, OSNKW 1985, z. 7-8, poz. 52.
25. Walczak-Żochowska A. (w:) red. M. Królikowski, R. Zawłocki, *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, Warszawa 2013.

26. Wilkowska-Płóciennik A., *Postępowanie w sprawach nieletnich*, Warszawa 2011.
27. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010.
28. Zajęcka B., *Geneza i specyfika zachowań nieletnich przestępców* (w:) A Woźniak-Krakowian, E. Napora, I. Gomółka-Walaszek (red.) *Problemy marginalizacji dzieci i młodzieży*, Częstochowa 2009.

ABSTRACT

This paper aims to analyze the responsibility of minors for their crimes in context of the 1982 act on proceedings with minors, as well as with article 10§2 of the Penal Code. It argues that the fundament in judicial adjudication on minors is the 1982 act. Court does not „sentence” them on serving in correctional institution, but he „decides” on their placement there. Correctional measure, is obviously a unique mean of restricting freedom, but it is not perceived as a penalty. Penal Code on the other hand, can be used only in strictly specified circumstances, listed in article 10§2 of the Penal Code. Based on the Penal Code, the responsibility of minor is unique.

Słowa kluczowe: nieletni, demoralizacja, przestępstwo, kara, odpowiedzialność karna, ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, art. 10 §2 kodeksu karnego, zakład poprawczy

Keywords: juvenile, demoralization, offense, punishment, criminal liability, the act on proceedings in juvenile cases, art. 10 §2 of the Criminal Code, correctional facility

Joanna Klimczak

doktorantka w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych UW; Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Małgorzata Kłapeć

studentka kryminologii, Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, Uniwersytet Warszawski

Warsztaty dla więźniów skrajnie długoterminowych – prawo do drugiej szansy dla skazanych i pierwsze kroki dla studentów

ABSTRAKT

Artykuł prezentuje projekt „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy”, który został zrealizowany przy udziale studentów i absolwentów Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego w latach 2014–2016. Projekt był skierowany do więźniów prawomocnie skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności oraz skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności. Jest to grupa skazanych, dla której oferta Służby Więziennej jest ograniczona. Praca z nimi stanowi pole do podejmowania inicjatyw ze strony osób spoza zakładów karnych. Adresatami projektu byli ponadto studenci IPSiR UW. Udział w projekcie miał im stworzyć możliwość pracy z więźniami oraz wykorzystania wiedzy uzyskanej podczas wykładów i ćwiczeń w praktyce. Projekt składał się z trzech części: fakultetu „Więźniowie dożywotni - prawo do drugiej szansy” realizowanego ze studentami, cyklicznych warsztatów w zakładach karnych oraz pracy korespondencyjnej prowadzonej ze skazanymi uczestniczącymi w programie. Realizacja projektu pokazała wyraźnie, że współpraca między środowiskiem akademickim a Służbą Więzienną nie tylko jest możliwa, ale też bardzo potrzebna.

Wstęp

Niniejszy artykuł przedstawia wyniki projektu „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy”, który został zrealizowany z inicjatywy dr Marii Niełaczonej przy udziale studentów i absolwentów Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: IPSiR UW) w latach 2014–2016¹.

Projekt był skierowany do więźniów prawomocnie skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności oraz skazanych na karę 25 lat pozbawienia wolności. Mogli w nim brać udział zarówno pierwszy raz karani, jak i ci, dla których nie był to pierwszy pobyt w więzieniu, odbywający karę w systemie programowanego oddziaływania lub zwykłym.

¹ Projekt wspólnie z dr Marią Niełaczną realizowały studentki i absolwentki IPSiR UW: Monika Markowska, Magdalena Natowska, Joanna Klimczak, Małgorzata Kłapeć i Aleksandra Osińska, zwane dalej: autorkami.

Niemniej ważnymi adresatami projektu byli studenci IPSiR UW. Udział w projekcie miał im stworzyć możliwość pracy z więźniami oraz wykorzystania wiedzy uzyskanej podczas wykładów i ćwiczeń w praktyce. Uczestnictwo w warsztatach więziennych, było poprzedzone obowiązkowym udziałem studentów w fakultecie „*Więźniowie dożywotni – prawo do drugiej szansy*” prowadzonym przez dr Marię Niełaczną w IPSiR UW. Cały projekt był eksperymentalny i polegał na:

1. prowadzeniu, w ramach przedmiotów skierowanych do studentów IPSiR UW, fakultetu „*Więźniowie dożywotni - prawo do drugiej szansy*”;
2. prowadzeniu, trzy razy do roku, dwudniowych (14-16 godzinnych), cyklicznych warsztatów w zakładzie karnym (areszcie śledczym);
3. pracy korespondencyjnej („zeszytów ćwiczeń”), w okresach między warsztatami prowadzonej przez skazanych i moderatorów projektu.

Warsztaty były prowadzone w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich, Zakładzie Karnym nr 2 w Strzelcach Opolskich, Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie, a od sierpnia 2017 roku odbywają się także w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim².

Podstawowym założeniem projektu była równoległa praca z więźniami i ze studentami, stworzenie forum wymiany doświadczeń, myśli i wiedzy między więźniami a studentami i zaproszonymi ekspertami, w związku z omawianymi tematami. Autorkom projektu przyświecało opracowanie i przetestowanie programu pracy z więźniami długoterminowymi, przygotowanie narzędzia do komunikacji i współdziałania dla studentów kierunków specjalistycznych i ich przyszłych „klientów”.

Celem działań skierowanych do skazanych było wzmocnienie ich osobistej odpowiedzialności poprzez umożliwienie im doświadczenia, że wolność zaczyna się „tu i teraz” (od małych kroków) i wiąże się ze zmianą tego, co jest w zasięgu osobistych możliwości. Uświadomienie więźniom, że każdy jest w stanie wziąć na siebie odpowiedzialność, aby na co dzień czynić zadość swoim obowiązkom i oczekiwaniom rodziny, przyjaciół czy funkcjonariuszy Służby Więziennej.

Przebieg projektu

Realizacja projektu objęła lata akademickie 2014/2015 i 2015/2016, a także studentów, którzy w tym czasie zapisali się na fakultet prowadzony w IPSiR UW. Długość projektu wynikała z konieczności sprawdzenia innowacyjnej metody zajęć ze studentami, współdziałania z więźniami oraz personelem więziennym i ich efektu, czyli programu skierowanego do więźniów długoterminowych. Dwuletniej pracy ze studentami oraz skazanymi wymagały także zakres i liczba tematów wchodzących w skład programu. Projekt został uznany za jeden z najciekawszych wśród inicjatyw zgłoszonych w 2014 r. do Funduszu Innowacji Dydaktycznych Uniwersytetu Warszawskiego (wspiera on innowacyjne działania wzbogacające dorobek dydaktyczny uczelni) i uzyskał dofinansowanie.

² Pełen cykl dwudniowych warsztatów związanych z pracą indywidualną skazanych został zrealizowany w więzieniach znajdujących się w Strzelcach Opolskich. Wyjątek stanowiły ostatnie realizowane w projekcie zajęcia, które trwały krócej. W Areszcie-Śledczym w Warszawie-Mokotowie odbywały się jednodniowe zajęcia. Ich uczestnicy nie otrzymywali „zeszytów zadań”, które mogliby wypełniać między kolejnymi warsztatami. Scenariusze, na których prowadzące pracowały ze skazanymi w Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie, powstawały po modyfikacji (skróceniu) tych wykorzystanych w zakładach karnych.

1. Fakultet „*Więżniowie dożywotni – prawo do drugiej szansy*”

Nazwa fakultetu różniła się od nazwy całego projektu, ponieważ pierwsze prowadzone przez dr Marię Niełączną zajęcia ze studentami, w roku akademickim 2013/2014 w semestrze letnim, koncentrowały się wokół więźniów skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności, a więc zainteresowania badawczego pomysłodawczyni projektu, stąd nazwa przedmiotu „*Więżniowie dożywotni - prawo do drugiej szansy*”.

Po przeprowadzeniu pierwszych zajęć, w których wzięli udział także więźniowie z 25-letnimi wyrokami - i konsultacji z prezesem Fundacji „Sławek”³ okazało się, że skazani na drugą skrajnie długoterminową karę są grupą podobną, pod względem potrzeb związanych z długim okresem izolacji, do grupy więźniów dożywotnich. Projekt zyskał nazwę „*Więżniowie skrajnie długoterminowi - prawo do drugiej szansy*”, a wśród zagadnień omawianych podczas kolejnych edycji fakultetu znalazły się także te, związane z karą 25 lat pozbawienia wolności.

Uczestnictwo w fakultecie uwarunkowane było zaliczeniem przedmiotów: „Prawo karne”, „Podstawowe prawa i wolności człowieka” oraz „Kryminologia”. Studenci, którzy chcieli zaangażować się w projekt mieli mieć wiedzę o prawie karnym, celach i dyrektywach kary pozbawienia wolności, posiadać umiejętność analizowania prawa w świetle praw i wolności człowieka oraz standardów międzynarodowych, a także dysponować podstawową wiedzą z kryminologii.

Studenci uczestniczący w fakultecie zapoznali się podczas zajęć z regułami, praktyką i odrębnością w wykonywaniu kar skrajnie długoterminowych: kary dożywotniego pozbawienia wolności i kary 25 lat pozbawienia wolności. Słuchacze mieli możliwość dotarcia do badań naukowych dotyczących orzekania i wykonywania tych skrajnych kar w Polsce i na świecie, w tym projektów badawczych na temat programów korekcyjnych i rehabilitacyjnych lub innych rodzajów oddziaływań z zakresu „What Works?”, „Offending Programs” oraz „Come to Terms With Their Offences The Harm Done To Victims Program”. Na zajęciach uczestnicy prowadzili dyskusje na temat możliwości korekcji (poprawy) i rehabilitacji tych skazanych i na temat celu adresowanych do nich działań. Ponadto studenci omawiali konkretne przypadki polskich więźniów dożywotnich – mieli możliwość podjęcia pracy badawczej, analizowania przypisanego sobie przypadku.

Zadaniem studentów było stworzenie scenariuszy, na podstawie których następnie prowadzili warsztaty na zajęciach wśród swoich kolegów i koleżanek. Taka próba – wcielenia się w rolę twórcy treści zajęć i ich moderatora – była pomocna w uczestnictwie w warsztatach realizowanych w więzieniu. Niemal wszystkie tematy scenariuszy przygotowywanych przez studentów były tożsame z tymi realizowanymi w więzieniach.

Studenci działający zespołowo mieli szansę doświadczenia trudu pracy w przygotowywaniu zadań, stresu związanego z prowadzeniem ćwiczeń oraz oceny ze strony odbiorców, czyli prowadzącej zajęcia oraz pozostałych uczestników fakultetu. Scenariusze przygotowane podczas trwania zajęć akademickich były niejednokrotnie inspiracją dla moderatorów podczas tworzenia koncepcji warsztatów realizowanych ze skazanymi.

Chętni studenci (uczestnicy fakultetu), którzy wyrazili zainteresowanie wzięciem udziału w zajęciach w więzieniu, dostali taką możliwość. Niektórym tak spodobał się warsztatowy sposób

³ Fundacja „Sławek” została założona w 1998 r. Jej pracownicy i wolontariusze mają wieloletnie doświadczenie w prowadzeniu projektów oraz programów skierowanych do wykluczonych i zagrożonych wykluceniem: skazanych odbywających karę pozbawienia wolności oraz tych, którzy odbyli karę więzienia.

pracy ze skazanymi, że uczestniczyli w nich kilka razy. W zajęciach dydaktycznych na terenie Uniwersytetu, przez dwa lata trwania projektu, brało udział 61 studentów. W warsztatach na terenie więzień uczestniczyło 27 z nich. W sumie w projekt zaangażowało się 72 studentów.

2. Warsztaty

Pierwsze warsztaty odbyły się w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich. Tematy zrealizowane w strzeleckiej „jedynce” zostały po kilku miesiącach omówione podczas spotkania w drugim więzieniu znajdującym się na terenie tego miasta. Kolejne zajęcia były prowadzone już równolegle w obu jednostkach penitencjarnych.

Wybór więzienia, w którym zrealizowany został pilotaż, był związany z liczbą więźniów długoterminowych odbywających w nim kary oraz dobrą, kilkuletnią współpracą Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej IPSiR UW z dyrekcją zakładu. Decyzja o prowadzeniu warsztatów w Zakładzie Karnym nr 2 w Strzelcach Opolskich nie była motywowana jedynie bliskim położeniem tych więzień. „Jedynka” przeznaczona jest dla skazanych odbywających karę po raz pierwszy, natomiast w „dwójce” przebywają recydywiści penitencjarni. Dla autorek projektu niezwykle cennym wydało się zdobycie doświadczenia w pracy zarówno ze skazanymi odbywającymi długoletnie wyroki, którzy po dokonaniu zbrodni zabójstwa przebywali w zakładzie karnym po raz pierwszy, jak i z tymi, dla których ówczesny pobyt w więzieniu był co najmniej drugim w ich życiu.

Ze względu na zachowanie proporcji udziału studentów i skazanych w warsztatach jak i możliwości finansowych, nie wszyscy studenci zapisani na fakultet mogli uczestniczyć w wyjazdowych zajęciach. Twórcy projektu chcieli również im umożliwić udział w warsztatach, dlatego kolejną jednostką, w której odbyły się warsztaty, był Areszt Śledczy w Warszawie-Mokotowie. Obecnie – jak już zostało wspomniane – opracowane scenariusze realizowane są w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim.

Między Uniwersytetem Warszawskim a więzieniami, których dyrektorzy wyrazili zgodę na prowadzenie projektu, zostało zawarte porozumienie partnerskie. Zgodnie z jego zapisami uczelnia miała m.in. koordynować działania związane z prowadzeniem przedsięwzięcia i sprawować nadzór merytoryczny nad jego realizacją, zapewnić pracownikom Służby Więziennej możliwość udziału w wypełnianiu zadań programu i w konsultacjach przy podejmowaniu decyzji, gromadzić oraz archiwizować dokumentację prowadzonych działań, a także przekazać kierownictwu efekty projektu. Dyrektorzy zobowiązali się m.in. do stworzenia warunków odpowiednich do realizacji założonych zadań, dołożenia starań, by w programie brała udział stała grupa skazanych oraz do informowania Uniwersytetu o przeszkodach przy realizacji projektu, w tym o ryzyku zaprzestania jego realizacji. Do więzień została również przesłana pełna lista tematów, nad którymi prowadzące warsztaty zamierzały pracować wraz ze skazanymi.

Aby zapewnić prawidłowy przebieg projektu, jego autorki przyjęły pewne zasady i reguły uczestnictwa, które zawarły w kontrakcie. Taki kontrakt każdy skazany otrzymywał na pierwszym spotkaniu i decydował, czy chce się pod nim podpisać. Wyrażenie zgody na przestrzeganie zawartych w dokumencie zapisów było niezbędne, aby uczestnik mógł wziąć udział w programie. Kontrakt zobowiązywał do: odnoszenia się z szacunkiem do biorących udział w projekcie, zaangażowania oraz wkładu własnego w tworzenie programu, akceptowania warunków organizacyjnych zależnych od porządku wewnętrznego więzienia, w którym odbywały się warsztaty, i przepisów wykonania kary pozbawienia wolności, obecności podczas zajęć.

Cykl warsztatów stanowił pewną całość, dlatego prowadzące program postanowiły zobowiązać uczestników do uczestnictwa w każdych kolejnych spotkaniach. Brak udziału w jednych dwudniowych zajęciach miał oznaczać rezygnację z projektu. Autorki nie chciały również, aby zmieniał się skład grupy więźniów, tak by ci, którzy zdecydują się na udział w zajęciach, przeszli przez wszystkie opracowane tematy.

Mimo wysiłków podejmowanych przez skazanych, nie zawsze udawało się im wywiązywać z punktu kontraktu, który dotyczył obecności na zajęciach. Prowadzące projekt przyjęły zatem pewne warunki uznawania absencji. Godziły się na nieobecność na jakiejś części jednych warsztatów z powodów obiektywnych (np. widzenie, uczestnictwo w mszy świętej, praca). Z udziału w dwudniowych warsztatach zwalniała choroba lub inna okoliczność niezależna od uczestnika. Natomiast w razie przeniesienia skazanego do innej jednostki z powodu podjęcia przez niego szkoły, rozpoczęcia terapii lub chęci bycia bliżej rodziny, autorki postanowiły umożliwić mu dalszy udział w projekcie na warunkach uzgodnionych z moderatorami i za zgodą Dyrektora „nowego” zakładu karnego.

Więźniowie, kiedy nie mogli uczestniczyć w warsztatach, przekazywali prowadzącym wiadomość o powodach nieobecności oraz informowali o swoich staraniach podejmowanych w celu wzięcia dni wolnych w pracy czy takiego ułożenia widzeń, aby nie wypadały one w dniu warsztatów.

Autorkom nie udało się zrealizować założenia o nieprzyjmowaniu nowych uczestników w trakcie trwania projektu. Gdy kilku skazanych zrezygnowało z udziału w warsztatach⁴, pozostali więźniowie zwrócili się z prośbą, aby w zajęciach mogli wziąć udział nowi uczestnicy – skazani, którym opowiedzieli o warsztatach i zachęcili ich do uczestnictwa (a ci wyrazili taką chęć). Prowadzące wyraziły zgodę na przyjęcie nowych uczestników, mając na uwadze, że mogą oni nadrobić zaległy materiał – uzupełnić „zeszyty ćwiczeń” z tematów, na których nie byli obecni. Podczas warsztatów prowadzący, studenci oraz skazani omówili 13 tematów. Były to:

1. Społeczeństwo jako takie, czyli jakie? Człowiek jako istota społeczna.
2. Męskość i kobiecość – natura czy dobrze zagrane role?
3. Co się komu należy we współczesnym świecie? Sprawiedliwość społeczna i sprawiedliwość między nami.
4. Socjalizacja vs. resocjalizacja. Zasady życia społecznego w świecie przedzielonym więziennym murem.
5. Wartości, a autorytety. Czy możemy przetrwać bez autorytetów?
6. Demokracja – zadanie dla każdego.
7. Prawa człowieka – bez uprzedzeń i skrótów.
8. Worek wartości, czyli bagaż człowieczeństwa. Wokół szczęścia, piękna, prawdy, wierności, odwagi, miłości, cierpienia, wolności, godności i szacunku.
9. Od komunikacji do ekspresji. Jak wyrażać spostrzeżenia, uczucia, potrzeby i prośby?
10. Przemoc pod kontrolą. Jak radzić sobie z przemocą?
11. Zbrodnia – wina – kara.
12. Odpowiedzialność – zaprawa do wolności i dobrego życia⁵.
13. Zadośćuczynienie za krzywdę. Co robić, aby stawać się lepszym człowiekiem?⁶

⁴ Prowadzące warsztaty nie poznały wszystkich powodów wycofania się uczestników z zajęć. Te, o których zostały poinformowane, były związane z transportem do innej jednostki w celu rozpoczęcia szkoły lub terapii bądź dotyczyły się względów osobistych.

⁵ Temat zrealizowany na ostatnich warsztatach w Zakładzie Karnym nr 2 w Strzelcach Opolskich.

Z powodu ograniczeń czasowych trwania programu, z założonych na początku projektu tematów nie zostały zrealizowane trzy z nich:

1. Więzień – czy to jest pierwszoplanowa rola? Dlaczego i po co warto dać drugą szansę więźniom odbywającym kary skrajne?
2. Druga szansa - przygotowanie do życia w społeczeństwie, w wolności od przestępstw.
3. Sens życia i pasja życia. Nauka bycia „tu i teraz”.

Jednym z pomysłów – na etapie planowania zajęć – było, iż projekt zakończy się zajęciami, których przebieg zaproponuje jeden więzień lub zespół 2-3 skazanych. Uczestnicy – o czym wiedzieli od początku udziału w programie – byli zaproszeni do wymyślenia tematu, a jeśli byłoby to w ich mocy, rozpisania konkretnych ćwiczeń. Skazani, którzy podjęli próbę przygotowania zadań na wymyślony przez siebie temat, mówili, że zadanie ich przerosło i okazało się zbyt trudne. Tak więc, ostatnie spotkanie zostało zagospodarowane tematami, które więźniowie wybrali spośród kilku zaproponowanych przez prowadzące warsztaty.

Autorki rozpoczynały opracowanie scenariuszy warsztatów od zapoznania się z zagadnieniami teoretycznymi związanymi z realizowanym tematem. Wiadomości zdobyte podczas lektury fachowej literatury były pomocne nie tylko przy tworzeniu ćwiczeń na zajęcia, ale również sprawdziły się przy pracach nad zeszytami do pracy indywidualnej dla więźniów. Prowadzące projekt czasem spotykały się i wspólnie, wykorzystując metodę burzy mózgów, układały szkielet scenariusza, a następnie każda dopracowywała poszczególne jego punkty, innym razem pisały indywidualnie po kilka ćwiczeń, a potem umawiały się w celu ich przedyskutowania, naniesienia ewentualnych poprawek i zaakceptowania pełnej wersji scenariusza przez wszystkie członkinie zespołu. Przeglądały również zadania przygotowane przez studentów podczas fakultetu. Niektóre z nich zamieszczały wśród tych, które chciały zrealizować podczas warsztatów. Wspólnie kreśliły czas trwania poszczególnych ćwiczeń, by mieć kontrolę nad przebiegiem zajęć.

Przygotowując scenariusze, autorki miały na uwadze nie tylko treść poszczególnych zadań (czego będą dotyczyły, jakie wiadomości dzięki nim przyswoją uczestnicy), ale także to, w jaki sposób będą one prowadzone – jakie metody zostaną wykorzystane. Zróżnicowanie prowadzenia poszczególnych ćwiczeń było istotne z punktu widzenia atrakcyjności zajęć (nie zanedbania biorących udział w warsztatach monotonią sposobu prowadzenia zadań). Pozwalało również uczestnikom zdobyć lub rozwinąć różne umiejętności np. wyrażania swojego zdania i uzasadniania go czy współpracy w przygotowaniu wspólnego stanowiska.

Wśród wykorzystanych metod znalazły się: burza mózgów, drzewo problemów, JIGSAW, analiza SWOT, dyskusje w kilkusobowych grupach, zajmowanie stanowiska na forum i przygotowywanie prac plastycznych. Niektóre zadania polegały na zapoznawaniu się z tekstami źródłowymi, inne wymagały od uczestników wcielenia się w jedną z przypisanych ról (metoda dramy). Wśród ćwiczeń znalazły się też takie, które przybierały formę zabawy (jak np. głuchy telefon). Do niektórych tematów udało się dobrać audycje radiowe, filmy fabularne lub fragmenty nagrań. Uczestnicy wspólnie zapoznawali się z nimi podczas zajęć, a po ich odsłuchaniu lub obejrzeniu rozmawiali o poruszanych zagadnieniach odnoszących się do omawianej problematyki.

Różnorodność odgrywała także ważną rolę przy dzieleniu biorących udział w warsztatach na grupy (praca w kilkusobowych zespołach była jedną z częściej wykorzystywanych metod).

⁶ Temat zrealizowany na ostatnich warsztatach w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich oraz Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie.

Uczestnicy odliczali do trzech lub czterech (w zależności od tego, jak liczne miały być grupy), łączyli się „przy pomocy” takich samych wybranych owoców lub słodczy czy wylosowanych fragmentów pocztówek, których „właściciele” mieli za zadanie odnaleźć posiadaczy innych kawałków składających się na całość obrazu i w ten sposób stworzyć zespół.

W planowanych dniach warsztatowych uwzględniany był czas na mini-wykłady i podsumowania poszczególnych zadań. To podczas nich skazani i studenci zdobywali wiedzę zaczerpniętą z literatury przez autorki projektu przed przystąpieniem do prac nad układaniem scenariuszy. Mini-wykłady stanowiły najczęściej wprowadzenie do konkretnego ćwiczenia czy bloku zadań, podsumowania pojawiały się na jego końcu. Skazani posiadający różne opinie na omawiane tematy mieli wyjść z warsztatów z wiedzą wypracowaną przez teoretyków i praktyków zajmujących się danym zagadnieniem i mieć możliwość skonfrontowania indywidualnych przekonań z nauką i doświadczeniem znawców. Podsumowania przeznaczane były także często na rozmowy o tym, jak uczestnicy czuli się podczas danego ćwiczenia, co było dla nich trudne w jego realizacji.

Na około miesiąc przed planowaną datą przeprowadzenia warsztatów, po tym gdy dyrektorzy potwierdzili możliwość przyjazdu w konkretnych dniach, do więzień był przesyłany dokument zawierający informację o metodach wykorzystywanych podczas realizacji danego tematu i wykaz potrzebnych materiałów. Następnie do skazanych trafiała informacja o dacie zajęć. Wiadomość przekazana więźniom odpowiednio wcześniej pozwalała im na zorganizowanie czasu w taki sposób (ułożenie harmonogramów widzeń z rodziną czy wzięcie urlopu w pracy), aby mogli uczestniczyć w warsztatach.

Prowadzone warsztaty trwały dwa dni lub były jednodniowe. Niezależnie od tego, czy realizowano krótszą, czy dłuższą wersję, uczestnicy pracowali około 7-8 godzin. Przygotowane zadania były podzielone kilkoma krótszymi (5-10 minutowymi) przerwami i jedną dłuższą, podczas której skazani udawali się na obiad.

Pilotaż w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich oraz pierwsze wizyty w pozostałych więzieniach autorki projektu rozpoczynały od wyjaśnienia: kim są, dlaczego zdecydowały się poprowadzić warsztaty w tej jednostce, dlaczego wśród jego adresatów znaleźli się skazani na kary skrajnie długoterminowe. Następnie przedstawiały ideę i omawiały cele programu oraz odpowiadały na pytania więźniów. Po wprowadzeniu wszyscy uczestnicy otrzymywali dwie kartki w różnych kolorach. Na jednej z nich zapisywali, jakie mają oczekiwania, a na drugiej, jakie obawy związane z udziałem w zajęciach. Po zebraniu kartek prowadzące odczytywały zanotowane spostrzeżenia. Potwierdzały oczekiwania lub tłumaczyły, dlaczego niektóre z nich nie zostaną spełnione. Rozwiewały wątpliwości skazanych. Wszyscy, którzy zdecydowali się przyjść na pierwsze spotkanie, mieli opuścić je z taką dawką informacji, która pozwoliłaby im na przybycie na kolejne warsztaty bez poczucia, że czegoś nie rozumieją lub nie są pewni, czego mogą się spodziewać.

Następnie uczestnicy wspólnie tworzyli regulamin uczestnictwa w warsztatach, wypracowywali zasady, którymi każdy z nich kierował się podczas każdego spotkania. Pierwszego dnia odbywało się również kilka ćwiczeń integracyjnych. Dzięki uczestnictwu w nich biorący udział w zajęciach mieli okazję dowiedzieć się czegoś więcej o sobie nawzajem.

Choć we wspomnianych wyżej porozumieniach, zawartych z dyrektorami więzień, nie znalazł się zapis gwarantujący możliwość prowadzenia zajęć bez obecności funkcjonariusza, to podczas warsztatów obecni byli tylko skazani, studenci i prowadzące spotkania. Dzięki temu

skazani nie czuli się skrępowani obecnością przedstawiciela Służby Więziennej, podczas gdy dzielili się swoimi przemyśleniami (często związanymi z prywatnymi doświadczeniami).

Sale zajęciowe nie ulegały zmianie oraz były odpowiednio wyposażone. Znajdowały się w nich ławki i krzesła, a także projektor. Były one również odpowiednio duże do prowadzenia zajęć z kilkunastoosobową grupą.

Każde warsztaty rozpoczynały się od ustawienia ławek w kącie sali i utworzenia kręgu z krzesel. Atmosfera na prowadzonych zajęciach miała nie przypominać tej ze szkolnych lekcji. Stoły były wykorzystywane głównie podczas przygotowywania prac plastycznych czy zapisywania wniosków z prac zespołów na dużych kartkach flipchartu.

Poszczególne ćwiczenia prowadziła najczęściej jedna z sześciu moderatorek – autorek scenariuszy. Rzadko zdarzało się, aby jedno zadanie moderowały dwie z prowadzących, działało się tak wtedy, gdy dane ćwiczenie składało się z kilku części lub gdy jeden zespół uczestników pracował w sali, a drugi poza nią. Prowadząca objaśniała treść zadania, czuwała nad czasem jego trwania, rozjaśniała wszelkie niejasności oraz dokonywała podsumowania. Nikt nie stał z boku i nie prowadził jedynie obserwacji. W pracę – czy to na forum, czy w kilkusobowych grupach – aktywnie włączali się pozostali prowadzący oraz studenci.

W mniejszych zespołach, które pracowały nad wspólnym stanowiskiem grupy, znajdowała się zawsze choć jedna z autorek scenariuszy lub choć jeden ze studentów biorących udział w warsztatach. Kilkusobowe grupy nie składały się z samych skazanych. Zadania mogły prowadzić niekiedy do burzliwej dyskusji, nad którą ktoś powinien był zapanować. Jeśli w kilkusobowym zespole znalazł się jeden student (dwóch z nich) – a nie było w nim żadnej z moderatorek – stawał się niejako „prowadzącym” jego (zespołu) pracą. Nieoceniona stawała się wówczas praktyka wyniesiona z fakultetu *„Więźniowie dożywotni - prawo do drugiej szansy”*, podczas którego uczestnicy nie tylko układali scenariusze zajęć, ale również moderowali warsztaty wśród swoich kolegów i koleżanek, zdobywając tym samym doświadczenie, które zaprocentowało podczas pracy w więzieniu.

Zdarzało się, że w warsztatach prowadzonych w więzieniu uczestniczyli eksperci i praktycy, którzy pracowali nad niektórymi scenariuszami, a po zakończonych warsztatach dzielili się przemyśleniami i uwagi dotyczącymi utrzymania dynamiki pracy grupy podczas prowadzenia zajęć. W pilotażu wziął udział Maciej Sopyło, który miał już za sobą doświadczenia związane z prowadzeniem warsztatów (nie tylko tych więziennych). Kolejne dwie ekspertki były pomocne przy opracowaniu tematów, które uznałyśmy za trudne, zarówno dla nas prowadzących (m.in. ze względu na brak wykształcenia psychologicznego), jak i dla samych skazanych. Co do pierwszego z nich, odnoszącego się do złości, agresji i przemocy, porad udzielały nam Katarzyna Klimko-Damska (psychoterapeutka, seksuolog kliniczny i sądowy, prowadząca m.in. terapię ofiar i sprawców przemocy) oraz Katarzyna Drapała (jedna ze współautorek raportu nt. ewaluacji programu Trening Zastępowania Agresji ART i programu korekcyjno-edukacyjnego Duluth). Pani Katarzyna Drapała wzięła również udział w warsztatach, podczas których omawialiśmy zagadnienia związane ze zbrodnią, winą oraz karą. Uczestniczyli w nich także absolwenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Ich wiedza była szczególnie przydatna przy przekazywaniu zawiłych zagadnień prawnych. Zewnętrzne wsparcie zapewniaли także przedstawiciele Fundacji „Sławek”, której prezes zawarł w tej sprawie umowę partnerską z Uniwersytetem Warszawskim.

Z każdych zajęć autorki sporządzały dokumentację. Uwieczniały uczestników (za ich zgodą) podczas działań związanych z realizacją konkretnych zadań. Fotografowały również prace wykonane przez biorących udział w zajęciach np. rzeźby czy plakaty. Każde zajęcia kończyły się zrobieniem grupowego zdjęcia, które po wywołaniu przesyłane było skazanym. Wykonane fotografie Służba Więzienna zamieszczała na stronach internetowych. Posłużyły one także do sporządzenia prezentacji multimedialnej podsumowującej cały projekt, która została zaprezentowana uczestnikom na ostatnich warsztatach w listopadzie 2016 roku. Na zakończenie projektu skazani, którzy ukończyli warsztaty otrzymali certyfikat udziału w projekcie oraz pamiątkowe koszulki.

W warsztatach na terenie więzień pracowało 5 ekspertów, 27 studentów oraz 6 prowadzących. Program ukończyło 26 skazanych – 11 odbywających karę w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich, 9 z Zakładu Karnego nr 2 w Strzelcach Opolskich oraz 6 odbywających karę w Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie⁷. Warto podkreślić, że trzech więźniów kontynuowało (lub/i nadal kontynuuje) swój udział w zajęciach w więzieniach, do których zostali przetransportowani w trakcie trwania projektu. Jeden z nich został przewieziony z Zakładu Karnego nr 2 w Strzelcach Opolskich do Aresztu Śledczego w Warszawie-Mokotowie. Drugi z Zakładu Karnego nr 1 w Strzelcach Opolskich do Zakładu Karnego w Opolu Lubelskim. Trzeci zaś rozpoczął udział w warsztatach w Zakładzie Karnym nr 1 w Strzelcach Opolskich, przeszedł następnie cały cykl w Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie i kontynuuje swój udział w zajęciach w Zakładzie Karnym w Opolu Lubelskim.

3. Praca indywidualna („zeszyty ćwiczeń”)

Już po jednych z pierwszych zajęć w więzieniu okazało się, że warto podjąć pracę ze skazanymi również w trakcie przerw pomiędzy kolejnymi warsztatami. Inspiracją do stworzenia „zeszytów ćwiczeń” do pracy indywidualnej były wypowiedzi samych uczestników. Wynikało z nich, że mimo szczerych chęci wywiązania się z zapisów kontraktu, który podpisali, nie są w stanie w 100% zagwarantować, że nie przekroczą liczby wymaganych do ukończenia warsztatów nieobecności (nawet jeśli dostaną informację o dacie zajęć odpowiednio wcześniej). Skazani wyrazili, że w takich sytuacjach, kiedy nie będą mogli brać udziału w warsztatach na dany temat, chcieliby mieć możliwość zapoznania się z treściami na nich poruszonymi. Mówili także, że 3-4 miesięczne okresy między spotkaniami są zbyt długie i chcieliby wypełnić je pracą związaną z zagadnieniami omawianymi na zajęciach. Trzeci argument, który zaważył o stworzeniu i przysyłaniu zadań uczestnikom był taki, iż więźniowie mieli problem ze zrozumieniem niektórych ćwiczeń z warsztatów lub chcieli utrwalić sobie pewne treści. „Zeszyty ćwiczeń” pomogły również nadrobić zaległe tematy skazanym, którzy dołączyli do programu po kilku zajęciach.

Tak więc, po każdym z warsztatów przesyłany był skazanym „zeszyt ćwiczeń” (uzupełniony także o tematy z zajęć, które odbyły się przed wprowadzeniem pracy indywidualnej). Każdy przekazany korespondencyjnie materiał zawierał część teoretyczną (na którą składały się zagadnienia poruszane podczas warsztatów) i praktyczną (w której zawarte były ćwiczenia do

⁷ W roku 2016, w którym prowadzone były warsztaty, był ostatnim rokiem funkcjonowania Aresztu Śledczego – przed rozpoczęciem przekształcania go w Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL. Wiązało się to z transportowaniem skazanych do innych jednostek – szczególnie pod koniec roku, dlatego warsztaty ukończyła grupa kilku uczestników.

rozwiązania – czasem pokrywały się one z tymi realizowanymi podczas zajęć, czasem były to nowe, nie rozwiązywane dotychczas przez więźniów, zadania).

Nadsyłane w odpowiedzi wypełnione przez więźniów „zeszyty ćwiczeń” nie podlegały żadnej ocenie, ani w żaden sposób nie wpływały na ukończenie przez skazanych cyklu zajęć. Praca indywidualna miała służyć uczestnikom – stworzyć im, jak i moderatorom, przestrzeń na wymianę myśli i spostrzeżeń oraz na poszerzenie wiedzy.

4. Ewaluacja projektu

Podczas zajęć – czy to na początku warsztatów (gdym np. omawiane były „zeszyty zadań” dotyczące tematu poruszanego na ostatnim spotkaniu), czy w rozmowach toczących się w przerwach – autorki projektu, studenci oraz eksperci biorący udział w warsztatach rozmawiali ze skazanymi o sposobie prowadzenia zajęć i poziomie trudności zadań. Pytali o to, jakie ćwiczenia sprawdziły się w 100%, a prowadzenie których warto byłoby dopracować. Następnie, po każdym zakończonych zajęciach, już bez udziału więźniów, przekazywali sobie nawzajem uwagi skazanych i dzielili się swoimi spostrzeżeniami.

Nieocenionym źródłem informacji na temat realizacji zadań podczas warsztatów była kilkusobowa grupa, która zawiązała się wśród więźniów odbywających karę w strzeleckiej „jedynce”. Skazani sami wyszli z propozycją organizowania spotkań po warsztatach, podczas których mogliby się podzielić swoimi przemyśleniami. Podczas nich toczyły się rozmowy m.in. na temat pracy indywidualnej nadsyłanej korespondencyjnie oraz konkretnych ćwiczeń prowadzonych na zajęciach.

Na ostatnich warsztatach uczestnicy wypełnili ankietę, w której zostały zawarte pytania o to, jakie umiejętności i wiedzę nabyli skazani, czy korzystają z nich na co dzień, co zmienił w ich życiu udział w projekcie, jak oceniają „zeszyty zadań” (ich formę oraz język), a także o ulubione metody. Z udzielonych odpowiedzi wynikało, że skazani pozytywnie ocenili całokształt programu. Wyraziło się to choćby w tym, iż każdy z nich poleciłby udział w warsztatach innym więźniom. Wśród wskazywanych odpowiedzi zwracały uwagę te, w których uczestnicy opisywali, jakie ćwiczenia zrealizowane podczas zajęć zapamiętali, które z nich były dla nich najbardziej wartościowe. Wskazywali na te zadania, które dały im konkretne umiejętności np. jak radzić sobie ze złością, reagować w inny sposób niż agresywnie, jak identyfikować oraz eliminować błędy w ocenie sytuacji, które mogą wyzwać negatywne emocje. Podkreślali także, że sporo umiejętności wynieśli z warsztatów na temat komunikacji. Z zagadnieniami odnoszącymi się m.in. do zajęć poświęconych komunikowaniu się – ale przede wszystkim do całości projektu – wiązały się również te zapisy zamieszczone w ankietach, w których uczestnicy wskazywali, że dzięki udziałowi w warsztatach mogli przełamać lęki związane z „publicznym” wypowiedzianiem się, otworzyć się na innych:

„Na pewno łatwiej jest mi rozmawiać z ludźmi z zewnątrz. Nawiązywać kontakt, a przede wszystkim wysłuchać i zrozumieć innych. Kiedyś miałem z tym problemy, opory, byłem skryty i zamknięty w sobie. Swoje problemy rozwiązywałem sam. A w czasie tych warsztatów zrozumiałem, że komunikacja też jest bardzo ważna”.

„Kiedy podejmuję dialog, pozwalam swemu rozmówcy wypowiedzieć się zanim wyrażę swoją myśl”.

„(...) potrafię ich (innych – red. JK i MK) teraz słuchać, a nie tak jak wcześniej tylko zbywać potakiwaniem”.

„Na pewno potrafię lepiej się komunikować, potrafię lepiej dobierać słowa, żeby nikogo nie obrazić”.

Pytani o zdobyte lub wzmocnione doświadczenia, pisali:

„Umiejętność wypowiadania osobno, jak i w grupie, odwagę wypowiedzi”.

„Na pewno wzmocniłem się z otwartością na innych, bo kiedyś to tylko stałem z boku”.

„Warsztaty pozwoliły mi przemawiać przed grupą, zwalczyć kompleks otworzenia się”.

Jeśli chodzi o odpowiedzi dotyczące uzyskanej wiedzy, to nie można wskazać jednej czy nawet kilku dominujących. Wśród nich pojawiły się niemal wszystkie poruszane na warsztatach tematy. Skazani ocenili „zeszyty ćwiczeń” dobrze – na pięciostopniowej skali (gdzie 1 oznaczało mało zrozumiały, niejasny, a 5 – jasny i zrozumiały) zaznaczali wartości od 3-5. Więźniowie, wśród ulubionych metod wymieniali tworzenie prac plastycznych, dramę, a także pracę indywidualną oraz pracę w grupach.

Spotkania ewaluacyjne odbyły się również z przedstawicielami administracji strzeleckich zakładów karnych. Funkcjonariusze wskazywali, że jednostki penitencjarne mają mało do zaoferowania dla tej konkretnej grupy skazanych, posiadają niewystarczającą ofertę konkretnych i istotnych działań (praca, szkoła, terapia). Podkreślili, że w związku z powyższym duże znaczenie odgrywają inicjatywy podejmowane przez ludzi „z zewnątrz”. Ważne jest nie tylko to, co zostanie zaproponowane (jaki program, warsztaty), ale również podejście do uczestników – bez osądzania czy patrzenia na nich przez pryzmat wcześniejszych zachowań. Funkcjonariusze mówili także o tym, że takie projekty jak „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy” powinny odbywać się cyklicznie, aby skazani mogli wziąć w nich udział co najmniej dwa razy: na początku odbywania kary (kiedy mają jeszcze nieutralne nawyki więzienne) i przy jej końcu – przed przewidywanym warunkowym przedterminowym zwolnieniem – by mogli „oczyścić się” z więziennych rutyn, utrwalić zdobyte podczas pierwszych warsztatów umiejętności. Wśród wypowiedzi pojawiały się także takie, że podobne działania powinny zostać wpisane na listę rozwiązań systemowych tak na uczelniach, jak i w więziennictwie. Rozmówcy podkreślali także, że ważne byłoby wykorzystanie potencjału tych skazanych, którzy przeszli cykl warsztatów i mogliby być asystentami, mentorami czy „animatorami” działań więźniów, którzy dotychczas nie zetknęli się z takim sposobem pracy. Po wzięciu udziału w zajęciach mogliby nie tylko przekazywać wiedzę innym, ale także doksztalać samych siebie.

Efekty programu

Głównymi, wymiernymi efektami projektu są książka „Druga szansa. Warsztaty dla więźniów długoterminowych”⁸, a także seminarium naukowe „What works? Co działa na więźniów?” poświęcone programom readaptacji społecznej, które zostało zorganizowane w związku z publikacją podręcznika.

Przygotowana przez autorki projektu publikacja została podzielona na dwie części. Pierwsza z nich zawiera scenariusze warsztatów, druga – „zeszyty ćwiczeń” do pracy indywidualnej dla skazanych. Załączniki (potrzebne do przeprowadzenia konkretnych ćwiczeń) umieszczone są na stronie internetowej <http://lajfersi.uw.edu.pl/> – powstałej w wyniku prowadzenia badań naukowych

⁸ *Druga szansa. Warsztaty dla więźniów długoterminowych*, red. J. Klimczak, M. Kłapeć, M. Niełacna, A. Osińska, Warszawa 2017.

„Dożywotnie pozbawienie wolności. Zabójca, jego zbrodnia i kara”⁹ w celu wymiany wiedzy, opinii i informacji na temat zabójstw kwalifikowanych, ich sprawców oraz kar skrajnie długoterminowych.

Każdy scenariusz zawarty w podręczniku został opatrzony informacją na temat literatury, na podstawie której, przygotowany był dany temat. Przy każdym ćwiczeniu warsztatowym umieszczono ikony, na których widnieją metody prowadzenia ćwiczeń (objaśnione na wstępie książki). W scenariuszach został podany także oszacowany czas, który należy założyć na przeprowadzenie danego zadania, oraz lista niezbędnych materiałów. Książka została przygotowana w ten sposób, aby korzystający z niej nie mieli problemu z odnalezieniem potrzebnych informacji.

Przygotowana publikacja zostanie przekazana pracownikom Służby Więziennej, organizacjom pozarządowym oraz kołom naukowym, tak by ich przedstawiciele mogli korzystać z zadań w niej zawartych i sami prowadzić zajęcia dla skazanych.

Seminarium naukowe poświęcone skutecznym programom resocjalizacyjnym realizowanym w więzieniach w Polsce i na świecie odbyło się **26 października 2017 roku w Warszawie**. Uczestnikami „**What works? Co działa na więźniów?**” byli teoretycy, praktycy oraz studenci¹⁰ – wszyscy zaangażowani w działania na terenie więzień – którzy mogli wymienić się doświadczeniami i posłuchać o projekcie „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy” oraz innych skutecznych programach pracy ze skazanymi.

Wśród prelegentów pierwszego panelu znalazły się prof. dr hab. Dobrochna Wójcik oraz Katarzyna Drapała - autorki raportu *Ewaluacja programu Trening Zastępowania Agresji ART oraz programu korekcyjno-edukacyjnego Duluth*. Pani profesor, która zasiada w jury Ogólnopolskiego Konkursu na Program Resocjalizacji Sprzyjający Readaptacji Społecznej Osób Pozbawionych Wolności, wygłosiła referat pt. *O samej idei i zasadzie Risk-Needs-Responsibility – jako podstawie opracowywania programów i oddziaływań penitencjarnych*, a Katarzyna Drapała opowiedziała o wnioskach wynikających ze wspomnianego wyżej raportu. Kolejne prelegentki, studentki IPSiR UW, opowiedziały zebranych o działaniach podejmowanych w pracy z więźniami na terenie naszego kraju, państw europejskich i USA. Występująca na koniec pierwszej części seminarium pani płk Anna Osowska-Rembecka, reprezentująca Centralny Zarząd Służby Więziennej, podkreśliła, jak ważna jest współpraca więzienników i środowiska naukowego w realizacji i ewaluacji programów readaptacji społecznej.

W drugim panelu autorki projektu „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy” przybliżyły zgromadzonym jego realizację i zaprezentowały fragmenty podręcznika. Następnie funkcjonariusze Służby Więziennej opowiedzieli o oddziaływaniach oraz programach skierowanych do więźniów długoterminowych realizowanych w ich jednostkach. Mjr Edyta Gulbinowicz (zastępca dyrektora Zakładu Karnego w Nowogardzie) opowiedziała m.in. o programie „Długodystansowiec” skierowanym do skazanych, odbywających najdłuższy wymiar kary oraz o zaangażowaniu więźniów długoterminowych w wydawanie gazetki więziennej „Zamczysko”. Ppłk Jarosław Dąbrowski (dyrektor Zakładu Karnego w Goleniowie) wyświetlił

⁹ Badania prowadzone pod kierunkiem prof. Andrzeja Rzeplińskiego w Katedrze Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego we współpracy z Centralnym Zarządem Służby Więziennej w ramach grantu Narodowego Centrum Nauki, nr OPUS 22288.

¹⁰ Reprezentanci: Uczelnianego Koła Resocjalizacji działającego przy Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Naukowego Koła Pedagogiki Resocjalizacyjnej działającego na Uniwersytecie w Białymstoku, Koła Naukowego Resocjalizacji na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego oraz Koła Naukowego Studentów Resocjalizacji „Dwa Światy” z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

filmy, w których skazani i funkcjonariusze przedstawili program readaptacji społecznej skazanych „Pieskie życie ... z psem”. Ppor. Zbigniew Śpiewak (młodszy wychowawca Działu Penitencjarnego w Zakładzie Karnym w Siedlcach) przybliżył m.in. programy „Rzeczpospolita – ojczyzna wielu kultur i narodów” oraz program „Ojciec NIEzłomNY” oparty na Projekcie Caritas „2 kroki”, a kpr. Kornel Ratajski (wychowawca ds. sportu i kultury fizycznej w Zakładzie Karnym w Rawiczu) opowiedział o nowatorskim projekcie resocjalizacji więźniów poprzez bieganie, którego zwieńczeniem jest wyjątkowy, organizowany co rok, półmaraton „Złota Setka. Bieg ku wolności”.

Zabierający głos w dyskusji podkreślali, że więzienia są dziś otwarte na współpracę i tworzenie wspólnych projektów ze środowiskiem naukowym oraz środowiskiem organizacji pozarządowych. Dlatego zarówno eksperci, jak i młodzi absolwenci czy studenci, mają czuć się zaproszeni do współpracy z kadrą więzienną i projektowania programów, które powinny być tworzone z uwzględnieniem podstawy teoretycznej, a następnie przeprowadzane z poszanowaniem i według ustalonych zasad.

Podsumowanie

Skazani na kary 25 lat i dożywotniego pozbawienia wolności to szczególna grupa więźniów. Każdy z nich dopuścił się zabójstwa co najmniej jednego człowieka – popełnił czyn godzący w najwyższą wartość chronioną prawem, jaką jest życie ludzkie. Ci sprawcy, przez swoje przestępstwo, niejako sami zdecydowali o pobycie w miejscu odgrodzonym kilkumetrowym murem, w którym przez długie lata będą mieć ograniczoną możliwość nawiązywania i podtrzymywania relacji społecznych. Każdy z nich bardzo dobrze poznał lub pozna (w zależności od tego, na jakim etapie odbywania kary się znajduje) rzeczywistość instytucji totalnej. Żaden nie został pozbawiony nadziei na opuszczenie więzienia – nawet wyrok dożywotniego pozbawienia wolności nie odbiera przecież skazanemu możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie. Wszyscy „dostali” mnóstwo czasu do spożytkowania. Otrzymali drugą szansę – szansę na przewartościowanie swojego życia.

Więźniowie odbywający skrajnie długoterminowe kary stanowią niespełna 3,5% wszystkich prawomocnie skazanych przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych¹¹. Służba Więzienna dysponuje ograniczoną paletą metod pracy i oddziaływań skierowanych do tej grupy skazanych. W ich przypadku, wraz z upływem czasu, oferta oddziaływań penitencjarnych zmniejsza się. Na terenie jednostki penitencjarnej mogą oni podejmować płatną i nieodpłatną pracę, ukończyć szkołę, uczestniczyć w kursach zawodowych oraz programach readaptacji społecznej – nie zdobędą jednak np. dwa razy średniego wykształcenia czy nie uzyskają dwukrotnie zaświadczenia o ukończeniu kursu na ogrodnika.

Skazani ci, z różnych względów, zawinionych przez siebie lub od nich niezależnych, nie mieli możliwości poznania, doświadczenia ani przepracowania wartości uznanych społecznie, zdobycia wiedzy pozwalającej na rozumienie prawa, powstrzymania się od krzywdzenia innych i porzucenia przestępczego życia. Mało prawdopodobne wydaje się, aby więźniowie ci byli w stanie przepracować swoje problemy samodzielnie lub z pomocą jedynie personelu więziennego, bez odpowiedniego wsparcia ze strony przedstawicieli organizacji pozarządowych i środowiska akademickiego.

¹¹ Obliczenia własne na podstawie rocznej informacji statystycznej za rok 2016, dostępnej na stronie internetowej Służby Więziennej, <http://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (11.01.2017 r.).

Dzięki udziałowi w cyklicznych zajęciach oraz w korespondencyjnej pracy indywidualnej adresaci projektu mogli skorzystać z tytułowej drugiej szansy i podjąć próbę zdobycia lub utrwalenia umiejętności: porozumiewania się z ludźmi i poszukiwania kompromisu, budowania relacji, dostrzegania perspektywy drugiego człowieka i rozumienia potrzeb, które stoją za jego wyborami, poszanowania różnorodności opinii innych, przestrzegania norm i rozumienia ich słuszności, rozwiązywania konfliktów bez przemocy, wyznaczania celów i planowania, aktywnego słuchania, wyrażania prośb i uczuć, radzenia sobie z emocjami, postępowania w sytuacjach konfliktowych, przewidywania konsekwencji swoich działań i dostrzegania związków między przyczyną a skutkiem, podejmowania decyzji.

Dla większości studentów, którzy zdecydowali się uczęszczać na fakultet, a następnie wzięli udział w warsztatach na terenie jednostek penitencjarnych, były to pierwsze kroki w pracy ze skazanymi. Dotychczas, albo w ogóle nie byli w więzieniu, albo uczestniczyli jedynie w tzw. „wycieczkach” (podczas których mieli możliwość podjęcia rozmowy tylko z funkcjonariuszami) bądź ich doświadczenia były związane z przygotowaniem prac dyplomowych, gdzie skazani są jedynie przedmiotem badań. A przecież ani badania naukowe, ani wiedza książkowa zdobyta podczas wykładów lub przekazana jedynie przez przedstawicieli Służby Więziennej nie pozwalają na pełne zrozumienie istoty odbywania kary pozbawienia wolności (istotnej dla przyszłych prawników, kryminologów, socjologów czy psychologów).

Udział w projekcie dał studentom możliwość: poznania punktu widzenia więźniów, wobec których polskie sądy orzekły najwyższe wyroki, wykorzystania dotychczas zdobytej wiedzy w praktyce, skonfrontowania swoich wyobrażeń z rzeczywistością więzienną, zrozumienia i poszanowania ludzi, którzy pracują w zakładach karnych i aresztach śledcze (na co dzień prowadzą w nich oddziaływania penitencjarne) oraz są ich użytkownikami.

Projekt „Więźniowie skrajnie długoterminowi – prawo do drugiej szansy” wyszedł naprzeciw potrzebom zarówno więźniów skazanych na długoletnie wyroki, jak i personelu więziennego oraz studentów. Jego realizacja pokazała, że współpraca między środowiskiem akademickim a Służbą Więzienną nie tylko jest możliwa, ale też bardzo potrzebna.

ABSTRACT

Paper discusses the project „Prisoners extremely long-term sentenced - the right to a second chance” conducted at the Institute of Social Prevention and Resocialization of the University of Warsaw in 2014–2016. The program was targeted at prisoners who were sentenced for 25 years in prison or life imprisonment. On the other hand, it was also aimed at students. They took part in prison workshops organized by the authors of the project. In this way, students had the opportunity to get to know the prison institution and work with prisoners. The implementation of the project clearly showed that cooperation between the academic environment and the Prison Service is not only possible but also very important.

Słowa kluczowe: więzienie, praca ze studentami, kara dożywotniego pozbawienia wolności

Key words: prison, students activity, life imprisonment, 25-year sentence

Milena Dziugiel

absolwentka studiów I stopnia na kierunku profilaktyka społeczna i resocjalizacja IPSiR UW

Przestrzenny obraz przestępczości w Warszawie

ABSTRAKT

Niniejszy artykuł porusza problem przestępczości w przestrzeni miejskiej, jej przyczyny, czynniki wpływające na jej wzrost lub spadek, skutki oraz działania, które mogą być wdrażane, by jej zapobiegać. Rozważania zostały oparte na przykładzie Warszawy jako miejsca popełniania przestępstw, skali przestępczości oraz miejsc na jej terenie o najwyższym natężeniu zachowań niezgodnych z przyjętymi normami. Wyróżniono cztery dzielnice charakteryzujące się jednymi z najwyższych liczb popełnianych na ich terenach przestępstw i opisano ich specyfikę.

1. Specyfika Warszawy jako miejsca popełniania przestępstw.

Celem artykułu jest ukazanie ogólnych danych statystycznych dotyczących przestępczości w Warszawie, a także zmian zachodzących w jej obrębie w latach 2010 – 2015, jak również wyszczególnienie przestępstw kryminalnych z pełnego katalogu przestępstw stwierdzonych w poszczególnych latach oraz pokazanie, które przestępstwa kryminalne (bójka i pobicie, przestępczość rozbójnicza, kradzież cudzej rzeczy, kradzież – w tym samochodu, kradzież z włamaniem, przestępczość narkotykowa) są najczęściej popełniane w konkretnych dzielnicach Warszawy. Jednak, aby dokonać takiego rozróżnienia należy wziąć pod uwagę czynniki, które mogą determinować występowanie przestępczości kryminalnej na obszarze Warszawy. Są to: wiek ludności zamieszkującej stolicę, liczba ludzi zarejestrowanych jako bezrobotni, migracje ludności (zarówno pomiędzy Warszawą a innymi miastami, jak i migracje wewnątrz miasta), liczba osób z wyższym wykształceniem, liczba ludzi korzystających z pomocy społecznej itp.

Tabela.1. Czynniki mogące wpływać na występowanie pozytywnych i negatywnych zjawisk społecznych w obrębie Warszawy

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba ludności zameldowanej w Warszawie	1 720 398	1 708 491	1 715 517	1 724 404	1 735 400	1744 351
Ludność w wieku produkcyjnym (15 -64)	1 204 876	1 181 001	1 173 396	1 168 608	1 164 320	1 156 934
Ludność w wieku poprodukcyjnym (65+)	297 695	300 451	308 206	315 516	323 058	331 571
bezrobotni	38 640	41 613	49 227	54 842	48 840	39 724
Migracje wewnątrz miasta	17 375	17 203	15 170	17 038	16 508	15 261
Saldo migracji między Warszawą a innymi miastami i zagranicze	3 940	7 102	6 623	8 293	9 033	8 161
Osoby korzystające z pomocy społecznej	47 113	44 894	40 780	39 675	39 553	38 436

Źródło: *Panorama dzielnic Warszawy z lat 2010 – 2015*¹.

Dane zamieszczone w tabeli 1. pozwalają na stwierdzenie, że od roku 2011 systematycznie rośnie liczba osób zameldowanych w Warszawie, ale także osób nie posiadających meldunku w stolicy, co ma swoje odzwierciedlenie w dodatnim i ciągle rosnącym saldzie migracji ludzi do Warszawy. Można więc stwierdzić, iż rzeczywista liczba ludności mieszkającej w Warszawie jest wyższa niż ta zamieszczona w statystykach. Ludzie przyjeżdżają do stolicy w większości przypadków za pracę, bądź w celach edukacyjnych, chcąc podnosić swoje kwalifikacje zawodowe. Widoczne jest również zjawisko starzenia się społeczności warszawiaków. Z biegiem lat, w ogólnej liczbie ludności, zmniejsza się udział ludności w wieku produkcyjnym, a rośnie liczba ludzi w wieku poprodukcyjnym. Może mieć to odzwierciedlenie w zmniejszającej się liczbie osób z wyższym wykształceniem. Pozytywnym zjawiskiem jest z kolei spadek liczby osób bezrobotnych na przestrzeni ostatnich trzech lat oraz utrzymujący się trend spadkowy osób korzystających z pomocy społecznej.

1.1. Ogólny obraz przestępczości w Warszawie.

Analizując dane statystyczne dotyczące przestępstw popełnianych na terenie Warszawy należy wziąć pod uwagę fakt, iż podawane przez Policję liczby przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych nie oddają rzeczywistych rozmiarów

¹ *Panorama dzielnic Warszawy w latach 2010-2015*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2010 – 2015.

przestępczości. Poza przestępstwami zgłaszanymi i wykrywanymi przez organy ścigania, istnieje również ciemna liczba przestępstw, które nie zostają ujawnione albo ze względu na brak zgłoszenia ich przez osoby poszkodowane albo przez niepodjęcie odpowiednich kroków przez organy ścigania. Ludzie nie zgłaszają przestępstw z wielu powodów, a najczęstsze to: niewielka powaga czynu, niechęć do kontaktów z policją, bezradność organów ścigania, obawa przed zemstą, indywidualne załatwienie sprawy (bez angażowania odpowiednich służb), konflikt na tle rodzinnym². Powodów niezgłaszania przestępstw jest równie wiele, co samych przyczyn popełniania czynów zabronionych. Trudno jest więc sporządzić stałą i odpowiednią dla każdego miejsca i czasu listę przyczyn czy powodów.

Warszawa jest miastem w fazie dynamicznego rozwoju, podlega zmianom zarówno pod względem infrastruktury, gospodarki, bieżących trendów, zmian politycznych, jak również pod względem przestępczości. Dochodzi do zmian w zakresie struktury popełnianych przestępstw, miejsc w których do nich dochodzi oraz postrzegania problemów przez mieszkańców³. Obywatele miasta mogą patrzeć na przestępczość w swojej okolicy na dwa sposoby. Po pierwsze przez pryzmat własnych negatywnych doświadczeń, a także strach i poczucie zagrożenia związane z historiami opowanymi przez innych mieszkańców na temat konkretnych miejsc czy ulic. Powoduje to zmniejszanie się poziomu bezpieczeństwa jednostki i rozpoczęcie stosowania metod omijania zagrożeń⁴. Po drugie obraz przestępczości na terenie miasta w dużej mierze kreowany jest przez media (telewizję, gazety, internet). Przedstawiają one najgłośniejsze, najbardziej brutalne przestępstwa. Budzi to w mieszkańcach niepokój, strach, a także niepewność, co do bezpieczeństwa własnej okolicy, dzielnicy czy miasta. Jednak w wielu przypadkach obraz kreowany przez środki masowego przekazu jest wyolbrzymiony. Ważnym elementem są również czynniki społeczne, takie jak występowanie biedy i ubóstwa oraz patologii społecznej kontrastujących z bogactwem i zamożnymi terenami miasta.

1.1.1. Statystyki i dynamika przestępczości w Warszawie od roku 2010 do roku 2015.

Poniżej zaprezentuję statystyki przestępczości w Warszawie na przestrzeni pięciu lat. Należy zaznaczyć, iż w analizowanym okresie dokonała się zmiana systemu katalogowania przestępstw z Temidy na Krajowy System Informacyjny Policji. Zmiana została dokonana w 2013 roku. Skutkiem zmiany systemu gromadzenia danych na temat przestępczości ma być dokładniejsza weryfikacja danych gromadzonych przez jednostki policji oraz bardziej przejrzysty obraz statystyk policyjnych.

² Siemaszko Andrzej, *Kogo biją, komu kradną – przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Oficyna naukowa, Warszawa 2001, s. 102.

³ Józwiak Justyna, *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, praca doktorska, Warszawa 2014, s. 87.

⁴ Fajst Michał, *Włamywacze z Pragi jadą kraść do Śródmieścia*, wywiad z Gazety Wyborczej z dn. 12.01.2014.

Tabela 2. Ogólny poziom przestępczości w Warszawie w latach 2010 – 2015 oraz wskaźniki dynamiki przestępczości i wykrywalności sprawców.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Liczba przestępstw ogółem	57 302	57 644	57 087	55 669	50 653	48 982
Wskaźnik dynamiki %	-	101	99	97,5	91	96,7
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję %	46,3	48	46,4	45	41,1	39,3

Źródło: dane Komendy Stołecznej Policji oraz Panorama dzielnic Warszawy z lat 2010 -2015.

Dane zamieszczone w tabeli 2. wyraźnie pokazują stopniowy spadek przestępczości w Warszawie od roku 2012. Niewątpliwe na taki stan rzeczy wpływ miało wprowadzenie KSIP w miejsce Temidy. Jednak wraz ze statystycznie malejącą liczbą przestępstw spada również ich wykrywalność. Natężenie przestępczości zmniejsza się nie tylko w samej Warszawie, ale w całej Polsce (od roku 2014 liczba przestępstw stwierdzonych nie przekroczyła 1 000 000, a wykrywalność utrzymuje się na poziomie około 65% - czyli znacznie wyższym niż dla samej Warszawy⁵). Stolica Polski wypada stosunkowo dobrze w porównaniu do innych polskich miast, (Katowice, Wrocław, Sopot, Poznań, Kraków⁶) pod względem liczby popełnianych w niej przestępstw. Natomiast niepokojące wydają się być malejące wskaźniki wykrywalności (jedne z najniższych w Polsce). Taki stan rzeczy może być powodowany wieloma czynnikami. Warszawa jest miejscem zamieszkania dla ponad 1,7 miliona zameldowanych obywateli, a ponadto ludzi przyjeżdżających w celach zarobkowych oraz innych, którzy każdego dnia podróżują ulicami Warszawy, aby dostać się do pracy, wielkich centrów handlowych, rozrywki, kultury, nocą z kolei ludzie z okolicznych miast i miasteczek przyjeżdżają, aby zabawić się w warszawskich klubach. Ogromną grupą przemieszczającą się codziennie w granicach miasta stanowią studenci. Cały ruch w obrębie miasta, zatłoczenie w środkach masowego transportu, takich jak autobusy, tramwaje czy metro wywołuje sytuację idealną do popełniania drobnych przestępstw, kradzieży czy do rozwijania przestępczości narkotkowej. W tak wielkim mieście, jakim jest Warszawa, łatwiej wtopić się w tłum, stać się anonimowym, a również zaobserwować odpowiedni moment do dokonania czynu zabronionego, a więc łatwiej też uciec spod ręki wymiaru sprawiedliwości. Wszystkie te czynniki i zapewne wiele innych mogą mieć wpływ na tak niską wykrywalność sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję na terenie Warszawy.

1.2. Charakterystyka przestępstw kryminalnych w poszczególnych dzielnicach Warszawy.

Przestępstwa kryminalne, czyli inaczej przestępstwa pospolite zawierają w swoich ramach takie przestępstwa, jak: bójki i pobicia, przestępczość rozbójniczą, kradzież z włamaniem, kradzież cudzej rzeczy, kradzież samochodu, oraz przestępczość narkotkową. Są to typy przestępstw

⁵ *Ogólne statystyki policji*, <http://www.statystyka.policja.pl/st/ogolne-statystyki/47682,Postepowania-wszczete-przestepstwa-stwierdzone-i-wykrywalnosc-w-latach-1999-2015.html>, data dostępu: 08.02.2017.

⁶ *Mapy Polski kryminalnej*, <http://biqdata.wyborcza.pl/mapy-polski-kryminalnej-sprawdz-swoj-powiat>, data dostępu: 08.02.2017.

szczególnie piętnowanych przez społeczeństwo. Są to czyny godzące w cudzą własność, zdrowie lub życie, natomiast przestępczość narkotykowa wiąże się z wytwarzaniem i rozprowadzaniem substancji odurzających, często wśród młodzieży. Jest trudna do namierzenia i wykrycia. Przestępstwa kryminalne charakteryzują się niską wykrywalnością, którą najbardziej zaniżają wszelkiego rodzaju kradzieże.

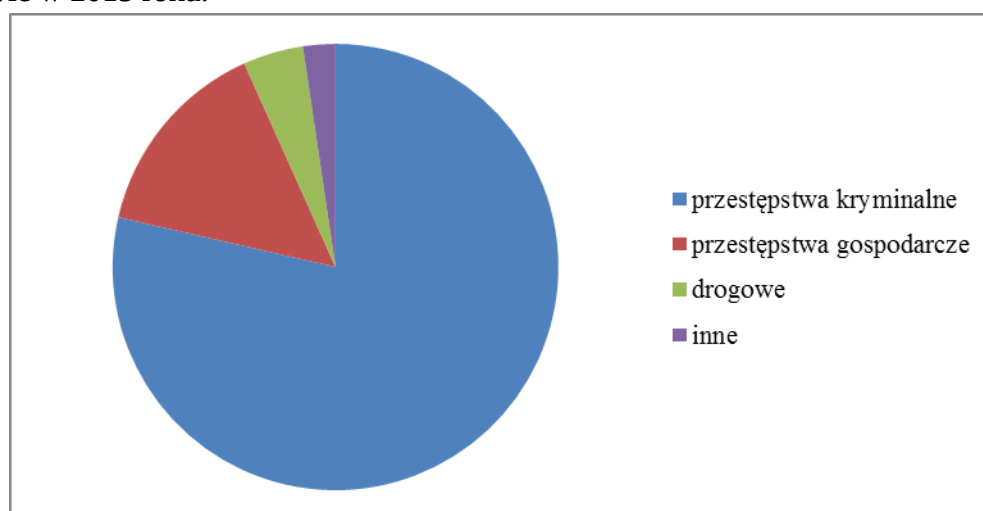
Tabela.3. Liczba przestępstw kryminalnych w Warszawie w latach 2010 -2015, wskaźniki dynamiki oraz wykrywalności.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Przestępstwa kryminalne	47 422	47 673	47 625	45 979	41 918	38 941
Wskaźnik dynamiki %	-	100,5	99,9	96,5	91,1	92,9
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych przez policję %	37,1	39,2	38,4	37,3	33,8	31,2

Źródło: dane Komendy Stołecznej Policji oraz Panorama dzielnic Warszawy z lat 2010 -2015.

Jak widać wraz ze zmniejszeniem się natężenia przestępczości ogółem, zmniejsza się również poziom natężenia przestępczości kryminalnej. Ma ona największy udział w całej strukturze przestępstw, i jak już wcześniej wspomniałam jest ona najtrudniejsza do wykrycia.

Wykres 1. Udział przestępstw kryminalnych w ogólnej liczbie przestępstw popełnionych w Warszawie w 2015 roku.

Źródło: Panorama dzielnic Warszawy z roku 2015⁷.

⁷ Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

W roku 2015 przestępstwa kryminalne stanowiły prawie 80% wszystkich przestępstw popełnionych w Warszawie, a łączny udział pozostałych typów przestępstw oscylował w granicach 20%. Przestępstwa kryminalne są najczęściej popełnianym rodzajem zachowań niezgodnych z normami prawnymi, a także obyczajowymi.

W tabeli poniżej chciałabym pokazać, w których dzielnicach Warszawy najczęściej dochodzi do popełniania poszczególnych przestępstw o charakterze kryminalnym oraz przestępstw narkotykowych.

Tabela 4. Przestępczość kryminalna i narkotykowa w poszczególnych dzielnicach Warszawy w latach 2010-2015.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Udział w bóje lub pobiciu	Śródmieście (160) Wola (117) Mokotów (46)	Śródmieście (67) Mokotów (63) Bielany (47)	Śródmieście (76) Mokotów (65) Bielany, Praga-Pd, Wola (37)	Śródmieście (56) Mokotów (37) Praga-Pd (36)	Śródmieście (62) Praga-Pd (26) Mokotów (25)	Śródmieście (57) Mokotów (28) Bielany (24)
Kradzież rzeczy	Śródmieście (3616) Praga-Pd (2186) Mokotów (1814)	Śródmieście (3571) Praga-Pd (2114) Mokotów (1767)	Śródmieście (3653) Praga-Pd (2047) Mokotów (1798)	Śródmieście (4045) Praga-Pd (1910) Mokotów (1810)	Śródmieście (3896) Praga-Pd (1843) Wola (1676)	Śródmieście (3450) Praga-Pd (1746) Mokotów (1504)
Kradzież samochodu	Praga-Pd (374) Mokotów (219) Wola (194)	Praga-Pd (368) Bemowo (179) Wola (167)	Praga-Pd (365) Wola (176) Mokotów (163)	Praga-Pd (305) Targówek (186) Mokotów (185)	Praga-Pd (305) Mokotów (212) Wola, Targówek (174)	Praga-Pd (320) Mokotów (185) Białołęka (183)
Kradzież z włamaniem	Praga-Pd (927) Mokotów (728) Wola (632)	Praga-Pd (947) Mokotów (615) Wola (615)	Praga-Pd (726) Mokotów (628) Wola (609)	Praga-Pd (681) Wola (479) Śródmieście (468)	Praga-Pd (672) Mokotów (466) Śródmieście i Wola (457)	Praga-Pd (739) Mokotów (513) Wola (465)
Przestępczość rozbójnicza	Wola (165) Mokotów (159) Praga-Pd (144)	Praga-Pd (191) Wola (180) Śródmieście (169)	Śródmieście (204) Wola (144) Praga-Pd (116)	Praga-Pd (115) Wola (113) Śródmieście (112)	Mokotów (125) Śródmieście (116) Wola (107)	Śródmieście (107) Mokotów (87) Wola, Praga-Pd (73)
Przestępczość narkotykowa	Śródmieście (557) Praga-Pd (490) Mokotów (447)	Śródmieście (561) Praga-Pd (487) Wola (459)	Śródmieście (633) Praga-Pd (627) Wola (399)	Śródmieście (586) Praga-Pd (536) Praga-Pn (470)	Śródmieście (657) Mokotów (400) Praga-Pd (381)	Śródmieście (552) Praga-Pn (422) Mokotów (337)

Źródło: dane Komendy Stołecznej Policji i Panorama dzielnic Warszawy z lat 2010 – 2015⁸.

Dane zamieszczone w tabeli 4. pozwalają na stwierdzenie, iż przestępczość kryminalna oraz narkotykowa wykazują się wzmożonym występowaniem tylko w niektórych dzielnicach Warszawy, a są to Śródmieście, Praga-Południe, Mokotów i Wola. To tam dochodzi do największej liczby popełnianych przestępstw na przestrzeni ostatnich pięciu lat, a nawet w dłuższej perspektywie czasowej. Są to dzielnice położone w centralnej części miasta, trzy położone na lewym brzegu Wisły i jedna na prawym. Śródmieście, w którym to najczęściej dochodzi do łamania prawa,

⁸ *Panorama dzielnic Warszawy w latach 2010-2015*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, Warszawa 2010 – 2015.

wiedzie prym wśród przestępczości narkotykowej, kradzieży cudzej rzeczy czy udziału w bójkach lub pobiciu. W pozostałych typach przestępstw zamieszczonych w tabeli często zajmuje wysokie miejsca. Duże natężenie przestępczości w Śródmieściu spowodowane jest ciągłym przemieszczaniem się ludności w jego obrębie, usytuowaniem tam dużej ilości centrów rozrywki (kin, barów, klubów nocnych), centrów handlowych, innych lokali usługowych, jest to miejsce, do którego chętnie lgną ludzie młodzi, chcący się bawić, a niekoniecznie myśleć o odpowiedniej ochronie swoich dóbr materialnych. Jest to dzielnica, która pozwala na zachowanie stosunkowo dużej anonimowości, a więc często też na obserwację celu, na którym ma zostać dokonane przestępstwo. Przebywając w Śródmieściu należy więc zwracać szczególną uwagę na ochronę rzeczy osobistych, są one celem złodziei kieszonkowych. W związku z tym, że jest to warszawskie centrum rozrywki, gdzie bujnie kwitnie życie nocne, należy wystrzegać się wszelkich konfliktów, zwłaszcza tych którym towarzyszy upojenie alkoholem, które często prowadzą do bójek i pobić. Trzy pozostałe dzielnice okalają Śródmieście. Praga-Południe jest miejscem, gdzie dochodzi do największej liczby kradzieży samochodów oraz kradzieży z włamaniem, natomiast na kolejnych miejscach w statystykach bardzo często pojawiają się Wola oraz Mokotów. Jak pokazują statystyki, są to miejsca dokonywania transakcji narkotykowych, kradzieży czy rozbojów. Dzielnice te zajmują wysokie miejsca w statystykach przestępczości od kilkunastu lat. Są to dzielnice przyciągające w pewien sposób przestępców. Może to być poprzez łatwą dostępność celów lub okazji przestępczych, a także specyficzny typ zabudowy.

Rozmieszczenie przestępczości wpływa również na kształtowanie się w świadomości ludzi podziału na „dobre” i „złe” dzielnice. Te „dobre” charakteryzują się takimi cechami jak duża ilość zieleni, wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa, atrakcyjna architektura, wyposażenie w usługi, dobrze rozwinięty transport, odpowiednie warunki do życia rodzinnego, natomiast „złe” dzielnice cechują się starą i zaniedbaną zabudową, ludźmi ze środowisk patologicznych, złym środowiskiem społecznym, występowaniem dużej ilości zanieczyszczeń oraz brakiem poczucia bezpieczeństwa⁹. I tak za bezpieczne uznaje się dzielnice oddalone od centrum - szczególnie Wawer, Rembertów, Wilanów – są to dzielnice na granicy Warszawy, które do niedawna były osobnymi miastami i do tej pory można zauważyć ich odrębność. Występuje tam niska zabudowa, osiedla zamknięte, a nawet domy jednorodzinne, a więc i w świadomości mieszkańców i w statystykach policyjnych są uznawane za jedne z najbezpieczniejszych dzielnic Warszawy. Za niebezpieczne obywatele uznają Pragę Północ, chociaż w statystykach nie zajmuje czołowych miejsc, Targówek czy Wolę. Zaskakujący wydaje się być fakt, iż mimo wysokiego natężenia przestępczości w centralnych dzielnicach Warszawy, to właśnie tam ludzie chętniej kupują i wynajmują mieszkania, niż w dzielnicach peryferyjnych¹⁰.

Można więc stwierdzić, że duża liczba przestępstw popełnianych w danej dzielnicy nie odstrasza ludzi od mieszkania na ich terenie, ponieważ posiadają one także plusy mieszkania w nich, takie jak bliskość do centrum oraz ważnych urzędów, czy ośrodków kultury. Pod uwagę należy jednak wziąć również fakt, że większość dzielnic nie jest jednolita pod względem zabudowy, mieszkańców czy pełnionych funkcji (np. Mokotów czy Praga Południe).

Wraz z malejącą liczbą przestępstw popełnianych na terenie Warszawy, wzrasta poziom poczucia bezpieczeństwa obywateli. Prawie połowa deklaruje, iż czuje się bezpiecznie mieszkając w Warszawie, natomiast wcześniej deklarował tak, co czwarty obywatel¹¹. Rośnie również poziom

⁹ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s. 92.

¹⁰ *Antyranking dzielnic Warszawy*, <http://warszawa.naszemiasto.pl/artukul/antyranking-dzielnic-warszawy-gdzie-chcemy-a-gdzie-nie,3503453,2,artgal,t,id,n,tm.html>, data dostępu: 08.02.2017.

¹¹ Waszkiewicz P., *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, s. 341.

bezpieczeństwa lokalnego, coraz więcej osób czuje się bezpiecznie na terenie swojego osiedla czy dzielnicy. Większość mieszkańców twierdzi także, że czuje się bezpiecznie spacerując w swojej okolicy po zmroku (ponad 80% ankietowanych) ¹².

1.3. Warszawskie gorące punkty.

Gorące punkty, czyli *hot spots* to miejsca, które ze względu na swoją specyfikę generują większą niż inne miejsca liczbę przestępstw. Przyczyn występowania tego zjawiska może być wiele, a w tym pojawianie się większej liczby okazji oraz możliwości do popełniania konkretnych rodzajów przestępstw¹³. W Warszawie są to dworce PKP, centra handlowe, środki komunikacji miejskiej, ruchliwe ulice i skrzyżowania. Dlatego też często na wysoki wskaźnik przestępczości w danej dzielnicy „pracują” tylko poszczególne miejsca, gdzie koncentracja zjawisk niezgodnych z prawem jest rzeczywiście wysoka, a pozostałe miejsca w danej dzielnicy są względnie bezpieczne¹⁴.

Obecnie w Warszawie występuje zjawisko gentryfikacji, ludność zamożna koncentruje się w przestrzeniach odizolowanych, o wysokim standardzie, na osiedlach zamkniętych z ograniczonym dostępem, co z kolei prowadzi do narastania segregacji społecznej, powiększania się różnic społecznych między obywatelami, powstawania nierówności oraz marginalizacji obszarów starej, zaniedbanej i zniszczonej zabudowy¹⁵. Bogactwo skupione jest więc w „dobrych” dzielnicach, w których następuje nagromadzenie atrakcyjnych celów, a to przyciąga przestępców, na co dzień mieszkających w dzielnicach „złych”¹⁶. Powoduje to koncentrację przestępczości na poszczególnych terenach, których indywidualne cechy wpływają na skupianie się przestępstw i zachowań dewiacyjnych w jednych miejscach, a w innych nie.

Przestępczość w Warszawie kumuluje się więc w miejscach wzmożonego spożywania alkoholu, czyli przy wszelkiego rodzaju sklepach z alkoholem oraz tanich lokalach gastronomicznych również sprzedających różne trunki, terenach ze zniszczoną, starą zabudową, gdzie pojawiają się pustostany, miejscach o dużej ruchliwości ludności oraz w miejscach koncentracji kapitału i dóbr materialnych.

W każdej dzielnicy występują miejsca koncentracji zagrożeń. Przestępczość nigdy nie rozkłada się równomiernie na terenie całej dzielnicy. W Śródmieściu gorącymi punktami są przede wszystkim: CH Złote Tarasy, CH Arkadia, Domy Towarowe przy ul. Marszałkowskiej czy Plac Defilad. Na Mokotowie są to: CH Galeria Mokotów, Sielce (ulice: Czerniakowska, Chełmska, Górską, Podchorążych), CH Sadyba Best Mall, Służew, tereny między ulicami Puławską i Rakowiecką. Skupienie przestępczości na Pradze Południe to przede wszystkim tereny Grochowa. Natomiast na Woli jest to CH Wola Park i tereny Młynowa¹⁷.

Podsumowując, Warszawa nie jest jednolita pod względem struktury popełnianych w jej obrębie przestępstw. Poszczególne tereny miasta generują różne typy przestępczości, zależne od specyficznych dla danego miejsca cech architektury, terenu czy społeczności. W zależności od lokalizacji konkretnej dzielnicy na mapie Warszawy możemy mówić o niskich lub wysokich odsetkach popełnianych na jej terenie czynów zabronionych, a różnice często są ogromne.

¹² *Bezpieczna Warszawa*, <https://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/bezpieczenstwo-w-liczbach>, data dostępu: 08.02.2017.

¹³ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s. 80.

¹⁴ tamże, s. 113.

¹⁵ Czarnecki B., *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Difin, Warszawa 2004, s. 54.

¹⁶ tamże, s. 55.

¹⁷ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s. 114

2. Dzielnice Warszawy – które są coraz bardziej zagrożone przestępczością, a w których odnotowuje się jej spadek?

2.1. Bezpieczeństwo w Warszawie.

W ostatnich latach obserwowany jest spadek przestępczości w Warszawie. Między rokiem 2010 a rokiem 2015 widoczny jest spadek o ponad 8 000 wszystkich popełnionych przestępstw na terenie stolicy¹⁸, a także tych o charakterze kryminalnym, gdzie odnotowano spadek o prawie 9 000¹⁹ czynów. Jednym z czynników mających wpływ na taki stan rzeczy była zmiana systemu rejestracji danych z Temidy na Krajowy System Informacyjny Policji. Do poprawy bezpieczeństwa w Warszawie bez wątpienia przyczynia się również wiele innych rzeczy, a w tym coraz skuteczniejsza praca Policji, Straży Miejskiej, montowanie systemów kamer monitoringu wizyjnego w miejscach szczególnie zagrożonych, o dużej ruchliwości ludzi, często odwiedzanych, tworzenie programów prewencyjnych i profilaktycznych przez Urząd Miasta st. Warszawy oraz urzędy dzielnicowe, zachęcanie obywateli do uczestniczenia w życiu miasta oraz interesowania się bieżącymi kwestiami, podejmowania działań w społecznościach lokalnych (w obrębie swojej dzielnicy, osiedla czy okolicy), również propagowanie aktywności prospołecznych oraz środowiskowych wpływa na stosunek mieszkańców do terenów przez nich zamieszkiwanych.

Coraz częściej promowana jest akcja uczestniczenia mieszkańców poszczególnych dzielnic w tak zwanym budżecie partycypacyjnym miasta. Co rok w okresie wiosennym wyświetlane są ogłoszenia i komunikaty o możliwości zgłaszania przez obywateli swoich projektów na modernizację miasta, zarówno w środkach masowego przekazu, jak i w środkach komunikacji miejskiej. Władze miasta chcą w ten sposób zachęcić mieszkańców do podejmowania działań mających na celu polepszenie warunków panujących w miejscach ogólnodostępnych (np. place zabaw, siłownie plenerowe, ławki czy choćby stojaki na rowery), które w bliskiej przyszłości mają szansę na realizację²⁰. Tego typu działania ze strony miasta mogą mieć wpływ na świadomość ludzi i ich stosunek do przedmiotów i budynków bezpośrednio do nich nienależących, a będących dobrami użytku publicznego. Ludzie rzadko niszczą coś, co powstało z ich intencji, a nawet starają się to chronić i przywiązują do tego większą wagę. W sytuacjach, gdy dobro takie zostaje zagrożone, poddawane aktom wandalizmu, chuligaństwa czy przemocy, wtedy wykazujemy wzmożoną chęć obrony oraz złapania sprawców popełnionego czynu, co z kolei prowadzi do większej kontroli ze strony społeczeństwa. Jest to wspólne działanie mieszkańców oraz władz miasta, którego skutkiem ma być uporządkowanie terenu i oddanie go do ponownego użytku obywatelom. Przykładem może być modernizacja bulwarów wiślanych, a także warszawskich plaż.

Bardzo pomocne są również działania warszawskiej Straży Miejskiej, która czuwa nie tylko nad przestrzeganiem przepisów oraz porządku publicznego, ale także uczestniczy w kontrolowaniu ruchu drogowego, prowadzi patrole ekologiczne, pomaga bezdomnym (szczególnie w okresie zimowym, starając się zapewnić im dach nad głową oraz ciepłe posiłki), zabezpiecza imprezy masowe czy miejsca zdarzeń, podejmuje działania edukacyjno-informacyjne, w szczególności

¹⁸ *Panorama dzielnic Warszawy w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok VIII, Warszawa 2010; *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

¹⁹ *Panorama dzielnic Warszawy w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok VIII, Warszawa 2010; *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

²⁰ *Twój budżet*, <http://www.twojbudzet.um.warszawa.pl/w-dzielnicach>, data dostępu: 10.03.2017.

wśród dzieci i młodzieży, którym także stara się zapewnić bezpieczeństwo²¹. Ludzie mają coraz większe zaufanie do funkcjonariuszy Straży Miejskiej i coraz częściej zgłaszają niepokojące zdarzenia występujące w ich okolicy. Od 1994 roku do 2015 roku liczba interwencji strażników miejskich wzrosła z 40 000 do ponad 460 000²². Wynika to także z faktu, że strażnicy miejscy przejęli część obowiązków funkcjonariuszy Policji. Straż Miejska na podstawie przyjętych zgłoszeń prowadzi serwisy mapowe, z których możemy odczytać między innymi, w których dzielnicach oraz węższych rejonach Warszawy dochodziło do spożywania alkoholu w miejscach zabronionych²³ czy zakłócania spokoju i porządku publicznego²⁴.

Równie ważne jak działania podejmowane przez Straż Miejską, są działania Stołecznej Policji. Zarówno te o charakterze prewencyjnym, jak i te podejmowane po dokonanych przestępstwie. Policjanci oraz inni pracownicy Komendy Stołecznej Policji starają się realizować różne projekty profilaktyczne dostosowane do wszystkich grup obywateli²⁵. Wydział prewencji KSP prowadzi szereg kampanii społecznych, które mają poprawić poczucie bezpieczeństwa obywateli oraz pomóc im w odpowiedni sposób chronić cenne dla nich dobra materialne. Głównie są one skierowane do osób starszych, które często padają ofiarami kradzieży metodą „na wnuczka”. Jedną z takich kampanii jest „Babciu! To nie Twój wnuczek! Dziadku! To nie policjant!”²⁶, czy „Nie daj się oszukać „na policjanta”! Ostrzeż inne osoby”²⁷. Poza akcjami skierowanymi do seniorów Komenda Stołeczna Policji udostępnia na swojej stronie internetowej „poradnik”, w którym opisuje jak uchronić samochód przed kradzieżą i włamaniem, opracowany przez Komendę Wojewódzką Policji w Katowicach²⁸. Oczywiście wymienione przeze mnie kampanie informacyjne i społeczne to tylko garstka zadań realizowanych przez KSP w ramach prewencji i zapobieganiu przestępczości. Polska Policja prowadzi również Krajową Mapę Zagrożeń Bezpieczeństwa²⁹, która służyć ma poprawie bezpieczeństwa mieszkańców Polski. Obecnie na mapie możemy odczytać informacje dotyczące różnego rodzaju wykroczeń, przestępstw, wypadków drogowych, a także złych oznaczeń na drogach. Mapa powstaje na podstawie danych statystycznych Policji, podmioty biorące udział w konsultacjach społecznych oraz w oparciu o wyniki badań opinii publicznej. Również obywatele mogą mieć wpływ na tworzenie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, zgłaszając niepokojące wydarzenia ze swojej okolicy. Po otrzymaniu takiego zgłoszenia funkcjonariusze weryfikują otrzymaną informację i w przypadku potwierdzenia, że takie

²¹ Serwisy mapowe Straży Miejskiej,

<http://smwarszawa.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=d681a73febbe43d19e87fac318621d50>, data dostępu: 10.03.2017.

²² *Zagrożenia dla porządku publicznego i bezpieczeństwa osobistego- bieżące tendencje*, dane wewnętrzne Straży Miejskiej m.st. Warszawy, Warszawa 2016.

²³ Serwisy mapowe Straży Miejskiej, <http://mapa.strazmiejska.waw.pl/glowna/alkohol.html>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁴ Serwisy mapowe Straży Miejskiej,

<http://smwarszawa.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=ec786adbbbc14e018ae952c9104638ac>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁵ *Wydział prewencji KSP*, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/profilaktyka-spoleczna/programy-i-dzialania-pr>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁶ *Wydział prewencji KSP*, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/aktualnosci/64865,BABCIU-To-nie-Twoj-wnuczek-DZIADKU-To-nie-policjant.html>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁷ *Wydział prewencji KSP*, <http://www.policja.waw.pl/pl/dzialania-policji/aktualnosci/37492,Nie-daj-sie-oszukac-na-policjanta-Ostrzez-inne-osoby.html>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁸ *Wydział Prewencji KSP*, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/aktualnosci/64884,Jak-uchronic-samochod-przed-kradzieza-i-wlamaniem.html>, data dostępu: 10.03.2017.

²⁹ *Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa*, <https://mapy.geoportal.gov.pl/iMapLite/KMZBPublic.html#>, data dostępu: 10.03.2017.

wydarzenie faktycznie miało miejsce, umieszczają je na mapie³⁰. Wszystkie kategorie zdarzeń zaznaczanych na mapie posiadają odrębne symbole, a użytkownik z łatwością może odczytać naniesione na nią dane. Mieszkańcy Warszawy najczęściej zgłaszają takie zdarzenia, jak spożywanie alkoholu w miejscach niedozwolonych, nieprawidłowe parkowanie, używanie środków odurzających.

Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa posiada dane zarówno na temat dużych miast, jak i małych miejscowości. Skupiając się na Warszawie możemy odnaleźć informacje na temat zdarzeń i sytuacji mających miejsce w poszczególnych dzielnicach czy nawet konkretnych ulicach, skrzyżowaniach czy budynkach. Zdarzenia wprowadzane na mapę prezentowane są w formie punktów, które po rozwinięciu opisują charakter zdarzenia oraz, w większości przypadków, jego datę.

W 2016 roku Rada m. st. Warszawy uchwaliła program zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli m. st. Warszawy na lata 2016-2021 pod nazwą „Bezpieczna Warszawa”³¹. Celem realizowanego programu jest między innymi poprawa ogólnego poziomu bezpieczeństwa na terenie Warszawy oraz ograniczenie liczby popełnianych przestępstw i wykroczeń, wzrost zaufania do władz miasta oraz innych służb i instytucji oraz wzrost poczucia bezpieczeństwa obywateli, przeciwdziałanie patologiom społecznym, kształtowanie w społeczeństwie współodpowiedzialności za bezpieczeństwo i wiele innych³². Program ten jest realizowany przez wiele podmiotów, takich jak służby, instytucje, organizacje, ale także mieszkańców Warszawy. Wśród realizatorów tego programu możemy znaleźć takie jednostki, jak: Komendę Stołecznej Policji, Straż Miejską m.st. Warszawy, Komendę Miejskiej Państwowej Straży Pożarnej m.st. Warszawy³³.

Władze miasta i jego mieszkańcy na różne sposoby starają się zapobiegać przestępczości. Jedne metody są bardziej skuteczne, a inne mniej. Jednak całkowite wyeliminowanie przestępczości jest niemożliwe, dlatego dążenie do jak największego jej ograniczenia jest jedynym możliwym działaniem. I tak oto w Warszawie powstaje coraz więcej osiedli strzeżonych, dobrze oświetlonych, z niską zabudową, monitorowanych przez całą dobę, gdzie mieszkańcy mogą zaspokoić większość swoich potrzeb bez wychodzenia poza teren osiedla. Odchodzi się obecnie od typowych dla PRL-u blokowisk. Duży nacisk kładzie się również na estetykę, coraz większe znaczenie ma wygląd budynków użyteczności publicznej, bloków mieszkalnych, galerii handlowych oraz wieżowców.

Wraz z rozwojem i powstawaniem nowych technologii w budownictwie, powstają także nowe koncepcje na styl budowanych osiedli i innych budynków. Nowe osiedla posiadają znacznie więcej zabezpieczeń niż te budowane kilkadziesiąt lat temu. Aktualnie ludzie zwracają większą uwagę na ochronę posiadanych dóbr i często sami montują dodatkowe zabezpieczenia. Jak widać, z biegiem lat zmienia się architektura, infrastruktura oraz życie społeczne warszawiaków. Wraz z tymi zmianami przychodzą te w obrębie struktury przestępczości, zachowań ludzi oraz sposobów zwalczania zjawisk negatywnych.

³⁰ Komenda Stołeczna Policji, <http://www.policja.waw.pl/pl/dzialania-policji/aktualnosci/39146,Odowiedz-Krajowa-Mape-Zagrozen-Bezpieczenstwa.html>, data dostępu: 10.03.2017.

³¹ Bezpieczna Warszawa, <http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo/warszawski-program-zapobiegania-przestepczosci>, data dostępu: 10.03.2017.

³² Bezpieczna Warszawa, <http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo/warszawski-program-zapobiegania-przestepczosci>, data dostępu: 10.03.2017.

³³ Bezpieczna Warszawa, <http://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo/warszawski-program-zapobiegania-przestepczosci>, data dostępu: 10.03.2017.

Warszawa jest najbezpieczniejszym polskim miastem powyżej 500 000 tysięcy ludności³⁴. Można uznać, więc że działania podejmowane w Warszawie, które mają zwalczać przestępczość i jej zapobiegać są skuteczne. Warszawa jest jednym z bezpieczniejszych polskich miast, wbrew przypuszczeniom większości obywateli.

2.2. Zmiany w warszawskich dzielnicach.

Dzielnice Warszawy różnią się pomiędzy sobą pod wieloma względami, każda z nich ma inną powierzchnię, liczbę ludności czy historię. W zależności od położenia pełnią dla warszawiaków inne funkcje. Te położone bliżej środka charakteryzują się większym przemieszczaniem się ludności w ciągu doby, często są tam ulokowane centra kultury, takie jak teatry, kina, muzea, galerie sztuki czy centra rozrywki, takie jak: różnego rodzaju bary, puby, kluby oraz restauracje. Z kolei dzielnice położone na obrzeżach stolicy odznaczają się większym spokojem, spowodowanym mniejszym ruchem obywateli w ich obrębie. Nie oznacza to jednak, że wszystkie dzielnice usytuowane w centrum Warszawy odznaczają się podobnym charakterem, typem zabudowy, swoimi funkcjami, historią czy życiem społecznym, a te oddalone nieco od centrum innym lecz również do siebie podobnym. Każda dzielnica ma swoją własną specyfikę oraz wygląd i tylko dla niej charakterystyczne cechy.

Poniżej przedstawiam cztery wybrane przeze mnie dzielnice, ich specyfikę, poziom przestępczości, a także klimat społeczny. Dzielnicami, które przedstawię są Śródmieście (ponieważ jest to miejsce największej koncentracji przestępczości), Mokotów (ponieważ jest dzielnicą bardzo heterogeniczną, również z dużym natężeniem przestępczości), Praga Północ (ze względu na mit niebezpiecznej dzielnicy oraz jej specyficzny charakter) oraz Praga Południe (ponieważ jest dzielnicą pełną kontrastów).

2.2.1. Śródmieście jako miejsce największej koncentracji zjawisk przestępczych.

To, że w Śródmieściu popełnianych jest najwięcej przestępstw w Warszawie nie jest niczym zadziwiającym. Składa się na to zarówno położenie, jak i funkcje pełnione przez tę dzielnicę oraz ogromna liczba osób przemieszczających się po jej obszarze każdego dnia, a także w ciągu nocy. W 2015 roku na terenie Śródmieścia popełniono 9212 przestępstw³⁵. W tym samym czasie w Wawrze tych przestępstw popełniono 321.

Śródmieście jest jedną z 18 administracyjnych dzielnic Warszawy, jest również dzielnicą najstarszą. To na jej terenach zaczęła się historia współczesnej stolicy Polski. Jest to dzielnica centralna, która od północy graniczy z Żoliborzem, od południa z Mokotowem, od zachodu z Wola oraz Ochotą, natomiast od wschodu z Wisłą, która oddziela Śródmieście od Pragi Północ i Pragi Południe. Na obszarze Śródmieścia są usytuowane najważniejsze instytucje, urzędy (Sejm, Pałac Prezydencki, Urząd Rady Ministrów, ministerstwa), ambasady, dworce (Dworzec Centralny), kluby, kina (Atlantic, Muranów, Luna oraz 6 innych³⁶), teatry (Teatr Narodowy, Teatr Capitol oraz

³⁴ *Gazeta Wyborcza*,

http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34862,17829215,Wielka_mapa_przestepczosci_Zobacz_jak_wypada_Warszawa.html, data dostępu: 12.03.2017.

³⁵ *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

³⁶ *Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy*, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-852-kina_w_dzielniczy_srodmiescie.html, data dostępu: 12.03.2017.

23 inne³⁷), muzea (Narodowe, Niepodległości, Wojska Polskiego i 25 innych³⁸), szkoły wyższe (Uniwersytet Warszawski, Politechnika Warszawska), a swoje siedziby posiada tu także wiele firm i biur. Jest to teren, na którym najintensywniej realizuje się potrzeby społeczne w zakresie kultury, oświaty, spraw administracyjnych, politycznych³⁹. Infrastruktura dzielnicy, mnogość punktów gastronomicznych, a także miejsc przeznaczonych do gier (kluby bilardowe, kręgielnie), zabawy (parki rozrywki, „kolorado” itp.) czy tańca (kluby np. na ulicy Mazowieckiej) przyciąga w szczególności ludzi młodych (od nastolatków i młodzieży w wieku szkolnym, do pracujących w średnim wieku).

Jest to dzielnica, w której występuje mieszanek stylów architektonicznych. Od budowli socrealistycznych do nowoczesnych, modernistycznych wieżowców. Od budowania szarych i monumentalnych gmachów państwowych, które mogą działać na człowieka przygnębiająco⁴⁰ do ogromnych drapaczy chmur, ze szklaną zabudową odbijającą promienie słońca we wszystkich kierunkach, która z kolei może działać przytłaczająco. Natomiast place, które niegdyś pełniły funkcje reprezentacyjne (Plac Konstytucji, Plac Defilad), obecnie pełnią funkcje parkingów⁴¹, zostały otoczone przez restauracje i inne lokale, przez co straciły swoje dawne znaczenie.

Śródmieście dzieli się na kilka mniejszych obszarów, czyli Stare Miasto, Nowe Miasto, Powiśle, Śródmieście Północne, Śródmieście Południowe, Muranów, Solec, Ujazdów. Każdy z tych terenów jest zupełnie odmienny i o ile na terenach Starego Miasta w oczy rzuca się niska, kolorowa zabudowa, Zamek Królewski czy Kolumna Zygmunta to w Śródmieściu Północnym i Południowym widoczne są wieżowce, bary czy centra handlowe. Dlatego Śródmieście jest bardzo różnorodną dzielnicą przyciągającą mieszkańców, ludzi dojeżdżających z okolicznych miast, miasteczek i wsi, ale także turystów chcących zobaczyć najpopularniejsze zabytki Warszawy, których właśnie większość mieści się na obszarze Śródmieścia (Zamek Królewski, Łazienki Królewskie, Pałac Kultury i Nauki czy malownicza ulica Nowy Świat⁴²).

Tak oto widać jak bardzo heterogeniczną dzielnicą jest Śródmieście. Posiada bogatą w style architekturę, jest zróżnicowane pod względem społeczeństwa oraz ma za sobą wiele okresów historycznych, a także etap powojennej odbudowy zniszczonego działaniami wojennymi miasta. Łączy w sobie wiele rozmaitych funkcji od tych politycznych, reprezentacyjnych po rozrywkowe i turystyczne. Jest więc miejscem spotkań ludzi z wielu warstw społecznych, a także w różnym wieku, ludzi pełniących różne funkcje i obowiązki. Jest to obszar, w którym bogaci spotykają tych w gorszej sytuacji życiowej (częstym procederem było kiedyś przyznawanie takim osobom lokali socjalnych właśnie na terenie Śródmieścia), żebraków, bezdomnych, gdzie młodzież chętnie wybiera się na wagary, gdzie dużo łatwiej niż w innych rejonach Warszawy zdobyć narkotyki i inne nielegalne bądź niedozwolone ze względu na wiek używki.

Wszystkie te czynniki i prawdopodobnie wiele innych powodują iż Śródmieście „króluje” w niechlubnych statystykach przestępczości w Warszawie. W latach 2010 -2015 przodowało w takich kategoriach przestępstw jak: udział w bójce lub pobiciu (co może być spowodowane bujnie kwitającym życiem nocnym, w niektórych rejonach dzielnicy połączonym ze spożywaniem

³⁷ Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-853-teatry_w_dzielnicy_srodmiescie.html, data dostępu: 12.03.2017.

³⁸ Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-855-muzea_w_dzielnicy_srodmiescie.html, data dostępu: 12.03.2017.

³⁹ Szerszeń Jacek, *Śródmieście jako obszar kultury*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Łódź 1987, s.163.

⁴⁰ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s.139.

⁴¹ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s.139.

⁴² Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, <http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-388-dzielnica.html>, data dostępu: 12.03.2017.

alkoholu, a często też innych substancji psychoaktywnych, mieszaniami się ludzi z różnych środowisk itp.), kradzieży rzeczy (na której wysokie liczby bezwzględne wpływ ma na pewno nagromadzenie dużej ilości dóbr materialnych na małych przestrzeniach oraz niedostateczna ich ochrona. Często w środkach komunikacji miejskiej przy dużym zatłoczeniu złodzieje „wtapiają się w tłum” i niezauważeni zbierają łupy – najczęściej są to telefony komórkowe i inne urządzenia mobilne, portfele oraz inne niewielkie przedmioty), a także przestępczość narkotykowa (jej nagromadzenie w centrum Warszawy może być spowodowane występowaniem dużej ilości miejsc, w której substancje odurzające są łatwo dostępne. Często Śródmieście jest miejscem nie tylko nielegalnego handlu narkotykami, ale również zażywania, a odpowiednie kontakty i znajomości pozwalają na szybkie zdobycie określonego towaru)⁴³. W kategoriach przestępstw takich jak: przestępczość rozbójnicza czy kradzież z włamaniem dzielnica ta często zajmuje wysokie miejsca, jednak nie utrzymuje się na pierwszym miejscu tak, jak w przypadku poprzednich kategorii⁴⁴.

W Śródmieściu bardzo często dochodzi także do łamania przepisów ruchu drogowego. Skomplikowana sieć ulic, wzmożony ruch pojazdów mechanicznych oraz pieszych przez większość dnia, coraz większa liczba ścieżek rowerowych, występowanie ulic jednokierunkowych, jak również nieostrożna jazda kierowców i brak skupienia na prowadzeniu pojazdu powodują, że w dzielnicy tej w roku 2015 było 144 osób, które uległy wypadkom drogowym. Na tle innych dzielnic, w których liczba ta nie przekroczyła w podanym roku 100⁴⁵ Śródmieście wypadła najgorzej. Z reguły łamanie przepisów w ruchu drogowym polega na nieprawidłowym parkowaniu, parkowaniu w miejscu niedozwolonym, jeździe pod prąd, przejeżdżaniu na czerwonym świetle, kolizjach drogowych, wymuszaniu pierwszeństwa itp.

W działaniach podejmowanych w 2015 roku przez Straż Miejską Śródmieście wyróżnia się w takich kategoriach jak: działania wobec nieletnich (3008), podjęcie osób nietrzeźwych (4858) czy nałożone mandaty karne (27 547). Są to wyniki znacznie wyższe niż w innych dzielnicach stolicy, które mogą świadczyć o trafności przyjętych wcześniej przypuszczeń o podejmowaniu przez osoby niepełnoletnie działań niezgodnych z prawem, wykazujących przejawy demoralizacji, wzmożonym spożywaniu alkoholu, często jak wynika z analizy zagrożeń przedstawionych na mapach stworzonych przez Straż Miejską m.st. Warszawy, w miejscach zabronionych⁴⁶.

Miejscami, które generują największą przestępczość w Śródmieściu są: Centrum Handlowe Arkadia, które funkcjonuje od 2004 roku i jest największym centrum handlowym w Warszawie oraz Centrum Handlowe Złote Tarasy, które funkcjonuje od roku 2007 i jest położone w ścisłym centrum miasta, obok Pałacu Kultury i Nauki⁴⁷. W obu tych miejscach dochodzi głównie do kradzieży sklepowych oraz kolizji na parkingach. Do niedawna, także Plac Defilad był zaliczany do jednego ze śródmiejskich gorących punktów. Dawniej był symbolem wydarzeń politycznych, pełnił funkcję reprezentacyjną, aby w latach 90 zmienić się w targowisko⁴⁸. Obecnie jest on miejscem, w którym co rok organizowany jest finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, miejscem, w

⁴³ *Panorama dzielnic Warszawy w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok VIII, Warszawa 2010; *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

⁴⁴ *Panorama dzielnic Warszawy w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok VIII, Warszawa 2010; *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

⁴⁵ *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

⁴⁶ Straż Miejska m.st. Warszawy, <http://mapa.strazmiejska.waw.pl/glowna/alkohol.html>, data dostępu: 12.03.2017.

⁴⁷ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s.141.

⁴⁸ tamże, s.141.

którym w czasie trwania Euro 2012 powstała strefa kibica, a także miejscem koncertów i zabaw sylwestrowych. Charakter tego miejsca z biegiem lat się zmienia. Miasto inwestuje w tą przestrzeń i stara się ją unowocześnić i zachęcić ludzi do spędzania czasu na jej obszarze organizując różnego rodzaju wydarzenia.

Opisana powyżej dzielnica jest więc miejscem koncentracji zjawisk przestępczych. Potencjalnych przestępców przyciąga atrakcyjną lokalizacją, dużą ruchliwością ludzi na jej terenie, występowaniem ogromnej liczby okazji do popełniania przestępstw, niewystarczającą ochroną dóbr materialnych, obecnością ludzi z wielu warstw społecznych, występowaniem dużej liczby słabo oświetlonych uliczek czy ludzi w stanie upojenia alkoholowego bądź pod wpływem narkotyków. Powodów do popełniania przestępstw w Śródmieściu zapewne jest o wiele więcej, często są to indywidualne cechy przestępcy lub charakter czynu, który mają zamiar popełnić. Są jednak przestępstwa, które dokonywane są o wiele częściej w Śródmieściu niż w pozostałych dzielnicach Warszawy.

2.2.2. Mokotów – dzielnica coraz bardziej niebezpieczna?

Mokotów jest jedną z dzielnic Warszawy położoną blisko centrum. Graniczy z takimi dzielnicami jak: Włochy, Ochota, Śródmieście, Wilanów i Ursynów. Od wschodu graniczy z Wisłą, która oddziela go od Wawra i Pragi Południe. W skład Mokotowa wchodzi Siekierki, Augustówka, Czerniaków, Sadyba, Sielce, Stegny, Stary Mokotów, Wierzbno, Ksawerów, Służew, Wyględów oraz Służewiec. Jest to miejsce o zróżnicowanym charakterze zabudowy i zagospodarowania. Rejony Mokotowa różnią się między sobą, w niektórych dominuje zabudowa eleganckich osiedli willowych, w innych zaś są blokowiska z wielkiej płyty. Jest też część niegdyś znana ze swojego przemysłowego charakteru, czyli Służewiec, który obecnie znany jest z coraz większej liczby ośrodków handlowo-usługowych oraz centrów biurowo-biznesowych⁴⁹.

W 2016 roku świętowano 100 rocznicę przyłączenia Mokotowa do Warszawy, na początku XX wieku był terenem zajmowanym przez liczne wioski, folwarki i kolonie (Królikarnia, Wilanów, Wierzbno)⁵⁰. Ze względu na swoje położenie był miejscem modnym i prestiżowym, gdzie zamożni mieszkańcy posiadali swoje rezydencje⁵¹. Obecnie na jego terenie jest wiele obiektów historycznych (Kościół Bernardynów pod wezwaniem św. Antoniego z Padwy, Królikarnia, Żółta Karczma czy Rogatki Mokotowskie⁵²) czy użyteczności publicznej (Szkoła Główna Handlowa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, siedziba Telewizji Polskiej) oraz cały szereg terenów zielonych (Pole Mokotowskie, Park Morskie Oko, Dolina Służewiecka)⁵³.

Mokotów jest uznawany przez mieszkańców Warszawy głównie za dzielnicę prestiżową (ze względu na budowane tam apartamentowce oraz osiedla willowe), a także bezpieczną. Ludzie chętnie kupują tam i wynajmują mieszkania⁵⁴, na co wpływ może mieć niewielka odległość od ścisłego centrum miasta, dobra renoma dzielnicy oraz mnogość lokali usługowo-handlowych. Jednak w rzeczywistości Mokotów jest dzielnicą niejednorodną, obok tych estetycznych nowo wybudowanych osiedli występują stare, ponure blokowiska, np. w okolicach Czerniakowa.

⁴⁹ *Urząd dzielnicy Mokotów m.st. Warszawy*, <http://www.mokotow.waw.pl/strona-54-wspolczesnosc.html>, data dostępu: 17.03.2017.

⁵⁰ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s.148.

⁵¹ tamże, s.148.

⁵² *Urząd dzielnicy Mokotów m. st. Warszawy*, <http://www.mokotow.waw.pl/strona-52-zabytki.html>, data dostępu: 17.03.2017.

⁵³ *Wszystko o Warszawie*, <http://warszawa.wikia.com/wiki/Mokot%C3%B3w>, data dostępu: 17.03.2017.

⁵⁴ *Nasze miasto*, http://warszawa.nasze_miasto.pl/artikel/antyranking-dzielnic-warszawy-gdzie-chcemy-a-gdzie-nie,3503453,artgal,t,id,tm.html, data dostępu: 17.03.2017.

Pomimo dobrej opinii obywateli na temat Mokotowa statystyki przestępczości mówią co innego. We wszystkich typach przestępstw wymienionych w tabeli 4. Mokotów plasuje się w czołówce niechlubnego rankingu, zajmując jedno z trzech pierwszych miejsc na przestrzeni lat 2010 – 2015. Niewątpliwie wysokie liczby przestępstw popełnianych na terenie Mokotowa to w dużej mierze zasługa gorących punktów dzielnicy, takich jak: Centrum Handlowe Galeria Mokotów, w której dominują przede wszystkim kradzieże sklepowe, tereny Sielc między ulicami Czerniakowską, Chełmską, Górską i Podchorążych, a także szereg ulic pomiędzy głównymi ulicami Mokotowa, czyli Puławską i Rakowiecką. Są to tereny historycznie naznaczone występowaniem wzmożonej liczby zjawisk negatywnych oraz patologicznych i to one głównie mają wpływ na wysokie miejsca Mokotowa w statystykach przestępczości. Tak samo zamożniejsze i bardziej ekskluzywne obszary dzielnicy, są idealnymi celami przestępców. Kosztowne samochody i nagromadzenie najróżniejszych dóbr materialnych o znacznej wartości powodują iż Mokotów staje się perfekcyjnym celem do popełniania wszelkiego rodzaju kradzieży.

Jeżeli chodzi o działania podejmowane przez Straż Miejską w 2015 roku, to Mokotów nie odbiega w żaden sposób od innych dzielnic Warszawy. Liczby bezwzględne są dużo niższe niż w przypadku wcześniej opisywanego Śródmieścia i często również niższe niż w innych dzielnicach Warszawy. W przypadku osób bezdomnych zostało podjętych tylko 47 takich działań, wobec nieletnich 149, nałożonych mandatów karnych było 8 021, a działania wobec osób nietrzeźwych podjęto w 2 028 przypadkach. Jedynie w kwestii ofiar wypadków drogowych w 2015 roku Mokotów zajmuje drugie, zaraz po Śródmieściu, miejsce, co może być spowodowane bliską odległością dzielnicy od centrum i dużym natężeniem ruchu ulicznego w ciągu dnia.

Mokotów jest więc dzielnicą bardzo zróżnicowaną pod wieloma względami. W jego granicach mieszczą się zarówno tereny zamieszkiwane przez ludność zamożną, jak i tą z niższych warstw społecznych. Występuje zniszczona zabudowa przedwojenna oraz nowoczesne biurowce i luksusowe mieszkania. Takie i wiele innych podziałów można zaobserwować na terenie zajmowanym przez Mokotów. Jednak nie odstrasza to potencjalnych kupców i najemców od inwestowania w mieszkania na Mokotowie, tak samo jak duże liczby popełnianych tam przestępstw. W statystykach przestępczości Mokotów zawsze jest w czołówce, często wyprzedzając nawet Śródmieście. Można stwierdzić, że pod względem ilości popełnianych tam przestępstw jest jedną z najniebezpieczniejszych dzielnic Warszawy⁵⁵, wbrew przekonaniom mieszkańców.

2.2.3. Praga Północ – czy nadal jest jedną z najniebezpieczniejszych dzielnic Warszawy?

Praga Północ jest najchętniej opisywaną i badaną dzielnicą Warszawy. Wzbudza zainteresowanie zarówno samych mieszkańców, jak i turystów, socjologów, a nawet kryminologów. Jednak to zainteresowanie tym właśnie konkretnym, specyficznym obszarem Warszawy nie wynika z pozytywnych cech tej dzielnicy. Praga Północ wśród obywateli znana jest jako miejsce koncentracji największej liczby przestępstw oraz patologii społecznych. Na negatywny obraz dzielnicy wpływ ma jej historia, przekazy ustne, tradycje, wygląd, obraz kreowany w mediach, a także ograniczony dostęp dla obcych⁵⁶.

Dzielnica ta leży na prawym brzegu Wisły i graniczy z Białolęką, Targówkiem oraz Pragą Południe. W jej skład wchodzi takie obszary, jak: Stara Praga, Szmulowizna, Nowa Praga i

⁵⁵ *Metro Warszawa*, <http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,19281653,ktora-dzielnica-jest-najbardziej-niebezpieczna.html>, data dostępu: 17.03.2017.

⁵⁶ Goldschneider M., *Przestępczość w wielkim mieście: empiryczna weryfikacja teorii ekologicznych w kryminologii*, Praca doktorska, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010, s. 147.

Pelcowizna. Praga Północ jest obszarem bardzo zróżnicowanym pod względem architektonicznym. Na tym stosunkowo niewielkim obszarze są zarówno stare, przedwojenne, zniszczone kamienice o bardzo niskim standardzie, z przestarzałą infrastrukturą oraz prymitywnymi warunkami higieniczno-sanitarnymi⁵⁷, powojenne socrealistyczne budowle czy nowoczesne bloki mieszkalne.

To wymieszanie stylów architektonicznych oraz nagromadzenie budowli z różnych okresów związane jest z tym, iż w czasie wojny Praga w mniejszym stopniu niż lewobrzeżna część Warszawy uległa zniszczeniu⁵⁸. Po wojnie władze miasta skupiły się na odbudowie najbardziej zniszczonych terenów, a Pragą nikt nie wykazywał większego zainteresowania. Obecnie więc Praga Północ z jednej strony wywołuje w mieszkańcach strach i przygnębienie, a drugiej z dumą można opowiadać o jej unikatowej historii, zabytkach i zabudowie⁵⁹. Do najpopularniejszych zabytków mieszczących się na Pradze Północ zalicza się: Bazylikę katedralną św. Michała Archanioła i św. Floriana, Kościół Matki Bożej Loretańskiej, Budynek Komory Wodnej, Zajezdnię Tramwajową Praga czy dawną rozlewnię spirytusu „Rektyfikacja Warszawska”⁶⁰. Jak widać Praga Północ jest miejscem o bogatej i fascynującej historii, miejscem, gdzie usytuowane jest jedyne w stolicy warszawskie ZOO, gdzie istnieje najstarszy bazar w Warszawie – Różyckiego, a także gdzie znajduje się najdłuższy blok mieszkalny „Jamnik”⁶¹ o długości 508 metrów.

Niewątpliwie należy wspomnieć o żydowskiej historii Pragi. Od połowy XVIII wieku na terenach współczesnej Pragi Północ zaczęły się osiedlać rodziny żydowskie. W połowie XX wieku stanowili ponad 40% mieszkańców ówczesnej Pragi. Była to jedyna warszawska dzielnica, w której żyła tak liczna mniejszość żydowska. Zamieszkiwali głównie okolice ulic Targowej, Brzeskiej, Żąbkowskiej, Stalowej oraz Jagiellońskiej. Warszawiacy oraz ludność żydowska pomimo wielu różnic pod względem kulturowym, religijnym czy obyczajowym potrafili żyć ze sobą w zgodzie. Zamieszkujący warszawską Pragę Żydzi trudnili się głównie handlem. Bardzo popularne były żydowskie kramy, sklepiki czy karczmy, które oblegane były zarówno przez Żydów, jak i Warszawiaków. W okresie koegzystencji Żydów z polskimi obywatelami Warszawy Praga przeżywała okres intensywnego rozwoju, jednak nadejście II Wojny Światowej sprawiło, że nastął koniec wspólnego tworzenia historii Warszawy, a Żydów zaczęto przenosić do getta w lewobrzeżnej części Warszawy⁶², czego skutkiem było pozostawienie wielu praskich kamienic bez właścicieli, które po wojnie od nowa zasiedlano. Większość kamienic, które zachowały się do czasów obecnych, została wybudowana przez zamożnych Żydów⁶³. Są one wspomnieniem czasów przedwojennych oraz śladem obecności ludności pochodzenia żydowskiego na tych terenach.

Praga Północ może się więc kojarzyć z wieloma charakterystycznymi punktami na mapie Warszawy, bez wątpienia mieszkańców całej stolicy i okolicznych miast oraz miasteczek i wsi w okresie letnim przyciąga ZOO i atrakcje się w nim znajdujące. Jednak pierwszym skojarzeniem jakie przychodzi na myśl o tej właśnie dzielnicy jest wszechobecna tam przestępczość⁶⁴. Z całą pewnością Praga Północ jest dzielnicą zmagającą się z szeregiem problemów społecznych, związanych z poziomem wykształcenia mieszkańców (jedne z najniższych wyników egzaminu

⁵⁷ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s 221.

⁵⁸ Goldschneider M., *Przestępczość w wielkim mieście: empiryczna weryfikacja teorii ekologicznych w kryminologii*, s.135.

⁵⁹ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s 220.

⁶⁰ Wszystko o Warszawie, http://warszawa.wikia.com/wiki/Praga_P%C3%B3%C5%82noc, data dostępu: 18.03.2017.

⁶¹ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s 220.

⁶² Fundacja Hereditas, http://www.fundacja-hereditas.pl/praga/prezentacje/album_zydowski.pdf, data dostępu: 25.04.2017.

⁶³ Żydzi warszawskiej Pragi, <http://blog.koneser.eu/zydzi-warszawskiej-pragi-cz-1/>, data dostępu: 24.05.2017.

⁶⁴ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s 220.

gimnazjalnego na tle całej Warszawy w 2015 roku⁶⁵), dużą liczbą rodzin biednych, dotkniętych różnego rodzaju patologiami społecznymi, jednym z wyższych wskaźników stopy bezrobocia, jest także dzielnicą zamieszkiwaną głównie przez osoby starsze, ponieważ nie cieszy się popularnością jako potencjalne miejsce zamieszkania dla nowych mieszkańców, na co wpływ ma również zły stan techniczny praskiej zabudowy⁶⁶. Jednak z początkiem XXI wieku zaczynają zmieniać się funkcje i folklor starej, niebezpiecznej do tej pory Pragi Północ. Następują powolne zmiany w sferze architektonicznej oraz społecznej. Powstaje wiele nowych miejsc, takich jak kluby, bary, galerie czy kawiarnie⁶⁷. Władze miasta dążą do zmiany panującego wizerunku złej Pragi ogarniętej przestępczością, gdzie na każdym rogu przechodzień może paść ofiarą przestępstwa.

Można powiedzieć, że do tej pory w ludziach tkwi przekonanie o Pradze Północ, jako o miejscu nieciekawym, zaniedbanym, zniszczonym, gdzie pełno jest patologii i zachowań negatywnych. Jednak statystyki przestępczości sugerują zupełnie inną, korzystną dla tej dzielnicy sytuację. Z zaprezentowanej tabeli 4. wynika, iż Praga Północ nie znajduje się wśród dzielnic o największym skupieniu przestępczości. Z kolei mapy przedstawione w artykule „Metro Warszawa”, wyraźnie pokazują, że na Pradze Północ jest dużo mniejsza przestępczość niż w innych dzielnicach Warszawy⁶⁸. Tylko w kategorii przestępczości narkotykowej Praga Północ zajmuje miejsca w czołówce na przestrzeni lat 2013 – 2015. Stereotyp niebezpiecznej Pragi Północ okazuje się być nieprawdziwy. Lęk ludzi przed złodziejami wydaje się być nieuzasadniony. Z roku na rok dokonywanych jest na Pradze Północ coraz mniej kradzieży zarówno rzeczy, jak i z włamaniem⁶⁹.

Prawdą jest, że nie bez powodu do Pragi Północ przyłgnęła zła opinia. Kiedyś faktycznie można było paść ofiarą przestępstwa, szczególnie kradzieży przechadzając się po praskich ulicach czy robiąc zakupy na bazarze Różyckiego, który kiedyś cieszył się ogromną popularnością zarówno wśród mieszkańców jak i turystów. Łatwo było zostać tam okradzionym i wrócić do domu bez portfela i pieniędzy. Było to miejsce powojennej przestępczości Pragi Północ. Byli tam nie tylko handlarze, ale także paserzy, oszuści, złodzieje oraz gangi kieszonkowców⁷⁰. Jednak po 1989 roku bazar zaczął chylić się ku upadkowi i z biegiem lat przestał być głównym miejscem praskiej przestępczości. Obecnie przestępczość na warszawskiej Pradze Północ koncentruje się w takich rejonach, jak: Szmulowizna (między ulicami Radzymińską, Łochowską i Łomżyńską), Stara Praga (między ulicami Targową, Jagiellońską i Okrzei), Nowa Praga (między ulicami 11 Listopada, Szwedzką i Wileńską), przy Placu Hallera oraz przy ulicy Białostockiej. Dawna percepcja Pragi Północ z biegiem lat staje się coraz mniej właściwa. Przestępczość koncentruje się na jej niewielkich obszarach i nie stanowi tak dużego problemu, jak miało to miejsce kiedyś.

Przestępstwa popełniane są w każdej dzielnicy Warszawy. Jak się okazuje, w niektórych dużo częściej niż na Pradze Północ, jednak zła sława na jaką Praga Północ pracowała przez kilkadziesiąt lat oraz obraz tej dzielnicy kreowany przez media, historie opowiadane przez starszych mieszkańców powodują, iż trudno jest zmienić myślenie ludzi na jej temat.

⁶⁵ *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.

⁶⁶ Goldschneider M., *Przestępczość w wielkim mieście: empiryczna weryfikacja teorii ekologicznych w kryminologii*, s. 148.

⁶⁷ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s. 221.

⁶⁸ *Metro Warszawa*, <http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,19281653,ktora-dzielnica-jest-najbardziej-niebezpieczna.html>, data dostępu: 18.03.2017.

⁶⁹ Dane statystyczne Komendy Stołecznej Policji.

⁷⁰ Goldschneider M., *Przestępczość w wielkim mieście: empiryczna weryfikacja teorii ekologicznych w kryminologii*, s. 148.

⁷⁰ Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrenny obraz przestępczości*, s. 220.

2.2.4. Praga Południe – przejmując mit Pragi Północ?

O ile Praga Północ od wielu lat cieszy się złą renomą wśród obywateli i potencjalnych kupców mieszkania, o tyle Praga Południe nigdy nie była uważana za dzielnicę niebezpieczną i kryminogenną. Brak zainteresowania tą dzielnicą miał być spowodowany łączeniem obszarów Pragi Południe z Pragą Północ w świadomości ludzi⁷¹.

Jest to dzielnica, która sąsiaduje z wcześniej wspomnianą Pragą Północ, Targówkiem, Rembertowem oraz Wawrem. Na jej obszarze znajdują się takie tereny, jak: Saska Kępa, Kamionek, Grochów, Gocław, Gocławek i Olszynka Grochowska. Jest to jedna z najbardziej zróżnicowanych dzielnic zarówno pod względem społecznym, jak i architektonicznym⁷². Z jednej strony modna i popularna Saską Kępą z zabudową willową, dużą ilością zieleni, cieszącą się popularnością wśród artystów, a z drugiej bloki z wielkiej płyty budowane w okresie powojennym w celu zasiedlenia dużej liczby mieszkańców (Grochów, Osiedle Młodych, Kinowa, Przyczółek Grochowski, Osiedle Gocław)⁷³. Obok prestiżowych terenów Saskiej Kępy i blokowisk innych rejonów Pragi Południe, był jeszcze Stadion X-lecia. Początkowo obiekt o przeznaczeniu sportowym, gdzie odbywały olimpiady i zawody, w roku 1989 stał się największym targowiskiem w Europie. Funkcjonował do 2008 roku i generował ogromną liczbę zjawisk przestępczych. Bazar został zamknięty, a na jego miejscu wybudowano Stadion Narodowy, który działa od 2012 roku. Odbywają się tam mecze piłki nożnej, inne zawody sportowe, a w zimie jest tam najpopularniejsze warszawskie lodowisko. Miejsce to całkowicie zmieniło swoją funkcję. Stało się terenem rekreacyjnym, gdzie czasem grane są nawet koncerty i zupełnie przestało kojarzyć się z handlem czy patologiami społecznymi, a przestępczość w tamtym rejonie znacznie spadła.

Jednak spadek przestępczości w okolicach Ronda Waszyngtona wcale nie oznacza spadku przestępczości na Pradze Południe ogółem. Wbrew przekonaniom, iż to Praga Północ generuje największą na prawym brzegu Wisły przestępczość, to właśnie Praga Południe jest o wiele bardziej zagrożona zachowaniami patologicznymi i kryminalnymi niż sąsiadująca z nią dzielnica na północy. We wszystkich kategoriach przestępstw wymienionych w tabeli 4. Praga Południe pojawia się równie często na trzech pierwszych miejscach, co opisywane wcześniej Śródmieście. Oczywiście przestępczość na Pradze Południe występuje w dużo mniejszej skali niż ma to miejsce w Śródmieściu, jednak śmiało można stwierdzić, że jest ona druga w kolejności. Głównym problemem warszawskiej Pragi Południe, jak wynika ze statystyk policyjnych za lata 2010-2015, są wszelkiego rodzaju kradzieże (rzeczy, samochodu, z włamaniem)⁷⁴. Świadczy to o tym, że dużo bardziej niebezpieczna w skutkach może być podróż na Pragę Południe niż Pragę Północ, jednak mieszkańcy często nie zdają sobie sprawy z poziomu bezpieczeństwa w obu dzielnicach oraz poważnego problemu kradzieży na Pradze Południe. Jak twierdzi portal „Gazeta Prawna”, to mit warszawskiej Pragi Północ wpływa negatywnie na brak zainteresowania obywateli Pragą Południe⁷⁵, pomimo modernizacji dzielnicy i ciągłego wprowadzania zmian i nowych inwestycji.

Statystyki mówią jednak same za siebie. Praga Południe generuje znacznie większą przestępczość niż większość warszawskich dzielnic. Napływ do tej dzielnicy nowych inwestycji, poprawa infrastruktury, budowanie osiedli mogą mieć wpływ na ogromny problem kradzieży na

⁷¹ *Gazeta Prawna*, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/691783,dlaczego-nikt-nie-chce-mieszkac-na-warszawskiej-pradze.html>, data dostępu: 18.03.2017.

⁷² ⁷² Józwiak J., *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, s 165.

⁷³ tamże, s 165

⁷⁴ Dane statystyczne Komendy Stołecznej Policji.

⁷⁵ *Gazeta Prawna*, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/691783,dlaczego-nikt-nie-chce-mieszkac-na-warszawskiej-pradze.html>, data dostępu : 18.03.2017.

tamtych terenach. Gorące punkty na Pradze Południe pojawiają się głównie w blokowiskach, w takich rejonach dzielnicy, jak: Grochów (pomiędzy ulicą Grochowską, Podskarbińską, Chrzanowskiego i Garwolińską) czy na Osiedlu Dudziarska 40, 40a, 40b, które jest zupełnie odcięte od reszty miasta torami kolejowymi. Do 2007 roku nie dojeżdżały tu nawet autobusy komunikacji miejskiej. Warunki mieszkaniowe pozostawiają tu wiele do życzenia, w blokach nie ma centralnego ogrzewania, mieszkańcy sami muszą zadbać o ogrzewanie. Okolice osiedla również jest nieciekawa. Nieopodal znajduje się spalarnia śmieci oraz areszt śledczy, a także wcześniej wspomniane tory kolejowe, przez które mieszkańcy przechodzą skracając sobie drogę do pracy, szkoły czy sklepu.

Mieszkańcami są rodziny wyekskmitowane ze Śródmieścia i Pragi Południe. Większość obywateli uważa, że jest to osiedle dla marginesu społecznego⁷⁶.

Jak widać Praga Południe to dzielnica wielu kontrastów. Po jednej stronie prestiżowa zabudowa Saskiej Kępy, po drugiej Osiedle Dudziarska. Przemierzając się po terenach dzielnicy z łatwością można zaobserwować występujące tam nierówności, zarówno w sferze architektury, jak i życia społecznego mieszkańców. Wysoka przestępczość w obrębie dzielnicy może być spowodowana właśnie tak wyraźnie widocznymi dysproporcjami.

Należy podkreślić, jak bardzo heterogenicznym miastem jest Warszawa. Na swoich krańcach zawiera pokątną mieszankę stylów architektonicznych, od tych przedwojennych, przez socrealistyczne konstrukcje, aż do nowoczesnych, szklanych drapaczy chmur oraz innych budowli modernistycznych. Nie tylko w architekturze widoczna jest różnorodność warszawskich zakamarków. Życie społeczne mieszkańców również różni się w poszczególnych dzielnicach, tak samo jak funkcje pełnione przez określone tereny, ich popularność czy nasilenie przestępczości. Każda dzielnica ma swoją odrębną historię, jedne dłuższą, inne krótszą, ale wszystkie na swój sposób ciekawe i tworzące Warszawę jako całość. Są dzielnice, takie jak Śródmieście czy Mokotów, które ze względu na swoje centralne położenie oraz nagromadzenie budynków użyteczności publicznej czy centrów handlowych przyciągają znacznie więcej ludzi niż pozostałe dzielnice, co ma odbicie także w statystykach przestępczości.

Zakończenie

Podsumowując, miasto jest specyficznym wytworem ludzkim, który w pierwotnych założeniach miał wpływać na szybszy rozwój społeczny, wzmożoną ochronę obywateli przed atakami z zewnątrz czy zaspokajanie większości potrzeb mieszkańców na niewielkim obszarze. Jednak, jak się okazuje, miasto jest również miejscem nagromadzenia zjawisk negatywnych, patologii społecznych, a w końcu przestępczości. Jedni ludzie popełniają przestępstwa, a inni szukają sposobów na ich zwalczanie. Jest wiele różniących się od siebie metod zapobiegania oraz zwalczania przestępczości, niektóre opierają się na podobnych założeniach, kiedy inne diametralnie się od siebie różnią.

Wszystkie, poprzez projektowanie przestrzeni, kontrolę ze strony społeczeństwa czy monitoring wizyjny, wykazują się większą lub mniejszą efektywnością, ale na pewno ich wspólnym zadaniem jest zmniejszenie, w jak największym możliwym stopniu, przyczyn oraz skutków zachowań niezgodnych z obowiązującymi normami. Do swojej analizy, jako przykład miasta,

⁷⁶ *Metro Warszawa*,

http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,17644218,Dudziarska_40___najgorszy_adres_w_Warszawie___Trzy.html, data dostępu: 18.03.2017.

wybrałam Warszawę, która jest miejscem heterogenicznym zarówno pod względem struktury popełnianych w niej przestępstw, klimatu społecznego czy architektury. Podział na osiemnaście dzielnic powoduje, że każda z nich ma swój odrębny charakter, pełni inne funkcje, jest zamieszkiwana przez większą lub mniejszą liczbę osób.

W zależności od tego, w jakim punkcie na mapie Warszawy położona jest konkretna dzielnica, możemy mówić o niższych lub wyższych odsetkach popełnianych w jej obrębie przestępstw. Umieszczenie dzielnicy na terenie miasta ma więc ogromne znaczenie dla zjawisk negatywnych, które dokonują się w jej granicach. Przez swoją niejednorodność, mieszkankę stylów architektonicznych oraz różne style życia mieszkańców poszczególnych dzielnic, wzmożoną ruchliwość obywateli w jednych dzielnicach, a mniejszą w innych, Warszawa jest miastem, które na swoim terenie generuje bardzo różniące się od siebie wskaźniki przestępczości.

Dzielnice peryferyjne charakteryzują się większym spokojem oraz mniejszym natężeniem zjawisk przestępczych, kiedy dzielnice w bliskiej odległości od centrum, które ze względu na swoje położenie, nagromadzenie budynków użyteczności publicznej czy centrów handlowych przyciągają znacznie więcej ludzi, co oznacza także, że przyciągają znacznie więcej przestępców.

Jak wynika z analizowanych przeze mnie danych statystycznych w Warszawie przestępstwa są problemem, który ze wzmożoną intensywnością występuje w takich dzielnicach, jak Śródmieście, Mokotów, Wola oraz Praga Południe. To głównie te dzielnice pracują na wysokie wskaźniki przestępczości w stolicy. Głównym problemem w obrębie tych dzielnic są wszelkiego rodzaju kradzieże, a także przestępczość narkotykowa. Przestępczość na terenie wielkich aglomeracji miejskich jest zjawiskiem niemożliwym do wyeliminowania. Życie w pędzie, pogoń za pieniądzem i wiele innych czynników powodują, że ludzie ciągle chcą więcej. Ważne jest, aby starać się zapobiegać przestępczości na wszelkie możliwe, racjonalne sposoby. Prewencja powinna wychodzić zarówno ze strony władz, jak również obywateli, którzy nie powinni przechodzić obojętnie obok krzywdy innych osób, a także przestępstw godzących w mienie publiczne- należące do wszystkich.

Bibliografia

Literatura

- Cikała Katarzyna, *Normy w społeczeństwie nadzoru*, w: *Normy, dewiacje i kontrola społeczna*, Uniwersytet Warszawski, 2014.
- Czapska Janina (red), *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni*, WUJ, Kraków 2012.
- Czarnecki Bartosz, *Kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*, Difin, Warszawa 2004.
- Czarnecki Bartosz, *Przestrzenne aspekty przestępczości*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2011.
- Fajst Michał, *Włamywacze z Pragi jadą kraść do Śródmieścia*, wywiad z Gazety Wyborczej z dn. 12.01.2014.
- Goldschneider Magdalena, *Geografia przestępczości. Uwagi na temat przestrzennych analiz przestępczości przy wykorzystaniu technik cyfrowych*, w: *Archiwum Kryminologii t. XXXII*, Warszawa 2010.
- Goldschneider Magdalena, *Przestępczość w wielkim mieście: empiryczna weryfikacja teorii ekologicznych w kryminologii*, Praca doktorska, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2010.

- Goldschneider Magdalena, *Przestępczość na warszawskiej Pradze z perspektywy współczesnych teorii ekologicznych w kryminologii*, w: *Archiwum Kryminologii t. XXXIV*, Wydawnictwo Tekst, Warszawa 2013.
- Hauziński Aleksander, Bańka Augustyn, *Zagrożenie przestępczością w przestrzeni zurbanizowanej i jego obraz w umyśle człowieka*, w: *Spoleczna Psychologia stosowana vol.2, Człowiek w obliczu zagrożeń współczesnej cywilizacji*, 2014.
- Hauziński Aleksander, *Mapy poznawcze środowiska zamieszkania zagrożonego przestępczością*, Stowarzyszenie Psychologia i Architektura, Poznań 2003.
- Józwiak Justyna, *Niebezpieczna Warszawa. Przestrzenny obraz przestępczości*, niepublikowana praca doktorska, Warszawa 2014.
- Kiersztyn Anna, *Czy bieda czyni złodzieja? Związki między bezrobociem, ubóstwem a przestępczością*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Kossowska Anna, *Przestępczość na terenie Warszawy. Analiza ekologiczna*, w: *Archiwum Kryminologii t.VII*, Warszawa 1976.
- Kossowska Anna, *Przestępczość na terenie wielkiego miasta*, w: Jasiński Jerzy, *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczości w Polsce*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1978.
- Kossowska Anna, *Środowiskowo – przestrzenne uwarunkowania przestępczości*, *Archiwum Kryminologii t.19*, 1993.
- Kustra Witold, Smolak Leszek, *Bezpieczne miasta: współczesne zagrożenia i wyzwania*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2015.
- Mordwa Stanisław, *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Newman Oscar, *Creating defensible space*, Center for Urban Policy Research Rutgers University, 1996.
- Panorama dzielnic Warszawy w 2010 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok VIII, Warszawa 2010; *Panorama dzielnic Warszawy w 2015 roku*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowiecki Ośrodek Badań Regionalnych, rok XIII, Warszawa 2016.
- Park Robert, Burgess Ernest, McKenzie Roderick, *The city*, University of Chicago Press, 1925.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2014 r.*
- Siemaszko Andrzej, *Geografia występków I strachu: Polskie badania przestępczości '07*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2008.
- Siemaszko Andrzej, *Kogo biją, komu kradną – przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Oficyna naukowa, Warszawa 2001.
- Suton Adam, Cherney Adrian, White Rob, *Crime prevention: principles, perspectives and practices*, Cambridge University Press, New York 2014.
- Szczepański Marek, Śliz Anna, *Wielokulturowe miasta*, *Przegląd Socjologiczny nr.60 str.47-66*, 2011.
- Waszkiewicz Paweł, *Monitoring wizyjny miejsc publicznych w dużym mieście na przykładzie Warszawy. Próba analizy kosztów i strat*, w: *Archiwum Kryminologii t. XXXIV*, Wydawnictwo Tekst, Warszawa 2013.
- Waszkiewicz Paweł, *Nowe środki prewencji kryminalnej na obszarach zurbanizowanych: ujęcie kryminalistyczne, monitoring wizyjny*, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2008.
- Waszkiewicz Paweł, *Traktat o dobrej prewencji kryminalnej*, Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22, Warszawa – Newark 2015.

Waszkiewicz Paweł, *Wielki brat rok 2010: systemy monitoringu wizyjnego – aspekty kryminalistyczne, kryminologiczne i prawne*, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
Wilson J., Kelling G., *Wybite szyby*, w: W. Bratton, P. Knobler, *Przełom. Jak szef Policji Nowojorskiej powstrzymał epidemię przestępstw*, Poznań 2000.

Strony internetowe

Antyranking dzielnic Warszawy, <http://warszawa.naszemiasto.pl/artykul/antyranking-dzielnic-warszawy-gdzie-chcemy-a-gdzie-nie,3503453,2,artgal,t,id,n,tm.html>.
Bezpieczna Warszawa, <https://bezpieczna.um.warszawa.pl/bezpieczenstwo-publiczne/bezpieczenstwo-w-liczbach>.
Biuletyn Informacji Publicznej m.st. Warszawy,
https://bip.warszawa.pl/Menu_podmiotowe/dzielnice/default.html.
Fundacja Hereditas, http://www.fundacja-hereditas.pl/praga/prezentacje/album_zydowski.pdf
Gazeta Prawna, <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/691783,dlaczego-nikt-nie-chce-mieszkac-na-warszawskiej-pradze.html>.
Gazeta Wyborcza,
http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,34862,17829215,Wielka_mapa_przestepczosci_Zobacz_jak_wypada_Warszawa.html.
Komenda Stołeczna Policji, <http://www.policja.waw.pl/pl/dzialania-policji/aktualnosci/39146,Odwiedz-Krajowa-Mape-Zagrozen-Bezpieczenstwa.html>.
Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa,
<https://mapy.geoportal.gov.pl/iMapLite/KMZBPublic.html#>.
Mapy Polski kryminalnej, <http://biqdata.wyborcza.pl/mapy-polski-kryminalnej-sprawdz-swoj-powiat>.
Metro Warszawa, <http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,19281653,ktora-dzielnica-jest-najbardziej-niebezpieczna.html>.
Metro Warszawa,
http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/1,141635,17644218,Dudziarska_40_najgorszy_adres_w_Warszawie_Trzy.html.
Nasze miasto, <http://warszawa.naszemiasto.pl/artykul/antyranking-dzielnic-warszawy-gdzie-chcemy-a-gdzie-nie,3503453,artgal,t,id,tm.html>.
Ogólne statystyki policji, <http://www.statystyka.policja.pl/st/ogolne-statystyki/47682,Postepowania-wszczete-przestepstwa-stwierdzone-i-wykrywalnosc-w-latach-1999-2015.html>.
Serwisy mapowe Straży Miejskiej,
<http://smwarszawa.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=d681a73febbe43d19e87fac318621d50>.
Strona internetowa Encyklopedia PWN,
<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/urbanizacja;3991629.html>.
Straż Miejska m.st. Warszawy, <http://mapa.strazmiejska.waw.pl/glowna/alkohol.html>.
Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, <http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-388-dzielnica.html>
Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-852-kina_w_dzielnicy_srodmiescie.html.
Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-855-muzea_w_dzielnicy_srodmiescie.html.

Śródmieście – dzielnica m.st. Warszawy, http://www.srodmiescie.warszawa.pl/strona-853-teatry_w_dzielnicy_srodmiescie.html.

Twój budżet, <http://www.twojbudzet.um.warszawa.pl/w-dzielnicach>.

Urząd dzielnicy Mokotów m.st. Warszawy, <http://www.mokotow.waw.pl/strona-54-wspolczesnosc.html>.

Urząd dzielnicy Mokotów m. st. Warszawy, <http://www.mokotow.waw.pl/strona-52-zabytki.html>.

Wszystko o Warszawie, <http://warszawa.wikia.com/wiki/Mokot%C3%B3w>.

Wszystko o Warszawie, http://warszawa.wikia.com/wiki/Praga_P%C3%B3%C5%82noc.

Wydział prewencji KSP, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/profilaktyka-spoleczna/programy-i-dzialania-pr>.

Wydział prewencji KSP, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/aktualnosci/64865,BABCIU-To-nie-Twoj-wnuczek-DZIADKU-To-nie-policjant.html>.

Wydział prewencji KSP, <http://www.policja.waw.pl/pl/dzialania-policji/aktualnosci/37492,Nie-daj-sie-oszukac-na-policjanta-Ostrzez-inne-osoby.html>.

Wydział Prewencji KSP, <http://wprewencji.policja.waw.pl/wp/aktualnosci/64884,Jak-uchronic-samochod-przed-kradzieza-i-wlamaniem.html>.

Żydzi warszawskiej Pragi, <http://blog.koneser.eu/zydzi-warszawskiej-pragi-cz-1/>

ABSTRACT

The aim of this article was to consider problem of crime in the city, why it is much higher than in the areas less populated, what have influence to it's growths and falls, what are the effects of crime and actions that can be implemented to prevent it. In this Thesis I describe crime on the example of Warsaw as a place of committing various types of crime, scale of crime and also places within it with the highest intensity of behaviours incompatible with accepted standards. I describe four quarters with some of the highest numbers of committed crimes on their areas and their characteristics.

Słowa kluczowe: przestępczość, przestrzeń, miasto, Warszawa, zapobieganie przestępczości

Key words: crime, space, city, Warsaw, crime prevention

Informacja o krajowej i międzynarodowej współpracy kryminologów

Dr Konrad Buczkowski

Mgr Monika Szulecka

/Zakład Kryminologii INP PAN/

Sprawozdanie z konferencji EUROCRIM 2017 (Cardiff, 13-16 września 2017 r.)

W dniach 13-16 września 2017 r. na Uniwersytecie w Cardiff w Wielkiej Brytanii organizowana była XVII Konferencja Europejskiego Towarzystwa Kryminologicznego. Tematem przewodnim konferencji była przestępczość i jej kontrola, a wydarzeniu nadano tytuł: „*Challenging ‘Crime’ and ‘Crime Control’ in Contemporary Europe*”. W ramach konferencji odbyły się 4 sesje plenarne oraz 10 sesji warsztatowych, w ramach których równolegle odbyło się kilkadziesiąt warsztatów, w trakcie których uczestnicy wygłosili ok. 1000 referatów.

Konferencja była okazją do wymiany informacji na temat dotychczas przeprowadzonych i planowanych badań dotyczących problemów współczesnej kryminologii, w tym przede wszystkim: przemocy wobec kobiet i mężczyzn; zmian technologicznych, które m.in. wpłynęły na odnotowywaną i rzeczywistą przestępczość oraz zrodziły potrzebę zmian w zakresie polityki i praktyki reagowania na czyny zabronione; wpływu finansów publicznych na systemy kontroli przestępczości oraz wymiaru sprawiedliwości. Przedmiotem rozważań kryminologicznych podczas konferencji były też „zagrożenia terrorystyczne”, ich definiowanie oraz ich związek ze zmianami w polityce bezpieczeństwa oraz z wprowadzaniem restrykcji w zakresie swobód obywatelskich i praw człowieka, jak również ściślejsza współpraca pomiędzy różnymi organami kontroli i ścigania w krajach europejskich.

Konferencja rozpoczęła się sesją plenarną z udziałem uznanych naukowców w dziedzinie badań kryminologicznych w Europie i na świecie. Konferencję otworzyła prof. Rossella Selmini z Uniwersytetu w Minesocie. Jako przewodnicząca ESC wygłosiła referat wprowadzający na temat

badan kryminologicznych w kulturze. Podczas pierwszej sesji plenarnej referat wygłosil równiez prof. Mike Levi, przedstawiciel instytucji bedacej gospodarzem konferencji, czyli Uniwersytetu w Cardiff. Opowiedzial o przestepczosci i kontroli przestepczosci oraz o kontrowersjach z tym zwiazanych w kontekście Wielkiej Brytanii. Podczas drugiej sesji panelowej omawiane byly zagadnienia wspolpracy roznych sluzb policyjnych w kontekście obecnych wyzwan w zakresie bezpieczenstwa. Trzecia sesja panelowa poswiecona byla przemocy uwarunkowanej plcia. Podczas tej sesji dr Joanna Goodey z Agencji Praw Podstawowych omowila wyniki miedzynarodowych badan nad przemocą wobec kobiet oraz wyzwania w zakresie przeciwdzialania tej przemocy.

W konferencji czynny udzial wzely: dr hab. Irena Rzeplinska, prof. INP PAN, dr Konrad Buczkowski, dr Witold Klaus, dr Paulina Wiktorska, dr Dagmara Wozniakowska-Fajst, mgr Monika Szulecka oraz mgr Justyna Wlodarczyk-Madejska z Zakladu Kryminologii INP PAN. Wszyscy prezentowali swoje referaty w trzecim dniu konferencji, podczas roznych sesji tematycznych. Profesor Irena Rzeplinska podczas sesji panelowej pt. "Key themes in contemporary youth justice" wyglosila referat pt. "Criminal record: the future lives of ex-juvenile delinquents". Dr Konrad Buczkowski i dr Paulina Wiktorska wyglosili referat pt. „Lawyers about the law and their profession in Polish changing political reality” w ramach sesji pn. "Courts, lawyers and criminal justice in the European context" oraz referat pt. "Foreigners in Polish prisons. The law and practice of taking into account cultural differences" w ramach sesji pn. "Minority Prisoners", ktorej przewodniczyly dr Konrad Buczkowski. Dr Witold Klaus oraz mgr Monika Szulecka wyglosili referat pt. „Addressing the risks of labour exploitation – the case of Poland” podczas sesji pn. "The impact of relationships, agency and migration in human trafficking investigations". Dr Wozniakowska-Fajst wyglosila referat pt. "The criminal careers of juvenile girls and multi-problems families" w ramach sesji pn. "Youth Offending". Natomiast mgr Justyna Wlodarczyk-Madejska wyglosila referat pt. "Aims of proceeding in juvenile cases in the court practice" podczas sesji pn. "Youth justice in comparative perspective".

Szczegolnego podkreslenia wymaga panel w calosci poswiecony dzialalnosci Bialostockiej Szkoły Kryminologii dzialajacej w ramach Wydzialu Prawa Uniwersytetu w Bialymstoku. Referat pt.: „New approach of criminology in the light of Bialystok School of Criminology” wyglosil – wraz z prof. dr hab. Ewą Guzik – Makaruk – tworca i zalozyciel Szkoły – prof. dr hab. Emil Plywaczewski. W referacie tym przestawiona zostala historia powstania i dokonania Bialostockiej Szkoły Kryminologii. Dokonania mlodych kryminologow dzialajacych w ramach Szkoły zaprezentowaly mgr Emilia Truskolaska oraz mgr Ewelina Wojewoda (referat: „Achievements of young criminologist of Bialystok School of Criminology”). Ponadto mgr Katarzyna Ciulkin-Sarnocińska wyglosila referat pt. „Surrogacy in the research in Bialystok School of Criminal Law.”

Ponieważ w konferencji wzięli udział zarówno doświadczeni badacze, jak i osoby początkujące w badaniach kryminologicznych, wydarzenie było szczególną okazją do wymiany uwag, poznania specyfiki i wyników badań empirycznych oraz rozważań teoretycznych w innych krajach. Udział w tej konferencji był bardzo owocny, pozwolił na konfrontację wniosków z prowadzonych badań oraz na wymianę pomysłów dotyczących współpracy w przyszłości, w tym współpracy związanej z działalnością publikacyjną.

Publikacje z zakresu kryminologii

Magdalena Budyn-Kulik, Patrycja Kozłowska-Kalisz, Marek Kulik, Marek Mozgawa (red.), Aneta Michalska-Warias, Katarzyna Nazar

**Pozakodeksowe przestępstwa przeciwko zasobom przyrody i środowisku. Komentarz
Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 528**

Publikacja jest kompleksowym opracowaniem problematyki pozakodeksowych przestępstw skierowanych przeciwko zasobom przyrodniczym. Dokonano w niej analizy przestępstw stypizowanych w ustawach:

- o ochronie przyrody,
- o ochronie zwierząt,
- o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt,
- o ochronie zwierząt wykorzystywanych dla celów naukowych lub edukacyjnych,
- Prawo łowieckie,
- o rybactwie śródlądowym,
- o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych,
- o ochronie prawnej odmian roślin,
- o leśnym materiale rozmnożeniowym,
- Prawo geologiczne i górnicze,
- Prawo wodne, z zasygnalizowaniem zmian wprowadzonych nową ustawą z 20.07.2017 r.,
 - o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków,
 - o substancjach zubożających warstwę ozonową oraz o niektórych fluorowanych gazach cieplarnianych;
 - o zakazie stosowania wyrobów zawierających azbest.

Autorzy omówili szczegółowo ustawowe znamiona przestępstw stypizowanych we wskazanych ustawach (z pominięciem wykroczeń tam występujących). Zwrócili również uwagę na złożoną problematykę zbiegu przepisów oraz kwestie wymiaru kary. Opracowanie zostało wzbogacone o orzecznictwo sądów polskich, poglądy doktryny i odwołanie do powszechnie obowiązujących aktów prawa krajowego i międzynarodowego. Adresaci: Książka jest przeznaczona przede wszystkim dla praktyków (sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych), jak również innych osób, które w swojej codziennej pracy mogą się zetknąć z trudnymi problemami praktycznego stosowania często niejasnych przepisów pozakodeksowego prawa karnego. Publikacja będzie przydatna także dydaktykom oraz studentom i doktorantom, którzy chcą poszerzyć swoją wiedzę o skomplikowane zagadnienia szeroko rozumianego prawa karnego.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/pozakodeksowe-przestepstwa-przeciwko-zsrodowisku-komentarz,60375.html>

*
* *

Witold Klaus, Katarzyna Laskowska, Irena Rzeplińska (red.)
Przestępczość cudzoziemców. Aspekty prawne, kryminologiczne i praktyczne
Wydawnictwo Naukowe Scholar 2017, s. 639

Publikacja [...] stanowi pierwsze po 1989 roku monograficzne opracowanie kompleksowo poświęcone przestępczości cudzoziemców w Polsce. [...] Istotne jest, że z kryminologicznego punktu widzenia podjęto zarówno zagadnienia fenomenu przestępczości cudzoziemców i jej uwarunkowań, ale co ważniejsze, sporą część poświęcono także często pomijanym zagadnieniom przeciwdziałania przestępczości cudzoziemców, bazującego m.in. na systemowych rozwiązaniach międzynarodowych i europejskich. [...] Warto podkreślić, że zaprezentowane w monografii wyniki rozległych, wielopłaszczyznowych badań nad przestępczością cudzoziemców mają w skali kraju charakter unikatowy.

/z recenzji prof. dr. hab. Emila Walentego Pływaczewskiego/

Za: http://scholar.com.pl/sklep.php?md=products&id_c=6&id_p=2636

*
* *

Witold Klaus
Przemoc ze strony najbliższych w doświadczeniach życiowych uchodźczyń. Analiza kryminologiczna.
Wydawnictwo Naukowe Scholar 2016, s. 342

Książka Witolda Klause jest niezwykle interesującą próbą przedstawienia problemu przemocy domowej wobec kobiet z perspektywy multikulturowej. Próbą zdecydowanie udaną. Książka zawiera nie tylko opis problemu, lecz także jego uwarunkowań i konsekwencji. Autor wykazuje również jak skomplikowanym zagadnieniem jest stworzenie systemu skutecznej reakcji społecznej, gdy mamy do czynienia z problemami silnie związanymi ze zróżnicowaniem kulturowym. (...) Szczególną wartością książki jest wnikliwa analiza zagadnienia przemocy wobec migrantek przeprowadzona na podstawie niezwykle bogatej literatury dotyczącej badań zagranicznych przeprowadzanych w krajach, w których populacja migrantów jest od dawna bardzo liczna. Prezentacja materiału badawczego poprzedzona jest pogłębioną analizą zagadnienia przemocy wobec kobiet w jej wielu aspektach (uwarunkowania, przejawy, reakcja społeczna). Dzięki temu podstawowy problem badawczy zyskuje niezbędną perspektywę.

/Z recenzji dr hab. Anny Kossowskiej/

Za: http://scholar.com.pl/sklep.php?md=products&id_p=2637

*
* *

Konrad Buczkowski, Witold Klaus, Paulina Wiktorska, Dagmara Woźniakowska-Fajst (red.)

Zmiana i kontrola. Społeczeństwo wobec przestępczości.

Wydawnictwo Naukowe Scholar 2017, s. 306

Profesor Anna Kossowska jest postacią nauki socjologii i prawa, a przede wszystkim polskiej kryminologii. Świadczy o tym taka właśnie tematyczna różnorodność tekstów zamieszczonych w książce Jej poświęconej. Takie jest też moje postrzeganie dorobku Pani Profesor. W dzisiejszym świecie, także w nauce, bardzo ważna jest odpowiedzialność za słowo, za to pisane i za to dane. Anna Kossowska ma niekwestionowany naukowy dorobek – i o tym jest ta książka. Główne dokonania Pani Profesor dotyczą tematyki wzajemnych oddziaływań zmian społecznych, przestępczości i jej kontrolowania. Dla mnie Anna Kossowska jest ponadto przykładem Osoby o ważnych i coraz rzadszych cechach charakteru: rzetelności, postępowania zgodnie z zasadami etyki, a przy tym serdeczności i otwartości. Dorobek i oddanie Jej wychowanków, którzy książkę przygotowali, to tego najlepszy przykład. Książka jest zbiorem tekstów o dość szerokiej tematyce, (...) nawiązujących do zagadnień podejmowanych przez Annę Kossowską w Jej pracy naukowej, badawczej i dydaktycznej. Zachęcam do przeczytania artykułów wszystkich Autorów i jednocześnie sięgnięcia do prac Profesor Anny Kossowskiej, podejmowane w nich rozważania warto bowiem kontynuować i pogłębiać.

z recenzji wydawniczej *dr hab. prof. UW Beaty Gruszczyńskiej /Uniwersytet Warszawski/*

Ogromnym walorem prezentowanej książki jest jej aktualność. Autorzy poprzez formułowane pytania i udzielane na nie odpowiedzi pozwalają Czytelnikowi trafnie opisać i zrozumieć procesy społeczne zachodzące obecnie w naszym kraju. (...) Książka zawiera bardzo wartościowe rozważania nie tylko dla kryminologów, lecz także dla tych wszystkich, którzy starają się zrozumieć fenomen zjawiska przestępczości we współczesnym świecie.

z recenzji wydawniczej *prof. dr hab. Janiny Błachut /Uniwersytet Jagielloński/*

za: http://scholar.com.pl/sklep.php?md=products&id_p=2630

*
* *

Kazimierz Pawelec (red.), Tadeusz Diupero, Marcin Pawelec

Rekonstrukcja wypadków oraz innych zdarzeń drogowych

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 388

W publikacji szczegółowo omówiono m.in:

- zasady bezpieczeństwa w ruchu drogowym, w tym zasady: pierwszeństwa, prędkości dostosowanej, zachowania wobec pieszych na przejściu;
- zasady dopuszczenia dowodu w sprawach przestępstw i wykroczeń drogowych, znaczenie dowodowe opinii pozaprocessowej, zasady oceny opinii;

- przestępstwo oszustwa ubezpieczeniowego;
- zasady sporządzanie opinii biegłego do spraw techniki samochodowej.

Zawarte w książce informacje pozwolą osobom niemającym wykształcenia technicznego zrozumieć technikę opiniowania, przyjmowane założenia, sposób wykorzystania zgromadzonego materiału dowodowego, co umożliwi im prawidłową ocenę ekspertyzy.

Adresaci:

Opracowanie jest przeznaczone dla sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, aplikantów, jak również dla pracowników naukowych.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/rekonstrukcja-wypadkow-oraz-innych-zdarzen-drogowych,66095.html>

*
* *

Joanna Brzezińska (red.)

Przestępczość kobiet. Wybrane aspekty

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 400

Publikacja dotyczy prawnokarnych, kryminologicznych, penitencjarnych i socjologicznych aspektów zjawiska przestępczości kobiet. W opracowaniu poddano analizie m.in.:

- aktualne tendencje przestępczości kobiet w wybranych kategoriach przestępstw (m.in. dzieciobójstwa, oszustwa, stalkingu, zgwałcenia);
- mechanizmy symptomatyczne dla przestępczości kobiecej oraz ich przebieg;
- uwarunkowania i motywy przestępstw popełnianych przez sprawczynie;
- pogląd, że aktywność przestępcza kobiet ogranicza się jedynie do przemocy domowej i dotyczy wyłącznie kręgu osób bliskich.

Autorzy przedstawiają również, w jaki sposób zachodzące zmiany społeczne w postrzeganiu ról płciowych wpływają na interpretację zjawiska przestępczości kobiet.

Adresaci:

Książka przeznaczona jest dla sędziów, prokuratorów i adwokatów, a także pracowników naukowych zajmujących się prawem karnym, kryminologią, socjologią oraz psychologią.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/przestepczosc-kobiet-wybrane-aspekty,61010.html>

*
* *

Brunon Hołyst

Kryminalistyka

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 1508

Trzynaste wydanie znanego i najobszerniejszego na rynku podręcznika do kryminalistyki w porównaniu z wydaniem z 2010 r. zostało w znaczący sposób zaktualizowane i uzupełnione. W części wstępnej dodano nowe rozdziały na temat standardów badań kryminalistycznych, myślenia kryminalistycznego oraz przyszłości nauk sądowych. Część drugą wzbogacono o nowe zagadnienia dotyczące m.in. oględzin miejsca zdarzenia, analizy autentyczności obrazów, badań narkotyków oraz badań fizykochemicznych, a także ekspertyzy psychologicznej i międzynarodowej współpracy

policji. W części trzeciej dokonano m.in. ewidentnych zmian w zakresie systemów bezpieczeństwa. Uwzględniono też literaturę kryminalistyczną o niemal 1000 najnowszych publikacji.

Nowoczesny podręcznik, jakim jest *Kryminalistyka*, analizuje nie tylko bieżące zmiany w zakresie metod śledztwa, lecz także inspirowane nowe koncepcje dotyczące represji i profilaktyki. Uzupełnieniem treści wykładu są okienka problemowe, które ilustrują aktualne problemy kryminalistyki.

W książce czytelnik znajdzie szczegółowe i wyczerpujące omówienie następujących zagadnień:

- jakie są rodzaje działań przestępnych (w tym napady, rozboje, oszustwa, fałszerstwa czy przemyt)?
- jakimi metodami śledczymi należy posługiwać się przy ich ściganiu?
- jak zabezpieczać i formułować dowody na potrzeby śledztwa i aktu oskarżenia?
- jak stosować polskie i międzynarodowe uregulowania prawne w walce z przestępczością?
- jakie metody profilaktyczne można zastosować aby zapobiegać działaniom przestępnym?

Adresaci:

Książka adresowana jest do studentów, aplikantów i praktyków zajmujących się ściganiem przestępstw: policjantów, prokuratorów. Zainteresuje także sędziów wydziałów karnych i do spraw wykroczeń oraz osoby zajmujące się ochroną danych i informacji.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/kryminalistyka,65723.html>

*
* *

Krzysztof Eichstaedt, Piotr Galecki, Andrzej Depko, Aleksandra Krasowska

Metodyka pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych, nieletnich oraz wykroczeń

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 576

Prezentowana publikacja dostarcza niezbędnej wiedzy z zakresu mechanizmów sporządzania opinii psychiatrycznej, psychologicznej i seksuologicznej oraz prawa karnego procesowego, jaką powinien dysponować każdy biegły sądowy.

Z trzeciego wydania książki dowiesz się m.in.:

- kiedy można pociągnąć do odpowiedzialności karnej biegłego za przedstawienie fałszywej opinii;
- jak ocenić ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej;
- jakie są metody leczenia preferencyjnych sprawców przemocy seksualnej;
- jaki jest nowy katalog wolnościowych środków zabezpieczających (oraz jak i kiedy je można je stosować).

Adresaci:

Publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla praktyków: biegłych (psychiatrów, psychologów oraz seksuologów), także sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych. Będzie pomocna też aplikantom tych zawodów prawniczych.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/metodyka-pracy-bieglego-psychiatry-psychologa-oraz-seksuologa-w-sprawach-karnych-nieletnich-oraz-wykroczen,53325.html>

*
* *

Kamil Mamak

Prawo karne przyszłości

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 262

Książka zawiera autorski komentarz do rzeczywistych problemów i osiągnięć nauki, które mogą oddziaływać na podstawy prawa karnego. Stanowi próbę zmierzenia się z pytaniem o wpływ zmieniającej się rzeczywistości na tę dziedzinę prawa.

Zarówno człowiek, jak i społeczeństwo stanowią przedmiot zainteresowania prawa karnego. Skoro więc technologia kształtuje na nowo tę materię, również prawo karne powinno być tych zmian świadome. Wręcz obowiązkiem staje się monitorowanie zmian w celu dostosowania prawa do wymogów współczesności. Wypadki z użyciem autonomicznych samochodów czy dronów - prędzej czy później staną się przedmiotem analiz prawników praktyków. Nie chodzi jednak wyłącznie o przyglądanie się wykorzystywaniu technologii do popełniania przestępstw, lecz także - a może przede wszystkim - o obserwację człowieka i jego środowiska. O tym jest też ta książka, zwraca się w niej uwagę na problemy będące efektem postępującej ewolucji i wskazuje się możliwe sposoby poradzenia sobie z nimi.

"(...) Dodajmy do tego jeszcze cztery zalety książki. Pierwsza to bardzo dobry język, nieustępujący polszczyźnie dobrych utworów literackich. Książkę więc choćby i z tego powodu czyta się bardzo dobrze. Druga wyraża się w umiejętności zwięzłego przedstawiania problemu, wyważania proporcji między prawie kazuistycznym opisem problemu a generalizującymi rozważaniami na temat perspektyw jego rozwoju w przyszłości. Trzecią zaletą jest świetny dobór problemów, ale o tym za chwilę nieco bliżej.

Czwartą zaletą, bardzo silnym atutem tej książki są świetne ilustracje autorstwa pana Bartosza Mamaka, artysty grafika, brata Kamila. Ilustracje są syntetyczne, odznaczają się świetną kreską i za każdym razem trafiają w sedno problemu".

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/prawo-karne-przyszlosci,45052.html>

*
* *

Janina Czapska (red.), Michał Araszkiewicz (red.), Krzysztof Pleszka (red.), Mateusz Pękała (red.)

Mediacja. Teoria, normy, praktyka

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 740

Pierwsze opracowanie w języku polskim, które odnosi się w sposób kompleksowy do instytucji mediacji.

Monografia zawiera szczegółowe omówienie:

- podstawowych cech mediacji na tle innych metod rozwiązywania sporów,
- ewolucji regulacji dotyczącej mediacji w prawie polskim oraz
- rezultatów prekursorskich badań empirycznych obejmujących analizę opinii na temat mediacji wyrażanych m.in. przez sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych, specjalistów z zakresu prawa administracyjnego, mediatorów oraz policjantów.

Autorzy przedstawiają zarówno uwagi na temat stanu obecnego, jak i liczne postulaty reform polskiego systemu prawnego, a w perspektywie teoretycznej - oryginalną siatkę pojęciową ujęcia instytucji mediacji.

Adresaci:

Książka jest przeznaczona dla prawników praktyków uczestniczących w kierowaniu stron na mediacje oraz osób prowadzących mediacje. Będzie też przydatnym źródłem wiedzy dla socjologów, dogmatyków, teoretyków i filozofów prawa zajmujących się omawianą problematyką.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/mediacja-teoria-normy-praktyka,46121.html>

*
* *

Ewa Gruza

Psychologia sądowa dla prawników

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 464

Publikacja będzie pomocna w zrozumieniu mechanizmów psychologicznych towarzyszących czynnościom procesowo-kryminalistycznym. Omówiono w niej problematykę stosowania wiedzy psychologicznej w poszczególnych czynnościach procesowych i pozaprocessowych na każdym etapie pracy wykrywczej i w postępowaniu sądowym.

W opracowaniu zaprezentowano m.in.:

- analizę czynników (takich jak płeć, wiek, stan emocjonalny) wpływających na treść kształtowania się wyjaśnień,
- kontrowersyjne metody oceny zeznań i wyjaśnień, w tym psychologiczny ewaluator stresu, termowizję i hipnozę,
- zagadnienia psychopatologii, takie jak: hipermnezja, amnezja, złudzenia pamięciowe.

Książka jest napisana przystępnym i łatwym językiem przez prawnika, a nie psychologa. Przedstawiono w niej autorskie podejście do zagadnienia, stanowiące połączenie rozważań teoretycznych z zaleceniami praktycznymi.

Adresaci:

Publikacja jest przydatna w pracy adwokatów, radców prawnych, sędziów, prokuratorów, a także funkcjonariuszy policji i innych służb prowadzących postępowania, w których niezbędne jest szerokie zastosowanie wiedzy z zakresu psychologii, zwłaszcza sądowej.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/psychologia-sadowa-dla-prawnikow,49927.html>

*
* *

Lidia Mazowiecka (red.), Anna Tarwacka (red.), Witold Klaus (red.)

Z problematyki wiktymologii. Księga dedykowana Profesor Ewie Bieńkowskiej

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 456

Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Ewie Bieńkowskiej.

(...)Pani Profesor stoi na stanowisku, że każda ofiara wymaga traktowania jej z godnością i szacunkiem. Wielki profesjonalizm, zaangażowanie w sprawy społeczne, sprawiedliwość, trafność osądu i wrażliwość na krzywdę doznawaną przez ofiary przestępstw to cechy, za które Ewę Bieńkowską ceni bardzo wiele osób. Przy wszystkich sukcesach naukowych pozostała Ona jednak człowiekiem niezwykle skromnym i znajdującym czas dla każdego.

Prezentowana książka jest wyrazem podziwu i uznania dla dorobku Pani Profesor Ewy Bienkowskiej ze strony autorów artykułów, a także innych osób, które doceniają Jej wkład w proces kształtowania praw ofiar przestępstw oraz procedur mediacyjnych."

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/z-problematyki-wiktyologii-ksiega-dedykowana-profesor-ewie-bienkowskiej,54822.html>

*
* *

Marek Mozgawa (red.)

Samobójstwo

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 440

Problemy poruszone w książce dotyczą m.in. analizy dogmatycznej przestępstwa doprowadzenia i pomocy do samobójstwa (art. 151 k.k.), jak również przestępstw, których następstwem jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie (art. 190a § 3, art. 207 § 3, art. 352 § 3 k.k.), zagadnień prawoporównawczych, kryminologicznych, socjologicznych, historycznych.

W publikacji zaprezentowano również szereg innych aspektów związanych z problematyką samobójstwa, takich jak:

- definicja i rodzaje samobójstw,
- statystyczny obraz samobójstw w Polsce i na świecie,
- psychiatryczne aspekty samobójstwa,
- wpływ Internetu na zjawisko samobójstwa,
- terrorystyczne zamachy samobójcze.

Książka zawiera zbiór referatów wygłoszonych podczas VIII Lubelskiego Seminarium Karnistycznego pt. "Samobójstwo", zorganizowanego przez Katedrę Prawa Karnego i Kryminologii WPiA UMCS w Lublinie i Instytut Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/samobojstwo,57764.html>

*
* *

Zbigniew Kmiecik

Łosy wariata i głupka w państwie i społeczeństwie

Wydawnictwo Wolters Kluwer SA 2017, s. 456

W książce zaprezentowano zmieniający się na przestrzeni wieków oraz widoczny w różnych obszarach kulturowych stosunek państw i społeczeństw do osób z zaburzeniami psychicznymi - zarówno chorych psychicznie, jak i upośledzonych umysłowo.

Autor skupił się przede wszystkim na nadużyciach, często bardzo drastycznych, jakich w majestacie prawa dopuszczano się i nadal dopuszcza się wobec takich osób. Wskazuje także, jakie rozwiązania prawne wobec nich przewidywały państwa reprezentatywne dla poszczególnych kultur. Publikacja odnosi się także do czasów współczesnych, poruszając m.in. zagadnienia prawnej możliwości profilaktycznego, przymusowego pozbawienia wolności osoby chorej psychicznie, która nie popełniła żadnego czynu zabronionego.

"Erudycja oraz rozległa wiedza Autora, a także umiejętność łączenia problematyki medycznej z kwestiami prawnymi, społecznymi czy kulturowymi to ważne bardzo cechy recenzowanego opracowania. Czynią one w efekcie lekturę książki pasjonującą i nad wyraz interesującą. (...) W sposób szeroki, całościowy, a zarazem atrakcyjny pod względem formy Autor relacjonuje historię stosunku społeczeństwa i państwa do osób z zaburzeniami psychicznymi. (...) Praca dotyczy zagadnień budzących szereg emocji, a nawet wątpliwości czy dylematów. Problemy poruszane przez Autora, a zwłaszcza forma, w jakiej zostały one zredagowane, mają często charakter swoistych prowokacji intelektualnych, mających wywołać szeroką społeczną reakcję i dyskusję nad losem ludzi doświadczonych kryzysem psychicznym, chorobą czy innymi zaburzeniami psychicznymi. Tak ujęty problem, w kontekście fundamentalnych praw człowieka i obywatela, nie może nie wywołać szerszej społecznej dyskusji, w której winni wziąć udział nie tylko specjaliści od tworzenia prawa czy też leczenia psychiatrycznego, lecz wszyscy budujący społeczność obywatelską".

Prof. dr hab. Józef K. Gierowski

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/losy-wariata-i-glupka-w-panstwie-i-spolnoczenstwie,59985.html>

*
* *

Elżbieta Hryniewicz-Lach

Ofiara w polskim prawie karnym Interesy ofiary przestępstwa i karno-materiałne instrumenty służące

Wydawnictwo C.H. Beck 2017, s. 398

Niniejsza praca stanowi kompleksowe i rzetelne omówienie problematyki ofiary w polskim prawie karnym z uwzględnieniem jej interesów oraz karno-materiałnych instrumentów służących ich zabezpieczeniu. Jest to unikatowa pozycja na rynku wydawniczym. Postrzeganie ofiary w prawie karnym przez pryzmat realizacji jej interesów jest stosunkowo nowym zabiegiem wobec dostrzegalnego w polskim prawie przywiązania do nurtu propagującego – skupione na sprawcy i społeczeństwie – indywidualno- i generalno-prewencyjne oddziaływanie instrumentów prawa karnego. W pracy przyjęto, że jeśli ofiara na gruncie prawa karnego ma być podmiotem równoważnym sprawcy przestępstwa, to realizacja jej interesów powinna być zabezpieczona za pomocą instrumentów reakcji na przestępstwo z dbałością porównywalną z tą, jaką zapewnia się sprawcy przy realizacji jego interesów znajdujących oparcie w prawie karnym. Identyfikacja interesów ofiary przestępstwa i instrumentów prawa karnego służących ich zabezpieczeniu pozwala także na wskazanie w jaki sposób zoptymalizować reakcję karną pod kątem realizacji interesów ofiary przestępstwa oraz jak wzmocnić rolę ofiary w polskim prawie karnym. Dużym walorem dzieła jest klarowna struktura. Praca składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział I dotyczy koncepcyjnych podstaw wyróżnienia interesów ofiary przestępstwa. W następnej części zostały nakreślone podstawowe zagadnienia związane z tytułową problematyką (z uwzględnieniem regulacji prawa międzynarodowego). W rozdziale III wnikliwie omówiono interesy ofiary i ich zabezpieczenia w świetle m.in. celów i funkcji prawa karnego. W tym rozdziale odniesiono się także do odszkodowania i zadośćuczynienia jako instrumentów z zakresu odpowiedzialności cywilnej –deliktowej. Rozdział IV poświęcono kwestii bezprawia jako przedmiotu kompensacji w prawie karnym. W rozdziale V zostały zebrane i przedstawione proponowane w polskiej i niemieckiej doktrynie modele kompensacyjne. Kolejny rozdział zawiera analizę istniejących w

polskim prawie karnym instrumentów służących zabezpieczeniu interesów ofiary. Ostatnia część zawiera rozważania dotyczące ofiary w prawie karnym w świetle jej wpływu na reakcję na przestępstwo, przy uwzględnieniu jej uprawnień procesowych. Opracowanie stanowi cenne źródło wiedzy zarówno dla praktyków, jak i teoretyków prawa.

Za: <https://www.profinfo.pl/sklep/ofiara-w-polskim-prawie-karnym-interesy-ofiary-przestepstwa-i-karno-materialne-instrumenty-sluzace,68474.html>

*
* *

Piotr Kosmaty

Aspekty karne działalności medialnej

Wydawnictwo Difin, s. 232

Przeprowadzona w niniejszym opracowaniu analiza głównie penalnych aspektów aktywności medialnej ma na celu przybliżenie obszaru, na którym prawo karne przenika się z działalnością medialną. Już wstępna analiza orzecznictwa oraz dorobku doktryny przekonuje, że tematyka, o której mowa, jest znacznie mniej pogłębiona niż aspekty cywilistyczne lub administracyjnoprawne działalności medialnej.

Pamiętać należy, że to przepisy karne pełnią zasadniczą rolę w wyznaczaniu granic, w jakich może bez zakłóceń poruszać się wolna prasa. Stanowią jeden z podstawowych czynników determinujących treść takich pojęć, jak: wolność wypowiedzi, wolność słowa czy wolność prasy. Znaczenie norm prawnokarnie wartościujących zachowania skupiające się wokół wszelkich form aktywności prasowej lub szerzej medialnej jest w pełni dostrzegalne, gdy uświadomimy sobie, że wolne media to fundament porządku prawnego akceptowanego przez wszystkie demokratyczne państwa, których ustroj opiera się na sprawiedliwości społecznej i rządach prawa. Dlatego tak ważne jest, aby ingerencja ustawodawcy karnego w wolne media była wyważona i proporcjonalna do celów, które ma osiągnąć.

W prezentowanej pracy podjęto próbę określenia stopnia ingerencji prawa karnego w konstytucyjną wolność wypowiedzi, aby ustalić, czy pełni ono stawianą przed nim rolę środka ultima ratio. Odpowiedź na tak postawione pytanie pozwala bowiem ustalić poziom penalizacji prawa prasowego funkcjonującego w polskiej przestrzeni prawnej.

Za: <http://www.ksiegarnia.difin.pl/prawo-monografie/11/aspekty-karne-dzialalnosci-medialnej/piotr-kosmaty/3045>

*
* *

Rafał Rejmانيak

Wyrabianie, handel i posiadanie broni palnej oraz amunicji w Polsce

Aspekty karnoprawne i kryminologiczne

Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 433

Problematyka określona w temacie pracy jest bardzo trudna, złożona i w wielu aspektach deskryptywna interpretacyjnie. Niemniej jednak temat, którego Autor się podjął, stosunkowo często pojawia się w dyskursie publicznym, często opartym na emocjach, a wysuwane argumenty za i przeciw liberalizacji reglamentacji broni palnej mają charakter populistyczny. Obecnie dyskusja o kształtowaniu modelu dostępu do broni palnej i amunicji przeniosła się na grunt naukowy, czego

wyrazem jest recenzowana publikacja, którą należy przyjąć jako istotny głos w toczącej się debacie. Nie ulega zatem wątpliwości, że przyjęta przez Autora tematyka jednocześnie stanowi bardzo pożądany do naukowej eksploracji obszar, którego zbadanie wymagało posiadania nie tylko szczegółowej wiedzy związanej z reglamentacją broni palnej oraz aktualnie obowiązujących w naszym kraju przepisów, ale także gruntownego poznania istniejących czynników i dystrybutorów warunkujących popełnianie przestępstw związanych z dostępem do broni palnej i amunicji.

insp. dr hab. Izabela Nowicka, prof. WSPol

Książka Rafała Rejmaniaka stanowi interesujące interdyscyplinarne studium uzasadnione dodatkowo wynikami badań empirycznych, przy czym badania te zostały zawężone do obszaru Podlasia. Można ją polecić przedstawicielom szeroko rozumianych nauk penalnych. Zarówno prawnicy karniści, jak i kryminolodzy oraz kryminaliści mogą w oparciu o recenzowaną publikację znacząco rozszerzyć swoją wiedzę w zakresie prawnokarnych, kryminologicznych i kryminalistycznych aspektów obrotu bronią i amunicją w Polsce. Praca ta może stanowić cenne źródło inspiracji do podejmowania dalszych badań w obszarze przestępczości związanej z handlem bronią i amunicją.

dr hab. Piotr Chlebowicz

Za: http://www.marszalek.com.pl/sklep/produkt/4877/wyrabianie_handel_i_posi.html

*
* *

Łukasz Wirkus

Wybrane programy resocjalizacyjne w praktyce kuratorów sądowych (miękką)

Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 270

Analizując szerokie spektrum oddziaływań prowadzonych przez kuratorów sądowych, które wykracza zdecydowanie poza ramy definicyjne programów resocjalizacyjnych, trudno mi było znaleźć adekwatną propozycję ich ujęcia. Zatem stoję konsekwentnie na stanowisku, że działania kuratorów, które nazwałem wybranymi programami resocjalizacyjnymi, obejmują nie tylko aspekty readaptacji społecznej i resocjalizacji, ale także oddziaływania korekcyjno-edukacyjne, profilaktyczno-wychowawcze oraz terapeutyczno-diagnostyczne i wspierające.

Na całą książkę składa się wiele wartościowych programów, które stanowią zaledwie część propozycji profilowanych działań realizowanych przez Kuratorską Służbę Sądową w Polsce.

Książka została podzielona na 12 rozdziałów dotyczących różnych sposobów oddziaływania na jednostkę i grupę, poprzedzonych kanwą teoretyczną osadzoną na przesłankach skutecznej praktyki resocjalizacyjnej i analizie dotychczasowych doświadczeń empirycznych. Są to propozycje oddziaływań, które zostały stworzone przez praktyków i dla praktyków, ale także wszystkich zainteresowanych skutecznym pomaganiem oraz przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu w warunkach środowiska otwartego. Dzięki przedkładanej Czytelnikowi publikacji możemy dowiedzieć się, jak wiele innowacyjnych działań podejmują kuratorzy sądowi w pracy z podopiecznymi, a także wdrożyć ich propozycje we własną metodykę pracy dzięki czytelnym i praktycznym wskazówkom autorów poszczególnych rozdziałów. Warto dodać, że kuratorzy sądowi, a także inni przedstawiciele służb społecznych znajdą w książce interesującą propozycję refleksji nad własną tożsamością zawodową poprzez program rozwoju poczucia kompetencji.

Na rynku wydawniczym wciąż jest mało propozycji konkretnych rozwiązań metodycznych z punktu widzenia praktyki resocjalizacyjnej. Mam nadzieję, że prezentowana książka pozwoli na szersze wdrożenie interdyscyplinarnej metodyki pracy kuratora sądowego.

Za: http://www.marszalek.com.pl/sklep/produkt/4856/wybrane_programy_resocjal.html

*
* *

Marek Górka (red.)

Cyberbezpieczeństwo dzieci i młodzieży

Wydawnictwo Difin, s. 350.

Doświadczenie autorów publikacji w zakresie cyberbezpieczeństwa umożliwia perspektywiczne spojrzenie z różnych stron na temat cyberprzestrzeni i czyhających tam niebezpieczeństw dla człowieka. Wielość poruszonych tematów pozwala poznać i zrozumieć współczesne i przyszłe wyzwania w tej dziedzinie. Książka wskazuje, że zarówno poszczególne rządy uzbrojone w najnowocześniejszą technologię, jak i specjalistów z cyberbezpieczeństwa, są tak samo podatne na zagrożenia i bezbronni jak zwykli użytkownicy.

Za: <http://www.ksiegarnia.difin.pl/psychologia-pedagogika/34/cyberbezpieczenstwo-dzieci-i-mlodziezy-realny-i-wirtualny-problem-polityki-bezpieczenstwa/marek-gorka-redakcja-naukowa/3015>

*
* *

Ewelina Rubinstein

Niczyj. Prawdziwe oblicza bezdomności

Wydawnictwo Psychoskok, s. 200

W każdym przypadku bezdomność jest podobna. Smutna. Mająca ziemistą cerę, otępiały wzrok i chaos w głowie. „Niczyj” to nie tylko książka. To lektura niezwykła i szczerą. Historia o bezdomnych, a przede wszystkim zbiór niezwykłych rozmów z osobami, które nie wstydziły się opowiedzieć o tym, co czują, dlaczego płaczą, o czym śnią, z czego się śmieją, za czym tęsknią. To opowieści przepełnione bólem i rozpaczą. Wspomnienia o utraconych miłościach, braku pracy, polityce, przemocy domowej i nałogu... Autorka dotarła do wielkich aglomeracji i małych miasteczek, porównała w jaki sposób żyją, jak radzą sobie z tym niezwykle trudnym czasem ludzie, których życie pewnego dnia zmieniło się nie do poznania. „Niczyj” to obraz szarego, ziemistego smutku i emocjonalnego krzyku, który wyrósł z utraconych miłości, braku pracy, rodziny, alkoholizmu, życiowych potknięć.

Za: <http://wydawnictwopsychoskok.pl/ksiazka/564/niczyj-prawdziwe-oblicza-bezdomnosci>

*
* *

Jolanta Mazur

Opieka i resocjalizacja wobec przestępczości nieletnich. W okresie międzywojennym na przykładzie Lublina

Wydawnictwo Impuls 2017, s. 326

Praca ma na celu omówienie inicjatyw tworzenia się i działania instytucji opiekuńczo-resocjalizacyjnych dla nieletnich (w tym kurateli sądowej) w Lublinie w okresie międzywojennym na tle procesów o zasięgu ogólnopolskim. W przeprowadzonych badaniach starano się określić

zasadnicze działania państwa polskiego oraz instytucji prywatnych, samorządowych i kościelnych wobec przestępczości nieletnich w latach 1918–1939.

Zgodnie z myślą H. Radlińskiej budowanie systemu opieki nad dzieckiem bez znajomości i uwzględnienia uwarunkowań historycznych byłoby skazane na niepowodzenie : „[...] trzeba poznać dotychczasowy dorobek i metody pedagogiczne, żeby móc skutecznie pracować dalej, prowadząc dzieło przez poprzedników rozpoczęte”. Poznanie historii skutecznych oddziaływań profilaktycznych, resocjalizacyjnych i terapeutycznych wobec nieletnich przestępców, śledzenie rozwoju instytucji opieki i wychowania młodzieży trudnej, zwłaszcza w pierwszej połowie XX w., może być pomocne w wypracowaniu programów działań dla współczesnych pedagogów i wychowawców, a także twórców polityki prawno-karnej.

Książka systematyzuje i poszerza wiedzę z zakresu historii wychowania i opieki społecznej, historii polskiej myśli pedagogicznej i pedagogiki resocjalizacyjnej. Składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz Aneksu.

Za: <http://www.impulsoficyna.com.pl/wyszukaj/opieka-i-resocjalizacja-wobec-przestepczosci-nieletnich,1914.html>

*
* *

Przemysław Frąckowiak

Kapitał resocjalizacyjny zakładu poprawczego

Wydawnictwo Impuls, s. 400

Publikacja dotyczy ważnej z perspektywy naukowej dyskusji na temat paradygmatów resocjalizacji. Autor umiejętnie diagnozuje liczne paradoksy polskiej resocjalizacji nieletnich. [...]

Analiza materiału badawczego [...] uwzględnia realia codziennego życia w zakładzie poprawczym [...], ukazuje współczesne problemy i trudności w funkcjonowaniu tej instytucji w kontekście zachodzących przeobrażeń społecznych, organizacyjno-prawnych, kulturowych. [...] Monografia [...] podejmuje temat aktualny z punktu widzenia pedagogiki (najbliższy pedagogice resocjalizacyjnej), spełnia kryterium nowatorstwa i oryginalności, wskazuje nowe obszary badań – kapitał społeczny i jego komponent, jakim jest zaufanie, zostały przez Autora aplikowane do pedagogiki resocjalizacyjnej. [...]

Praca jest bardzo dobrze udokumentowana – Przemysław Frąckowiak dokonał rzetelnego przeglądu interdyscyplinarnej literatury przedmiotu (socjologicznej, pedagogicznej, filozoficznej, prawniczej). Podjęta przez autora analiza odzwierciedla współczesną rzeczywistość zakładu poprawczego, a wnioski z niej są ważne dla teorii i praktyki pedagogiki resocjalizacyjnej oraz dla procesu resocjalizacji w zakładach poprawczych. Co ważne, zostały one oparte na rzetelnej diagnozie niepowodzeń i trudności w funkcjonowaniu zakładu poprawczego, są dostosowane do aktualnych potrzeb i wyzwań, co może sprzyjać skutecznemu działaniu kadry pedagogicznej w zakładach poprawczych.

Z recenzji prof. zw. dr hab. Anny Nowak

Za: <http://www.impulsoficyna.com.pl/katalog/kapital-resocjalizacyjny-zakladu-poprawczego,1931.html>

* * *

Informujemy, że na liście recenzentów Biuletynu PTK w roku 2017 byli: dr Konrad Buczkowski, dr Beata Czarnecka - Działuk, dr hab. Witold Klaus, prof. INP dr hab. Anna Kossowska, dr Marek Marczewski, prof. dr hab. Irena Rzeplińska, prof. dr hab. Andrzej Siemaszko, dr Paweł Ostaszewski, dr Paulina Wiktorska, dr Łukasz Wieczorek

Procedura przyjmowania do artykułów nadesłanych do redakcji „Biuletynu Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii” (Biuletyn PTK)

1. Zgłaszanie materiałów do Biuletynu PTK

- 1.1. Artykuły do „Biuletynu PTK” mogą być zgłaszane w odpowiedzi na indywidualne zaproszenie redakcji czasopisma, w odpowiedzi na publiczne zaproszenie do składania materiałów lub samodzielnie, z inicjatywy autora.
- 1.2. Wszystkie teksty przesyłane są w wersji elektronicznej na adres sekretarza redakcji, podany na stronie internetowej czasopisma.
- 1.3. Wszystkie nadesłane teksty muszą być tekstami naukowymi oraz muszą być przygotowane według wytycznych redakcji, umieszczonych na stronie czasopisma, w tym posiadać streszczenie.
- 1.4. Publikowane są teksty w języku polskim oraz w języku angielskim.
- 1.5. Teksty przysłane po terminie wyznaczonym do nadsyłania artykułów nie będą przedmiotem dalszych prac redakcji w ramach danego numeru „Biuletynu PTK”. Redakcja po uzyskaniu zgody autora może postanowić o przesunięciu ich do kolejnego numeru czasopisma.
- 1.6. Teksty niezamówione podlegają wstępnej weryfikacji redakcji, która decyduje, czy nadać im dalszy bieg (skierować do recenzji) czy też odrzucić.

2. Zakaz ghostwriting

Autor, składając tekst, oświadcza, iż nadesłany artykuł nie został nigdzie wcześniej opublikowany ani złożony do druku. Teksty opublikowane wcześniej w innym wydawnictwie lub złożone w innym miejscu do druku nie będą publikowane w „Biuletynie PTK”.

3. Procedura recenzowania nadesłanych artykułów

- 3.1. Każdy z artykułów publikowanych w „Biuletynie PTK” musi uzyskać pozytywne opinie dwóch niezależnych recenzentów.
- 3.2. Każdy nadesłany tekst jest wstępnie weryfikowany przez redakcję – na ile spełnia wymogi edytorskie i jego tematyka związana jest z tematyką podejmowaną przez „Biuletyn PTK” lub na ile stanowi odpowiedź na ogłoszenie o naborze tekstów.
- 3.3. Redakcja wyznacza recenzentów z listy stałych recenzentów zamieszczonej na stronie czasopisma. W wyjątkowych przypadkach recenzentem może być osoba spoza listy stałych recenzentów.
- 3.4. Recenzenci nie mogą być związani z placówką naukową, w której pracuje autor, ani związani z autorem bliskimi więzami osobistymi.
- 3.5. Recenzja jest oparta o zasadę podwójnej tajności: nazwisko autora nie jest znane recenzentowi ani nazwisko recenzenta nie jest znane autorowi oraz drugiemu recenzentowi.
- 3.6. Recenzent uwzględnia następujące elementy podczas recenzji:
 - a) czy artykuł spełnia standardy tekstu naukowego, tj.:
 - czy tytuł artykułu jest zgodny z jego treścią;
 - czy tekst jest jasny i nie zawiera sprzeczności;
 - czy wnioski wyciągane przez autora są oparte na podanych w tekście danych lub wynikach badań własnych;
 - czy metodologia badań zastosowana przez autora jest prawidłowa;

- czy tekst jest oryginalny i czy zawiera nowe informacje;
 - czy materiał uwzględnia stan współczesnej wiedzy naukowej i najnowszych badań;
 - b) czy tekst nie został wcześniej opublikowany w całości lub w znacznej części w innej publikacji przez autora lub inną osobę;
 - c) czy nie istnieją inne obiektywne przeszkody do publikacji tekstu (np. czy nie naruszone zostały inne normy uczciwości, sumienności czy rzetelności prowadzenia badań naukowych).
- 3.7. Recenzja powinna być neutralna i obiektywna. Powinna zawierać jasną konkluzję, czy tekst powinien być opublikowany w „Biuletynie PTK”.
- 3.8. Recenzent może sugerować autorowi dokonanie zmian lub uzupełnień albo skrócenie tekstu.
- 3.9. Recenzja jest składana do redakcji w wersji elektronicznej. Może ona być sporządzona w formie oddzielnego dokumentu lub w formie uwag umieszczonych bezpośrednio na tekście.
- 3.10. Recenzja powinna być sporządzona w terminie maksymalnie 2 miesięcy od otrzymania tekstu do recenzji.

4. Przyjęcie artykułu do druku

- 4.1. Artykuł jest przyjmowany do druku, gdy obie recenzje są pozytywne.
- 4.2. Jeśli recenzenci stwierdzą potrzebę dokonania w tekście zmian lub uzupełnień, wówczas publikacja uzależniona jest od wprowadzenia przez autora zmian do artykułu.
- 4.3. W przypadku uzyskania dwóch różnych recenzji (pozytywnej i negatywnej), redakcja zdecyduje o odrzuceniu artykułu lub o wyznaczeniu kolejnego recenzenta.
- 4.4. W przypadku uzyskania przez autora dwóch negatywnych recenzji, tekst jest odrzucany.
- 4.5. Każdy artykuł przyjęty do druku jest poddawany korekcie językowej.

5. Uwagi końcowe

- 5.1. Redakcja nie zwraca autorom nadesłanych materiałów.
- 5.2. Redakcja może odmówić publikacji tekstu bez podania uzasadnienia.
- 5.3. Redakcja nie płaci za publikowane teksty.
- 5.4. Redakcja nie płaci za recenzje.

Biuletyn

Polskiego Towarzystwa
Kryminologicznego
im. profesora Stanisława Batawii

KOMITET REDAKCYJNY:

prof. dr hab. Dobrochna Wójcik – przewodnicząca
dr hab. prof. INP PAN Anna Kossowska –
wiceprzewodnicząca
dr Konrad Buczkowski – sekretarz redakcji
dr Paweł Ostaszewski – z-ca sekretarza / redaktor
statystyczny
mgr Maria Ożarowska-Wolder - członek

Szanowni Państwo,

W imieniu Komitetu Redakcyjnego Biuletynu Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. prof. Stanisława Batawii serdecznie zapraszam do nadsyłania tekstów do publikacji w kolejnym numerze czasopisma.

Zgodnie z przyjętą w Biuletynie PTK procedurą recenzowania prosimy o przesłanie gotowych tekstów do 31 października 2018 r.

(http://www.inp.pan.pl/download/Procedura_recenzowania_Biuletyn.docx).

Zaproszenie kierujemy do wszystkich osób zainteresowanych publikacją swojego tekstu w Biuletynie, ze szczególnym uwzględnieniem młodych naukowców oraz osób przygotowujących rozprawę doktorską, którzy na jego łamach pragnęliby opublikować wyniki prowadzonych przez siebie badań lub analiz teoretycznych.

Stałe działy Biuletynu PTK to:

- **Informacja naukowa**, gdzie publikujemy głównie artykuły z zakresu empirycznej i teoretycznej kryminologii, prezentacje koncepcji badań i literatury przedmiotu objętego tematem opracowania, a także analizy wybranych problemów naukowych.
- **Nie tylko kryminologia...** - to dział w którym publikujemy teksty zawierające wyniki badań lub analiz teoretycznych z pokrewnych do kryminologii dziedzin nauki, m.in.: prawa karnego, kryminalistyki, medycyny sądowej, psychologii i socjologii.
- **Informacja o krajowej i międzynarodowej współpracy kryminologów**, w którym zapraszamy do przesyłania sprawozdań z kryminologicznych konferencji naukowych, których byliście Państwo uczestnikami lub organizatorami. Uważamy, bowiem że przekazanie chociażby skrótowej informacji o najciekawszych wystąpieniach w ramach takich spotkań naukowych pozwoli na zapoznanie się szerszemu gronu czytelników z nowymi trendami w naszej dziedzinie.

- **Informacja o prowadzonych badaniach kryminologicznych**, gdzie prosimy o przesłanie informacji których założeniem jest poinformowanie środowiska kryminologicznego o aktualnie prowadzonych w Polsce w różnych ośrodkach naukowych badaniach. Będziemy wdzięczni za przesłanie informacji według następującego schematu: 1) tytuł projektu, 2) metoda badań, 3) opis, 4) zespół badawczy (wraz z kontaktowym adresem e-mail). Jeżeli planujecie Państwo podjęcie jakichś projektów badawczych w roku przyszłym – a chcielibyście o tym poinformować – także proszę o przesłanie stosownej informacji.
- **Publikacje z zakresu kryminologii**, w którym zachęcamy do nadsyłania recenzji książek o tematyce kryminologicznej. Publikowane są tutaj również informacje o najnowszych wydawnictwach z zakresu kryminologii.

Nie stawiamy ograniczeń odnośnie do długości tekstu przesyłanego do publikacji w Biuletynie. Jednakże w przypadku artykułu naukowego prosimy o dołączenie do niego bibliografii (najlepiej w formacie Chicago), abstraktu (max. 500 słów) i słów kluczowych (w obu przypadkach po polsku i po angielsku). W tych przypadkach, gdy przesyłany tekst zawiera tabele lub wykresy przygotowane w innym programie niż Microsoft Word (np. MS Excel), prosimy również o przesłanie – niezależnie od tekstu artykułu – pliku źródłowego takiej tabeli czy wykresu.

Wszelkie materiały do publikacji w Biuletynie PTK proszę przesyłać na adres e-mail: k.buczkowski@inp.pan.pl

Z poważaniem,
dr Konrad Buczkowski
 /Sekretarz Biuletynu PTK/

Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. profesora Stanisława Batawii,
 00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72, (Pałac Staszica), pok. 248
www.inp.pan.pl, e-mail: kryminologia@inp.pan.pl